

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

AGRICULTURA SOCIALISTĂ PE DRUMUL DEZVOLTĂRII INTENSIVE,
MODERNE ȘI OBIECTIVELE EI DE VIITOR

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ – MANIFESTARE A UNITĂȚII
ȘI SOLIDARITĂȚII TUTUROR ROMÂNILOR

VASILE NETEA

MANIFESTĂRI DE SOLIDARITATE ALE MASELOR POPULARE MAGHIA-
RE CU RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

ȘTEFAN CȘUCȘUJA

RAPOARTE CONSULARE INEDITE CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DI-
PLOMATICĂ DE LA BUCUREȘTI, ÎN AJUNUL ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIU-
LUI PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

BEATRICE MARINESCU,
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONEA

UNITATEA NAȚIONALĂ ȘI INDEPENDENȚA ROMÂNIEI OGLINDITE
ÎN MEMORIALISTICA ȘI PRESA AMERICANĂ

CORNELIA BODEA

CONFLICTUL ITALO-ETIOPIAN ȘI UNELE SCHIMBĂRI ÎN RAPORTUL
DE FORȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL

N. Z. LUPU

CONCEPȚIA POLITICĂ A REFORMATORULUI GERMAN MARTIN
LUTHER

FLORENTINA CAZAN

DOCUMENTAR

RECENZII

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

ÎNSEMNĂRI

5

TOMUL 30

1977

MAI

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

VASILE MACIU (*redactor responsabil*); ION APOSTOL (*redactor responsabil adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIȚĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ȘTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 120 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poștă) și prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI”, Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

Cilitorii din străinătate se pot abona adresându-se la ILEXIM — Departamentul export—import presă, P.O. Box 136—137 telex 11226 — București, Str. 13 Decembrie nr. 6.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacției:

www.dacoromanica.ro

București, tel. 50.72.41

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 30, nr. 5,
mai 1977

SUMAR

Agricultura socialistă pe drumul dezvoltării intensive, moderne și obiectivele ei de viitor 785

VASILE NETEA, Războiul pentru independență — manifestare a unității și solidarității tuturor românilor 799

ȘTEFAN CSUCSUJA, Manifestări ale solidarității maselor populare maghiare cu războiul pentru independența României 811

BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, Rapoarte consulare inedite cu privire la activitatea diplomatică de la București, în ajunul și în timpul războiului pentru independența României 829

CORNELIA BODEA, Unitatea națională și independența României oglindite în memorialistica și presa americană 843

NICHITA ADĂNILOAIE, Noi documente privitoare la războiul pentru independență (1877—1878) 861

N. Z. LUPU, Conflictul italo-etioopian și unele schimbări în raportul de forțe pe plan internațional 883

FLORENTINA CAZAN, Concepția politică a reformatorului german — Martin Luther 901

DOCUMENTAR

AUGUSTIN DEAC, Etape ale procesului de răspândire și însușire a socialismului științific în mișcarea muncitorească și socialistă din România până în anul 1893 913

VICTOR AXENCIUC, Unificarea organismului economiei naționale și refacerea economică postbelică a României 931

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea Institutului de Istorie „N. Iorga” în anul 1976; Publicațiile membrilor Institutului de Istorie „N. Iorga” în anul 1976; Comunicări prezentate de membrii Institutului de Istorie „N. Iorga” la manifestări științifice interne și internaționale în cursul anului 1976. 949

RECENZII

GHEORGHE PLATON, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*, Iași, Edit. Junimea, 1974, 348 p. (Traian Ionescu) 969

- DUMITRU MUREȘAN, *Concepția economică a lui Ștefan Zeletin*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1975, 232 p. (*Vasile Bozga*) 971
- IVAN UNGIEV, ȚVETA UNGIEVA, *Hristo Botev. Jivot i delo*, Sofia, 1975, Edit. Nauka i izkustvo, 823 p. (*Constantin N. Velichi*) 974
- ROBERTO S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médiévale*, Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle) (*Șerban Papacostea*) 979

ÎNSEMNĂRI

- Istoria României:** GH. PĂRNUȚĂ, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 169 p. (*Victoria Popovici*); CAMIL MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara*, București, Edit. militară, 1976, 127 p. + 8 pl. Colecția „Domnitori și voievozi ai țărilor române” (*A. Păcuraru*); **Istoria Universală:** JADWIGA KRZYZANIAKOWA, *Kancelaria królewska Władysława Jagielly, Studium dziejow kultury politycznej Polski w XV wieku, Cześć I* (Cancelaria regală a lui Vladislav Jagiello. Studiu din istoria culturii politice a Poloniei în secolul al XV-lea. Partea I), Poznań, 1972, 257 p. (*Ilie Corfus*); FREDERICO BRITO FIGUEROA, *Tiempo de Ezequiel Zamora*, Tercera Edición, Caracas, Ediciones Centauro, 1975, 531 p. (*Ioan I. Neacșu*) 985
- ANDREI OȚETEA** (1894–1977) 991
- TRAIAN LUNGU** (1927–1977) 995

REVISTA DE ISTORIE

TOME 30, No. 5,
mai 1977

SOMMAIRE

L'agriculture socialiste sur la voie du développement intensif, moderne et ses directives d'avenir 785

★

VASILE NETEA, La guerre pour l'indépendance — manifestation de l'unité et de la solidarité de tous les Roumains 799

ȘTEFAN CSUCSUJA, Manifestations de solidarité des masses populaires hongroises avec la guerre pour l'indépendance de la Roumanie 811

BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, Rapports consulaires inédits concernant l'activité diplomatique de Bucarest à la veille et pendant la guerre pour l'indépendance de la Roumanie 829

CORNELIA BODEA, L'unité nationale et l'indépendance de la Roumanie reflétées dans la presse et les écrits mémorialistiques américains 843

NICHITA ADĂNILOAIE, Nouveaux documents concernant la guerre pour l'indépendance 861

★

N. Z. LUPU, Le conflit italo-éthiopien et certaines modifications intervenues dans le rapport de forces sur le plan international 883

FLORENTINA CAZAN, La conception politique du réformateur allemand Martin Luther 901

DOCUMENTAIRE

AUGUSTIN DEAC, Etapes du processus de diffusion et d'assimilation du socialisme scientifique dans le mouvement ouvrier et socialiste de Roumanie jusqu'en 1893 913

VICTOR AXENCIUC, L'unification de l'organisme de l'économie nationale et la reconstruction économique de la Roumanie d'après la guerre 931

LA VIE SCIENTIFIQUE

L'activité déployée par l'Institut d'histoire „N. Iorga” en 1976 ; Les publications des membres de l'Institut d'histoire „N. Iorga” en 1976 ; Communications présentées par les membres de l'Institut d'histoire „N. Iorga” à diverses manifestations scientifiques internes et internationales en 1976 949

COMPTE RENDUS

GHEORGHE PLATON, *Lupta românilor pentru unitatea națională. Ecouri din presa europeană (1855—1859)* (La lutte des Roumains pour l'unité nationale. Echos de la presse européenne (1855—1859), Jassy, Editions Junimea, 1974, 384 p. (Traian Ionescu) 969

DUMITRU MUREȘAN, <i>Concepția economică a lui Ștefan Zeletin</i> (La conception économique de Ștefan Zeletin), Bucarest, Editions de l'Académie de la R. S. de Roumanie, 1975, 232 p. (<i>Vasile Bozga</i>)	971
IVAN UNGIEV, TVETA UNGIEVA, <i>Hristo Botev, Iivot i delo</i> , Sofia, 1975, Ed. Nauka i izkustvo, 823 p. (<i>Constantin N. Velichi</i>)	974
ROBERTO S. LOPEZ, <i>La révolution commerciale dans l'Europe médiévale</i> , Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle) (<i>Șerban Papacostea</i>)	979

NOTES

Histoire de la Roumanie: GH. PĂRNUȚĂ, <i>Învățători și profesori în revoluția de la 1848</i> (Instituteurs et professeurs pendant la révolution de 1848), Bucarest, Editions didactiques et pédagogiques, 1976, 163 p. (<i>Victoria Popovici</i>); CAMIL MUREȘAN, <i>Iancu de Hunedoara</i> , Bucarest, Editions militaires, 1976, 127 p. + 8 pl. La Collection „Domnitori și voievozi ai țărilor române”. (<i>A. Păcuraru</i>); Histoire Universelle: JADWIGA KRZYZANIAKOWA, <i>Kancelaria krolewska wladyslawa Jagielly</i> , Studium zdrojow kultury politycznej Polski w XV wieku, Czeji I (La Chancellerie royale de Ladislas Jagellon. Etude de l'histoire de la culture politique de la Pologne au XV-e siècle. I ^{ère} partie), Poznan, 1972, 257 p. (<i>Ilie Corfus</i>); FREDERICO BRITO FIGUERO, <i>Tiempo de Ezequiel Zamora</i> , Tercera Edicion. Caracas, Ediciones Centauro, 1975, 531 p. (<i>Ioan I. Neacșu</i>)	985
<u>ANDREI OȚETEĂ</u> (1894—1977)	991
<u>TRAIAN LUNGU</u> (1927—1977)	995

AGRICULTURA SOCIALISTĂ PE DRUMUL DEZVOLTĂRII INTENSIVE, MODERNE ȘI OBIECTIVELE EI DE VIITOR

Actualitatea socialistă a patriei noastre a înregistrat în zilele de 18—20 aprilie 1977 desfășurarea primului *Congres al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărâni*, eveniment de seamă pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României. Integrându-se pe deplin în spiritul istoricelor hotărâri ale Congresului al XI-lea al partidului, al documentelor sale programatice care călăuzesc întreaga activitate a poporului nostru pentru o lungă și fructuoasă perioadă de evoluție, Congresul țărânimii a marcat un moment nou în viața social-politică a țării noastre, reunind pentru prima oară, într-un complex unitar, lucrările a patru forumuri reprezentative : al treilea Congres al Uniunii Naționale a Cooperativelor agricole de producție, Conferința consiliilor oamenilor muncii din întreprinderi agricole de stat, Conferința consiliilor oamenilor muncii din stațiunile pentru mecanizarea agriculturii și Consfătuirea agricultorilor din localitățile necooperativizate. Ilustrând prin însăși componența lui unitatea tuturor oamenilor muncii din agricultură în jurul politicii partidului, a țelurilor majore ale societății noastre, Congresul țărânimii — care a reunit peste 11 000 de participanți din toate domeniile agriculturii — a avut un caracter larg reprezentativ, analizând și dezbătând o problemă esențială pentru ridicarea societății românești pe noi trepte ale progresului și civilizației : problema dezvoltării intensive și modernizării agriculturii, a realizării unei producții agricole de mare randament și înaltă productivitate, creșterea, pe această bază, a bunăstării întregii țărâni, înflorirea economico-socială a satului românesc.

Ampla și profunda expunere a secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, consacrată acestei vaste și complexe problematice, care a imprimat lucrărilor și hotărârilor Congresului conținutul esențial călăuzitor, o înaltă ținută principială, constituie — ca și în atâtea alte momente definitorii și decisive pentru desfășurarea vastei opere de edificare a socialismului în România din ultimii ani — o nouă expresie a politicii științifice, creatoare a partidului, un strălucit și cuprinzător bilanț al înfăptuirilor noastre pe țărimul agriculturii și, totodată, un program concret și eficient de acțiune pentru toți cei ce muncesc în acest sector de bază al economiei naționale.

Expunerea Secretarului general al partidului reprezintă o elocventă intruchipare, conformă cu cerințele etapei actuale, a principiilor ce guvernează procesul obiectiv de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate înscrise în Programul P.C.R., care situează pe prim plan „creșterea puternică a forțelor de producție pe baza cuceririlor revoluției tehnico-

științifice, astfel încît să se poată asigura sporirea continuă a producției de bunuri materiale în vederea satisfacerii largi a necesităților de consum ale întregului popor, dezvoltarea multilaterală a societății”¹. Totodată, își găsesc o aplicare dialectică, într-o abordare complexă și unitară, și celelalte principii referitoare la asigurarea unui raport just între industrie și agricultură, la dezvoltarea cu prioritate a industriei socialiste și la dezvoltarea intensivă a agriculturii, definită clar ca o ramură de bază a economiei naționale, la însemnătatea creșterii productivității muncii sociale, a eficienței economice și a calității produselor în toate ramurile economice, la rolul învățămîntului și științei ca factori indispensabili pentru progresul societății, la necesitatea perfecționării continue a relațiilor de producție, a conducerii și organizării activității economico-sociale, a organizării muncii și a producției, la lichidarea progresivă a deosebirilor esențiale dintre munca în agricultură și cea din industrie, la dezvoltarea localităților rurale astfel încît să se realizeze un raport just, echitabil, între condițiile de viață de la orașe și cele de la sate, la adîncirea democrației socialiste prin sporirea gradului de participare a maselor la adoptarea deciziilor esențiale, la ridicarea — în final — a nivelului general de civilizație materială și spirituală a întregului popor.

Reținînd, în chip firesc, atenția întregii noastre națiuni, înscris ca un moment de seamă pe traseul înaintării sale pe drumul indicat de partid, Congresul consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărâni are o semnificație cu atît mai amplă cu cît s-a desfășurat în anul în care aniversăm un secol de la cucerirea independenței de stat a României, în care comemorăm șapte decenii de la răscoala din 1907, în care se împlinesc 15 ani de la încheierea cooperativizării agriculturii și, curînd, 30 de ani de la proclamarea republicii. Trecutul, prezentul și viitorul stau față în față, iar din compararea lor națiunea noastră trage bogate învățăminte, găsește noi argumente care confirmă, odată în plus, justetea căii pe care a ales-o și care-i asigură înaintarea neabătută pe magistrala progresului istoric, a bunăstării și dezvoltării conforme cu aspirațiile și idealurile sale, înfăptuită sub conducerea partidului și în folosul tuturor celor ce muncesc.

Marele forum al oamenilor muncii din agricultură, cel mai larg și reprezentativ, a constituit un nou prilej de a se evoca, de la înalta tribună a congresului, *rolul însemnat jucat de țărâni în decursul istoriei României*, de a se face „o retrospectivă a trecutului de lupte și jertfe al țărânimii noastre, a eroismului cu care ea a acționat, secole de-a rîndul, ca principală forță socială revoluționară a țării pentru împlinirea aspirațiilor fundamentale ale poporului, pentru asigurarea progresului economic și social și afirmarea de sine stătătoare a patriei” și totodată, „relevarea rolului pe care țărânierea îl joacă astăzi, în alianță cu clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății — cu ceilalți oameni ai muncii, în lupta pentru zidirea pe pămîntul României a celei mai drepte societăți — societatea socialistă și comunistă”². Între rolul din trecut al țărânimii ca *principală*

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Edit. politică, 1975, p. 65—66.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de mare randament și înaltă productivitate, la creșterea bunăstării întregii țărâni*, București, Edit. politică, 1977, p. 7.

forță socială revoluționară a țării și rolul ei de azi partidul nostru vede o strinsă și organică legătură de continuitate.

Rolului jucat de țărănime din trecutul îndepărtat și pînă la încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii îi sînt consacrate primele trei capitole ale amplei expunerii a tovarășului Nicolae Ceaușescu, capitole intitulate semnificativ „Țărănimea — forță socială de bază a luptei poporului român pentru libertate și neatinare, pentru progres, pentru transformarea revoluționară a societății”, „Marea răscoală din 1907 — una din paginile cele mai mărețe și mai tragice din istoria luptei țărănimii pentru dreptate socială, pentru o viață mai bună”, „Alianța muncitorească-țărănească — principala forță motrice a dezvoltării revoluției populare, democratice, a înfăptuirii revoluției socialiste și victoriei noii orînduiri în patria noastră”. Expunerea amplă a rolului jucat de țărănime de-a lungul secolelor, sub multiple și variate aspecte, constituie o confirmare a principiilor materialismului istoric cu privire la faptul că masele largi de producători ai bunurilor materiale le revine rolul fundamental în crearea și desfășurarea procesului istoric, în mersul înainte al societății.

O latură esențială a acestui rol o constituie faptul că „în ciuda atîtor furtuni ale istoriei, țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd totodată comoara limbii și culturii naționale, și înaltele virtuți ale spiritului popular. Ea a fost mult timp principala făuritoare a bunurilor materiale și spirituale, clasa care prin munca ei îndirjită a făcut să renască, de atîtea ori, din cenușă și ruină, țara distrusă și prădată de cotropitori”³. Atît în timp de pace, cît și în vremuri grele, temeliele existenței materiale a societății au fost asigurate de țărănime.

Masele țărănești au avut un mare rol și pe tărîmul creației spirituale, manifestîndu-și nescatele resurse de sensibilitate și înțelepciune atît în variatele domenii ale artei populare, cît și „într-un cod moral superior în care sînt înscrise, la loc de frunte, cinstea și omenia, dragostea de muncă și de natură, dîrzenia și neînfricarea în fața greutăților, vitejia și eroismul”⁴. Verificate și afirmate în decursul existenței multisekulare a poporului nostru, aceste însușiri constituie astăzi o bogată moștenire moral-spirituală, o temelie generală a procesului de făurire a omului nou, constructor conștient al socialismului multilateral dezvoltat.

În ampla expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a evidențiat și omagiat, de asemenea, în cuvinte înălțătoare, țărănimea pentru faptul că a fost întotdeauna vajnica apărătoare a gliei strămoșești împotriva dominației străine, a expansiunii marilor imperii, că ea s-a ridicat ca un zid în fața a nenumărate năvăliri și agresivități.

„Ori de cîte ori țara a fost în primejdie — a subliniat secretarul general al partidului — țărănimea a pus mîna pe arme și a sărit la luptă iară să pregete, dovedind o înaltă conștiință patriotică, nestinsă dragoste pentru pămîntul strămoșesc, un impresionant spirit de jertfă. Reprezentînd cea mai mare parte a poporului, țărani au fost aceia care, de-a lungul secolelor, au asigurat integritatea și libertatea patriei”⁵. Contingentele principale ale oștirilor lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad

³ Nicolae Ceaușescu, *idem*.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 8.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *idem*.

Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și a numeroși alți domnitori români, care i-au înfruntat pe năvălitori și au cucerit strălucite și răsunătoare victorii, au fost alcătuite din țărani. Iar după cum s-a subliniat cu alte prilejuri, eroismul și spiritul lor de sacrificiu, capacitatea lor de a pune mai presus de propria lor viață, interesele neamului și ale națiunii — a constituit nu numai un factor de păstrare a ființei poporului român, ci și o puternică stavilă la adăpostul căreia alte țări și popoare din Europa au putut să-și dezvolte, în relativă liniște, viața materială și spirituală. La temelia înfăptuirilor lor — cu care, pe drept, se mîndresc — se află însă și singele vărsat de țărani români în înleștarea îndelungată cu armatele năvălitorilor, aici, pe meleagurile de la Carpați și Dunăre.

În expunerea prezentată Congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat distinct și meritul istoric al țărănimii de a fi constituit „forța socială care a participat activ la înfăptuirea marilor deziderate și aspirații naționale ale poporului nostru, fiind prezentă în toate marile momente ale procesului de făurire a statului național unitar”⁶. Alături de celelalte forțe sociale înaintate ale societății românești, țărănimea a sprijinit din răspuneri — cu forța de masă și animată de noblețea idealului național — marile acte istorice ale Unirii Principatelor din 1859 prin care se înfăptuia statul național modern, dobîndirea independenței de stat a României în războiul din 1877—1878 — în cursul căruia, reînviind glorioasele tradiții de vitejie din trecut, a înscris cu singele ei pagini nepieritoare în istoria patriei —, precum și desăvirșirea statului național unitar în 1918, a cărui imagine încălzise inimile și polarizase energiile a numeroase generații de înaintași militanți iluștri sau soldați anonimi ai cauzei naționale — și pentru care țărani imbrăcați în haine ostășești n-au ezitat să-și verse, fără rezerve, singele în memorabilele bătălii de la Mărăști, Oituz și Mărășești. Ei au creat și cimentat astfel edificiul statal al patriei întregite, punind temelii trainice pentru mersul ei ascendent spre viitor.

O altă latură a rolului fundamental jucat de țărănime în istoria țării, relevată pe larg de secretarul general al partidului, s-a manifestat pregnant „în lupta pentru dreptate socială și națională, împotriva exploatării și asupririi feudale și capitaliste, pentru o viață mai dreaptă, mai demnă. Istoria patriei este jalonată de nenumărate răscoale țărănești împotriva asupririi feudale și burghezo-moșierești. Aceste mișcări constituiau o expresie a cerințelor obiective ale evoluției societății românești, a necesității realizării unor schimbări care să deschidă drum liber dezvoltării forțelor de producție, progresului general economico-social al țării, să asigure condiții de viață mai bune pentru masele largi populare”⁷.

Au fost evocate, în această ordine de idei, marea răscoală de la Bobilna din 1437, una dintre cele mai puternice mișcări țărănești din Europa, răscoala țaranilor români și maghiari din 1514 condusă de Gheorghe Doja — apreciată, precum se știe, de către Engels ca un veritabil „război țărănesc” — și răscoala iobagilor din 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan.

În secolul al XIX-lea, pe măsură ce feudalismul ca orinduire dominantă se destrăma, iar societatea românească resimțea tot mai mult necesitatea unor transformări sociale și naționale cu caracter revoluționar,

⁶ Nicolae Ceaușescu, *idem*.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 9.

„țărâניהa joacă un rol de seamă în lupta pentru realizarea reformelor democratice cerute de descătușarea forțelor de producție și dezvoltarea relațiilor noi, capitaliste, pentru afirmarea în viața politică a țării a maselor largi populare”⁸. Acest rol se manifestă energic în revoluția din 1821 care — marcînd începutul istoriei moderne a României — a ridicat pe o treaptă superioară mișcările sociale țărănești, în revoluția de la 1848 din Țara Românească, Moldova și Transilvania, în cursul căreia se constată o remarcabilă identitate de țeluri pe tot cuprinsul teritoriului național și în care țărâניהa — împreună cu masele muncitoare orășenești — a acționat pentru cauza progresului general al țării, precum și în răscoalele din 1888, 1894, 1899, 1904, care au prefigurată și pregătit marea ridicare de masă din 1907.

Evocării acestui eveniment de seamă din istoria luptelor țărânimii pentru dreptate socială, pentru transformări structurale în societatea românească îi este consacrat în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu un amplu și cuprinzător pasaj. Sint, astfel, rememorate, cauzele care au dus la declanșarea mării răscoale, cauze ce-și aveau rădăcinile în structura sistemului de relații agrare din România, precum și în rînduilele social-politice instaurate de clasele exploatoare. Dar una dintre aceste cauze se detașă îndeosebi, pe prim plan: „Menținerea unor puternice relații feudale în agricultură constituia un grav anacronism social, o frînă a procesului de dezvoltare a relațiilor capitaliste, a ridicării economice a României. Lichidarea acestei stări de lucruri devenise o cerință din cele mai acute ale progresului societății românești, de care depindeau accelerarea dezvoltării forțelor de producție, propășirea economico-socială a țării”⁹.

Înăbușită în sînge de către clasele exploatoare, răscoala din 1907 s-a bucurat de simpatia imensei majorități a opiniei publice românești și în primul rînd de solidaritatea activă a clasei muncitoare; mișcarea socialistă a luat o poziție de sprijinire a cauzei țărânimii exploatate, iar intelectualitatea, prin cei mai iluștri exponenți ai săi și-a manifestat de asemenea adeviunea.

Prin amploarea și urmările sale — și deși înfrîntă — „răscoala din 1907 a constituit un moment de seamă în realizarea marilor transformări sociale la sate, ea a dat un puternic imbold organizării și unirii țărânimii, realizării alianței de luptă dintre clasa muncitoare și țărâניהa, luptei pentru dreptate socială, pentru o viață mai bună, liberă”¹⁰.

În balanța factorilor care au determinat după primul război mondial efectuarea de către burghezii a unei largi reforme agrare, ca și în întreaga evoluție ulterioară a problemei agrare din România epocii capitaliste, amintirea lui 1907 și a energiei revoluționare desfășurate atunci de țărâניהa, pericolul producerii unui „nou 1907” au exercitat o vie și puternică influență.

Pornind de la rolul jucat de țărâניהa în istoria multiseclară a patriei și comemorînd, totodată, împlinirea a 7 decenii de la marea răscoală a țărânimii din 1907, una din cele mai mărețe și mai tragice pagini din

⁸ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 9.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 10.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 11.

istoria noastră, „congresul a cinstit cu adincă venerație memoria celor 11 000 de martiri care au căzut cu prilejul răscoalei și a adus un fierbinte omagiu întregii noastre țărâni care a purtat cu vitejie, timp de secole, flacăra progresului pe pământul României”¹¹.

Expunerea secretarului general al partidului, prezentată în fața Congresului consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărâni, se oprește apoi asupra epocii care începe odată cu făurirea statului național unitar, când România intră într-o etapă nouă de dezvoltare economico-socială. Experiența istorică a acestei etape, în care un rol tot mai important pe arena vieții politice începe să joace clasa muncitoare, arată că numai muncitorimea, în frunte cu partidul ei revoluționar s-a dovedit în stare să-și asume sarcina de a rezolva problema țărănească, de a organiza și conduce lupta țărânimii — care reprezenta cea mai numeroasă forță socială — împotriva exploatării și asupririi. Acest fapt era în perfectă consonanță și continuitate cu tradițiile mișcării muncitorești și socialiste din România, care încă de la începuturile sale a apreciat marele potențial revoluționar al maselor țărănești, precum și necesitatea și posibilitatea făuririi alianței muncitorești-țărănești. Partidul Comunist Român a înscris în programul său, încă de la înființare, soluționarea revoluționară a problemei agrare, în strinsă legătură cu celelalte probleme vitale ale societății românești. În cele două decenii interbelice, și mai ales în anii premergători celui de al doilea război mondial, mobilizată de partid și în strinsă alianță cu clasa muncitoare, țărâניהa a participat la marile acțiuni politice desfășurate de poporul nostru împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea libertăților democratice și a integrității țării.

Un moment hotărâtor în istoria patriei noastre a fost marcat de victoria insurecției armate naționale, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944. Prin ea a fost inaugurată o epocă de profunde transformări revoluționare, democratice în societatea românească. Înfăptuirea reformei agrare din martie 1945 a dus la lichidarea proprietății moșierești și a moșierimii ca clasă, la trecerea pământului în miinile țărânimii muncitoare. „În focul luptei pentru reforma agrară — așa cum subliniază secretarul general al partidului — s-a întărit și mai puternic alianța muncitorească-țărănească — principala forță motrice care a hotărât dezvoltarea revoluției populare, democratice, înfăptuirea revoluției socialiste, victoria edificării noii orînduiri pe pământul patriei noastre”¹².

Marele act istoric de la 23 august 1944 a deschis și perspectiva trecerii la o nouă orînduire socială, la orînduirea socialistă, a cărei făurire a putut începe după cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărâניהa muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii, la 30 decembrie 1947, și după naționalizarea, în iunie 1948 a principalelor mijloace de producție și crearea proprietății socialiste de stat, bun al întregului popor. Punînd în centrul strategiei sale de transformare socialistă a societății politica de industrializare a țării — ca bază a tuturor celorlalte prefaceri revoluționare — partidul s-a preocupat, totodată, de dezvoltarea și reorganizarea pe baze socialiste a agriculturii, ca și a celorlalte sectoare. În perspectiva celor, aproape trei decenii care

¹¹ Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărânimii, în „Scnteia”, anul XLVI, nr. 10.784 din 22 aprilie 1977, p. 2.

¹² Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 13—14.

au trecut de atunci iese și mai clar în evidență însemnătatea istorică a Plenarei din 3—5 martie 1949, prin care partidul „a trasat sarcina organizării pe baze socialiste a agriculturii noastre, ca singura cale pentru rezolvarea justă a problemei agrare în România, pentru ridicarea economico-socială a satului românesc, satisfacerea, în condițiile noi, a cerințelor economiei naționale, creșterea nivelului de trai al țărănimii și întregului popor”¹³.

Reorganizarea din temelii a producției și a relațiilor sociale la sate — echivalente prin caracter și rezultate cu o veritabilă revoluție agrară¹⁴ — a fost însoțită, precum se știe, de creșterea continuă a producției agricole, de crearea unor condiții tot mai bune de muncă și de viață pentru țărănime. Generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate, crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, realizarea economiei socialiste unitare au consacrat victoria deplină a socialismului în toate sectoarele de activitate.

A primit astfel o strălucită confirmare în practică, în viață, orientarea consecventă urmată de partid în politica sa agrară. Aniversând împlinirea a 15 ani de la încheierea cooperativizării în România, forumul întregii țărănimii a consemnat în documentul său final: „Congresul a evidențiat uriașele transformări revoluționare care au avut loc, în anii construcției socialiste, în agricultura țării, în viața satului românesc, profundele schimbări pe care socialismul le-a determinat în condițiile de muncă și de viață ale țărănimii. Prin înfăptuirea cooperativizării și lichidarea pentru totdeauna a explotării, țărănimea a devenit o clasă cu adevărat nouă, care-și făurește în mod liber o viață demnă, tot mai îmbelșugată; alături de muncitorime — clasa conducătoare în societatea noastră — de intelectualitate, de toate celelalte categorii de oameni ai muncii, ea este o forță de bază a națiunii noastre care participă activ și aduce o contribuție esențială la creșterea venitului național, la satisfacerea cerințelor populației și ale industriei, la înfăptuirea mărețului Program stabilit de Congresul al XI-lea al partidului, la întreaga operă de făurire a societății socialiste și comuniste pe pământul României”¹⁵.

Un interes teoretic și practic cu totul deosebit prezintă acele capitole din expunerea secretarului general al partidului în care sînt înfățișate pe larg realizările obținute pînă în prezent de agricultura noastră, precum și programul de măsuri pentru dezvoltarea ei în viitor. Ele produc o puternică impresie sub o multitudine de aspecte și îndeamnă la reflecție.

Desfășurată sub ochii noștri și prin participarea generațiilor actuale, istoria zilelor noastre este și ea *istorie*, cum pe drept cuvînt s-a spus. Ca atare, cunoașterea realizărilor epocii socialiste, a înfăptuirilor contemporane ale agriculturii românești, prezintă, în același timp, valențele istoriei, reprezentînd sintetizarea și generalizarea drumului parcurs și rezultatelor dobîndite de societatea noastră într-o etapă distinctă a dezvoltării ei.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 14.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, București, Edit. politică, 1972, p. 921.

¹⁵ *Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimii, loc. cit.*

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu nu se limitează însă la înfățișarea de ansamblu a acestor rezultate — rezultate strălucite ce conturează limpede o nouă treaptă calitativă în evoluția istorică a agriculturii românești —, ci pătrunde cu analiza dincolo de cifrele medii, investigând exemplar cauzele și mecanismele social-economice care au dus la obținerea acestor succese, evidențiind laturile sau sectoarele în care — în contextul succesului general — s-ar fi putut obține rezultate mai bune. Sînt luați în considerare, într-o abordare multilaterală și unitară, totalitatea factorilor ce au concurat la dobîndirea acestor rezultate. Totodată, în spiritul autocritic caracteristic metodei de muncă și de analiză a partidului nostru — reflectînd, prin aceasta, și capacitatea de autoreglare, de autocorectare a socialismului și a mecanismelor social-economice create de el — sînt scoase la iveală și lipsurile, nerealizările care au frînat sau mai frînează mersul mai rapid al societății românești spre parametrii cei mai înalți ai progresului și civilizației.

Acele capitole din expunerea secretarului general al partidului nostru în care sînt înfățișate realizările de pînă acum, experiența dobîndită, precum și obiectivele, tendințele și cerințele de viitor ale agriculturii, configurează o adevărată strategie a dezvoltării intensive, a modernizării continue a agriculturii noastre, a ridicării ei la nivelul realizărilor obținute de țările avansate ale lumii în acest domeniu.

Confruntate cu trecutul capitalist al României, realizările de azi ale agriculturii pun în lumină și mai puternic serioasele, gravele neajunsuri ale unor lungi epoci în care oficialitățile vremii nu se preocupau de ridicarea efectivă a agriculturii, de depășirea stadiului tradițional, meșteșugăresc, în care se afla în cea mai mare parte, nu-și făceau o reală preocupare — decît, cel mai adesea, din rațiuni ce țineau de menținerea „ordinii” existente — de felul cum trăia și muncea țărănimea. D dominația proprietății private, structurile politice și orientările de politică economică pe care le genera, faptul că legea fundamentală a aceluia trecut era obținerea rentei pentru moșieri sau a profitului capitalist prin exploatarea producătorului direct — toate acestea erau stavile de netrecut în calea alocării centralizate de resurse care să permită ieșirea agriculturii din starea ei de înapoiere și înscrierea ei pe orbita progresului economic și social. Soluțiile de „ameliorare”, fragmentare și inconsecvent susținute, nu puteau înlătura racilele existente. Realizările de azi ale agriculturii românești constituie o replică vie a prezentului socialist la probleme pe care orînduirile trecute fie că nu și le-au pus, fie că, punîndu-și-le, n-au fost în stare să le rezolve.

Logica însăși a progresului istoric arată că rezolvările se aflau nu în cadrul, ci dincolo de acele orînduiri. Soluția era, deci, înainte de toate (și înainte de a fi economică), o soluție de ordinul puterii existente, de ordin politic.

„Secretul” rezultatelor mărețe obținute de țara noastră în dezvoltarea agriculturii stă în conducerea politică a societății de către clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, în concepția lui, care — situînd pe prim plan industrializarea socialistă a României — a urmărit să realizeze o concordanță cît mai deplină între relațiile de producție și forțele de producție, o adecvată așezare a cadrului organizatoric necesar, o instruire profesională continuă a producătorului agricol, toate

acestea fructificate superior în condițiile unei conștiințe noi, socialiste, veritabil „liant” al tuturor celorlalte elemente și — ea însăși — puternic factor motor al dezvoltării.

Un amplu capitol din expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu înfățișează „Marile realizări dobândite în dezvoltarea generală a economiei naționale, în dotarea și modernizarea agriculturii, în creșterea producției agricole vegetale și animale”. La temelia acestor realizări se află, înainte de toate, faptul că industria socialistă a creat condiții pentru întărirea și modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, asigurând astfel condițiile necesare pentru creșterea continuă a producției agricole. Cifrele referitoare la situația bazei tehnico-materiale a agriculturii în anii 1950, 1962 și 1976 sînt concludente în această privință. Reține atenția, în special, progresul considerabil realizat după încheierea cooperativizării, ilustrat de următoarele date : între 1962 și 1976 numărul tractoarelor fizice a crescut de la 57.500 la 128.000, astfel încît suprafața arabilă ce revine la un tractor s-a redus de la 173 hectare la 76 hectare ; între aceiași ani îngrășămintele chimice livrate de industrie au crescut de la 137.000 de tone la 1.144.000 de tone, iar suprafața amenajată pentru irigații — de la 191.000 ha la 1.729.000 ha. Aceste cifre, care condensează eforturi perseverente depuse timp de mulți ani, reflectă contribuția prețioasă a clasei muncitoare la dotarea și modernizarea agriculturii, exprimă forța pe care o reprezintă alianța dintre clasa muncitoare și țărănime.

În aceste condiții, precum și datorită activității depuse de oamenii muncii din agricultură, a crescut simțitor producția agricolă vegetală și animală, obținîndu-se în 1976 cea mai mare producție agricolă din istoria României. De la încheierea cooperativizării și pînă în 1976, adică într-un interval de 15 ani, producția de cereale a sporit de peste două ori, atîngînd aproape 20 de milioane tone, cea de sfeclă de zahăr de aproape 3,5 ori, de cartofi de toamnă de circa două ori, de legume de aproape 2,5 ori. O linie ascendentă au urmat, de asemenea, și efectivele de animale și păsări. Un fenomen caracteristic pentru resursele de sporire a producției agricole îl constituie creșterea simțitoare a numărului de unități agricole care obțin constant producții înalte, producții record.

„Toate acestea — după cum a arătat secretarul general al partidului —demonstrează, încă o dată, justetea politicii agrare a partidului nostru de așezare a agriculturii pe baze socialiste, importanța istorică acooperativizării, care, în condițiile țării noastre, s-a dovedit singura cale de ridicare a agriculturii la nivelul cerințelor întregii economii, ale dezvoltării generale a societății. Totodată, se confirmă cu putere realismul hotărîrilor Congresului al XI-lea, al prevederilor planului cincinal actual, faptul că agricultura noastră socialistă dispune de mari resurse și posibilități”¹⁶.

4. • Tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a referit apoi, în expunerea prezentată Congresului agricultorilor, la o serie de deficiențe și fenomene negative ce s-au manifestat și se manifestă în domeniul agriculturii. Astfel, o bună perioadă de timp, în trecut, importanța agriculturii în ansamblul economiei noastre a fost grav subestimată, ceea ce a avut drept consecință

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de mare randament și înaltă productivitate, la creșterea bunăstării întregii țărănimi*, București, Edit. politică, p. 20—21.

neglijarea dezvoltării bazei tehnico-materiale sub diverse aspecte. Pentru lichidarea acestei situații s-au luat însă măsurile corespunzătoare de dotare și modernizare. În prezent, principala lipsă, care se cere neîntârziat lichidată, este valorificarea insuficientă a condițiilor și posibilităților de care dispunem, nu peste tot se folosește rațional pământul, se manifestă serioase lipsuri în realizarea programului de irigații și în folosirea bazei tehnico-materiale; se produc încă pierderi datorită neglijențelor la recoltare, transport și depozitare; într-o serie de unități cheltuielile materiale de producție sint, încă, foarte ridicate, fapt ce influențează negativ rezultatele economico-financiare.

Se mai manifestă lipsuri în activitatea organelor de conducere a agriculturii, în repartizarea cadrelor de specialiști, în munca unor organe și organizații de partid în conducerea activității din agricultură. Semnalarea și înlăturarea acestor lipsuri este menită să deschidă drum larg unor realizări și mai mari în viitor, denotînd luciditatea și ancorarea adîncă în realități a politicii partidului.

Mai multe capitole din expunerea secretarului general al partidului și — pe baza acesteia — ample pasaje din hotărîrea adoptată de Congres se referă pe larg și detaliat la *Programul unitar privind dezvoltarea agriculturii în cincinalul 1976—1980*, vast program de înflorire a agriculturii noastre, elaborat în concordanță cu hotărîrile Congresului al XI-lea al partidului privind realizarea unei agriculturi intensive, de înaltă productivitate, în măsură să asigure aprovizionarea în cele mai bune condiții a economiei și a populației cu produse agroalimentare. „Programul unitar” este concretizat, la rîndul său, în *programe speciale* pe sectoare, subramuri, grupe de culturi și specii de animale. În vederea atingerii obiectivelor stabilite în diferitele domenii ale producției agricole este prevăzut un sistem corelat de măsuri privitoare la : dezvoltarea în continuare și modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, la folosirea deplină a pământului și a întregului potențial tehnic și uman existent, la creșterea eficienței economice, la aplicarea largă în agricultură — corespunzător exigențelor cincinalului revoluției tehnico-științifice — a cuceririlor științei și tehnicii moderne, la creșterea gradului de calificare a cadrelor din agricultură și la organizarea pe baze noi a învățămîntului profesional agricol, pentru întreaga țărănime.

Rezumate la esența lor, aceste prevederi înseamnă : *modernizare și eficiență*. Dimensiunile efortului depus se pot judeca după cîteva cifre reprezentative : în 1980 producția de cereale va atinge 23 de milioane tone, investițiile destinate agriculturii în întreg cincinalul vor fi de 1,6 ori mai mari decît în cincinalul 1971—1975, atîngînd 120 de miliarde lei, iar numărul de tractoare va spori cu încă 70 000 (fără a mai socoti numeroase alte mașini agricole), adică cu circa 55 % față de totalul existent la sfîrșitul cincinalului precedent.

Atingerea obiectivelor propuse necesită, de asemenea, perfecționarea organizării și conducerii agriculturii. Pe această linie se prevede o îmbunătățire radicală a organizării muncii în toate cele patru sectoare ale agriculturii noastre : întreprinderile agricole de stat, stațiunile pentru mecanizarea agriculturii, cooperativele agricole de producție, mica producție agricolă din zonele necooperativizate de deal și munte. Un element cu totul nou, original, îl constituie organizarea unor *comisii ale producă-*

torilor agricoli la nivel comunal, județean și central, care să asigure participarea directă a țăranilor din zonele necooperativizate la stabilirea măsurilor de creștere a producției.

În ce privește conducerea agriculturii se prevede creșterea rolului și răspunderii organelor agricole la toate nivelele, a rolului specialiștilor, organe și specialiști care vor trebui să țină permanent legătura cu terenul, cu realitatea condițiilor de producție. Se va adînci în continuare democrația cooperatistă, va crește gradul de participare a țărănimii la conducerea agriculturii. Pe această linie Comitetul Politic Executiv a hotărît ca *forumul suprem al agriculturii să devină Congresul consiliilor de conducere al unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, care se va întruni, de regulă, o dată la cinci ani și va dezbate problemele generale ale politicii agrare a partidului și statului nostru, ale dezvoltării agriculturii și ridicării nivelului de trai al țărănimii. Ca organ permanent al agriculturii va funcționa Consiliul Național al Agriculturii din Republica Socialistă România, care se va întruni o dată sau de două ori pe an, pentru a dezbate planul anual agricol, măsurile de realizare a lui și a urmări îndeplinirea hotărîrilor Congresului agriculturii.*

Îndeplinirea programului de modernizare a agriculturii impune și necesită creșterea rolului conducător al partidului în viața satelor, exercitat prin comitetele județene de partid, prin organizațiile de partid din comune, prin cei peste 1 milion de membri ai partidului din mediul sătesc.

Întreg acest ansamblu de sarcini și măsuri, înfățișat pe larg în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a fost aprobat de Congres care a decis că „își însușește în întregime expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu și hotărăște ca ea să stea la baza întregii activități din agricultură, să constituie program de muncă în acest important domeniu al vieții noastre economice”¹⁷.

Sensul, țelul final al tuturor acestor acțiuni este ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregii țărănime, ridicarea gradului de civilizație a satului românesc, în contextul general al creșterii nivelului de trai al întregului popor.

Socialismul a schimbat din temelii și modul de trai al țărănimii. Între 1950 și 1976 veniturile țărănimii au sporit de circa 4 ori, urmînd să crească cu încă 30% pînă în 1980, față de 1975. Vor fi aduse îmbunătățiri sistemului de garantare a venitului minim în cooperativele agricole. O realizare de seamă a socialismului la sate este introducerea, de mai mulți ani, a sistemului de pensii pentru țăranii cooperatori. Acest sistem a fost îmbunătățit, așa cum s-a arătat amănunțit în expunerea secretarului general al partidului; totodată s-a inițiat și aprobat — pentru prima dată în istoria țării — un sistem de pensionare a agricultorilor din zonele necooperativizate.

Sintetizînd, în cifre grăitoare, alte înfăptuiri ale socialismului în mediul rural, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat în expunerea prezentată Congresului: „În anii socialismului s-au creat la sate 200 de noi centre

¹⁷ Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, loc. cit.

urbane, care au devenit orașe, au fost electrificate peste 5 400 de sate, iar în perioada 1951—1976 s-au construit în mediul rural aproape 2 milioane de case noi. Acolo unde domneau în trecut analfabetismul și bolile sociale sînt astăzi 12 000 de școli, 10 000 grădinițe, peste 7 700 medici, 25 000 cadre sanitare medii, 92 400 cadre didactice, 36 000 agronomi și zootehniști. Țăranii dispun de 1 350 000 aparate de radio și peste 1 100 000 de televizoare. Mărfurile desfăcute la sate prin rețeaua comerțului cooperatist au crescut de la 4 miliarde, în 1950, la peste 40 miliarde în 1976¹⁸. Prestările de servicii — domeniu definitoriu pentru nivelul bunăstării — au crescut în 1975 față de 1965 de 6,5 ori, urmînd să sporească pînă în 1980 de peste 13 ori. La locuințele existente, se vor adăuga în cincinalul 1976—1980 alte 250 000 — 300 000. Pînă în 1990, un număr de 300 comune vor deveni orașe agroindustriale, iar localitățile care sînt centre intercooperatiste vor deveni, toate, comune-model.

Va continua intens acțiunea de sistematizare rurală, construcțiile social-culturale vor spori ca număr. În felul acesta satele vor avea un aspect tot mai modern, se va accelera procesul de apropiere treptată a condițiilor de viață de la sate de cele de la orașe, accentuîndu-se, totodată, procesul de dispariție a deosebirilor dintre munca din agricultură și cea din industrie și alte domenii de activitate. „Se va întări astfel și mai mult — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — unitatea muncitorilor, țăranilor, intelectualității noastre, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor, se va asigura pășirea tot mai fermă pe calea făuririi unui popor unic muncitor — popor constructor al comunismului în România”¹⁹.

Civilizația materială și spirituală a satului românesc contemporan — parte integrantă a civilizației socialismului multilateral dezvoltat — situează în centrul preocupărilor sale omul și nevoile sale, care-și făurește viața și viitorul în concordanță cu idealurile luminoase ale socialismului și comunismului, care face din necesitatea înțeleasă baza trainică a dezvoltării și înfloririi personalității umane.

Drepturile și libertățile asigurate de orînduirea noastră — așa cum nu le-a putut asigura pentru *întregul popor* nici o altă orînduire — au la bază munca și virtuțile politice și cetățenești ale celor care luptă zi de zi, cu dăruire de sine și înaltă conștiință patriotică, pentru ridicarea României la nivelul țărilor celor mai avansate. Acest proces dialectic, dinamic, revoluționar, se desfășoară în lumina și pe baza opțiunilor politice fundamentale adoptate, o dată și definitiv, de întreaga noastră națiune, sub conducerea înțeleaptă și clarvăzătoare a Partidului Comunist Român. Aceasta este — cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntul de încheiere a lucrărilor Congresului — „limba pe care o înțelege întregul popor, limba unității, a luptei pentru socialism și comunism”²⁰.

Pentru cercetătorii istoriei, pentru toți cei preocupați de progresul științei istorice în România, lucrările Congresului și, în primul rînd, magis-

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 40.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 41.

²⁰ Cuvîntul de încheiere rostit de tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Scînteia”, anul XLVI, nr. 10.783 din 21 aprilie 1977.

trala expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu la acest Congres, constituie un nou prilej de a scruta propriul lor domeniu de activitate, de reflecție asupra realizărilor și sarcinilor de îndeplinit. În legătură cu aceasta, rămîne actuală analiza cuprinsă în editorialul publicat de „Revista de istorie” ca principală publicație reprezentativă de specialitate din țară după congresul educației politice și al culturii socialiste²¹, în care se face un larg tur de orizont al înfăptuirilor și al obiectivelor de viitor ale cercetării istorice, în care sînt evidențiate direcțiile de activitate pe care revista înțelege să le abordeze mai aprofundat pe viitor.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, la recentul Congres, pune cu tărie în lumină o serie întreagă de principii metodologice ale tratării istoriei, în special și în primul rînd rolul maselor fundamentale ale poporului în făurirea istoriei. Model de abordare și interpretare dialectică complexă a realității românești contemporane, expunerea secretarului general al partidului constituie, în același timp, o prezentare sintetică — cu atributele expunerii istorice — a dezvoltării și înfăptuirilor agriculturii românești în ultimele trei decenii, și mai cu seamă după încheierea cooperativizării. Cercetătorii istoriei noastre agrare găsesc în acest document o bogată sursă de informație, și, totodată, un îndemn de tratare aprofundată, de largă sinteză istorică, a problematicii agriculturii românești atît în trecutul mai îndepărtat, cît și în anii revoluției popular-democratice, ai făuririi economiei socialiste unitare, încheiată în cincinalul 1961—65, ca și în etapele următoare.

Se degajă concluzia că este necesară întărirea preocupărilor pentru studiul istoriei agrare, sub toate aspectele care o compun, nu numai pentru epocile mai vechi, ci și pentru tematica ei contemporană de după 1944 și, mai ales, din 1949 încoace. Sînt coapte condițiile pentru a se aborda o asemenea tematică în lucrări de largă respirație. Complexitatea domeniului ridică și problema efectuării unor cercetări interdisciplinare, la care să participe echipe mixte de istorici, economiști, filozofi, sociologi.

Nu este lipsit de interes — ci credem, dimpotrivă, că se impune — să reflectăm și la consolidarea cadrului organizatoric de desfășurare a cercetării de istorie agrară românească. După cum se știe, începînd din 1969 au avut loc patru simpozioane naționale de istorie agrară, la Cluj-Napoca (1969), Iași (1971), Timișoara (1974) și Slobozia (14—16 octombrie 1976). Rezultatele acestor simpozioane, la care au participat cercetători din domeniul istoriei, economiei, etnografiei, cadre didactice, arhiviști, muzeografi, oameni ai muncii și specialiști din agricultură se concretizează în cele trei volume apărute pînă acum din publicația „Terra nostra”, precum și în unele studii publicate în reviste.

De fiecare dată, însă, simpozioanele au avut o organizare ad-hoc. Crearea unui cadru organizat ar permite o coordonare a preocupărilor de cercetare — pentru care, după cum s-a văzut, există suficiente forțe —, o mai bună acoperire a întregii problematice, o apropiere, cu forțe conjugate, de tematica actuală și o mai bună valorificare a rezultatelor cerce-

²¹ Vezi „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 6, iunie 1976, p. I—XIX.

țării, asigurind totodată, legătura necesară cu manifestările internaționale de specialitate, plan pe care au avut loc congrese internaționale de istorie agrară și există un cadru instituțional.

Cercetarea istorică, inclusiv cea de istorie agrară — agricultura fiind, așa cum a subliniat din nou recentul Congres, un domeniu fundamental al vieții și activității poporului român în decursul timpurilor, ca și în prezent — se integrează în efortul general al țării de ridicare pe noi trepte de progres și civilizație, căutind să contribuie într-o măsură tot mai însemnată la dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, la lărgirea orizontului lor de cunoaștere și înțelegere, la îmbogățirea vieții spirituale a întregii noastre națiuni.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ — MANIFESTARE A UNITĂȚII ȘI SOLIDARITĂȚII TUTUROR ROMÂNILOR

DE

VASILE NETEA

Cu mult înainte de a fi proclamată la 1 decembrie 1918 de Adunarea de la Alba Iulia și de a fi recunoscută pe plan internațional prin tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), unitatea națională a poporului român s-a manifestat fără șovăire în toate principalele momente ale istoriei sale, și îndeosebi în cele hotărâtoare pentru Unirea Principatelor și apoi pentru cucerirea independenței de stat.

Ca și în timpul luptei pentru Unirea Principatelor, transilvănenii, ca și ceilalți români subjugăți au fost din primul moment alături de frații lor angajați, alături de armatele rusești, în crâncenul război împotriva imperiului otoman.

Aceste sentimente s-au exprimat în primul rînd prin periodicele timpului — „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful român”, „Familia”, „Albina Carpaților” — care — începînd cu publicarea textului convenției româno-ruse de la 4/16 aprilie 1877¹ și cu proclamarea independenței prin discursul lui M. Kogălniceanu din 9/21 mai² — au ținut neconținut la curent pe cititorii lor cu desfășurarea evenimentelor politice și militare ale războiului. În această acțiune periodicele transilvănene au ținut în mod permanent pasul cu publicațiile transcarpatine, „Românul”, „Vestea”, „România liberă”, „Dorobanțul”, „Războiul”, „Steaua României”, „Timpul”, „Socialistul”, „Presa”, „Convorbiri literare” ș.a., reproducînd adesea din coloanele lor articole și informații politice și mai ales știri și reportaje sosite de pe cîmpul de luptă.

Publiciștii transilvăneni ai epocii, George Barițiu, Nicolae Cristea, Iosif Vulcan, Aurel Mureșianu, Ioan Al. Lapedatu, Visarion Roman și alții, au îmbrățișat ideea independenței cu aceeași căldură și însuflețire ca și confrății lor de peste Carpați, C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Alexandru Odobescu, D.A. Laurian, N.T. Orășeanu, și unii și alții văzînd în independența statului român drumul sigur spre Unirea și Independența tuturor românilor.

„Noutatea cea mai importantă pentru noi — scria în 15/27 mai „Familia” — se rezumă în cuvintele : România și-a proclamat independența și totodată a declarat război Turciei”. La scepticismul și tendințele de denigrare ale armatei române, manifestate de unele ziare șoviniste maghiare,

¹ „Telegraful român”, 1877, nr. 30.

² Ibidem, nr. 37.

„Telegraful român” răspundea la 22 mai/3 iunie reproducind aprecierile ziarului „Neues Wiener Tageblatt” : „Trupele române sînt de cel mai bun spirit, au o ținută militară hotărîită și dovedesc în toate că sînt bune trupe. Ele sînt bine îmbrăcate — sublinia cu mîndrie „Telegraful” — bine înarmate și bine instruite”.

„Cauza ostașului român — scria „Gazeta Transilvaniei” la 2/14 iunie 1877 — este o cauză generală românească, victoria lui e a întregii națiuni, fie acea risipită în orice parte a lumii”, adăugînd totodată și urarea ca poporul român să „ajungă acel moment în care să poată serba marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale”.

Trecerea trupelor române peste Dunăre și participarea lor la primele lupte din Balcani a fost comentată cu o vibrantă însuflețire de Iosif Vulcan, redactorul „Familiei”. Știrea aceasta — se scria în „Familia” — reproducînd-se apelul „Crucii Roșii din București — străbătînd pe oriunde mîna lui Dumnezeu a răspîndit odrasla română, a făcut să trezească inimile ca la amintirea zgomotelor de vitejie și de izbînde străbune. Mame, surori, soții și copii au șters lacrimile ce le brăzdau fața după fiul, fratele, soțul și părintele plecat la hotare, și au strigat cu țara întregă : Trăiască armata română”.

Rînd pe rînd au fost consacrate apoi entuziaste reportaje bătăliilor de la Grivița, Plevna, Rahova, Opanez, Smîrdan, Vidin. La 27 noiembrie revista lui Vulcan scria : „Armata română — armata curcanilor — și-a cîștigat în războiul actual stima și admirațiunea lumii întregi. Toți românii — preciza revista în mod semnificativ — se gîndesc cu mîndrie la ea”.

Bucuria căderii Plevnei avea să fie relevată cu o puternică satisfacție de către toate periodicele transilvănene ³. „Osman pașa — scria „Gazeta Transilvaniei” la 1/13 decembrie — a capitulat astăzi”, predîndu-se trupelor române. „Românii — adăuga ziarul cu aceeași satisfacție — au intrat cei dintîi în Plevna”.

Lupta pentru cucerirea Plevnei a inspirat „Gazetei Transilvaniei” unul din cele mai însuflețite articole consacrate războiului. „Luarea redutei celei mari Grivița și păstrarea acestei poziții tari — scria ziarul brașovean la 8 20 septembrie — este a se mulțumi mai cu seamă eroismului admirabil al bravilor oșteni români care, disprețuind moartea, s-au repezit asupra formidabilului fort de repetate ori și, urcînd cu scările șanțurile inamicului, l-au respins din cuibul acela întărit. Victoria de la Grivița — afirma în încheiere „Gazeta Transilvaniei” — a făcut să lucească iarăși paloșul strămoșesc în vechea-i splendoare. Toată presa europeană admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în singeroasa luptă de la Plevna”.

Pe lângă articolele și comentariile ziarelor ⁴ victoria de la Plevna a fost sărbătorită și prin numeroase manifestații de stradă și iluminatăii, organizate atît în orașele din România, în frunte cu București, Iași, Craiova, cît și în orașele transilvănene și bucovinene, Arad, Brașov, Blaj, Beiuș, Sibiu, Gherla, Năsăud, Cimpulung, Rădăuți, Suceava și altele.

Cot la cot cu tovarășii lor transcarpatini, reprezentînd indestructibila unitate națională, s-au manifestat nu numai ziaristii și publiciștii din

³ „Familia”, 1877, nr. 38, p. 454 ; ibidem, nr. 38, p. 574 ; „Gazeta Transilvaniei”, 1877, nr. 94, „Telegraful român”, 1877, nr. 95.

⁴ Pentru alte relații vezi și Florian Moldovan, *Presa ardeleană și bănățeană în sprijinul războiului de independență*, în „Presa noastră”, București, 1967, nr. 4, p. 25—27.

redacțiilor menționate, ci și scriitorii, poeții și dramaturgii care și-au unit harfele lor cu ale acestora pentru a scrie împreună epopeea independenței naționale.

Semnalul și timbrul epocii l-a dat V. Alecsandri, considerat de însuși M. Eminescu ca regele literar al epocii, ale cărui ode și balade — *Odă ostașilor români*, *Balkanul și Carpatul*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Hora de la Grivița* — publicate mai întâi în „Convorbiri literare” și adunate apoi în anul 1878 în volumul *Ostașii noștri*, au fost reproduse în aproape toate publicațiile românești.

Alături de bardul de la Mircești s-au impus George Sion cu *Steaua României*, *Imnuri pentru Crucea Roșie* și cu drama *La Plevna*, Iacob Negruzzi (*Epistola II, către V. Alecsandri*), Al. Macedonski, (*Vînt de primăvară*, *Armata română*, *Stegarul*), N. Gane (nuvela *Andrei Florea Curcanul*), Gh. Bengescu (*Marșul anului 1877*), V.D. Păun (*Odă la rebel*), Ion Nenițescu (*Nainte, Pui de lei*), George Baronzi (*La arme, români!*) Grigore Ventura (drama *Curcanii*) și atîția alții⁵.

Fără a avea talentul literar al bardului de la Mircești, numeroși poeți transilvăneni și bucovineni au cîntat și ei cu aceeași însuflețire vitejia ostașilor români și marea bucurie a independenței patriei. În seria acestora amintim în primul rînd pe Iosif Vulcan, discipolul entuziast al lui Alecsandri, a cărui revistă a fost în tot timpul războiului una din cele mai înalte tribune românești, care a căutat să însuflețească și să mobilizeze pe transilvăneni și prin ajutorul poeziilor sale (*Scame pentru răniți*)⁶. Pentru independență și-au acordat lirele și poeții mai tineri ca Petre Dulfu⁷ — viitorul autor al „Isprăvilor lui Păcală”. Ioniță Scipione Bădescu⁸, Mihail V. Lazăr⁹, Zaharia Boiu¹⁰, P. Botaș¹¹, Teochar Alexe¹² și alții. Sensul pe care aceștia îl atribuiă războiului independenței și vitejiei dorobanților și curcanilor, se releva în mod elocvent prin una din poeziile lui Petre Dulfu — *Cununa de lauri* — dedicată eroilor căzuți:

Căci sus prin stele trăi-vor dinșii iară
Cu-a gloriei cunună etern încoronați . . .
Iar din a lor cenușă acuși va să răsără
Cerească libertate unînd pe frați cu frați.

Poezia lui Scipione Bădescu — un imn închinat armatei române — s-a cîntat timp de decenii atît în vechea Românie, cît și în ținuturile subjugate.

Historicul literar Aron Densușianu, autor și al unei epopei naționale intitulată *Negriada*, a urmărit totodată într-o sumă de *Epistole literare* dezvoltarea literaturii patriotice românești, și îndeosebi a celei inspirate de războiul neatîrnării¹³.

⁵ Vezi Teodor Vărgolici, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale*, București 1976.

⁶ „Familia”, 1877, 18/30 septembrie, nr. 38.

⁷ „Familia”, 1877, 19/31 decembrie, nr. 51.

⁸ *Armata română*, în „Amicul familiei”, Gherla, 1878, 1 nov.

⁹ Poemul dramatic *Plevna*, Viena, 1878, editura Societății „România Jună”.

¹⁰ *Frunze de laur*, „poezii eroice din anii 1877—1878”, Sibiu, 1904.

¹¹ *Căderea Plevnei*, în „Telegraful român”, 1879, 10 aprilie.

¹² *Harpă și caval*, Brașov, 1880.

¹³ „Familia”, 1877, nr. 32, 35, 38, 42.

Ideea independenței, cum era și firesc, a fost îmbrățișată și de cărturarii și poeții bucovineni. În „Calendarul pentru Bucovina” pe anul 1877 filologul I.Gh. Sbiera, vechi membru al „Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina” și al „Societății Academice Române”, publica astfel un studiu despre *Despre teritoriul de astăzi ce-l locuiesc românii*, poeții Dimitrie Petrino și Constantin Morariu vor publica poezii în periodicele din România¹⁴, iar Alexandru Chibici Rêvneanu, prietenul lui M. Eminescu, care a participat ca voluntar la lupta de la Rahova, avea să publice în „Convorbiri literare” amintirile intitulate: *Din viața mea de voluntar 1877—1878*. Ciprian Porumbescu, cunoscut în largul lumii românești prin cîntecul *Trei culori*, a compus diferite hore, piese corale și instrumentale pe versurile scrise de V. Alecsandri: *Peneș Curcanul*, *Tabăra Română* (fragment din „Dumbrava roșie”), *Altarul mănăstirii Putna*, *Odă ostașilor români*¹⁵, iar pictorul Epaminonda Bucevschi a creat diferite tablouri patriotice (*Deșteptarea României*, ș.a.)¹⁶.

Conștiința unității și a solidarității s-a manifestat însă nu numai pe această cale, ci totodată și prin numeroase ofrande de ordin material precum și printr-un mare număr de voluntari transilvăneni, bănățeni și bucovineni care, în numele frăției românești, au alergat să se înroleze sub steagurile statului român.

Îndată după proclamarea independenței și anunțarea stării de război cu Turcia, s-au organizat astfel numeroase comitete, multe din ele fiind alcătuite din femei, care au luat inițiativa colectării de fonduri în bani pentru ajutorarea ostașilor mobilizați și a familiilor lor, precum și a obiectelor de îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente și alimente. Organizarea acestor comitete și a apelurilor lansate de ele s-a făcut sub auspiciile Crucii Roșii din București, aflată sub prezidenția lui Dimitrie Ghica, fostul președinte al Consiliului de miniștri, capitala urmînd să aibă cea mai generoasă contribuție de această natură. Primul apel a fost lansat de către magistrații de la Craiova la 3/12 mai îndată după bombardarea de către turci a orașelor de pe malul stîng al Dunării. „Nu e și nu poate fi român — se afirma în manifestul oltean — care să nu vrea a-și face datoria în aceste momente cînd bravii fii ai țării stau gata sub arme să plătească mumei noastre patrii cea mai scumpă contribuție a singelui lor. Spre a ușura în cîtva numeroasele greutăți ale vieții de luptă — se arăta în încheiere — comitetul . . . face apel la înaltele simțăminte, la generoasele inimi, la sublimul sacrificiu al românilor de toate stările și puterile spre a contribui la realizarea scopului urmărit”¹⁷.

Inițiative similare s-au luat apoi cu toată însuflețirea în diferite alte orașe ale țării în frunte cu orașele Iași, Ploiești, Bacău, Roman, Botoșani, Brăila, Dorohoi, Huși, Piatra Neamț, Focșani, Galați, Tecuci, în timp de cîteva săptămîni ele cuprinzînd întreaga țară.

¹⁴ Dimitrie Petrino, *Speranța României*, în „Telegraful”, 1877, 13 oct.

¹⁵ Vezi Viorel Cosma, *Muzicantii români*, Lexicon, București, 1970, p. 372—374. (Bibliografia lui Ciprian Porumbescu).

¹⁶ Ionel Dîrdală, *Războiul de independență în cultura bucovineană*, în „Almanah Tribuna”, 77, Cluj-Napoca, p. 134—139.

¹⁷ „Românul”, 1877, 8 mai.

O preocupare dintre cele mai importante a acestor comitete a fost pe de o parte procurarea de arme, îndeosebi puști, iar pe de alta organizarea de spitale pentru răniți. Orașul București, printre alte numeroase donații, a oferit și sumele necesare pentru procurarea a 1000 puști Peabody, Buzăul 2 000 puști, orașul Ploiești 700 puști (42 000 lei), Birladul 2 000 puști, Romanul 120. Pentru acelaș scop, orașul Botoșani a contribuit cu 6 000 lei, Brăila cu 46 000 Tecuciul cu 8 137¹⁸. Din județul Ilfov, (plășile Mostiște, Negoiești și Oltenița) s-au adunat 29 745 lei. Comitetele din orașele Galați, Craiova, Turnu Măgurele, Turnu Severin, Ploiești, Vaslui, au înființat noi spitale. Epitropia spitalului Sf. Spiridon din Iași a pus la dispoziția răniților 100 paturi la spitalul local, 10 la Galați, 10 la Focșani, 10 la Birlad, 10 la Roman, 20 la Botoșani. La Cimpulung Muscel s-au înființat două spitale cu 200 paturi.

De pretutindeni s-a trimis apoi îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente, alimente de tot felul, băuturi și diverse alte lucruri.

Numeroși profesori, învățători, funcționari și muncitori și-au oferit o parte din salariile lor pe toată durata războiului, și au contribuit alături de comitetele de femei la reușita colectelor.

Una din cele mai entuziaste luptătoare pentru sprijinirea frontului a fost Maria C.A. Rosetti, sufletul femeilor din București. „La lucru, frați și surori” — îndemna ea la 28 septembrie 1877 prin ziarul „Românul” — dați, adunați, trimiteți, ca să putem da pretutindeni unde este un soldat român rănit sau bolnav tot ce poate aduce grabnic vindecare, tot ce poate aduce alinare și mângiere. Toți trebuie să fim, cum am zis, uniți; toate spiritele trebuie să fie unul singur, căci, una este și inima, și iubirea, și datoria, ca și Patria”.

Concomitent cu inițiativele din România liberă s-au luat altele cu tot atita promptitudine și dragoste și în orașele din Transilvania, Banat și Bucovina. La 5/17 mai femeile din Sibiu — constituite în comitet de ajutorare sub prezidenția Iuditei Măcelariu — au lansat astfel prin intermediul ziarului „Telegraful român” *O chemare către toate femeile române din Transilvania*, solicitindu-le concursul și contribuțiile pentru acest nobil scop patriotic¹⁹. Chemarea a fost reprodusă fără întârziere și în ziarele „Românul” și „România liberă” de la București, precum și în publicațiile transilvănene „Gazeta Transilvaniei” și „Familia”. „Chemarea” de la Sibiu a fost elogios remarcată îndeosebi de George Barițiu printr-o *Epistolă respectuoasă către femeile române* publicată în „Gazeta Transilvaniei”²⁰ marele patriot — care în ajunul declarării războiului făcuse o călătorie la București — recomandând generalizarea ei. Ea a avut astfel un adinc răsunset în toate cercurile și straturile românești din Transilvania, care s-au grăbit să răspundă cu toată dărnicia apelului femeilor. Printre primii semnatari aflăm pe mitropolitul Miron Romanul, pe Elie Măcelariu, fostul președinte al Partidului național român, pe Iosif Hodoș, membru al Societății Academice Române, Partenie Cosma, deputat în Camera din Budapesta, Visarion Roman, directorul băncii „Albina”, Paul Dunca și

¹⁸ „Românul”, 1877, 16 septembrie.

¹⁹ „Telegraful român”, 1877, nr. 36.

²⁰ „Gazeta Transilvaniei”, 1877, 8/20 mai, nr. 35.

alții. Numeroși meseriași și țărani din satele din jurul Sibiului, au subscris sume variind între 1 leu și 20 lei ²¹.

La 10/22 mai s-a constituit comitetul românilor din Brașov în frunte cu negustorul Diamandi Manole și scriitorii I.Al. Lapedatu și Aron Den-sușianu, care au dat publicității un inflăcărat „apel filantropic”, pe urma căruia s-au colectat în numai câteva zile 7 540 franci aur ²². Negustorul Dimitrie Stănescu a donat singur suma de 2 000 franci aur. „Pentru frații noștri de dincolo — se afirma în apelul menționat — puși în dura necesitate de a-și apăra cu arma averea și existența, vocea carității vine și reclamă de la umanitate ajutor și alinare. Cu atît mai virtos nu va reclama ajutor această voce sacră de la noi, unde ea este totodată *vocea singelui*, pentru că ei sînt *frații noștri!*?” ²³.

Alte comitete asemănătoare s-au constituit și în orașele Cluj (președinte Maria Ilieșiu), Oradea (Veturia Roman), Făgăraș (Anastasia Popescu), activitatea lor fiind tot atît de fecundă ²⁴.

În orașul și județul Arad campania de ajutorare a fost susținută de revista locală „Biserica și școala” care a publicat două vibrante chemări, prima fiind intitulată *O adresă filantropică către femeile române*, iar a doua *Aviz filantropic către domnii și cărturarii români* ²⁵. Inițiind o astfel de acțiune și la Timișoara, Iulia Rotariu, soția ziaristului și luptătorului Paul Rotariu, ținea să constate că „românii din toate părțile patriei noastre de mult conlucră pentru acest scop uman, nu se poate dar — afirma Iulia Rotariu — ca românii din jurul Timișoarei să rămînă de astădată îndărăpt, pentru că ei totdeauna în toate cazurile umane, filantropice și naționale s-au ținut pas în pas cu confrății lor din patrie” ²⁶.

Sub forma unor acțiuni colective astfel de colecte s-au organizat și în Bucovina, în orașele Cernăuți și Suceava, animatoarele lor fiind doamnele Eufrosina Hurmuzaki și Elena Popovici ²⁷.

Acțiunea comitetelor organizate de femeile române a indignat în-ă guvernul din Budapesta, care la sfîrșitul lunii mai — deși el însuși sprijinea colectele maghiare pentru ostașii turci — a dizolvat aceste comitete, atacate violent de unele ziare ca „Magyar Polgár”, „Hon”, „Hirnok”, „Kelet”, ș.a., și a interzis continuarea colectelor începute. Samavolnica și neumana dispoziție a guvernului contelui Kálmán Tisza, care amenința cu sancțiuni infricoșătoare, n-a făcut decît să stimuleze și mai mult spiri-tul de solidaritate românească, fiindcă la 22 mai/3 iunie, ziarul „Telegraful român” răspundea următoarele: „Nu avem putere de a ne opune și nici nu voim a ne opune ordinelor autorităților. Avem însă — preciza „Telegraful român” — o putere pe care nici o forță din lume nu ne-o poate răpi. Și aceasta este puterea de iubire a umanității, a *singelui și a sacrei noastre religîni*”. În încheiere, ziarul sibian anunța însă că deși comitetele au fost desființate, acțiunea lor se va continua totuși, în mod individual, sumele și obiectele colectate urmînd să se trimită direct „Crucii Roșii” de la București.

²¹ „Telegraful român”, 1877, nr. 40.

²² „Gazeta Transilvaniei”, 1877, 16/27 mai, nr. 37.

²³ Ibidem.

²⁴ „Familia”, 1877, nr. 22.

²⁵ *Biserica și școala*, Arad, 1877, 24 mai, 19 iunie.

²⁶ „Telegraful român”, 1877, 29 septembrie/11 octombrie nr. 77.

²⁷ „Familia”, 1877, 18/6 mai.

Sub titlul *Spre folosul românilor răniți* dispoziția guvernului maghiar va fi aspru condamnată și de către George Barițiu care a arătat atît șovinismul cît și inutilitatea ei. Femeilor române, afirma Barițiu în articolul său, nu trebuie să le „pese cît de puțin” de „amenințările fanatice”, ci mai presus de toate de „judecata imparțială și dreaptă a Europei creștine și civilizate, care pe noi, românii din acest imperiu, ne-ar înfiera cu stigma de trădători ai singelui nostru dacă nu am sări în ajutorul fraților noștri de aceeași origine, națiune, limbă, religie”. Iată de ce, afirma Barițiu în încheiere, „femeile române vor merge înainte cu pași siguri pe calea ce le arată inima lor, voința națională și exemplul Europei luminate, disprețuind orice metehne ale tiraniei și egoismului ucigător de patrie”²⁸.

Pentru îndrăznețul său articol Barițiu a fost trimis în judecată Curții cu jurați de la Sibiu²⁹, dar acțiunea femeilor și a celorlalți patrioți a continuat cu aceeași însuflețire. La 9 iunie „Gazeta Transilvaniei” publica astfel un nou *Apel către români*, semnat de 15 patrioți brașoveni în frunte cu protopopul Ioan Petricu, Diamandi Manole și George Barițiu, prin care, ca și „Telegraful român”, se recomandau acțiunile individuale. „Apelăm la toți românii dintre Carpați și Tisa — se scria în noul apel — la june și bătrîn, la avut și la sărac, de a da fiecare obolul său pentru alinarea suferințelor fraților noștri din România, răniți în război”. Obolul era solicitat „în numele umanității, iubirii și legăturii de singe . . . de la toți aceia în al căror piept bate o fierbinte inimă de român”.

Acțiunea de ajutorare a ostașilor români răniți și a familiilor lor a cuprins astfel întreaga Transilvanie și Banatul, principalele nuclee de activitate, pe lângă cele menționate, fiind Năsăudul, Abrudul, Orăștia, Hațegul, Lugojul, Oravița, Sighișoara, Blajul, Beiușul, Gherla, Baia Mre, Baia de Criș, Tg. Lăpușului, precum și numeroase sate ca Șomcuța Mare, Rășinari, Miercurea, Săliște, Tilișca, Bucium și altele³⁰. În unele sate și-au adus obolul chiar și elevii de la școlile primare.

O acțiune asemănătoare au desfășurat și studenții de la universitățile din Viena și Budapesta. Cei de la Viena au ales la 24 iulie/5 august, sub conducerea lui Octavian Blasian, un comitet pentru organizarea unor colecte la care și-au dat concursul numeroși membri ai coloniei române din Viena, iar cei din capitala Ungariei au organizat la 20 octombrie, pentru același scop, o manifestare patriotică. Sumele adunate de studenții din cele două capitale au fost trimise direct „Crucii Roșii” dela București³¹. Studenții transilvăneni și-au manifestat totodată solidaritatea cu războiul României și printr-o telegramă trimisă primului ministru, Ion C. Brătianu³².

Exprimate în diferite monede sumele colectate de transilvăneni au fost de 104 700 franci (lei), 9 100 florini, 13 napoleoni, 43 galbeni. După calculele făcute de anumiți cercetători, totalul acestor sume s-a ridicat la 124 700 franci aur³³.

²⁸ „Gazeta Transilvaniei”, 1877, nr. 39.

²⁹ A se vedea *Darea de seamă asupra procesului politic de presă al D-lui George Barițiu*, Sibiu, 1879, Procesul judecat de jurați sași s-a terminat cu achitarea lui Barițiu.

³⁰ Vezi Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței*, în „Transilvania”, 1941, nr. 5—6.

³¹ „Familia”, 1877, nr. 30 și 43.

³² „Telegraful român”, 1877, nr. 86.

³³ Idem, p. 30.

Un emoționant dar a fost trimis de către colectanții de la Brașov, care aflind că societatea „Crucea Roșie” de la București caută „miini de lemn” (proteze) pentru ostașii mutilați, s-au grăbit a procura 2000 de bucăți pe care le-au trimis societății pentru a fi distribuite prin spitalele militare celor suferinzi ³⁴.

Activitatea colectanților n-a fost deloc ușoară, fiindcă după relatarea unui corespondent transilvănean al ziarului „Românul”, „la fiecare expediție aceștia trebuiau să se înfățișeze . . . la prefectura poliției locale și să prezinte în original lista de subscriere, recipisa poștală și în urmă adevărul de primire, pentru ca prin polițai să se convingă despre natura și scopul ofrandelor. Cu toate aceste alergături — preciza corespondentul — colectele urmează necurmat” ³⁵.

Aceeași însuflețire s-a arătat și din partea românilor din orașele și satele Bucovinei. „Nu se găsea atunci în Bucovina — avea să scrie mai tirziu istoricul Ion Nistor — român conștient care să nu-și fi dat seama de însemnătatea covârșitoare a evenimentelor de la Dunăre, și fiecare se simțea dator de a contribui cu ceva la pregătirea izbîndei ce era așteptată cu înfrigurare de toți ³⁶. În fruntea acțiunii de colectare, pe lângă comitetele de femei menționate, s-au aflat arhimandritul Silvestru Morariu, viitorul mitropolit, Nicolae Hurmuzaki, George Flondor și alții. Acțiunea menționată a fost sprijinită în același timp și de către studenții grupați în societatea „Arboroasa”.

Unul din mijloacele de a stimula colectele au fost conferințele publice despre semnificația patriotică a războiului, conferințe pe care în orașele Iași, Piatra Neamț, Tecuci, Galați, Brăila, București, le-au ținut poetul Vasile Alecsandri și istoricul V.A. Urechia, iar în orașele transilvănene Sibiu, Blaj, Alba Iulia, avocatul Ion N. Popa. Vasile Alecsandri a oferit totodată 75 exemplare din poemul *Dumbrava roșie* și o sută exemplare din volumul *Ostașii noștri*, pentru a fi vindute în folosul răniților prin intermediul comitetului de doamne din Iași, și prin comitetul de la Arad ³⁷. George Sion a oferit și el câteva sute de exemplare din poemul său *Steaua României* ³⁸.

Poetii George Baronzi și Bonifaciu Florescu, au urmat și ei aceeași cale, primul cu volumul *Ecouri poetice* (1877) iar al doilea cu placheta *Quelques vers au profit des blessés*.

Mitropolii și episcopii de pe ambele versante ale Carpaților au sprijinit apoi colectele atît prin circulare adresate protoiereilor și preoților aflați în subordinea lor ³⁹, cît și prin contribuțiile lor directe ⁴⁰.

Numeroși artiști în frunte cu Matei Millo, M. Pascally, I.D. Ionescu, C.G. Robescu, D.M. Serrea, au organizat apoi în același timp diferite

³⁴ „Românul”, 1877, 29 iunie.

³⁵ Ibidem.

³⁶ I. Nistor, *Consecințele războiului pentru neatîrnare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, București, 1927, p. 175.

³⁷ *Documentele privind istoria României. Războiului pentru independență VII*, p. 269.

³⁸ *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională 1877—1878*, București, 1967, p. 173—174 (sub îngrijirea lui N. Adăniloiaie, Matei Ionescu, Traian Lungu).

³⁹ Vezi circulara lui Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei în „Documentele războiului pentru independență”, vol. IV, p. 572—573.

⁴⁰ Vezi donația lui Miron Romanul, mitropolitul Transilvaniei, în „Telegraful român”, 1877, 22 mai/13 iunie, nr. 40.

festivaluri în folosul răniților, prin acestea popularizându-se totodată și literatura patriotică inspirată de război.

Contribuția cea mai semnificativă pentru unitatea națională aveau să o reprezinte însă contingentul de voluntari transilvăneni și bucovineni, plecați din proprie inițiativă, să lupte sub drapelul neatirării. Numărul acestora nu s-a știut niciodată exact, fiindcă trecerea lor peste frontieră s-a făcut clandestin, fără nici un fel de identificare și înregistrare oficială, cei mai mulți dintre ei schimbându-și chiar și numele pentru a nu produce dezagremente familiilor lor, și pentru a evita ei înșiși condamnările ca „dezertori” și „trădători”. Pentru aceleași motive și corespondența dintre cei înrolați și familiile lor s-a făcut tot sub semnul clandestinității, al pseudonimelor sau al anonimatului, cele mai multe scrisori fiind grabnic distruse pentru a nu alcătui „corpuri delictive” împotriva celor cărora le erau adresate. Citeva nume s-au înregistrat totuși, și ele sînt suficiente pentru a putea constata nu numai o stare de spirit, dar și o parte din acțiunile concrete ale acestor voluntari. Cele mai multe din numele cunoscute aparțin regiunilor de sud ale Transilvaniei și Bucovinei, acestea fiind într-un mai strîns contact cu regiunile de frontieră ale României, cu populația și chiar autoritățile din aceste părți. Aceasta a și înlesnit de altfel trecerea grupurilor de voluntari și primirea de care s-au bucurat pe pămîntul românesc. Primul din aceste grupuri a pornit din regiunea Făgărașului și a fost primit de autoritățile și de populația orașului Ploiești cu muzică, discursuri și flori, sosirea voluntarilor ardeleni fiind considerată ca un adevărat eveniment istoric.

Frații veneau la frați !

Atît plecarea grupului cit și manifestația de la Ploiești au alarmat însă guvernul maghiar, și au determinat pe ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele Iuliu Andrásy, să înainteze un energic protest guvernului de la București cerînd extrădarea fugarilor ⁴¹. Guvernul român, prin M. Kogălniceanu, ministrul de Externe, a refuzat însă extrădarea cerută, dînd totuși lui Andrásy asigurarea, pentru a-i menaja susceptibilitatea, că nu va admite în armata română incorporarea de voluntari veniți din Austro-Ungaria.

Îndoindu-se de sinceritatea lui Kogălniceanu, guvernele de la Viena și Budapesta, au luat severe măsuri pentru paza frontierei, fără ca acestea să poată avea însă eficacitatea așteptată.

În tot timpul duratei războiului armata română a primit astfel numeroși voluntari hotărîți să contribuie în numele Transilvaniei și a Bucovinei la cucerirea independenței de stat a României. Cercetările consacrate acestei chestiuni ⁴², au reținut pînă acum numele voluntarilor făgărășeni Vincențiu Grama, teolog, Nicolae Grancea, student, Gheorghe Borzea și Drejean secretari avocațiali, Ioan Popovici, funcționar la prefectură și Damaschin Popa Radu, arhivar, al foștilor elevi ai liceului

⁴¹ N. Iorga, *Correspondance diplomatique sous le roi Charles Ier*, Paris, 1923, p. 276.

⁴² Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului de independență în Ardeal*, București, 1927; N. Iorga, *Istoria românilor*, X, București, p. 190; Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru rîniții războiului independenței*, în „Transilvania”, Sibiu, 1941, nr. 5—6, p. 390—491; Ioan Lupaș, *Istoria românilor*, ed. XV, Sibiu, 1944, p. 469—470; Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 235—236; *Istoria României*, IV, 1964, p. 612 etc.

din Blaj Nicolae Căluțiu și Petru Drăghici, N. Ciuceanu de la Orăștie, Adam Hențescu din Munții Apuseni, (Râșca), care reprezentau, împreună cu alții alții, după expresia lui N. Iorga, „avintul cald al ardelenilor”.

La 13 iunie 1877 comandantul cercului de recrutare din Sibiu, colonelul Geetz, raporta autorităților superioare că din circumscripțiile militare Săliște și Rășinari ar fi trecut în România un număr de 1675 de tineri recrutabili, numărul total al celor fugiți fiind de 3843. La 30 iunie însuși primul ministru, Kálmán Tisza, recunoștea că în Transilvania e vorba de o „dezertare masivă”, cerind prefectilor județelor Brașov, Sibiu, Tîrnava Mare, Mureș-Turda, Făgăraș, Trei Scaune, Ciuc și Bistrița-Năsăud, să ia măsuri severe pentru a împiedica trecerea peste Munți ⁴³.

Tot atât de însuflețit s-a arătat și tineretul din Bucovina. La 7 mai se înregistrează astfel plecarea unui grup de elevi de la liceul din Cernăuți alcătuit din Partenie Sireteanu, George Sevescu și Ilie Gherghel, care au trecut în România prin pădurea Cozmin, iar în ziua următoare, 8 mai, se semnalează plecarea a altor doi elevi, Alecu Giurgiuveanu și Emilian Huidei, care și-au făcut trecerea pe la Burdujeni. Ambele grupuri, unite între ele, au fost întâmpinate cu multă însuflețire, ca și grupul ardelenilor la Ploiești, de către autoritățile și populația orașelor Pașcani și Roman. La București o manifestație asemănătoare le-a fost făcută de către studenți, înrolarea în armata română a transilvănenilor și bucovinenilor fiind considerată ca un fericit augur pentru unirea tuturor românilor. În zilele următoare se constată trecerea frontierei de către alți tineri, ca medicul veterinar Dionisie Bucevski, funcționari ca, Emilian Săvescu și N. Bodnărescu, elevul normalist Ion Fangoci de la Suceava ș.a. ⁴⁴.

La 23 mai 1877, Stefan Wolf, directorul liceului din Cernăuți, se vedea silit să raporteze guvernului că „mai mulți elevi români au fugit în România”. Alți voluntari bucovineni înregistrați au fost studenții N. Țurcan, Mihăilescu, Boca, Olariu, Popovici, doi dintre ei avînd să cadă sub parapetele Plevnei. Printre cei dintîi voluntari bucovineni căzuți a fost elevul Constantin Popescu de la școala normală din Suceava, care a fost doborît de o ghiulea turcească la Calafat ⁴⁵.

Ca și în legătură cu voluntarii transilvăneni, guvernul austriac a protestat pentru admiterea în armata română și a voluntarilor bucovineni, fapt ce a determinat guvernul de la București să refuze unele cereri.

Cea mai proeminentă figură a voluntarilor de peste hotare a reprezentat-o bănățeanul Moise Grozea, fost ofițer în armata austro-ungară, care s-a refugiat la București cu un an înainte de începerea războiului. În timpul luptelor de la Grivița și Plevna a fost avansat la gradul de maior și a fost decorat cu ordinul „Steaua României”. Rămînînd în cadrele armatei și după război, Grozea a înaintat pînă la gradul de general. La 25 iunie 1877 cînd se îndrepta de la Caracal spre Dunăre, Grozea își amintea că în urmă cu 11 ani luase parte la o bătălie în calitate de ofițer austriac. „Astăzi — scria Grozea în această zi soției sale — este o zi însemnată în viața mea —

⁴³ L. Maior, *Contribuții documentare la ecoul războiului de independență*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai” s. Historia, fasc. 1, 1973, p. 84-86.

⁴⁴ Octav Monoranu — Ion Cocuz, *Ecouri ale războiului de independență în Bucovina* în „Almanah Tribuna 1976”, Cluj, p. 84.

⁴⁵ Ion Nistor, *op. cit.*

fiindcă astăzi sînt 11 ani de la bătălia de la Custoza unde mi-am făcut datoria fără a ști pentru ce. *Cu atît mai mult știu acum pentru ce o să mă lupt*"⁴⁶.

Și într-adevăr, la 1877 toți românii, din orice parte a teritoriului românesc, au știut pentru ce se luptă: pentru independența și unirea tuturor fraților. La sfîrșitul războiului profesorul Nicolae Cristea de la Sibiu, redactorul „Telegrafului român”, scria că după victoriile obținute de armata română în Balcani, de armata tuturor românilor, „nimeni nu mai cutează a deosebi pe români de români, fie oriunde, în Moldova, în Muntenia, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în Basarabia, românul, cînd e vorba de faptă românească, e român ca toți românii. Asta ne leagă, ne împreună și ne încheagă, asta silește lumea să recunoască în noi un popor compus din oameni de acelaș fel binecuvîntat . . . zicem dar fără sfială afirma N. Cristea în concluzie — anul 1877 a dat Europei un nou popor”⁴⁷.

Conștiința solidarității între românii din toate provinciile a fost afirmată la 25 noiembrie 1878 de către deputatul Partenie Cosma în însăși Camera din Budapesta. „Atunci cînd a bătut ora pentru eluptarea (cucerirea) independenței patriei — a declarat deputatul român — toți românii au sărit ca unul înaintea redutelor inexpugnabile ale celui mai viteaz și cumplit inamic . . . Acolo jos la Dunăre — a afirmat Partenie Cosma în încheiere — există un popor brav și tînăr care-și cunoaște chemarea sa europeană și este în stare a și-o împlini, un popor a cărui alianță poate fi prețioasă pentru ori și cine”⁴⁸.

Războiul pentru neatîrnare a fost astfel, prin contribuțiile și jertfele tuturor românilor, o mărturisire și o manifestare categorică a națiunii române de pretutindeni, și a constituit un puternic impuls în lupta pentru desăvîrșirea unității statale românești — un preludiv al realizării ei.

N-au trecut decît 7 ani de la recunoașterea independenței României și în ziarul „Tribuna” de la Sibiu, primul cotidian al românilor din Transilvania, înființat la 12 aprilie 1884, apărea, formulată de Ion Slavici, declarația care avea să călăuzească apoi întreaga viață politică și culturală a românilor transilvăneni: *Soarele de la București răsare pentru toți românii!*

LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE — MANIFESTATION DE L'UNITÉ ET DE LA SOLIDARITÉ DE TOUS LES ROUMAINS

RÉSUMÉ

Sous le titre ci-dessus, l'auteur vise à relever le fait que la guerre de 1877 — pour l'indépendance de la Roumanie — a été menée non seulement par les Roumains de l'intérieur de l'Etat roumain, mais aussi par les Roumains de partout, indifféremment de la domination sous laquelle ils se seraient trouvés.

Cela s'est reflétée clairement tout d'abord dans le ton de la presse roumaine — aussi bien de Transylvanie — „Gazeta Transilvaniei”, „Te-

⁴⁶ Sextil Pușcariu, *Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877* în „Anuarul Institutului de Istorie națională” Cluj, IV, 1926—1927, p. 229—249.

⁴⁷ „Telegraful român”, 1877, 29 decembrie, nr. 103.

⁴⁸ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, VI, Sibiu, 1910, p. 680.

legraful român", „Familia", „Albina Carpaților" que dans celle de l'Etat roumain — „Românul", „Vestea", „România liberă", „Războiul", „Steaua României", „Socialistul" etc. — qui a embrassé dès le premier moment la cause de la guerre comme une cause de tous les Roumains. Dans cette attitude, les journalistes et les publicistes roumaines de Transylvanie — George Barițiu, Nicolae Cristea, Iosif Vulcan, Aurel Mureșeanu, Ioan Al. Lapedatu, Visarion Roman et autres se sont rencontrés avec leurs frères d'au-deçà des Carpates — C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Alecsandru Odobescu, Alexandru Macedonski, leurs sentiments étant les mêmes.

L'idée de la solidarité nationale a été révélée également par les créations littéraires des écrivains roumains des contrées situées sur les deux versants des Carpates — V. A. Alecsandri, George Sion, Al. Macedonski, Ioan Nenițescu, Gh. Bengescu de Roumanie et Iosif Vulcan, Petre Dulfu, Zaharia Boiu de Transylvanie, D. Petrino et C. Morariu de Bucovine.

Les villes et les villages de Roumanie et des provinces soumises à l'époque par l'Autriche-Hongrie ont contribué par d'importantes sommes d'argent, vêtements, chaussures, aliments et médicaments à l'appui de l'armée roumaine et les blessés de guerre ainsi que des familles de ces derniers. A cette action philanthropique et patriotique ont contribué des hommes et des femmes, des vieillards et des jeunes, des intellectuels, artisans et négociants, ouvriers et paysans. De nombreux fonctionnaires et professeurs ont offert une partie de leur salaire pendant toute la durée de la guerre. Dans de nombreuses villes du pays l'on a créé des hôpitaux subventionnés par les sommes collectées par les citoyens patriotes.

La preuve la plus éclatante de la solidarité nationale a été constituée par les groupes de soldats volontaires de Transylvanie, du Banat et de Bucovine qui sont venus lutter aux côtés des soldats de l'Etat roumain pour l'indépendance de la Roumanie. Il paraît que seulement du sud de la Transylvanie ont passé les Carpates 3843 jeunes. La figure la plus marquante de volontaire a été celle du Roumain du Banat, Moise Grozea, qui a été avancée dans l'armée roumaine au grade de général. Par la conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumanie ont été ouvertes les plus larges perspectives pour l'union de tous les Roumains, le mot d'ordre des Roumains des provinces subjuguées étant *Le soleil se lève à Bucarest pour tous les Roumains*.

MANIFESTĂRI ALE SOLIDARITĂȚII MASELOR POPULARE MAGHIARE CU RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

DE

STEFAN CSUCSUJA

Ceea ce ilustrează poate cel mai bine și mai elocvent solidaritatea dintre popoarele român și maghiar, respectarea reciprocă a aspirațiilor, ce decurgea din trecutul lor a constat, în perioada războiului de independență în participarea unui mare număr de maghiari la acțiunile organizate de către comitetele înființate pentru sprijinirea războiului și ajutorarea răniților. După ce (la 17 mai) Iudita Măcelariu își publică apelul în „Telegraful Român”, românii din Transilvania desfășoară o veritabilă mișcare de masă în vederea ajutorării războiului de independență. După cum se arată în „Gazeta Transilvaniei” și în celelalte ziare, cauza independenței României a pus în mișcare toate satele și orașele, cu toți locuitorii lor, femei, bărbați, tineri, bătrini, elevi, preoți, meșteșugari, țărani și intelectuali. Se colectează bani pentru sprijinirea campaniei militare, se pregătește scamă, bandaj și îmbrăcăminte pentru răniții români. O mișcare atât de cuprinzătoare nu putea rămâne și nici n-a rămas lipsită de efect asupra maghiarilor conlocuitori cu românii, care munceau zilnic alături de aceștia — și nici asupra reprezentanților lor animați de vederi progresiste.

Studiind mai cu seamă arhiva Societății de Cruce Roșie din România, dar și colecțiile anilor corespunzatori ai ziarelor „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Pressa”, „Kelet”, precum și lucrările publicate pînă acum, am ajuns la concluzia că contribuțiile maghiare pentru ajutorarea răniților români din războiul de independență sînt mult mai consistente decît se credea pînă acum¹. În localitățile unde alături de români locuiau

¹ Dintre maghiari au contribuit de pildă : Teleki Zsófia, Kibédy György (Abrud) ; Kovács János (Băsești) ; Vass Juliánna, Erdélyi Jánosné, Belényesi József, Oláh Karolina, Herman Gábor, Nerpsz Dezső, Egri Jakab (Beiuș) ; László Gergely (Brașov) ; Turóczy (Bocșa Montană) ; Szabó János (Deva) ; Csernátóny Sándor (Deda) ; Kuzstos Lajos (Dobra) ; Böhm preot romano-catolic ; Bőjthe senator ; Varga Vilmosné ; Salamon, Szmik Gizella (Baia Sprie) ; Nagy Károly (Făgăraș) ; Torony Mihály István (Farcadia) ; Kerekes Péter a Fürjié (Suseni-Reghin) ; Jakabfy, Goróg Róza (Alba Iulia) ; Karácsonyi János királyi postamester (diriginte de poștă reg.) (Ighiu) ; Nagy Lajos (Ilia) ; Lehár Ferenc, Sugár József, Dr. Czimbalmos Otto, Juhász Lőrincz (Cluj-Napoca) ; Sándor András, Nagy, Kővári Krisztina, Csabai István (Lugoj) ; Hagyk A. (Lipova) ; Molnár Mihályné (Cianul-Mare) ; Máthé Ferencné, Dr. Takáts Sándor orvos /medic/ Gróf Teleki Sándor, Hosszú Rózsa și Biri, Szilágyi Maria, Tóth Róza, Bartos Berta, Terebessy Berta, Koszka Árpád, Takáts Károly, Szellemi bányaigazgató (director de mine), Gyenge Soma bányaigazgató (director de mine), Binder pénztárnok (casier) (Baia Mare) ; Csikszentdomokosi

maghiari, listele de colectă conțin adesea și nume de meseriași și comercianți maghiari, ba și de medici, avocați, funcționari, scriitori, artiști și clerici cu convingeri și sentimente progresiste.

Rezultă din documente că cei mai mulți donatori se recrutau dintre meseriași. Trebuie să menționăm aici și faptul că nu odată meseriașii organizați în asociații au contribuit și corporativ la succesul colectei. Așa s-a întâmplat și la Cluj de pildă, unde meșteșugarii au contribuit în acest fel cu cinci sute de franci la cei 124 700, adunați în scurt timp, în toată țara ². La fel au procedat și tăbăcarii din Beclean ³ iar pielarii din Făgăraș ⁴ și Cisnădie ⁵, unde corporațiile reuneau români, maghiari și sași, și-au dat obolul de asemenea într-o sumă, ceea ce comportă o mare semnificație întrucât atestă că ei considerau că problemele lor sînt comune.

Studiind materialele transilvane ale mișcării menite să sprijine războiul de independență, se observă că contribuția maghiarilor a atins cifrele cele mai mari în localitățile unde organizatorii colectei se bucurau de popularitate și printre maghiari. Aceștia sînt, în cele mai multe cazuri, avocați, medici sau funcționari cu opinii democratice, adepți ai colaborării și prieteniei dintre cele două popoare. Tot atunci am remarcat și faptul că maghiarii din medii exclusiv românești — de pildă locuitorii maghiari din Țara Moților, sau Beiuș și împrejurimi — inclusiv funcționarii, inginerii și maiștri de la mine, medicii și avocații care aveau contact cotidian cu masele populare, participă în toate cazurile la aceste acțiuni de ajuto-rare.

Despre covârșitoarea majoritate a donatorilor știm doar atit că prin actul lor au slujit ori au atestat colaborarea și înțelegerea reciprocă româno-maghiară; totuși, viața și activitatea unora dintre ei sînt mai cunoscute. Dintre aceștia din urmă îl menționăm în primul rînd pe Sándor Teleki, a cărui viață se caracterizează prin lupta pentru dreptate, libertate și egalitate și în cadrul căreia gestul din 1877, cu implicațiile sale politice, reprezintă numai un moment al întregii activități. Faptul izvora nemijlocit din democratismul matur al lui Sándor Teleki și din ideea frăției dintre popoare, adinc înrădăcinată în sufletul său. Înseși legăturile sale cu românii au o sorginte veche, începînd cu mult înainte, în plină epocă a reformelor de dinainte de 1848, cînd ia inițiativa protegerii românilor din ținutul Chioarului. Datorită lui se pot lansa în cariera politică Ion și Vasile Buteanu, care au avut apoi un rol de seamă în revoluția din 1848; el rostește încă de pe atunci cuvîntări cu puternice accente antif feudale în problema eliberării țărănimii și tot el propune drept candidați ai opoziției, în alegerile de la Chioar premergătoare revoluției din 1848, pe Iosif Pop și Alexandru

Osváth Albert (Nadeș); Török Dénes (Săliște); Becski András (Șomcuta Mare); Vojth Jakab, Vojth Gergely, Bajnoczi Gyula, Dr. Horváth Samu; Veszprémi Antal, Paumann Ödön, Szalánczy Lajos, Nagy Benedek, Bárány Luca, Nagy Károly (Gherla-Dej); Csóka László, Szamáti Eszter, Dömötör (Orăștie); Szabó Balázs, Pongrácz Gergely (Sibiu); Máthé Zsiga (Sura Mică); Némethy Gyula (Turda); Székelyhidi Gergely (Teiuș); Csuta Lázár (Vărădia); Schmidt Ferenc, Pethő Mihály (Hunedoara).

² Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței*, Sibiu, 1941, 16.

³ „Telegraful Român”, nr. 86, an. XXV (1877).

⁴ Ibidem nr. 44, an. XXV (1877).

⁵ Ibidem, nr. 9, an. XXVI (1878).

Buda, reușind să-i aleagă — în ciuda tuturor mașinațiilor conservatorilor — datorită cuvântărilor sale ținute în românește și unei neobosite activități. Evenimentele de mai târziu din viața sa se înscriu de asemenea pe linia colaborării dintre popoare. Revoluția din 1848 îl plasează în anturajul intim al generalului Bem, adeptul alianței dintre români, maghiari și sași, iar Petőfi, militantul pentru ideea instaurării puterii populare, îi este prieten. Mai târziu, Teleki face parte din acea aripă a emigrației care propovăduiește umanismul, republicanismul, democrația și frăția dintre popoare. Prieten cu Victor Hugo, adoptă linia politică social-republicană a acestuia, spre a se înrola apoi sub steagul lui Garibaldi, luptând alături de acesta pentru unificarea și libertatea Italiei ⁶.

După asemenea antecedente nu ne poate surprinde faptul că simpatia lui Teleki se manifestă și față de România angajată în lupta pentru propria-i independență ⁷; nu este de mirare, deoarece — fiu al epocii reformelor — Sándor Teleki și-a petrecut cea mai mare parte din viață în lupte revoluționare pentru libertate, și-a păstrat chiar și în epoca dualismului austro-ungar idealurile de libertate și independență ale propriului său popor și l-a disprețuit pe Kálmán Tisza împreună cu toți adepții săi.

Împreună cu trei preoți și doi medici maghiari, a contribuit în mod substanțial la colecta organizată în Cluj de Maria Ilieșu și dirijorul fanfarei militare de acolo, omul de mare popularitate, compozitorul Francisc Lehar, în ciuda faptului că acesta era dirijor cezaro-crăiesc într-o unitate militară ⁸.

Atitudinea filo-română fermă și fățișă a maghiarilor cu o concepție progresistă se manifestă fățiș și prin aceea că mulți dintre ei au sprijinit sau încurajat manifestările cu caracter cultural, artistic sau de altă natură, al căror beneficiu era destinat de către organizatori tot ajutorării României. Era vorba de manifestări cu un caracter național-românesc pronunțat; or, tocmai de aceea, participarea unor maghiari exemplifică în chip deosebit de elocvent stima și prețuirea reciprocă a celor două popoare, mai ales dacă ne gândim că este vorba de epoca dualismului. Menționăm de pildă recitalul de cor și festivitatea organizată de Asociația pentru cînt și gimnastică a românilor din Brașov, la 16 iunie 1877, cu prelucrări din opera lui Vasile Alecsandri (*Balkanul și Carpatul, Bălcescu murind, Hora Severinului*) prilej în legătură cu care „Gazeta Transilvaniei” menționează cu satisfacție că în rîndurile publicului numeros și plin de însuflețire se aflau și maghiari și sași ⁹.

Datorită situației și atmosferei specifice, create de sistemul dualist, mulți maghiari își dau obolul fără a-și declina identitatea, deoarece — se așteptau, în anumite împrejurări, la presiuni exercitate de politica oficială. Astfel se explică faptul că în multe cazuri, listele de subscripție poartă la rubrica numelui (subliniem : în limba maghiară) mențiuni ca : „un oarecare”, „cineva”, „un prieten al românilor”, „un preot romano-catolic”, „un bun creștin”, „un filotim”, și foarte elocventul „cu dragă inimă”. Anonimatul

⁶ Cf. Teleki Sándor, *Emlékezzünk régiokról, Emlékezések és levelezés* (Să ne aducem aminte de cele din trecut. Amintiri și corespondență). Studiu introductiv și note de Csetri Elek, Bukarest, 1973.

⁷ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 95, an. XL (1877).

⁸ Ibidem, nr. 89, an. XL (1877).

⁹ Ibidem.

nu se datorează nici modestiei sau sumei, prezentînd adesea mai degrabă un simbol decît o valoare (deși, din punctul nostru de vedere poate prezenta interes și aspectul acesta, implicînd indicații asupra apartenenței sociale) deoarece există totuși și un considerabil număr de donatori generoși printre anonimi¹⁰.

După ce am schițat toate aceste fapte, nu ne mai surprinde constatarea că numeroși maghiari protestează împotriva ordonanței prin care guvernul Tisza interzice activitatea comitetelor pentru ajutorarea răniților în războiul din 1877. Acești protestatari opinează că ordonanțele din 24 și 26 mai lovesc în drepturile fundamentale ale omului. „Gazeta Transilvaniei” îi citează pe Alexe Simon, primarul progresist al Clujului, care a dat dovadă în numeroase ocazii, de simpatie față de români. De pildă prin substanțialul sprijin acordat Asociației de lectură române *Iulia* din Cluj¹¹ sau, de data aceasta, prin faptul că ia apărarea Mariei Ilieș și a acțiunii sale¹².

O semnificativă și caracteristică manifestare a acestei atitudini față de patrioții români a avut loc în iunie 1877. Se știe că în materie de solidarizare cu frații lor de dincolo de Carpați, mulți români transilvăneni au mers pînă la a fugi peste graniță spre a intra voluntari în armata română. Pe acest temei s-a deschis acțiunea publică la Brașov împotriva a șase tineri făgărășeni. În cercetările începute în iunie, atît procurorul (simpatizat și printre români) cît și noul comite (prezent de altfel în rîndurile celor ce au contribuit la ajutorarea răniților români) au procedat cu cea mai mare bunăvoință posibilă și — alături de mișcarea de protest desfășurată între timp — au avut un mare merit în scoaterea de sub acuzare a tinerilor în cauză. Iată pentru ce, încă înainte de începerea cercetărilor, „Gazeta Transilvaniei” se putea pronunța cu optimism, arătînd că „prezența procurorului Kenyeres din Brașov — despre care numai bine se vorbește: ne dă oarecare garanție, . . . că nimeni nu va fi insultat în dreptul libertății personale din ură sau pasiune. Avem garanția în asta privință și în persoana noului comite suprem Szentiványi . . .”¹³.

Un mare interes poate suscita o altă manifestare de solidarizare a maselor populare maghiare cu națiunea română. Istoricii burghezi n-au precupețit osteneala de a se ocupa extrem de mult cu încercarea de diversiune cunoscută, în istorie sub denumirea de „puciul secuiesc”. Istoricii burghezi n-au observat, respectiv au neglijat, un factor esențial și anume adevărul că — inițiată în fond de către englezi și turci, și conținînd pe anti-tarismul politicienilor maghiari — conspirația era străină maselor populare maghiare și tocmai acestui considerent i se datorește în primul rînd și eșuarea ei. Zadarnic au încercat organizatorii diversiunii să recruteze, dintre secui, participanți la conspirație: toate strădaniile lor au rămas fără rezultat, deși cîștigaseră de partea proiectului lor o personalitate ca Gabriel Ugron binecunoscut în secuime datorită trecutului său garibaldișt, atitudinii militante pentru independență față de Habsburgi și contra alianței cu Germania. Masele de secuini n-au fost dispuse să se alătore aventu-

¹⁰ Ibidem, nr. 44, an. XL (1877).

¹¹ Ibidem, nr. 29, an XL (1878).

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, nr. 43, an XL (1877). www.dacoromanica.ro

roasei acțiunii, n-au voit să pricinuiască pagube tocmai acolo unde mergeau la lucru în condiții normale. După lichidarea conspirației, ziarul „Alföld” scria cu satisfacție : „Din fericire, guvernul a descoperit totul la timp, prevenind orice încercare intervenționistă, de acest gen”¹⁴.

Esența chestiunii a sesizat-o însă Ludovic Vándori, redactorul ziarului maghiar din București, într-un articol publicat în „Erdélyi Hiradó”. Il cităm, mai ales pentru că constatările sale nu și-au pierdut încă nici astăzi valabilitatea : „Călătoresc neîncetat, din 26 septembrie, prin Secuime ; am fost în Treiscaune, în Ciucul de Jos și de Sus, în Gheorgheni, pînă la vămile de la Tulgheș și Bicaz ; am fost în Scaunul Odorheiului iar în momentul de față mă aflu în frumoasa capitală a fostului Scaun Mureș ... Așadar, nu m-am mulțumit să cutreier toată Secuimea, ci m-am convins că la Tîrgu Secuiesc, în Sfîntu Gheorghe sau la Miercurea Ciuc, *bietul norod nu știe nimic despre toată chestiunea*. Guvernul a procedat foarte just în cazul celor cîteva minți prea înflăcărate. Ce-i drept, printre nefericiții care au fost arestați, există și persoane cu adevărat compătimate de toată lumea ; eu voi menționa aici numai două persoane, și anume pe îndeobște respectatul Ludovic Balazs și pe sărmanul tată de familie Lániczky, deoarece aceștia sînt numai și numai victime ale conducătorilor fără suflet care și-au părăsit victimele îndată ce la orizont a apărut primul norișor ; dar e bine așa, căci astfel *poporul de rînd din secuime va ști măcar de acum înainte, cîtă încredere poate să aibă în așa-numiții săi conducători*”¹⁵.

În aceeași ordine de idei menționăm că și un alt plan turcesc era dintru bun început sortit eșecului. Este vorba de proiectul înființării unei legiuni polono-maghiare (aceasta din urmă sub comanda colonelului Csutak) cu ajutorul și colaborarea emigranților, în scopul de a fi trimise pe frontul balcanic de partea turcilor. Recrutarea n-a dat rezultate printre maghiari, drept care ziarul orădean „Nagyvárad” formulează cu ironie opinia generală asupra chestiunii : „Avînd însă în vedere că „Csutak-bey” nu este omul care ar putea inspira încredere trupele nu se prea grăbesc să se adune sub steagurile sale”¹⁶.

Disponem în schimb de dovezi convingătoare în sensul că masele populare maghiare au contribuit la succesul României în războiul de independență și printr-un sprijin mai direct decît contribuțiile bănești amintite mai sus. Cîteva sute de căruțași secui — care găsiseră ades, și înainte vreme, de lucru în România — au participat la efectuarea transporturilor militare din timpul războiului¹⁷. Îi găsim, în vremuri grele pe drumuri cu primejdie, la Vidin și Plevna. Documentele atestă că comandamentul armatei române era foarte mulțumit de serviciile lor. Războiul a făcut numeroase victime printre ei. Caracteristic pentru spiritul de sacrificiu al căruțașilor secui, rămîne cazul relatat pe larg în presa română și menționat de asemenea în ziarele românești și maghiare din Transilvania. Se știe că în 1877 vicisitudinile soldaților români și ruși au sporit și datorită iernii extrem de aspre și timpurii, oamenii avînd foarte mult de suferit din cauza viscoalelor și a zăpezii. Chiar podurile de vase de pe Dunăre au

¹⁴ „Alföld” din 2 oct. 1877.

¹⁵ „Erdélyi Hiradó”, din 18 oct. 1877.

¹⁶ „Nagyvárad”, din 3 iulie 1877.

¹⁷ Beke György, *Veress Sándor tolla és kőröje* (V. S. inginer și scriitor), Edit. politică, Bukarest, 1976, p. 174.

fost de mai multe ori distruse de furtuni, iar în astfel de cazuri, aprovizionarea, extrem de dificilă și altminteri, era amenințată de stagnarea totală. Într-un astfel de moment critic, la începutul lui decembrie 1877, un transport alcătuit din optsprezece căruțe secuiești a fost blocat de zăpezi în drum de la București spre Șiștov. Doisprezece dintre secui au pierit acolo. Toți au fost găsiți înghețați, doar unul dintre căruțași a putut fi salvat¹⁸.

Avem ferma convingere că în această perioadă stringerea relațiilor dintre cele două popoare au slujit-o, spontan, sau uneori chiar conștient, deliberat — maghiarii care trăiau și munciau în România.

Fără a intra în amănunte, trebuie să menționăm că în orașele mai de seamă din Moldova și Muntenia, trăiau meșteșugari maghiari încă din secolul al XIV-lea. Majoritatea lor se așeza în București, important nod al drumului spre Constantinopol — însă mulți trăiau, în preajma războiului de independență în alte centre de mare circulație, ca Galați, Brăila, Tîrgoviște, Giurgiu, Turnu-Severin. După înăbușirea unor mișcări sociale și politice mai ample, numărul emigranților maghiari creștea întotdeauna. Așa s-a întâmplat după răscoalele curuților, când refugiații au înființat sate întregi — sau după revoluția din 1848, când în viața societății românești se integrează nu numai meșteșugari dar și un considerabil număr de intelectuali: medici, ingineri, farmaciști și alții.

Prezența și mai masivă a meșteșugarilor se face simțită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă a dezvoltării mai viguroase în domeniul industrializării și al evoluției burgheze, deoarece abolind prerogativele feudale și așezînd pe baze noi ordinea internă a statului — Cuza a creat condiții favorabile dezvoltării industriei. În urma formării statului român modern, numeroși muncitori calificați din toată Europa Centrală se stabilesc mai ales în București¹⁹ — majoritatea lor fiind meșteșugari secui. După reforma agrară din 1864 și reformele sociale, înfăptuite de Cuza, crește deosebit de mult și numărul muncitorilor sezonieri, agricoli, și al servitorilor secui, mai ales că marile transformări sociale și economice din România sînt simultane cu transformările din Secuime, generatoare ale primelor mari valuri de emigrație. Într-adevăr sub pretextul proporționalizării și comasării, clasa proprietarilor mai înstăriți din Secuime a acaparat pămînturile foștilor țărani urbariali și ale micilor proprietari liberi, ba, mai mult, și-a însușit și o considerabilă parte din veniturile devălmășiiilor. Aceasta a curmat legătura cu glia, legătura care îl integra pînă și pe cel mai modest proprietar de pămînt, în societatea comunei sale. Secuii sărăciți au devenit deci „element mobil” și mii de oameni trec în vechea Românie unde găsesc ușor de lucru și sînt plătiți relativ bine²⁰. Francisc Koós menționează în însemnările sale că „poate în nici-unul dintre orașele Europei, clasa muncitoare, din popor nu găsește posibilități de trai, cîștig și distracție ca în București, unde, din primăvara pînă toamna tîrziu, e întotdeauna mai multă treabă decît mîină de lucru”²¹. Același autor semnală, încă mai dinainte, într-un articol publicat în

¹⁸ „Telegraful Român”, nr. 2, an. XXVI (1878); din 5 ian.

¹⁹ *Doc. răzb. ind.*, II. doc. 251.

²⁰ Bözödi György, *Székely bánja* (Secuiul regretă), Kolozsvár, 1938, p. 70—82.

²¹ Apud Beke, *op. cit.* www.dacoromanica.ro

presă, că „Azi sînt puține curțile unde să nu găsești cinci-șase familii maghiare”²².

Proporțiile exodului secuilor spre vechea Românie pe vremea războiului de independență se atestă și prin statisticile din epocă. Din listele întocmite între 1869—1880, rezultă că în comitatele secuiești pînă și sporul natural al populației a scăzut mult, din cauza emigrărilor. Numai într-un singur an 1874, cancelaria vicecomitelui de Treiscaune a eliberat 3 177 pașapoarte pentru vechea Românie, iar dintre cei plecați a revenit doar un procent derizoriu. Trebuie să menționăm însă, că mult mai mare era numărul persoanelor fugite peste graniță fără nici o autorizație²³.

Studiind, în materialul documentar al războiului de independență din 1877, partea referitoare la maghiarii din România, se poate constata că meșteșugarii maghiari au contribuit considerabil la dezvoltarea economică a țării, atît în faza pregătirii războiului, cit și în a desfășurării sale. În perioada premergătoare conflictului armat cu Turcia, numeroși maghiari au lucrat la realizarea liniilor de cale ferată, importante pentru viața economică, dar și din punctul de vedere strategic. Cei mai mulți activau ca muncitori la construirea căilor ferate care înlesneau transportul trupelor și aprovizionarea, existau însă maghiari și printre cei ce conduceau lucrările. De pildă, un sector al liniei Pitești-Vîrciorova se construia sub îndrumarea lui Alexandru Veress, inginer mult prețuit și pînă atunci în România²⁴. Iar cînd pregătirile de război încep să ia amploare, meseriași maghiari participă la producerea mijloacelor necesare campaniei. Conform mărturiei menționatului fond de documente, numărul meșteșugarilor veniți din Transilvania la București a crescut în 1877, făcînd un veritabil salt față de anul 1876. Or, explicația poate consta numai în conjunctura creată de război. Mai ales numărul fierarilor a crescut mult. Interesant că majoritatea lor venea la București din Ciuc, și anume de la Sîndomic, Cetățuia, dar soseau și din alte regiuni: Cernatul de Jos, Oradea, Alba Iulia²⁵. În afară de fierari, se constată o creștere rapidă a contingentului de rotari, constructori de căruțe și lăcătuși, însă se înregistrează un spor și în privința timplarilor, cismarilor, croitorilor, măcelarilor, ba chiar a negustorilor²⁶.

Meșteșugarii maghiari confecționează pentru armata română potcoave, căruțe și îmbrăcăminte, iar numeroși administratori de moșii participă sistematic la aprovizionarea armatei combatante, cu alimente. Dintre maghiari, cel mai însemnat furnizor s-a dovedit a fi lăcătușul Albert Szabó, însă în afară de el mai executau lucrări de fierărie la căruțe, precum și potcovit, pentru armată, Ludovic Darvas, Iosif Sándor, Andrei Benkő, Grigore Tamás, Anton Lakatos, Andrei Lakatos și mulți alții²⁷. Lucrări de rotărie făceau printre alții Iosif Tana, venit în București de la Ozun, și Grigore Kovács; căruțe construiau Anton Tőkés, Francisc Pataki, Carol Benkő, iar George Déh era croitor — cu toții furnizîndu-le soldaților români considerabile cantități de echipament²⁸.

²² *Ibidem*.

²³ Bözödi, *op. cit.*, p. 93.

²⁴ Beke, *op. cit.*, p. 146—148.

²⁵ Arhiva Parohiei „Bărăția”. 1876—1877.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

Încă dintru bun început maghiarii din București și mai ales meșteșugarii — atît maiștri, cit și muncitori — au participat la acțiunea de colectă organizată pentru ajutorarea răniților. În interesul organizării și desfășurării colectelor, meșteșugarii maghiari au ales un comitet compus din opt persoane, în frunte cu lăcătușul Albert Szabó, fierarul Iosif Sándor și rotarul Ștefan Nagy, oameni bine cunoscuți și apreciați în rîndurile populației maghiare din București. În actul de constituire înminat autorităților, comitetul arăta că „Ne facem o datorie de a vă anunța cu această ocazie că noi meseriașii unguri am și format deja un comitet și în curînd, vom trimite la locul destinat modestele noastre ofrande date în ajutorul răniților soldați români”²⁹. Comitetul se putea mîndri cu o activitate rodnică, atestată, mai ales, cu sollicitudinea donatorilor, prin faptul că lista din iulie 1877 spre exemplu conține 106 nume cu un total de 546 lei, ceea ce reprezintă o parte cituși de puțin mică (peste 25%) a sumei de 2 072,37 lei depuși în total la casieria Organizației de Cruce Roșie din București în prima parte a lunii iulie de întreaga populație a capitalei³⁰.

²⁹ „Kelet”, din 20 ian. 1877.

³⁰ „Pressa”, nr. 136, an. 1877 și nr. 139, an. 1877. Meseriașii maghiari care au contribuit la București :

Nagy István 40 lei	Szabó Albert 30 lei	Sándor József 5 lei
Vizi Dénes 5 lei	Bors Miklós 10 lei	Ábrahám István 10 lei
Debreczeni József 5 lei	Vitos Ferenc 10 lei	Baconi Ádám 2 lei
Kurkó János 5 lei	Dávid András 3 lei	Vajda Márton 10 lei
Boga Tamás 2 lei	Békés György 5 lei	Teleki Sámuel 2 lei
N. N. 4 lei	Benhárd Felician 11 lei 35b.	Kovács Mihály 5 lei
Nagy József 1 leu	Grünwald E. 10 lei	Lázár E. 10 lei
Benkó 10 lei	Benkó Sándor 5 lei	Székely Lajos 5 lei
Egyed István 5 lei	Simon János 8 lei	Gabrowiczky Eduard 2 lei
Selein Adolf 2 lei	Demeter János 2 lei	Maksai János 5 lei
Demeter József 2 lei	Bajor József 6 lei	Bálint János 3 lei
Domokos Károly 4 lei	Simon András 2 lei	Borghida Péter 2 lei
Seifer Rudolf 1 leu	Enyedi István 2 lei	Bácski Ferenc 2 lei
Miklós Mihály 5 lei	Birtalan Józses 2 lei	Kalabey János 4 lei
Boér János 2 lei	Kiss Ferenc 6 lei	Depner Miklós 4 lei
Csutak Félix 5 lei	Vida Benjamin 5 lei	Darvas Lajos 5 lei
Koós István 5 lei	Salamon János 5 lei	Rákosi Gáspár 4 lei
Száva I. József 4 lei	Hajdú András 5 lei	Sárosi János 2 lei
M. Pál 1 leu	Vizi József 1 leu	Bazsó András 4 lei 50 b.
Szilveszter Száva 3 lei	Gönczi Károly 10 lei	Rácz János 4 lei
Bitay György 2 lei	Zsnoka Ferenc 2 lei	Dénes János 5 lei
Kutasi András 2 lei	Fisterer Ádám 8 lei	Antal János 8 lei
Buna Márton 5 lei	Darvas Albert 6 lei	Biró Mihály 4 lei
Salamon György 2 lei	Reymik József 2 lei	Cseh Zsigmond 6 lei
Keresztes Ferenc 2 lei	Kocsány Lajos 15 lei	Tóth Sándor 1 leu
Benkó Károly 4 lei	Czakó Antal 4 lei	Málnási Lajos 20 lei
Gödri Mihály 5 lei	Panat Éva 2 lei	Bartha János 4 lei
Mandok György 2 lei	Meskó János 12 lei	Pataki Ferenc 2 lei
Balogh Ignác 2 lei	Silló Sándor 2 lei	Kolumbán József 2 lei
Fejes Dénes 5 lei	Szabó József 2 lei	Cseh Mózes 5 lei
Sorbán József 3 lei	Nagy Ferenc 5 lei	Kiss Ferenc 3 lei
Kocsis Mihály 2 lei	Szalay Károly 5 lei	Ajtay János 2 lei
Bodó Sándor 10 lei	Nagy Sándor 2 lei	Ambrus Sámuel 4 lei
Antal 4 lei	Jenkovics József 3 lei	Bencze János 6 lei
Fogarasi János 5 lei	Hinte Karolina 3 lei	

Presă din România salută cu satisfacție gestul maghiarilor din București³¹; tot astfel și ziarele românești din Transilvania își exprimă bucuria prilejuită de atare manifestare a umanismului și solidarității. „Proprietarii și meșteșugarii maghiari din București au participat în număr considerabil la colectele organizate în folosul armatei” scrie „Telegraful Român” menționind și numele celor ce au dăruit sume mai mari³². „Gazeta Transilvaniei”, la rîndul său, arată că această grăitoare acțiune n-a fost o colectă singulară, ci, după cite se pare, s-a repetat de mai multe ori, din partea maghiarilor³³.

Menționatul comitet al maghiarilor din București a mai manifestat încă o inițiativă. Și anume, aceea de a lua apărarea României împotriva neîncrederii și dușmăniei cercurilor oficiale ungare și a presei care prezenta opiniile acestora. Subliniind declarațiile făcute în această privință de către maghiarii din București și relevînd atitudinea pe care ele o reflectau, „Gazeta Transilvaniei” scrie că „ungurii din București declară solemn că sînt minciuni infame tot ce se scrie despre România, deoarece dinșii se bucură acolo de toate drepturile și libertățile... Pentru aceea ei nu vor lăsa nici o ocaziune nefolosită, spre a-și arăta iubirea și aderența către România. Ofrandele lor pentru răniții oștirii române încă vor da proba despre acestea”³⁴. „Bukaresti Híradó” nu se mulțumește să dezmință cu vehemență calomniile, ci arată că „constatăm cu bucurie că aici, la București, nici măcar semne ale dușmăniei nu se văd; maghiarii și românii se împacă frățeste”³⁵⁻³⁶.

La acțiunea de sprijinire a războiului de independență au participat consistent și maghiari din alte regiuni ale României de atunci, deși în acest sens nu dispunem decît de date sporadice și răzlețe.

În timpul războiului de independență trăia și desfășura o însemnată activitate științifică în Iași, Samuil Kónya, originar din Brașov. Înainte de a se stabili la Iași Kónya activase un timp la București ca farmacist și era deja bun cunoscător al situației din România, în momentul izbucnirii războiului, el împărtășea și strădaniile poporului român. Ca reputat chimist, a instruit și educat în universitatea ieșeană șiruri întregi de generații, contribuind substanțial la dezvoltarea științei românești. El a fost acela care a analizat apele minerale din Moldova, popularizînd efectele lor terapeutice (izvoarele de la Slănic, Breaza etc.) și contribuind la amenajarea lor. Umanismul său și atașamentul său față de cauza poporului român s-au manifestat și pe vremea războiului de independență. Numele lui Samuil Kónya figurează pe lista primelor donații mai consistente. Împreună cu fratele său Carol, profesorul ieșean îi trimite comitetului de organizare a colectei pentru armata română, șase lăzi cu medicamente³⁷⁻³⁹.

³¹ „Pressa”, din 12 și 15 iul. 1877.

³² „Telegraful Român”, nr. 54, an XXV (1877).

³³ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 45, an. XL (1877).

³⁴ *Ibidem*.

³⁵⁻³⁶ Citează „Magyar Polgár” din 10 dec. 1877.

³⁷⁻³⁹ *Doc. răz. ind.*, III, București, 1953.

Printre maghiarii care au avut tangențe cu războiul de independență, sprijinindu-l practic, cu fapte, trebuie să-i menționăm în mod special pe cei ce, pînă la capăt, au fost cu consecvență abnegație alături de români, exercitînd în același timp o influență mobilizatoare asupra mediului lor maghiar. Tot ei s-au adresat opiniei publice maghiare cu intenția de a-i oferi o imagine veridică a luptelor susținute de poporul român în 1877. Oameni ca Ludovic Fialla, Alexandru Veress sau Carol Papp Szathmáry, impresionați de avîntul nestăvilit al luptei de eliberare a poporului român, și animați de convingeri profund democratice, s-au atașat dintru bun început și au slujit cu toate forțele lor cauza independenței române.

Szathmáry era un pictor cunoscut pentru concepțiile sale progresiste și locuia în București. Ludovic Fialla și Alexandru Veress, revoluționari pașoptiști, se refugiaseră în România spre a scăpa de teroarea habsburgică, și se aflau la București în 1877. Au fost din totdeauna adepții frăției popoarelor, ai egalității tuturor popoarelor, națiunilor și naționalităților. Așa se explică faptul că au înțeles de la început caracterul progresist al strădaniilor românești, dîndu-și seama că revendicările poporului român erau drepte, deși propaganda dușmănoasă căuta să convingă lumea că românii urmează căi greșite. Trăind însă printre români, oamenii aceștia au văzut ei înșiși, concret, în ce măsură poporul român era animat de patriotism și de sentimentul independenței. Alexandru Veress a avut prilejul să constate, încă din timpul șederii în Turcia, caracterul opresiv al imperiului otoman și, de fapt, atunci se conturează în el aspra sentință general valabilă, adresată de el deopotrivă prezentului și viitorului: „E un păcat abominabil să fanatizezi națiunile unele împotriva altora. Dați-le libertatea legăturilor reciproce — și nu va mai exista intoleranță religioasă, nici ură națională, ci prietenie și dragoste”⁴⁰. Sub influența acestor factori fac ei abstracție de data aceasta de faptul că înainte vreme tocmai Turcia îi scăpase de temnițele austriece; și cu toate că nici Fialla, nici Veress nu și-au renegat nicicînd simpatia față de poporul turc, tot așa cum nu și-au retractat nici anti-țarismul izvorît din convingeri democratice, ei sprijină războiul antiotoman, în speranța eliberării popoarelor.

Opțiunea lor în acest sens a fost întărită, firește, și de alți factori. Spre exemplu Fialla trăind de mult în București a înțeles pe deplin problemele care frămîntau societatea românească. Cit despre Alexandru Veress, el a avut prilejul de a simți compasiunea românilor, încă din momentul fugii sale: „românii au primit cu multă cordialitate și ospitalitate această ceată” — scria el mai tîrziu — „La Cîmpulung și indeosebi la Craiova... ne-a ieșit întru întîmpinare aproape toată populația orașului”,⁴¹ și e firesc că impresiile acestea i s-au imprimat foarte adînc. Stabilindu-se mai tîrziu în România, activitatea de inginer și măsurătorile topografice cu care se îndeletnicea, i-au permis să cunoască temeinic viața poporului român, năzuințele sale și tradițiile antiotomane — mai ales că și-a trăit în România ultimul păttrar de veac al existenței sale.

Acești factori nu diminuează întru nimic valoarea sesizării unui adevăr aflat în concordanță și cu desfășurarea obiectivă a evoluției istorice: în ampla controversă (ruso-turcă, la început) care afecta grav destinele

⁴⁰ Beke, *op. cit.*, p. 70.

⁴¹ *Ibidem*, p. 27.

întregii Europe de Est și de Sud-Est, popoarele dornice să se elibereze de sub asuprirea străină și să se dezvolte independent, aveau o situație specifică și deci trebuiau ajutate prin toate mijloacele.

Ludovic Fialla a participat la războiul de independență, alături de trupele române, ca medic. În zorii independenței românești, el trăiește aceleași sentimente și același entuziasm ca și poporul întregii țări. „Inima mea palpita cu națiunea română” — scrie el în cartea sa intitulată : *Reminiscențe din Resbelul Româno-Ruso-Turc al anului 1877*⁴². În primăvara lui 1877, când — conform semnelor — izbucnirea războiului nu mai era decît o chestiune de timp, Fialla, ca medic, era preocupat de întreținerea „cum am putea alina suferințele ostașilor răniți în război”⁴³. Eliși asumă serviciul de front, oferindu-se să lucreze în serviciul sanitar al armatei române.

După cum se știe, serviciul sanitar al armatei române era foarte bine organizat : munca tenace, plină de abnegație, a lui Carol Davila îi conferise un nivel european. Pentru a se asigura spațiu necesar răniților, se construiesc barăci lângă spitalul Filantropia (unde lucrase pînă atunci Fialla) precum și în vecinătatea palatului de la Cotroceni, iar în imediata apropiere a frontului, la Turnu Măgurele se înființează un spital de campanie, a cărui comandă i se încredințează doctorului Ludovic Fialla. Aici, în spitalul de campanie *Independența* erau îngrijiți răniții români aduși de pe frontul din Bulgaria. „În împrejurări grave ale patriei noastre — spune Fialla în scrisoarea adresată lui Carol Davila înainte de a fi numit la Turnu Măgurele — vă rog a dispune de știința și de persoana mea, oricînd și oriunde veți avea necesitate”⁴⁴. Iar după numire, îl asigură că „am promis a face tot ce vom putea în favorul spitalului *Independența*”⁴⁵.

Împreună cu colegii săi români, Fialla și-a îndeplinit cu abnegație nobila sarcină, asumată de bună voie, deși condițiile erau uneori anepus de grele. „Personalul nostru medical a fost devotat și supus cu amorul cauzei la toate greutățile oficiului lor”⁴⁶. Iată și o evocare a lui Fialla, în legătură cu talentatul medic chirurg Rus : „Cu multă dibăcie și afabilitate a lucrat acest confrate și pe lângă recunoștința meritelor sale, leg omagele mele memoriei sale neștearsă din inimile a multor mii de oameni salvați de arta sa”⁴⁷.

La Turnu Măgurele, Fialla a avut ocazia să constate ce mari sacrificii face națiunea română „plină de vitalitate” cauzei independenței sale. „În ce timpuri însemnate trăim ! Poporul român, a vegetat prin secole în opresiune : a nutrit în inima sa limba maternă și scînteia sacră a libertății”⁴⁸. Martor a fost Fialla și vitejiei, curajului ostașilor români recunoscînd faptul că „atacul de la Grivița în ziua de 30 august 1877 — a făcut ca armele Românilor să strălucească din nou în gloria lor antică”⁴⁹.

⁴² Ludovic Fialla, *Reminiscențe din Resbelulu-Româno-Ruso-Turcu al anului 1877 și rolul Societatel „Crucea-Roșie” în timp de pace și de resbel*, București, 1892, p. 40.

⁴³ *Ibidem*, p. 41. Știrea este semnalată și de „Familia”, nr. 24, an. 1877.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 42.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 45.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 102.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 46.

O deosebită considerație a avut pentru curcanii care s-au distins la Plevna : „am admirat pe acești soldați, care au știut să învingă pe lângă un inamic crâncen, și asprimea iernii excesive din anul 1877”⁵⁰. Convingerile democratice și umanismul lui Fialla s-au adâncit datorită activității desfășurate printre răniți. „Soldații noștri, care din zi în zi câștigau denumirea de eroi și aveau cu atît mai multe drepturi la iubirea și compătimirea noastră”⁵¹.

Pentru Fialla, cucerirea independenței României a rezultat direct din eforturile desfășurate de armată pe cîmpul de bătăie, din vitalitatea și conștiința națională a națiunii române⁵². El salută cu bucurie împlinirea luptelor seculare ale poporului român și se simte mulțumit că a putut să slujească o atare cauză măreață : „Ferice de fie-care, cărui i-a dat soarta un rol cît de mic în gigantica evoluțiune a vieții poporului român. Am mîndria că am făcut tot ce am putut ; am contribuit voios la «Independența română» și am lucrat puternic la alinarea suferințelor ostașilor noștri”⁵³.

Trecînd în revistă activitatea medicală desfășurată de Ludovic Fialla în timpul războiului pentru independența României, am dori să menționăm aici că probabil el nu a fost singurul participant maghiar la îngrijirea răniților români. Am găsit, în arhiva Crucii Roșii o scrisoare a medicului chirurg clujean Coloman Stand, datată în 9 octombrie 1877 — prin care își oferă priceperea profesională și serviciile Crucii Roșii din România. Aflăm din scrisoare că după absolvirea facultății de medicină de la Viena, doctorul Stand a făcut chirurgie în Cluj și că vorbește bine limba română. Doar cercetările viitoare vor putea să elucideze dacă medicul maghiar clujean a participat într-adevăr la campania din 1877 ; oferta sa rămîne însă, oricum, un fapt caracteristic și demn de atenție⁵⁴.

Alexandru Veress a slujit cauza războiului de independență într-un alt domeniu important : cel economic, lucrînd — după cum am mai menționat — la construcțiile feroviare, atît de importante într-o campanie militară. Inginerul Veress a făcut măsurătorile pentru traseul mai multor linii de cale ferată ce urmau a se construi, și (am mai spus-o) a condus personal construcția unui sector al liniei Pitești-Vîrciorova⁵⁵.

Inginer de bun renume, Alexandru Veress a fost atras și în acțiunea națională de cartografiere, de asemenea foarte importantă din punct de vedere militar⁵⁶ — și s-a achitat cu mult succes de sarcinile sale. Apoi, de la izbucnirea războiului, Alexandru Veress și fratele său Francisc — administrator de moșie — care știa de asemenea să se identifice cu interesele noii sale patrii, au devenit furnizori ai armatei române. Conform însemnărilor ulterioare, făcute de Alexandru Veress, pe vremea războiului „am livrat manutanței — împreună cu fratele meu — făină, orz și fîn, valorînd sute de mii”⁵⁷.

Din parte-i, Alexandru Veress — tatăl istoricului Andrei Veress — a slujit cauza războiului de independență și cu condeii, străduindu-se

⁵⁰ *Ibidem*, p. 103.

⁵¹ *Ibidem*, p. 66.

⁵² *Ibidem*, p. 111.

⁵³ *Ibidem*, p. 112.

⁵⁴ Arhiva Societății de Cruce Roșie din R. S. România, dos. 1877, f. 408.

⁵⁵ Beke, *op. cit.*, p. 148.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 162.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 174.

să înlăture orice piedică și să informeze corect opinia publică maghiară asupra României. El subliniază tenacitatea cu care, timp de secole în șir, românii și-au apărat ființa națională împotriva dominației turcești cetro-pitoare. Și-a dat seama, în mod foarte just, că baza acestei lupte au fost masele țărănești ale poporului român. Despre ele menționează, cu atîta caldă compasiune : „Dar soarta bietului norod de plugari care era ? Pe de o parte rob hrăpărețului său stăpîn de moșie și adevărată vită de jug slujbașilor greci ai domnului fanariot grec, pe de alta victimă a turcilor și tătarilor, veniți, năvală, mai în fiecare an, să-i prade și să-i ia avutul, să-i ducă în robie fiica și nevasta, să-i treacă prin tăișul săbiei bătrînii, să-i ia cu miile robi pe cei în stare a munci. (...) Astăzi, firește, lucrurile s-au schimbat ; începînd din 1864, țăranul este și el cetățean și om liber . . .”⁵⁸.

Urmărind receptiv atmosfera care domnea în popor, Alexandru Veress și-a dat seama (după cum rezultă dintr-o scriere ulterioară a sa) că amintirea lui Cuza — „cel care a unit în realitate cele două principate ; sub domnia căruia țara a pășit cu hotărîre pe calea progresului ; cel care a mființat școli populare, a organizat o academie, i-a eliberat pe iobagi, a realizat o armată modernă” — rămîne de neșters, continuă să viețuiască în popor ⁵⁹. Conform opiniei lui Veress, Cuza a fost întruparea dorinței de libertate și a strădaniei spre independență a poporului român, chiar dacă, de dragul independenței, acest popor este dispus să lupte și să plece la război pînă și cu Carol. În aprilie 1877 cînd era evident că războiul nu poate fi evitat, Veress consemnează despre soldatul-țăran român al viitorului război : „Ostașul român suportă multe și se supune bucuros ordinelor ofițerilor săi”, însușire determinantă dealtfel pentru însuși caracterul armatei române. „Ofițerii sînt deosebit de arătoși — continuă Veress — și au trecut de prima tinerețe, ba chiar există cam prea mulți însurați și tați de familie printre ei. Tunurile lor sînt excelente, moderne, cu obuze de trei kilograme, iar carabinele de asemenea, Peabody : americane ; doar foarte puțini mai au arme prusace, precum și călărașii sînt înzestrați cu felul acesta de carabine — însă punînd totul la socoteală, împreună cu faptul că cei chemați sub arme . . . se încorporează pare-se cu liniștită resemnare, putem spune că armata română poartă în sine simburile unei bune armate. Ce va realiza ? Depinde în mare măsură de comandament. Le va fi mult mai bine să rămînă sub propriii lor ofițeri superiori, căci ostașul român își iubește ofițerii și viceversa . . .”⁶⁰.

Scrisorile lui Veress din perioada războiului de independență atestă considerația sa pentru disciplina, curajul și eroismul soldaților români. Autorul acestor scrisori a sesizat însă și suferințele și încercările la care războiul îl supune pe om — și tocmai de aceea simte o reală compasiune pentru flăcăii de la țară, aflați în situația de a le suporta.

După războiul de independență încheiat victorios, Alexandru Veress ia act cu satisfacție că participarea maghiarilor la sarcinile războiului a fost destul de însemnată. El descrie participarea lui Fialla, a meșteșugarilor, a administratorilor de moșii ; arată că „Albert Szabó a furnizat lucrări de fierărie. Brakota făcea negoț cu salam, cașcaval și ceai” ; că au fost prezenți

⁵⁸ *Ibidem*, p. 168.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 171.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 169.

în război maghiarii mai vechi din București și prezenți au fost ciangăii; că la reușita războiului a contribuit și mulțimea de fierari, lăcătuși și dulgheri militari, „fără a mai pune la socoteală sutele de căruțe secuiești cu provizii, care cărau alimente în tabără”⁶¹.

În anul 1878, Alexandru Veress argumentează convingător în interesul succesului, de data aceasta diplomatic, al României. El arată că, obținind independența, România va contribui la propășirea economică, ceea ce va atrage după sine și îmbunătățirea condițiilor de trai. Evenimentele anterioare, survenite în viața poporului român au acționat și ele în direcția dezvoltării rapide; „în ultimii 20 de ani, acesta s-a dezvoltat relativ mai mult decât oricare dintre vecinii săi” — scria Veress. Dealtfel, precizează el, „diplomația trebuie să țină seama de un popor de cinci milioane, cu constituție liberală; un popor gata de orice sacrificiu pentru naționalitatea și pentru patria sa”⁶².

Exemplară a fost, în războiul de independență, atitudinea lui Carol Papp Szathmáry. Pictorul maghiar statornicit în România, capabil să coboare la realitatea vieții de toate zilele, și a cărui atenție era captată de manifestările oamenilor simpli, de îmbrăcămintea și de obiceiurile lor curente, și-a manifestat și în 1877 democratismul. Încă din tinerețe, el se declarase un înverșunat protivnic al războiului⁶³ — dar de data aceasta devine un veritabil corespondent de război al soldaților-țărani, al armatei române⁶⁴.

La intrarea României în războiul de independență, a plecat pe front — odată cu comandamentul suprem românesc — și un grup de patru pictori (Nicolae Grigorescu, Sava Henția, Gheorghe Demetrescu și Carol Papp Szathmáry) spre a eterniza veridic, cu autenticitate fazele mai importante ale campaniei, începînd cu trecerea Dunării. Încă de la bun început, Szathmáry a fost la înălțimea chemării sale, urmărind mișcările de trupe, scenele de luptă și viața taberei românești, spre a eterniza apoi cu fidelitate locurile și faptele istorice: trecerea Dunării, bombardarea orașelor de pe fluviu, regimentele în marș. Schițează cu multă grijă locul bătăliilor și al taberelor — de exemplu Giurgiul și Rusciucul (Ruse). Desenează îmbrăcămintea, armele, echipamentul soldaților români, ruși și turci. Cu un magistral simț al detaliului, cuprinde în cite un tablou imaginea pozițiilor, aducînd prin aceasta mari servicii pînă și istoriei militare. Mai tirziu, pe baza acestor schițe, a lucrat acuarelele care sînt documentele artistice, însă totodată și istoriografice ale acestei campanii⁶⁵.

Semnificația acestei activități a lui Carol Papp Szathmáry sporește prin faptul că presa străină (de pildă: „Illustrated London News”, „Illustrierte Zeitung” din Lipsca și „Vasárnapi Újság” din Ungaria) publică de asemenea schițele sale; deci Europa ia act și prin intermediul lor, de eforturile militare desfășurate de români⁶⁶.

⁶¹ *Ibidem*, p. 174.

⁶² *Ibidem*, p. 175.

⁶³ *Vezi Árvay Árpád, Elődök példája. Múlt századi művészek o magyar-román kapcsolatok elmélyítéséért* (Pilda precursorilor activitatea artiștilor din secolul trecut pentru relațiile de prietenie dintre români și maghiari), Bukarest, 1973, p. 84.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 84—90.

⁶⁵ G. Oprescu, *Pictorii din Familia Szathmáry*, Neamț, f.a., p. 18.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 45.

Approape involuntar se pune însă întrebarea ce rol a avut, în perioada războiului de independență, atitudinea unor politicieni maghiari care — contrar partidelor claselor dominante în goana după himere — susțineau un program real în situația dată a politicii externe.

Fără să consacram problemei un spațiu prea vast, am dori să arătăm în această privință, înainte de toate, că, în esență, între formularea necesității unei conduite politice reale pe de o parte și adevărata evaluare a caracterului războiului de independență și sprijinirea acestuia, pe de alta, există o legătură directă. Căci, chiar dacă această orientare politică — aceea care considera ca inevitabilă prăbușirea imperiului otoman și formarea statelor independente în sud-estul european nu avea o pondere prea mare, manifestările ei au avut totuși un viu răsunset în toată opinia publică maghiară transilvăneană — caracterizată printr-o gândire mai realistă, și au contribuit la consolidarea acesteia.

În parlamentul maghiar turcofil, expunerea deputatului opoziționist Benjamin Kállay, axată pe ideea că imperiul otoman urma să se desmembreze în mod inevitabil, a stîrnit o profundă consternare și o vehementă dezaprobare. În schimb, presa care exprima părerile unei părți a opiniei publice maghiare a comentat cuvîntarea lui Kállay la un mod competent și elogios. Cît despre ziarele naționalităților din imperiul Austro-Ungar, și mai ales cele românești, ele au salutat cu veritabil entuziasm poziția adoptată în parlament de către Kállay, cunoscut ca un fervent adept al prieteniei dintre popoarele din estul Europei.

De exemplu „Gazeta Transilvaniei” scrie în numărul din 8/22 iulie 1877, că „în sfîrșit, iată în persoana lui Kállay, un om care a avut curajul de a spune compatrioților săi verde în față” că toți cei ce fac agitație pentru victoria turcilor, încearcă să pledeze o cauză pierdută⁶⁷. Cuvîntarea lui Kállay — se spune mai departe în „Gazeta Transilvaniei” — n-a rămas cu totul infructuoasă și lipsită de răsunset, chiar dacă a fost întîmpinată cu zgomotoasă împotrivire; oratorii turcofilii din parlamentul maghiar n-au reușit să-i respingă argumentele „și însuși ministrul Tisza răspunse la interelațiuni sub impresiunea cuvîntelor și a logicei lui Kállay”⁶⁸. „Gazeta Transilvaniei” redă, pentru cititorii săi, și detaliile cuvîntării din parlament a lui Kállay, calificînd-o drept „nefavorabilă Turciei”⁶⁹.

Faptul are importanță fie numai și din cauză că „Gazeta Transilvaniei” a subliniat în mod special, cu această ocazie o constatare a lui Kállay conformă cu realitatea și anume afirmația că în problema orientului, opinia publică maghiară nu este nici pe departe atît de unitară pe cît se susține⁷⁰. Astfel, ziarul a informat opinia publică românească, respectiv a făcut ca românii să fie conștienți de adevărul că numeroși maghiari au o părere favorabilă despre luptele de eliberare desfășurate în Balcani.

Am dori să ne mai ocupăm de o singură problemă, înainte de a încheia relatarea despre manifestările de simpatie ale maghiarilor, față de

⁶⁷ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 49, an. XL (1877).

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 48, an. XL (1877).

⁷⁰ *Ibidem*.

războiul de independență. Considerăm într-adevăr că este important să arătăm că pînă și analiza incompletă, parțială, a acestor aspecte ne-a îngăduit să sesizăm că poziția adoptată de Kossuth — cel ce optase pentru a rămîne pînă la capătul vieții sale în emigrație, în opoziție cu orice înțelegere cu Habsburgii — a influențat felul în care maghiarii au apreciat evenimentele din 1877—78. Or, — după cum relatează, bucuroasă, „Gazeta Transilvaniei” — Kossuth (ca și în cazul unirii principatelor) „recunoaște legitima și corecta atitudine a României, căci după părerea sa, în 1877 România „nu putea altfel proceda decum a procedat”⁷¹.

Încă pe la începutul agravării crizei în problema Orientului, cînd evenimentele începeau să evolueze spre soluționarea prin forță armată, Kossuth — întotdeauna în căutarea asigurărilor necesare dezvoltării popoarelor — arătase că în Europa de Sud-Est una dintre principalele condiții ale reglementării situației este asigurarea independenței României. „România aș pune-o în situația unui stat european independent cum este Belgia — sub garanție europeană. Este acesta un punct foarte important, foarte esențial” — le-a spus Kossuth politicienilor britanici dornici să-i cunoască opiniile referitoare la problema Orientului. Un răspuns foarte apropiat, în această privință, de vederile radicalilor din România ⁷².

Și de data aceasta Kossuth — consfințire a năzuințelor de libertate ale poporului maghiar — s-a pronunțat în spiritul trecutului de luptă, comun, al popoarelor din răsăritul Europei și, în speță, al popoarelor român și maghiar; manifestările sale referitoare la independența României oglindeau tradițiile progresiste, de solidaritate, ale poporului maghiar și poporului român, tradiții ce au caracterizat timp de veacuri în șir, legătura dintre cele două popoare și care acționau la toate nivelurile, după cîte am văzut, chiar în perioada războiului de independență.

După ce am schițat cîteva aspecte ale legăturilor româno-maghiare în anii 1877—78 (și, lipsindu-ne preliminarile, am fost tentați să facem, în interesul imaginii cît mai complete, o trecere în revistă enumerativă) putem aprecia și preciza că sprijinul oferit în momente de efort poporului român de către forțele progresiste maghiare și de către masele populare maghiare, n-a lipsit nici de data aceasta. În fond, numai din partea acestor forțe era menit sprijinul, tocmai datorită situației și tradițiilor lor. Clasele dominante maghiare au văzut întotdeauna un pericol în lupta națională a românilor; din această cauză, de la ele nici nu se aștepta vreo manifestare de simpatie. Istoricul ia act de poziția de clasă de care erau conduse, apreciind această poziție ca fiind dăunătoare intereselor comune ale popoarelor român și maghiar. În trecutul nostru comun, trebuie să scoatem în evidență tot ceea ce ne-a apropiat și ne-a legat. Iar noile rezultate ale cercetărilor ne impun să modificăm concepția noastră asupra relațiilor româno-maghiare din anii 1877—78.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 99, an. XL (1877)

⁷² „Nagyváradi”, din 18 ian. 1877.

MANIFESTATIONS DE LA SOLIDARITÉ DES MASSES POPULAIRES HONGROISES AVEC LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

Pendant la guerre pour l'indépendance de la Roumanie, comme une directe continuation de leur collaboration, les masses populaires hongroises et les démocrates hongrois ont témoigné d'une manière concluante de leur solidarité avec la cause des Roumains.

De nombreux hongrois ont contribué à secourir les blessés roumains de la guerre pour l'indépendance. Sur les listes de souscription dressées par les comités roumains constitués par suite de l'appel de Judita Măcelariu, figure par exemple Teleki Sándor, connu aussi jusqu'alors pour ses idées démocratiques et pour ses sentiments d'amitié envers les Roumains. Mais, la majorité des donateurs étaient de simples gens, qui par leur modeste apport ont contribué au renforcement des relations d'amitié avec les Roumains.

Des centaines de charretiers sicules ont participé au transport des provisions et des munitions vers les fronts des Balkans. Les artisans hongrois de Bucarest ont contribué eux aussi à couvrir les nécessités de l'armée.

La collecte de fonds par ceux-ci, fonds remis par une commission spécialement constituée, a été mise en évidence par la presse roumaine, aussi bien par celle de l'ancienne Roumanie que de Transylvanie.

A noter également l'apport des intellectuels hongrois dans ce domaine, dont le médecin Ludovic Fialla, l'ingénieur Veress Sándor, le peintre Szathmáry Papp Károly, le pharmacien Kónya Sámuel.

Ainsi, l'on peut constater qu'une bonne part des Hongrois, se sont non seulement détachés de la politique nationaliste promue par les classes dirigeantes hongroises, mais se sont solidarisés aussi de manière consciente avec la cause de l'indépendance roumaine, et ont aidé même les Roumains dans leur juste lutte.

RAPOARTE CONSULARE INEDITE CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DE LA BUCUREȘTI, ÎN AJUNUL ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

DE

BEATRICE MARINESCU,
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Cunoscuta „criză orientală” din anii 1875—1878, în contextul căreia se înscrie și războiul dus de poporul român împotriva Imperiului otoman, cu scopul recunoașterii de către Poartă a actului proclamării independenței de stat a României la 9/21 mai 1877, constituie de fapt un caz tipic al uneia din trăsăturile generale ale istoriei relațiilor internaționale din secolul al XIX-lea. Această trăsătură își găsește expresia în raportul dintre mișcările de emancipare ale popoarelor aflate, într-o formă sau alta, sub dominația imperiilor multinaționale din Europa și lupta de interese a marilor puteri de pe continent. Examinarea faptelor determinante ale acestui raport atestă — după cum subliniază și politologul român Mircea Malița într-o lucrare asupra școlilor și instituțiilor diplomatice — că elementul principal în evoluția relațiilor internaționale din secolul trecut l-a reprezentat „mișcarea națională de închegare a noilor state independente”, care și-au croit drum, corespunzând unei necesități obiective, prin diversitatea contradicțiilor dintre marile puteri¹. Aceste contradicții au constituit ca atare cadrul, ca factori de frînare sau facilitare, a procesului istoric mai sus amintit.

Situată geografic între Austro-Ungaria, Rusia și Imperiul otoman, ultimile două mari puteri fiind direct angajate în starea conflictuală, determinată după 1875—1876 de problema orientală, România a stat în centrul atenției diplomației europene.

Evenimentele politice și starea de spirit din această țară au fost urmărite cu deosebit interes de către reprezentanții la București ai marilor puteri europene neangajate direct în conflict. Preocuparea cabinetelor respective față de evenimentele în plină desfășurare din sud-estul Europei și mai ales față de situația politico-diplomatică din capitala României este reliefată în corespondența oficială și particulară a agenților diplomației acreditați la București. Informațiile cuprinse în rapoartele consulilor generali din România au permis guvernelor, a căror exponenți erau, să-și facă în orice moment o imagine asupra raportului de forțe din sud-estul

¹ Mircea Malița, *Diplomația—Școli și instituții*, București, 1970, p. 174.

Europei. Depeșele referitoare la situația politică și la starea de spirit a opiniei publice românești au fost în general redactate de pe poziția guvernelor pe care aceștia le reprezentau. Informațiile aveau ca atare un pronunțat caracter subiectiv. Se poate remarca cum deseori același fapt era interpretat diferit în funcție de concepția celui care transmitea știrea. Totuși în fața unor realități mai mult decît evidente, rapoartele consulare ajung la un numitor comun, atunci cînd relatează, de exemplu, despre eroismul armatei române pe cîmpul de luptă sau despre faptul că întreaga acțiune diplomatică pentru proclamarea independenței și a intrării în război împotriva Imperiului Otoman a fost dirijată de la București de un guvern radical „roșu”, după cum era denumit de mai toți consulii străini, acesta avînd în componența sa foști conducători ai revoluției de la 1848².

Desfășurarea rapidă a evenimentelor din Balcani demonstra imposibilitatea rezolvării pașnice a problemei orientale. Eforturile statelor direct interesate ca și ale celor care adoptaseră rolul de observatori tindeau, la sfîrșitul anului 1876, la localizarea cel puțin a războiului pe teritoriul Imperiului Otoman. Nota contelui Andrassy, Memorandum-ul de la Berlin, întrevederea de la Reichstadt, convorbirile lordului Loftus cu Alexandru al II-lea și cu cancelarul Gorceakov la Livadia, din octombrie 1876, precum și conferința de la Constantinopol, toate aceste manifestări diplomatice demonstau neliniștea ce cuprinsese marile puteri, în special Austro-Ungaria, Rusia și Marea Britanie. Situația României în contextul complicării crizei orientale era destul de critică, luîndu-se în considerare faptul că i se cerea continuu să respecte o strictă neutralitate, greu de realizat în condițiile existente, cu atît mai mult cu cît aceasta nu era garantată de vreun act internațional, iar marile puteri refuzau să i-o acorde. În țară și mai ales în capitală persistase ideea, încă de la începutul crizei că, prin neintervenția în chestiunea orientală, România va impune imperiilor vecine și puterilor garante respectarea neutralității sale. Unii oameni politici erau de părere că Europa, interesată în neutralitatea României, o va accepta ca o necesitate de ordin european. Dar neutralitatea n-a fost asigurată de nici o putere, iar cele limitrofe erau și mai puțin interesate în apărarea ei.

Ca urmare a situației existente pe arena internațională, guvernul român a fost determinat să-și intensifice activitatea diplomatică intrînd în contact direct cu personalitățile lumii politice de care depindea în parte rezolvarea acestei probleme și în același timp să cunoască părerile consuliilor generali acreditați la București.

În acest context se înscrie trimiterea lui D. Brătianu la conferința de la Constantinopol a celor șase mari puteri (decembrie 1876 — ianuarie 1877). În instrucțiunile primite, el urma să ceară „o garanție specială

² Arhivele Statului București (în continuare: Arh. St. Buc.), microfilme Franța, r. 20, Ministère des Affaires Etrangères, Correspondance Politique Consulaire, Turquie—Bucarest (în continuare: M.A.E. Fr., C.P.C.) vol. 41, f. 27—33: Debains către Décazes, 5 ian. 1877: „Monsieur Rosetti a obéi à ses instincts révolutionnaires qui excluent toute prudence, toute terme, toute réserve et M. Bratiano l'a suivi”; vezi și rapoartele din 10 și 24 mai 1877, ibidem, f. 394, 481; aceeași opinie are și consulul general al Austro-Ungariei, Zwiedinek, în raportul către Andrassy din 10 mai 1877, Arh. St. Buc., fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 112. Tot „roșu” era denumit guvernul și de viceconsulul S.U.A.: ibidem, microfilme U.S.A., r. 1—2, *The National Archives of United States, Despatches from United States Consuls in Bucarest 1866—1906*, Roll T—2, vol. 2 (în continuare: N.A. of U.S.A.) Adolph Stern către William Hunter, 16 aug. 1876, raportul 111.

pentru neutralitatea” României sau în caz de război „respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității” statului. Dar atît demersurile diplomatului român la Poartă cit și ale generalului Iancu Ghica, agentul diplomatic la Constantinopol, au rămas fără rezultate practice³. Conferința a refuzat să ia în discuție propunerile României. Zadarnice s-au dovedit și intervențiile, în chestiunea garanțiilor de neutralitate, ale agentului român de la Paris, pe lângă lordul Lyons, ambasadorul Marii Britanii în Franța.

La Londra a fost trimis în misiune extraordinară Ion Ghica. El avea o scrisoare de recomandare către secretarul de stat de la Foreign Office, lordul Derby, din partea consulului general britanic de la București, locotenent colonelul Charles Mansfield. Scopul misiunii emisarului român, conform celor expuse de numitul diplomat englez, era de a conferi cu secretarul de stat al Marii Britanii despre poziția României în Balcani, în ipoteza izbucnirii unui conflict armat⁴. Cu această ocazie, diplomatul român a avut întrevederi cu lordul Derby și cu marchizul de Salisbury, reprezentantul Angliei la Conferința de la Constantinopol, insistînd asupra necesității garantării neutralității României, necesară păcii și echilibrului european în sud-estul Europei⁵. Cererea României adresată Marii Britanii a rămas literă moartă. Evenimentele din Balcani depășeau intențiile marchizului Salisbury de a asigura „liniște și prosperitate României”⁶, ca și speranțele lui I. Ghica de „a fi cîștigat Anglia pentru cauza noastră”⁷. Marea Britanie, ca și celelalte puteri semnatare ale tratatului de la Paris, a refuzat să asigure neutralitatea României, care ar fi însemnat de fapt detașarea ei de Imperiul otoman și crearea de complicații internaționale. Pe aceeași linie se înscrie și răspunsul dat de subsecretarul de stat britanic, Burke, la interpelarea din Camera Comunelor asupra situației politice a României. El a declarat că neutralitatea statului român nu era garantată de niciun tratat fiindcă „principatul Moldo-Valah” era considerat în raport cu puterile străine, parte integrantă a Imperiului otoman⁸. Conte de Décazes, ministrul de externe al Franței, aprecia în minuta trimisă la 9 octombrie 1876 consulului francez la București, Fred Debains, că nici o putere nu dorea să se angajeze oficial față de guvernul român în formularea unui angajament decît în cazul cînd ar fi obligată de împrejurări⁹. De altfel la Viena, agentul diplomatic român, I. Bălăceanu, a căpătat o replică destul de aspră. Ballplatz-ul considera cererea unei „garanții speciale”,

³ Pentru conferința de la Constantinopol, vezi general Radu Rosetti, *Documente privitoare la misiunea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol în toamna lui 1876*, în „Analele Academiei Române”, III, Memoriile secțiunii istorice, vol. 15/1943; V. Maciu, *România și Conferința de la Constantinopol din decembrie 1876 — ianuarie 1877*, în „Analele Universității «C. I. Parhon»”, București, Seria Științe sociale, istorie, 1957, nr. 9.

⁴ Arh. St Buc., microfilme Anglia, r. 103, Public Record Office, Foreign Office (în continuare: P.R.O. F.O.) 78/2484 f. 189: scrisoarea de recomandare a lui I. Ghica către lordul Derby dată de Charles Mansfield la 23 oct. 1876.

⁵ D. A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie. Chronique-Actes-Documents*, Bucarest, 1904, vol. II, p. 246—249; vezi și *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență* (în continuare: *Războiul pentru independență*) vol. I, partea II, p. 416, 419, 457, 462—463.

⁶ *Războiul pentru independență*, vol. I, partea a II-a, p. 419.

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Journal de Bucarest”, 22 apr. 1877, nr. 678.

⁹ Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 19, M.A.E. Fr. C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 239: Décazes către Debains, 9 oct. 1876.

ca aceea dată Belgiei, drept incompatibilă cu situația actuală a României, motivînd că atîta vreme cît ea făcea „parte din Imperiul otoman” nu putea „obține o altă garanție decît aceea pe care Europa a dat-o Turciei”¹⁰. Marile puteri occidentale erau de acord să recomande cabinetului de la București păstrarea unei stricte neutralități dar fără să-și asume răspunderea¹¹. După cum observa F. Debains, puterile europene n-au acordat și nu aveau să acorde garanții de neutralitate unei țări decît atunci cînd propriile lor interese o vor cere. Consulul francez dădea exemplul Angliei, care în ajunul izbucnirii războiului din 1870 a impus din nou Franței și Germaniei respectarea neutralității Belgiei prin tratatul încheiat la 9 august al aceluiași an¹². Ca urmare a instrucțiunilor primite de la Quai d’Orsay, reprezentantul diplomatic al Franței la București a ocolit întotdeauna răspunsuri clare în această chestiune. Relatînd în rapoartele sale desele convorbiri cu oamenii politici români și întrebările puse de aceștia în legătură cu atitudinea Franței față de România în cazul izbucnirii unui conflict armat în sud-estul Europei, F. Debains își informa superiorii că „a evitat cu cea mai mare grijă să intre în examinarea diferitelor ipoteze ce i se supuneau”¹³. La fel avea să procedeze și consulul Marii Britanii, Charles Mansfield, deși, după opinia sa, în conjunctura internațională existentă, Poarta ar fi acționat în interesul ei dacă și-ar fi făcut din România un aliat, satisfăcîndu-i unele cereri. Ideea a rămas însă fără ecou la Foreign Office¹⁴.

Concludentă este și analiza consulului general al Belgiei la București, Frédéric Hoorickx, asupra poziției marilor puteri față de România, în cazul agravării situației în Balcani. El remarcă răspunsul abil al Franței și Angliei la demersurile cabinetului român și anume că „vor ține cont de conduita înțeleaptă a României din ultimul timp și vor face tot ce este posibil pentru apărarea intereselor ei”. Italia, adăuga la aceste asigurări, după același consul, promisiunea de a da „trimisului său la Constantinopol instrucțiuni speciale în acest sens”. Referindu-se la Germania, el observa rezerva manifestată de guvernul de la Berlin față de exprimarea unui răspuns categoric, invocîndu-se inoportunitatea chestiunii. În privința atitudinii Austro-Ungariei, Hoorickx arăta că guvernul de la Viena resping orice discuție cu reprezentanții României considerînd că dreptul de a „trata chestiunile diplomatice” revenea în întregime Porții¹⁵. Hotărîrea firească, ce urma să o ia guvernul român față de atitudinea „indi-

¹⁰ *Războiul pentru independență*, vol. I, partea a II-a, p. 437.

¹¹ Arh. St. Buc., microfilme Franța, nr. 19, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 239 : Décazes către Debains, 9 oct. 1876, despre convorbirea cu C. A. Rosetti și sfaturile date acestuia : vezi D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 204 : Derby către Mansfield, 23 oct. 1876 și p. 249 depeșa din 14 nov. 1876; *Războiul pentru independență*, vol. II, p. 86 : Degré către Kogălniceanu, (24 apr. 1877), raport care comunica părerea lui Bülow „că tratatul de la Paris nu a garantat neutralitatea României în caz de război”.

¹² Arh. St. Buc. microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr.C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 285 : Debains către Décazes, 26 apr. 1877.

¹³ *Ibidem*, r. 19, M.A.E. Fr., Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 230 : Debains către Décazes, 4 oct. 1876.

¹⁴ Arh. St. Buc. microfilme Anglia, r. 100, P.R.O.F.O. 78/2484 f. 329 : Mansfield către Derby, 8 dec. 1876.

¹⁵ *Ibidem*, microfilme Belgia, r. 4, Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, Correspondance Politique, Légations, Roumanie 1875—1878 (In continuare : M.A.E., Belgique), vol. 4, f. 647—648 : Hoorickx către Asprémont Lynden, 1 dec. 1876.

ferentă” a Europei la nenumăratele apeluri de garantare a neutralității, era încheierea unei „alianțe cu Rusia”. La această concluzie, ce nu era greu de întrevăzut, ajunsese și Fred Debains în noiembrie 1876¹⁶.

Situația României se complica și prin noua constituție a Imperiului otoman proclamată la Constantinopol la 11/23 decembrie 1876. România era considerată „provincie privilegiată” turcă, aducându-se prin aceasta o gravă atingere suveranității ei. Decizia Porții a creat un val de indignare în întreaga țară. Consulul Marii Britanii la București, comentînd riposta violentă a întregii opinii publice românești, raporta că „reacția era așa de mare încît țara va sprijini orice notă adresată Porții asupra acestui subiect”¹⁷. După cum arăta Charles Mansfield, „efectul unui asemenea incident a schimbat în întregime balanța în favoarea Rusiei”¹⁸. Același consul sublinia în depeșa din 28 decembrie sentimentul „violent împotriva Porții în rîndul tuturor partidelor politice” cauzat de articolele 1 și 7 din noua constituție¹⁹. Din rapoartele lui F. Debains reiese lipsa de înțelegere a acestuia pentru revolta poporului român față de constituția otomană și împotrivirea reprezentantului Franței la București față de orice manifestare independentă a României. În convorbirea cu primul ministru referitoare la constituția lui Midhat pașa, el era de părere că națiunile mici nu trebuie să-și creeze dușmani, iar în ce privește șansele de obținere a unei declarații formale din partea Porții, ele erau puține, pentru că în fond „constituția otomană nu viza România”²⁰. În raportul adresat ministrului de externe francez, în care comenta un articol din „Românul” cu data de 25 decembrie 1876/6 ianuarie 1877, F. Debains arăta că ziarul era plin de „dispreț pentru sfaturile diplomaților străini” și că C.A. Rosetti exclude orice „prudență” atunci cînd se lansa în criticarea constituției otomane în coloanele jurnalului său²¹. La observația ministrului de externe român, N. Ionescu, că protestul înaintat Porții era o datorie impusă României de articolul 9 din Convenția de la 1858, același consul i-a reproșat „discursurile imprudente” din Parlament²².

Singura soluție practică cerută de interesele țării și dictată de evenimente era încheierea unei convenții cu Rusia pentru asigurarea integrității teritoriului român, a legilor și instituțiilor sale, garanție refuzată atît de Turcia cît și de celelalte puteri europene. Semnarea convenției româno-ruse la 4/16 aprilie 1877 a însemnat o victorie a partidei care militase pentru o politică îndrăzneată și corespunzătoare aspirațiilor naționale. Hoorickx constată că numita convenție „a produs cea mai bună impresie la București și este sigur că cele două Camere o vor aproba”²³. De fapt consuliile statelor occidentale presimțeau o posibilă înțelegere româno-rusă.

¹⁶ Ibidem, microfilme Franța, r. 19, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 304 : Debains către Décazes, 3 nov. 1876.

¹⁷ Ibidem, microfilme Anglia, r. 105, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 1 : Mansfield către Derby, 1 ian. 1877.

¹⁸ Ibidem, r. 103, P.R.O. F.O. 78/2607, f. 366 : Mansfield către Derby, 28 dec. 1876.

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem, microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 15 : Debains către Décazes, 5 ian. 1877.

²¹ Ibidem, f. 27—37 : Debains către Décazes, 6 ian. 1877.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, microfilme, Belgia, r. 4, M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 691 : Hoorickx către Asprémont Lynden, 25 apr. 1877.

Astfel Zwiedinek, consulul general al Austro-Ungariei, în raportul din 14 aprilie 1877 către contele Andrásy, își exprima bănuiala, ce devenise aproape o certitudine în urma conversației avută cu domnitorul Carol I, că „între România și Rusia ar fi intervenit un acord”²⁴. Consulul Franței avea și el indicii în legătură cu angajarea de partea Petersburgului, „mai mult decît dorea să recunoască” primul ministru român²⁵.

O dată cu precipitarea evenimentelor internaționale în primăvara anului 1877, concomitent cu creșterea presiunii opiniei publice românești asupra factorilor de decizie de la București în vederea activizării politicii externe cu scopul dobîndirii independenței țării, rapoartele consulilor reușesc să sesizeze problemele de mare răspundere ce stăteau spre rezolvare în fața guvernului și a corpurilor legiuitoare din România. „Se poate afirma—scria viceconsulul american Adolf Stern la 28 iunie 1877, făcînd o trecere în revistă a evenimentelor petrecute la București în ultimele două luni — că de la introducerea sistemului reprezentativ în această țară, nici o legislatură n-a avut de-a face cu chestiuni așa de grave și de importante; printre aceste rezoluții trebuie să menționez: 1. Convenția cu Rusia, reglementînd trecerea armatei ruse prin România; 2. declararea independenței; 3. războiul cu Turcia”²⁶.

Încă înainte de proclamarea independenței României, consulul american susținea, avînd perfectă dreptate, într-un raport expedit la Washington la 3/15 mai 1877, că scopul factorilor de răspundere de la București, al guvernului radical prezidat de I. C. Brătianu, era cel al emancipării de sub suzeranitatea Porții, pe calea unui război dus în alianță cu Rusia împotriva Imperiului otoman²⁷.

După relatările lui Zwiedinek, din primele zile ale lunii mai 1877, în cercurile politice de la București continua să existe o „mare agitație” în legătură cu o viitoare proclamare a independenței. Sufletul acestei „agitații” era C. A. Rosetti, care susținea că împrejurările internaționale constituiau o ocazie favorabilă pentru ca România să devină stat de sine stătător²⁸. Consulul Angliei își exprima și el convingerea, în depeșa din 9 mai, că peste cîteva zile avea să raporteze la Foreign Office declarația de independență. După el, personalitățile „prudente” și „conștiente” de „poziția vasală” a României față de Poartă erau puține. El remarcă că ideea de independență cucerise pe toți oamenii politici și dacă ar fi fost un guvern I. Em. Florescu sau L. Catargiu, deci conservator, s-ar fi urmat o politică similară celei liberale. Charles Mansfield considera că din punct de vedere românesc, criza existentă constituia fără îndoială un bun prilej pentru dobîndirea independenței României²⁹. Fred Debains la rîndul său considera starea conflictuală dintre România și Turcia drept un pretext

²⁴ Ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 16—23.

²⁵ Ibidem, microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 191: Debains către Décazes, 15 apr. 1877.

²⁶ Ibidem, microfilme S.U.A., r. 2, N.A. of U.S.A., T. 285: Stern către Evarts, 28 iunie 1877, raport 122.

²⁷ Ibidem, Stern către Evarts, 15 mai 1877, raport 113.

²⁸ Ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877 f. 112, 115: Zwiedinek către Andrásy, 10 mai 1877.

²⁹ Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 262: Mansfield către Derby, 9 mai 1877.

pentru „partidul radical și în special pentru Rosetti” de a proclama neatîrnarea ³⁰.

Actul istoric de la 9/21 mai 1877 a dat naștere la noi discuții în sinul cabinetelor europene, fiecare reacționînd în mod deosebit. Austria a primit vestea cu rezervă și, după I. Bălăceanu, ea „sfătua” celelalte puteri, inclusiv Rusia, să se pronunțe la Congresul de pace ³¹, propunere ce fusese adoptată și de Marea Britanie ³². Franța regretă „demersul imprudent” al guvernului de la București. Potrivit concepției Quai d’Orsay-ului, declarația de independență din Parlamentul român nu schimba situația de drept a României stabilită prin tratate ³³. Într-o amplă depeșă adresată lui Debains, ministru de externe al Franței susținea că România va întâmpina dificultăți ce ar fi fost evitate dacă ea s-ar fi menținut pe o linie mai prudentă. În ceea ce privește neutralitatea, el presimțea că marile puteri nu se vor grăbi să o recunoască statului român. Franța, în consecință, își declina orice responsabilitate asupra urmărilor ³⁴. Guvernul de la Berlin refuza să se pronunțe pentru independență preocupîndu-se de asigurarea creditorilor căilor ferate construite în România ³⁵.

Proclamarea independenței României a avut loc într-un entuziasm general al maselor populare, stare de fapt ce se desprinde din relatările tuturor ziarelor românești, indiferent de coloratura lor politică ³⁶. Jurnalele românilor de peste Carpați, ce se aflau sub dominația monarhiei austro-ungare, au salutat de asemenea evenimentele ce se desfășurau la București, comentariile apărute fiind deosebit de semnificative ³⁷.

Descriind atmosfera din capitala țării din ziua de 9/21 mai 1877, semioficiosul guvernamental „Românul” scria că, încă din zori, o mare mulțime nerăbdătoare, venită din toate colțurile orașului, umpluse tribunele Camerii Deputaților și curtea din fața clădirii, răspîndindu-se apoi în valuri, după proclamarea votului, pentru a-și manifesta bucuria pe străzile Bucureștiului ³⁸. „Studentii manifestează cu cîntece patriotice,

³⁰ Ibidem, microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 394 : Debains către Décazes : 10 mai 1877.

³¹ *Războiul pentru independență*, vol. III, p. 173.

³² D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 809 : din raportul lui Beust, ambasadorul Austriei la Londra, către Andrásy, din 24 mai/5 iunie, reiese că lordul Derby n-a protestat împotriva declarării independenței de stat a României, fiind de aceeași părere cu Austria de a reglementa definitiv situația după război.

³³ Arh. St. Buc. microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 468 : Décazes către Debains, 23 mai 1877.

³⁴ Ibidem, f. 469.

³⁵ *Războiul pentru independență*, vol. III, p. 168.

³⁶ Vezi „Românul”, „Pressa”, „România Liberă”, 10—13 mai (st.v.) 1877. Chiar și ziarul de opoziție „Timpul”, care în general ataca cu vehemență politica guvernamentală, și-a manifestat speranța că în urma votului Camerii Deputaților guvernul „va înțelege misiunea ce are de îndeplinit și nu va scăpa nimic din vedere pentru încoronarea acestei opere providențiale” : „Timpul”, 10 mai (st. v) 1877.

³⁷ Vezi în special „Familia” și „Gazeta Transilvaniei”, 15/27 mai 1877. Ziarul vienez „Östen” a publicat în același timp o declarație semnată de 300 de români din Austria în care se saluta „cu frățească cordialitate România liberă și independentă” : cf. „Românul”, 16—17 mai (st.v.) 1877. Românii din Transilvania și Bucovina au constituit cîrînd nenumărate comitete pentru sprijinirea armatei române, invocîndu-se „vocea singelui”, „frăția”, „legăturile intime de sînge, de lege și cultură” : „Gazeta Transilvaniei”, 15/27 mai și 2/14 iun. 1877; de asemenea „Telegraful Român”, 23 mai/3 iunie 1877.

³⁸ „Românul”, 11 mai (st.v.) 1877.

se aude răsunînd „*Deșteaptă-te Române*”, și pînă tîrziu în noapte poporul capitalei fericit petrece”, scrie C. Bacalbașa, contemporan evenimentelor, în cunoscuta sa carte *Bucureștii de altădată*³⁹.

În depeșele lor, unii reprezentanți diplomatici ai marilor puteri în România au prezentat foarte estompat entuziasmul populației, apreciînd în schimb politica guvernului român drept „aventuroasă” ba chiar o simplă consecință a ambițiilor domnitorului Carol și a primului ministru I. C. Brătianu⁴⁰, ceea ce nu corespundea adevărului. Acest lucru putea fi constatat la acea vreme de orice observator străin printr-o cit de sumară analiză a reportajelor din presă și cu atît mai mult dacă mai era și martor ocular al evenimentelor.

Luîndu-se în considerare cele de mai sus și mai ales atitudinea adoptată în general de consulii de la București ai Marii Britanii, Franței sau Austro-Ungariei, unele aprecieri din rapoartele lui Mansfield, Debains și Zwiedinek sînt cu atît mai mult interesante deoarece în ultimă instanță numiții agenți diplomatici nu au putut nega cu desăvîrșire starea de spirit existentă din capitala României cît și din restul țării. Astfel consulul general al Marii Britanii descrie, între altele, orașul București pavoazat „abundent” cu steaguri tricolore și cu „inscripția « independentă »”⁴¹, pe cînd colegul său austriac a semnalat superiorilor săi de la Ballplatz că în rîndul populației, „atmosfera a fost foarte animată”⁴². Este semnificativ că în relatarea manifestațiilor prilejuite la București de proclamarea independenței, tocmai Zwiedinek a fost cel care s-a oprit asupra demonstrației nocturne a studenților ce și-au stins pînă la urmă torțele în fața statuii lui Mihai Viteazul⁴³, domnitor ce simboliza unitatea națională. Deosebit de interesant în aprecieri este și un raport al consulului general al Franței, adresat ministrului de externe francez Décazes, în care, comentînd evenimentele de la 9/21 mai, Debains se întreba dacă românii vor pune și de astă dată Europa în fața unui fapt împlinit. Nunitul consul francez observa în continuare că experiențe de acest fel au reușit românilor întotdeauna, enumerînd actele împlinite : Unirea Principatelor, secularizarea averilor minăstirești, alegerea unui domnitor străin, suprimarea regimului capitulațiilor, proclamarea unei constituții diferită de cea acordată de Europa la 1858, schimbarea denumirii țării în România în loc de Moldo-Valahia, încheierea de convenții cu alte state, ș.a. Debains conchidea : „în marile chestiuni ca și în cele mici românii în mod constant au știut să treacă peste voința puterilor garante”. Consulul considera însă că ar fi o „prea mare îndrăzneală” din partea oamenilor de stat din România să sperे în recunoașterea independenței și garantării unei viitoare neutralități din partea marilor puteri⁴⁴.

³⁹ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, București, 1927 p. 192.

⁴⁰ Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O., F.O. 78/2608 : Mansfield către Derby, 2 mai 1877 ; ibidem, microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 391, 481, 464 : Debains către Décazes, 9, 22 și 24 mai 1877 ; ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 43—48 : Zwiedinek către Andrassy, 18 apr. 1877.

⁴¹ D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 771.

⁴² Arh. St. Buc., Fond casa regală, ds. 24/1877, f. 148.

⁴³ „Der Fackelzug der Studenten [...] Warf dann seine Fackeln vor dem Standbilde Michales des Tapferen zusammen” : ibidem, f. 149.

⁴⁴ Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 481 : Debains către Décazes, 24 mai 1877.

Reprezentînd un stat, la acea vreme, cîtuși de puțin interesat în desfășurarea „crizei orientale”, viceconsulul din București al Statelor Unite ale Americii, Adolf Stern, a fost mult mai obiectiv în relatările sale și mai ales în aprecierea manifestațiilor populare prilejuite de proclamarea independenței României la 9/21 mai. „Ziua a fost marcată de un entuziasm sincer al oamenilor care au umplut străzile; din toate părțile României au fost trimise felicitări domnitorului și miniștrilor”, scria Adolph Stern în raportul său din 23 mai adresat secretarului de stat american William M. Evarts⁴⁵.

Indiferent însă de părerile reprezentanților puterilor occidentale în România și de hotărîrile ce guvernele puterilor garante urmau să le ia în vedere recunoașterii mai devreme sau mai tîrziu a neatîrnării statale a României, faptul fusese împlinit și Europa avea să-l primească. Accep-tarea noii situații a țării s-a impus prin aceea că a reprezentat voința unanimă a întregii națiuni.

În condițiile internaționale existente în primăvara anului 1877, odată ce Imperiul otoman deschisese ostilitățile împotriva statului român încă la 26 aprilie/8 mai⁴⁶, iar pe plan european actul istoric al poporului român de la 9/21 mai nu a fost recunoscut, singura soluție viabilă pentru factorii de decizie de la București a fost cea a impunerii independenței României pe cîmpul de luptă. O asemenea opțiune cerută de masele largi populare, după cum reiese, între altele, și din diferite editoriale apărute în presa vremii⁴⁷, stătuse încă mai de mult în vederile guvernului român, fapt dovedit de întreaga orientare a diplomației românești, pe linia stabilirii unei colaborări active între trupele române și cele ruse⁴⁸. Negocierile în acest sens au intrat în faza discuțiilor la cel mai înalt nivel în perioada stabilirii temporare la Ploiești a țarului Alexandru al II-lea. Seria de convorbiri purtate de domnitorul Carol în numitul oraș și de marele duce Nicolae la București, în cadrul unor vizite reciproce⁴⁹ ce au culminat apoi cu primirea oficială a țarului în capitala României la 27 mai/8 iunie 1877, se înscriu în cadrul tratativelor cu privire la stabilirea unui acord asupra condițiilor de cooperare între cele două armate.

⁴⁵ Ibidem, microfilme S.U.A. r. 1—2, N.A. of U.S.A., T—285, raportul 115.

⁴⁶ Artileria turcă a tras primul foc asupra orașului Calafat la 26 aprilie/8 mai 1877, ora 14,15, primind riposta bateriei a 2-a din regimentul 2 artilerie. Schimburile de focuri s-au extins în zilele următoare și în alte puncte de pe Dunăre: vezi general R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 33. Mobilizarea armatei române începuse încă la 6/18 aprilie 1877. Într-un raport confidențial din 3 mai 1877, adresat lordului Derby. Ch. Mansfield arăta că mobilizarea luase forma unei „ridicări în masă” (levée en masse): Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 230.

⁴⁷ Începînd cu 25 aprilie/7 mai 1877, cotidianul „Românul” publică nenumărate articole în care cerea participarea directă a României la război. Deși manifesta multă prudență, ziarul de opoziție, „România Liberă” recunoaștea la 14/26 iunie că dorința „aproape unanimă a românilor” era de a trece Dunărea, în timp ce „Socialistul” din 26 mai (st.v.) sublinia că „e timpul cînd românii în cuvîntul și suvenirile trecute iau armele pentru a-și apăra independența”.

⁴⁸ Încă la 21 aprilie/3 mai 1877, Zwiedinek raportase la Viena asupra unor tratative duse de domnitorul Carol cu un reprezentant al marelui duce Nicolae, în legătură cu o eventuală cooperare militară româno-rusă: Arh. St. Buc., Fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 93.

⁴⁹ Cu privire la desfășurarea acestor vizite și negocieri, vezi *Aus dem Leben Königt Karls von Rumänien, Aufzeichnungen eines Augenzeugen* (în continuare: *Aus dem Leben*) vol. III, Stuttgart, 1897, p. 151—152.

Este cunoscut faptul că inițial, contrar opiniei marelui duce Nicolae⁵⁰, cancelarul Gorceakov s-a opus colaborării, punct de vedere comunicat oficial de agentul diplomatic român de la Petersburg, generalul I. Ghica, la 17/29 mai 1877⁵¹. Explicația parțială pe care o dădea consulul Austro-Ungariei de la București atitudinii rigide a șefului diplomației țariste în cadrul negocierilor puse în discuție este deosebit de interesantă și cât se poate de veridică. Astfel Zwiedinek se referea într-un raport trimis la 15 iunie 1877 contelui Andrassy, la lipsa de încredere manifestată de guvernării țariste în guvernul „roșu” de la București, în a cărui componență se găseau, ocupînd funcții-cheie, unii foști fruntași ai revoluției de la 1848. Țarul Alexandru și prințul Gorceakov ar fi preferat „să vadă” pe Mihail Kogălniceanu „înlocuit cu domnul Boerescu sau cu prințul Dem. Ghika” [n.n. : conservatori moderati, conducătorii partidei de centru], se poate citi în amintitul raport al consulului austro-ungar care semnala totodată repetatele vizite la Ploiești ale generalului I. Em. Florescu [N.n. : conservator moderat, fost prim ministru], primit întotdeauna foarte curtenitor⁵².

Negocierile româno-ruse au fost urmărite, după cum era și firesc, cu mare atenție de reprezentanții diplomatiei de la București ai marilor puteri neangajate în conflictul armat din Orient, deoarece rezultatul acestora avea să influențeze, într-un fel sau altul, raportul de forțe din Balcani. Din această cauză unii dintre consuli, plasîndu-se pe aceeași poziție ca și față de problema „independenței României”, au încercat chiar să convingă guvernul român de a nu lua decizia trecerii peste Dunăre a armatei⁵³. Cu același interes explicabil, consuli acreditați în România au dat diferite detalii asupra pregătirii sau desfășurării amintitei vizite a țarului Alexandru al II-lea la București⁵⁴. Rapoartele consulare nu fac însă nici o referire la punerea în discuție, cu această ocazie, a problemei colaborării viitoare între cele două armate⁵⁵, iar Nicolae Iorga susține că și cu prilejul unei noi vizite a țarului, de astă dată cu caracter privat, în ziua de 3/15 iunie 1877, „nici un cuvînt despre politică nu se schimbă”⁵⁶. Și totuși se pare că odată cu prezența țarului la București s-a ajuns la un acord de principiu. Odată cu punerea în discuție, la marele cartier general rus a ocupării orașului Nicopole de către unitățile diviziei IV române

⁵⁰ Vezi N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 115.

⁵¹ Documentul este publicat de D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 787. Conform unui raport a lui Debains din 12 iulie 1877, cancelarul Gorceakov încercase inițial să influențeze în acest sens cercurile conservatoare de la București: Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 135—137.

⁵² Arh. St. Buc., fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 7.

⁵³ *Ibidem*, microfilme Franța, r. 21, M.A.E., Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest vol. 42, f. 18 : Debains către Décazes, 6 iun. 1877; vezi și *Aus dem Leben*, vol. III, p. 182. Sfaturi asemănătoare au sosit și de la Viena, cf. telegrama din 3/15 iul. 1877 trimisă de Bălăceanu : N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866—1880)*, publiée sous les auspices du Ministère des Affaires Étrangères de Roumanie, Paris, 1923, doc. 497.

⁵⁴ Arh. St. Buc. microfilme Franța, r. 21, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 21 : Debains către Décazes, 6 iun. 1877; *ibidem*, P.R.O., F.O. 78/2609, f. 8 : Mansfield către Derby, 5 iun. 1877; *ibidem*, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 3—4.

⁵⁵ „Popolo Romano” în numărul din 26 iunie 1877 transmite totuși știrea asupra punerii în discuție a semnării unei convenții militare (cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 114 și 212), informație cu totul exagerată.

⁵⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 115.

pentru a da astfel posibilitatea trupelor generalului Krüdner din acest sector, să întărească frontul periclitat la Plevna, a fost invocată înțelegerea intervenită între domnitorul Carol I și marele duce Nicolae cu ocazia vizitei țarului la București⁵⁷.

Tot în legătură cu prezența lui Alexandru al II-lea în capitala României, un raport al consulului Austro-Ungariei dă unele detalii demne de reținut în legătură cu convingerea lui C. A. Rosetti asupra consecințelor războiului. După cum a comunicat Zwiedinek la Viena, partizanii politici cei mai apropiați ai numitului lider al radicalilor i-ar fi reproșat acestuia din urmă că discursul său rostit, în calitate de primar al orașului, cu amintitul prilej, ar fi fost în flagrantă contradicție cu concepțiile sale republicane și revoluționare. La toate acestea Rosetti ar fi răspuns că vorbele sale nu trebuie interpretate decît drept un gest protocolar, căci este ferm convins că războiul, indiferent de deznodămînt, va avea drept urmare prăbușirea absolutismului țarist și va deschide calea democrației⁵⁸.

Odată cu strămutarea la București a cancelariei imperiale ruse, pentru perioada cît țarul avea să rămînă pe cîmpul de luptă din sudul Dunării, capitala României a devenit pentru reprezentanții statelor neangajate în conflict un însemnat centru de sondare a poziției diplomației țariste față de evoluția crizei orientale, deoarece diferiții consuli străini puteau să intre în contact direct cu prințul Gorceakov și cu membrii suitei sale. În urma unei convorbiri cu cancelarul Rusiei, consulul Belgiei acreditat la București a comunicat ca atare ministrului său de externe Asprémont Lynden, hotărîrea guvernului țarist, odată ce cabinetul britanic împinsese Poarta — conform aprecierii lui Gorceakov — de a nu face concesii, să ducă războiul, cu orice risc, pînă la capăt⁵⁹. „Il faut que le malade meure” s-ar fi exprimat cancelarul față de Fr. Hoorickx⁶⁰. Poziția intransigentă a diplomației Petersburgului este totodată semnalată de la București și de Charles Mansfield într-un raport expediat la Foreign Office⁶¹. O informație asemănătoare este trimisă și la Viena de către consulul Austro-Ungariei, Zwiedinek, care comunica totodată contelui Andrassy satisfacția exprimată de cancelarul Gorceakov față de poziția „loială și fermă” a monarhiei habsburgice, în sensul respectării angajamentelor luate de aceasta⁶² cu ocazia încheierii acordurilor cu Rusia de la Reichstadt (8 iulie 1876) și Budapesta (15 ianuarie 1877)⁶³.

⁵⁷ „proposition qui n'est que la conséquence de ce qui a été convenu entre Votre Altesse [n.n.: domnitorul Carol] et le Grand Duc, pendant le séjour de l'Empereur à Bucarest”: cf. telegramele generalului I. Ghika, *Aus dem Leben*, vol. III, p. 204.

⁵⁸ Arh. St. Buc, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 20.

⁵⁹ Ibidem, microfilme Belgia, M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 762.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Arh. St. Buc. microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2610, f. 8.

⁶² Ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 35—36.

⁶³ După înțelegerea prealabilă de la Reichstadt, Rusia țaristă s-a asigurat, conform convenției secrete de la Budapesta de neutralitatea monarhiei habsburgice în viitorul război împotriva Imperiului otoman. „O convenție suplimentară expunea rezultatele ce erau de așteptat de pe urma războiului iminent. Achizițiile teritoriale din Europa au fost limitate în felul următor: pentru Austro-Ungaria la Bosnia și Herțegovina, în afară de Sangiacul Novibazar în privința căruia trebuia să se încheie o convenție specială; iar pentru Rusia se prevedea reluarea Basarabiei [n.n.: de sud]”: V. P. Potemkin, *Istoria diplomației* (traducere din limba rusă), vol. III, București, 1948, p. 49.

Concomitent, consulii străini de la București continuau să raporteze despre evoluția negocierilor româno-ruse. Astfel, la 2 iulie 1877, Fred Debains comunica din nou la Quai d'Orsay, după o întrevedere cu prințul Gorceakov, despre persistența dezacordului dintre acesta din urmă și marele duce Nicolae, care rămăsese pe poziția deja amintită în sensul susținerii tezei cu privire la semnarea unei convenții militare cu România⁶⁴. Dintr-o telegramă a aceluiași consul, adresată ministrului de externe al Franței, reiese că la 14 iulie atitudinea cancelarului imperial nu se schimbă încă⁶⁵. În conjunctura desfășurării nefavorabile a operațiunilor de la Plevna din cursul lunii iulie⁶⁶, marele duce Nicolae a trecut însă peste punctul de vedere al cancelariei imperiale⁶⁷, trimițând domnitorului Carol cunoscuta telegramă din 19 31 iulie 1877, prin care se cerea, pe linia unei colaborări de amploare, nelimitată doar la ocuparea orașului Nicopole, după cum se solicitase inițial, trecerea Dunării de către armata română⁶⁸.

În aceste condiții, negocierile cu privire la condițiile de cooperare, dorită încă de mult de ambele armate, au intrat în ultima fază, fiind soldate, după discuțiile purtate de premierul român I. C. Brătianu și de colonelul G. Slăniceanu la Gorni Studen, urmate de vizita făcută țarului de către domnitorul Carol, cu obținerea de către acesta din urmă a coman-dei trupelor aliate de la Plevna, avind ca șef de stat major pe generalul rus P. D. Zotov⁶⁹. Armata română de operații din sudul Dunării avea să-și păstreze individualitatea fiind comandată de generalul A. Cernat⁷⁰.

Conform unui raport consular britanic din 27 iulie 1877, coroborat de altfel cu unul austro-ungar purtând aceeași dată, factorii de decizie din capitala României se așteptau încă mai de mult la o luare de poziție din partea marelui duce Nicolae în sensul celei amintite mai sus⁷¹. Zwiedinek a comunicat de altfel încă la 25 iulie superiorilor săi de la Viena asupra unei întâlniri confidențiale, acasă la C. A. Rosetti, a unor membri ai guvernului român, cu care ocazie aceștia, inclusiv Mihail Kogălniceanu, s-au pronunțat pentru imediată intervenție a armatei române în sudul Dunării pentru ca „în momentul negocierilor de pace [România] să aibe o garanție pentru luarea în considerare a dorințelor [ei] legitime”⁷². În sfârșit, într-un raport trimis la Ballplatz două zile mai târziu, consulul monarhiei habsburgice aprecia rezerva manifestată pînă atunci de Mihail

⁶⁴ Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 21, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 81—86 : Debains către Décazes, 2 iul. 1877.

⁶⁵ Ibidem, f. 135—137 : Debains către Décazes, 14 iul. 1877.

⁶⁶ Cu privire la desfășurarea acestor operații, vezi *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război*. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri, partea I, București, 1887, p. 215—254.

⁶⁷ Raportul consulului Belgiei, Fr. Hoorickx, din 14 august insistă asupra conjuncturii ce a determinat pe marele duce să ia această decizie : Arh. St. Buc., M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 770.

⁶⁸ D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, doc. 880.

⁶⁹ Cu privire la desfășurarea negocierilor de la Gorni Studen, vezi *Aus dem Leben*, vol. III, p. 229—231, 236—240.

⁷⁰ Generalul Cernat fusese numit încă la 23 iulie/4 august 1877 comandantul armatei de operații.

⁷¹ Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2609, f. 277 : Mansfield către Derby, 15/27 iul. 1877 ; ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 58—62 : Zwiedinek către András-sy, 27 iul. 1877.

⁷² Ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 55 : Zwiedinek, către András-sy, 25 iul. 1877.

Kogălniceanu față de trecerea Dunării de către armata română drept o simplă stratagemă pentru ca inițiativa pentru o asemenea operație să vină din partea celui alt partener al negocierilor ⁷³. Zwiedinek făcea această remarcă în urma unei convorbiri avute cu ministrul de externe român, cu care ocazie încercase să obțină din partea acestuia unele detalii în legătură cu scopul viitoarei vizite a interlocutorului său în Austro-Ungaria. Pretextul plecării lui M. Kogălniceanu la Viena era cel de a reglementa problema joncțiunii căii ferate în construcție, Ploiești—Predeal. De fapt bărbatul de stat român a urmărit să cunoască printr-o convorbire directă cu contele Andrassy atitudinea diplomației de la Ballplatz față de viitoarea trecere a Dunării de către armata română cât și măsura în care monarhia habsburgică era înțeleasă cu guvernării de la Petersburg cu privire la rezolvarea crizei orientale în ipoteza înfringerii Imperiului otoman ⁷⁴.

Odată cu începerea campaniei armatei române ⁷⁵, principalele surse de informare ale diferitelor guverne străine au devenit rapoartele atașatilor militari și reportajele corespondenților de presă. În toate acestea comportarea plină de eroism a ostașilor români, este unanim recunoscută ⁷⁶. Aprecieri asemănătoare sînt însă întilnite și în rapoartele consulare, cu atât mai semnificative cu cît unii dintre semnatarii acestora adoptaseră o atitudine mai mult decît rezervată față de decizia intrării în acțiune a trupelor române. Astfel Charles Mansfield, reprezentantul în București al cabinetului de la Londra, guvern care se plasase, după cum se știe, pe poziția apărării integrității Imperiului otoman, n-a putut să nu recunoască conduita eroică a trupelor „moldo-valahe”, după cum continua să le denumească ⁷⁷. „Nu este nici o îndoială că românii au luptat extrem de bine; în luarea redutei Grivița, ei au suferit imens...”, se poate citi în raportul din 18 septembrie al consulului general al Marii Britanii de la București ⁷⁸. „Românii sînt în mod justificat mîndri de calitățile militare ale armatelor”, scria tot Mansfield lordului Derby la 2 octombrie al aceluiași an ⁷⁹. Ulterior în două telegrame cu data de 22 noiembrie 1877, consulul Marii Britanii a informat cabinetul din Londra, asupra capturării de către români a Rahovei, „după o aprigă luptă” ⁸⁰. În urma cuceririi redutei Grivița 1, Zwiedinek a comunicat de asemenea contelui Andrassy că „tînăra armată a țării s-a comportat excelent pe cîmpul de luptă” ⁸¹.

⁷³ Ibidem, f. 58—62: Zwiedinek către Andrassy, 27 iulie 1877.

⁷⁴ *Aus dem Leben*, vol. III, p. 218.

⁷⁵ Cu privire la desfășurarea campaniei, vezi general R. Rosetti, *op. cit.*, p. 41—93.

⁷⁶ Vezi extrasele din „Le Temps”, „Bien Publique”, „Le Constitutionnel”, „République Française”, „La France”, „Illustratione Italiana”, „Fanfulla”, publicate de N. Iorga în *Războiul pentru independența României...*; de asemenea N. Iorga, *Informații spaniole despre războiul din 1877—1878*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice”, seria a III-a, vol. VIII, p. 375—387; vezi și general R. Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză, 1877—78*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. IV, București, 1927, p. 365—389; R. V. Bossy, *Mărturie finlandeze despre România*, București, 1937; o prezentare sintetică la N. Z. Munteanu, *Mărturie ale unor corespondenți de presă și observații militare străine despre eroismul armatei române în războiul de independență*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, XIII (1967) nr. 2, p. 46—56.

⁷⁷ Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2610, f. 115—116: Mansfield către Derby, 18 sept. 1877.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem, f. 139—141.

⁸⁰ Ibidem, f. 199, 201.

⁸¹ Ibidem, fond Casa regală, ds. 46/1877, f. 19: Zwiedinek către Andrassy, 16 sept. 1877.

Referindu-se la aceleași evenimente, Adolph Stern scria secretarului de stat al S.U.A. următoarele : „Pentru prima dată după două sute de ani, românii au pornit la război și s-au luptat vitejește”. Relatind în continuare desfășurarea bătăliei de la Grivița din zilele de 27 august/8 septembrie — 30 august/11 septembrie 1877, numitul viceconsul american conchidea : „trupele române au luptat splendid chiar și miliția care se afla în prima linie de atac”⁸².

Încă în ultima lună a anului 1877, mai ales după căderea Plevnei, rapoartele consulilor acreditați la București încep să se refere cu precădere la preocupările cercurilor guvernante românești în legătură cu viitoarele negocieri de pace. Acestea nu mai fac însă obiectul studiului de față, consacrat doar activității diplomatice din capitala României avind la ordinea zilei pregătirea proclamării independenței statului român și campania armatei române în vederea impunerii pe cimpul de luptă a actului istoric de la 9/21 mai 1877.

RAPPORTS CONSULAIRES INÉDITS CONCERNANT L'ACTIVITÉ DIPLOMATIQUE DE BUCAREST À LA VEILLE ET PENDANT LA GUERRE POUR LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE

RÉSUMÉ

La Roumanie qui, le 9/21 mai 1877 se proclame en tant qu'Etat indépendant, décision immédiatement suivie de la campagne de l'armée roumaine contre l'Empire ottomane, s'est située au centre de l'attention de la diplomatie européenne. Les représentants diplomatiques accrédités à Bucarest ont suivi avec attention les événements politiques et l'état d'esprit de Roumanie, car ceux-ci ont présenté une importance particulière dans l'évolution de la situation au sud-est de l'Europe, ce qui a préoccupé constamment les différentes puissances non-engagées dans la guerre, notamment la Grande Bretagne et l'Autriche Hongrie poursuivant des intérêts spéciaux dans cette zone du continent. En l'occurrence, les rapports consulaires expédiés de Bucarest, au long de la période soumise à l'étude, documents pour la plupart inédits jusqu'à présent (anglais, français, autrichiens-hongrois, américains, belges), constituent pour l'enquête historiographique de nouvelles sources destinées à la mise en valeur de la politique extérieure roumaine de l'étape qui précéda la guerre et de la période de déroulement même de celle-ci, ainsi que de l'attitude des grandes puissances envers la Roumanie.

Dès l'entrée en action des troupes roumaines pour consacrer l'acte historique du 9/12 mai 1877, que les puissances européennes n'ont pas reconnu jusqu'à la conclusion de la paix, ainsi qu'il ressort également de l'attitude adoptée par les représentants de celles-ci à Bucarest, les rapports consulaires contiennent en dehors des informations touchant les événements politico-diplomatiques de Bucarest, des appréciations élogieuses sur la campagne de l'armée roumaine et l'héroïsme de ses soldats.

⁸² Ibidem, microfilme S.U.A. r. 2, N.A. of U.S.A., T. 285, raportul 124 : Stern către Secretarul de Stat al S.U.A., 17 septembrie 1877.

UNITATEA NAȚIONALĂ ȘI INDEPENDENȚA ROMÂNIEI OGLINDITE ÎN MEMORIALISTICA ȘI PRESA AMERICANĂ

DE

CORNELIA BODEA

„Trebuie ...să mărturisesc că în ceea ce ne privește pe noi, americanii cunosc România mai bine decât mulți europeni, și din punctul de vedere politic și din cel economic, și că mai presus de toate ei au mare simpatie pentru noi români, mai cu seamă de cind, ca și dînșii, ne-am cîștigat prin luptă independența noastră. Resbelul din urmă a dus numele românilor pe aripile faimei, în America și dincolo de America, și cu dînșul simpatia popoarelor pentru noi”¹.

Acestea sînt impresiile cu care se întorcea din Statele Unite profesorul geolog Grigore Ștefănescu (1836—1911), de la Congresul al V-lea Internațional de Geologie ținut la Washington, în august 1891.

Afirmația poate părea subiectivă la prima impresie. Răsfoirea presei americane din anii războiului de la 1877—1878, ca și o serie de alte publicații apărute ulterior îi conferă însă o îmbelșugată confirmare. În masivitatea știrilor și relatărilor despre desfășurarea conflictului ruso-turc, de pe ambele fronturi, asiatic și european, informația și referirile la situația și rolul României în contextul general european al evenimentelor sînt direct surprinzătoare. Istoria și cursul războiului s-ar putea scrie și descrie și numai din coloanele ziarelor de largă circulație americane: din *The New York Times* sau *The New York Herald*, de pildă. Dar au fost atîtea altele, reviste sau cotidiene deopotrivă, pentru că și observatorii trimiși de o parte și alta a frontului au fost și ei numeroși.

România, sub toată durată ostilităților politico-militare de la '77—'78 a fost plină de corespondenți de presă străini. După cum relatează chiar corespondentul lui *The New York Times*, „cu greu puteai găsi vreun jurnal din Europa care să nu fie reprezentat” la București². Aceasta și pentru poziția și importanța Bucureștilor ca centru de comunicare telegrafică în imediata vecinătate a frontului. Dar și anume pentru poziția și importanța politică a României în cadrul evenimentelor și al conflictului în desfășurare.

¹ Gregoriu Ștefănescu, *Niagara și O excursiune pe riulul Potomacu*. București, 1892, p. 7

² *The New York Times* (citată în continuare N.Y.T.), Sunday, May 27, 1877, p. 1, col. 3: *The war correspondents*. Cf. și F. V. Greene, *Sketches of Army Life in Russia*. New York, Charles Scribner's Sons, 1880, p. 165.

Interesul opiniei publice americane pentru cauza națională română este însă mai veche decât anii războiului care a consacrat independența de stat a României. El se manifesta mai devreme și decât frământații ani care au premers formarea primului stat modern unitar de la 1859.

Începutul efectiv l-au făcut evenimentele revoluționare române de la 1848, când cunoscutul leader al grupului „Tinăra Americă” din aripa de stînga republicană, George N. Sanders³, a venit în țările române să cunoască realitățile românești la ele acasă. Primul lui popas apare a fi fost la București, chiar în toiul revoluției din Țara Românească.

Venea aici de la Paris, unde se știe că a participat la luptele de stradă din iunie 1848. De la București s-a dus la Iași și apoi la Cernăuți, însărcinat fiind cu misiuni speciale din partea guvernului provizoriu muntean⁴. Indicații despre intențiile acestui revoluționar american ai anilor 50 față de lupta pentru unitate și independență română sînt puține. Este de reținut însă că la 9/21 iulie, N. Bălcescu îl recomanda entuziastic moldovenilor, și că prin intermediul său, bucureștenii umblau să concentreze un nucleu revoluționar român, moldo-muntean, în Muntenia. Cercetări ulterioare vor putea aduce mai multe lămuriri într-o problemă abia identificată.

Lucruri mai bine conturate se pot spune în schimb în legătură cu o altă figură proeminentă din viața culturală a Statelor Unite și mișcarea românilor la 1848—1849. Acesta a fost Francis Bowen (1815—1890), atunci editorul și proprietarul revistei *The North American Review* din Boston, și profesor la Harvard College din Cambridge (Massachusetts)⁵. Lui i se datorează prima luare de atitudine în publicistica americană în sprijinul cauzei naționale române.

Acțiunea lui Francis Bowen se situează în contextul ecourilor stîrnite în Statele Unite de evenimentele petrecute la 1848—1859 în Imperiul habsburgic și totodată ca o reacție față de curentul oarecum dominant care se manifesta în favoarea unei singure națiuni. Lucrurile care au umplut atunci coloane lungi de ziare și alte periodice americane contemporane au fost văzute cu deosebire prin prisma raportului de forțe dintre puterea absolutistă centrală și tendințele maghiare de desprindere de sub imediată autoritate a Habsburgilor. Doar o mică minoritate a privit desfășurarea fenomenului revoluționar din cuprinsul Monarhiei și în complexitatea și diversitatea lui națională.

Lecțiile publice ținute de Francis Bowen la „Lyceum” din Cambridge, în noiembrie 1849, de pildă, despre războiul din Ungaria⁶ și apoi

³ cf. Merle E. Curti, *Young America*, in „American Historical Review” XXXII (1926), p. 34—55; idem, *George N. Sanders — American Patriot of the Fifties*, in „The South Atlantic Quarterly”, XXVI (1928), p. 79—87.

⁴ Arhivele Statului București, A. N. MMMX/17 (Scrisoarea lui Nicolae Bălcescu din 9 21 iulie 1848, citată de M. Soveja, *Documente inedite referitoare la Comitetul revoluționar din Cernăuți și legăturile sale cu revoluționarii din Moldova și Țara Românească*, în „Revista Arhivelor” L (1973), vol. XXXVII supl. p. 45; *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, București, 1902, p. 328 (Scrisoarea lui G. Sion, din Cernăuți); T. Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina*, Sibiu, 1944, p. 106 (Scrisoarea lui G. Dulcescu, din Iași). Cf. și *1848 la Românt. Oamenii. Fapte. Idet.* Ediție îngrijită de Cornelia Bodea, București, Editura Politică (sub tipar).

⁵ S. E. Morison, *Three Centuries of Harvard 1636—1936*. Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1936, p. 290—295.

⁶ Harvard College Library, sub Bowen Francis, A. B. 1833, HUG 1232, 314 (Clipping sheet): *A Lecture on Hungary*. To the Editor of the Daily Advertiser, dec. 3, 1849.

articolul pe aceeași temă — *The War of Races in Hungary* — publicat în numărul din ianuarie 1850 în revista amintită⁷ au avut darul de a proiecta alte lumini în domeniul prezentat pînă atunci hiperbolic admirativ. Dar ele au deslănțuit și o adevărată campanie împotriva autorului, denunțat de presa bostoniană ca un rătăcit, un „blasphemer of the cause of Liberty and God”, un agent în slujba absolutismului habsburgic și țarist.

Un prim răspuns al lui Bowen — în *The Boston Daily Advertiser*⁸ — a fost urmat de alte atacuri la adresa sa, ca autor și istoric. Polemica s-a desfășurat violent, în *The Boston Traveller*, în *The Chronotype*, *The Daily Evening Transcript*, *The Daily Advertiser*, *The Commonwealth* și în revistele *Christian Examiner* și în *North American Review*⁹. Între contra-răspunsurile date de F. Bowen se numără mai ales două articole masive din *The North American Review*: unul e intitulat „Viața politică a Europei” (*The Politics of Europe*) aprilie 1850, celălalt „Ungaria. Răscoala slavilor, a valahilor și a germanilor din Ungaria împotriva maghiarilor” (*Hungary. The Rebellion of the Slavonic, Wallachian and German Hungarians against the Magyars*), ianuarie 1851¹⁰.

Francis Bowen fusese și el un apologet al revoluției maghiare. Dar, după cum o spune singur¹¹, o examinare mai atentă a evenimentelor l-a făcut să vadă lucrurile altfel. Anume că de fapt opinia publică generală fusese dezinformată asupra mișcărilor din Ungaria, întrucît nu i s-a vorbit decît de maghiari în confruntarea lor cu cele două imperii, Austria și Rusia. S-a ignorat prin urmare lupta celorlalte popoare, care formau peste două treimi din totalul populației din Ungaria, și nu s-a vorbit nimic despre cauzele care le-au dus pe toate acestea la revoltă.

Cu privire la Transilvania propriu zisă, el constata, între altele, disproporția flagrantă dintre numărul locuitorilor și reprezentarea lor în Dietă, subliniind faptul că românii care erau aproape de două ori mai numeroși decît celelalte trei națiuni la un loc, nu-și aveau reprezentanți în viața politică a țării¹². Pentru informarea publică asupra cauzelor care au dus pe români la revolta împotriva vechilor stăpîni și modul în care au purtat ei „războiul lor”, Bowen se sprijină pe afirmațiile făcute, în cunoștință de cauză, de către scriitorul francez Paul de Bourgoing, în broșura *Les guerres d'idiome et de nationalité*. Cititorul american a putut afla astfel, că „valahii care mai corect se numesc români” (Roumani) au fost cei din urmă care au luat arma în mînă împotriva maghiarilor. Și aceasta numai siliți de împrejurări. Românii, „ar fi preferat să fie în termeni buni cu maghiarii; și în acest scop cereau doar să li se recunoască naționalitatea și libertatea care fusese făgăduită prin constituția maghiară, fără discriminare, tuturor naționalităților locuind regatul ungar”¹³.

⁷ „The North American Review” (Boston), citată în continuare N.A.R., January, 1850, p. 78—136.

⁸ cf. nota 6; de asemenea *The North American Review on Hungary* (From the Christian Examiner for November, 1850). Boston, 1850, p. 417—480; Part II. Boston, 1851, p. 279—352.

⁹ „N.A.R.”, April 1850, p. 473—520.

¹⁰ *Ibidem*, January 1851; în broșură apare cu același titlu, Cambridge, 1851, 46 p.

¹¹ *A Lecture on Hungary*, v. nota 6.

¹² *The Politics of Europe*, în „N.A.R.”, April 1850, p. 507.

¹³ *Ibidem*.

Tot cu citate din P. de Bourgoing, Francis Bowen sublinia că în 1848 ridicarea în masă a întregului popor român din Transilvania a fost „călăuzită de dorința de a-și reconstitui naționalitatea”¹⁴.

În articolul din ianuarie 1851 — *Hungary. The Rebellion of the Slavonic, Wallachian etc...* — autorul american înfățișează o bogată antologie de texte contemporane europene menite să confirme concluziile sale și să adauge date noi cu privire la caracterul revoluțiilor din imperiul habsburgic. — Nu e lipsit de interes să amintim că Francis Bowen avusese prilejul să cunoască personal pe o seamă din autorii invocați, deoarece cu ani în urmă vizitase mai multe centre ale Europei, mai ales Parisul¹⁵.

Poziția sa independentă și curajul cu care și-a susținut părerea, i-au atras suferințe și pierderea temporară a postului de la Colegiul Harvard, adversarii lui politici și personali izbutind să determine votul Senatului Universitar în sensul îndepărtării lui de la catedra de Istorie Modernă (McLean) în 1851. A fost reprimat în 1853. Dar nu ca profesor de istorie, ci de „Religie Naturală, Politică Civilă și Filosofie Naturală”¹⁶. Un necrolog publicat la moartea sa (ianuarie 1890)¹⁷ îl omagia nu numai ca pe unul din cei mai distinși profesori de la Harvard, ci și ca pe unul dintre cei mai străluciți și onorați savanți ai Americii; „un gânditor original, viguros și clar”; un reputat editor și scriitor. Amintindu-se tot acolo în mod special vicisitudinile pe care le suferise cu decenii în urmă, era evident că ținuta lui de la 1849—1851 constituise un caz ieșit din comun la acea vreme.

O prezență mai subliniată a problemelor legate de România în publicistica de peste Ocean se constată în timpul războiului Crimeii.

Era de altfel și prima oară în istoria războaielor când corespondenți speciali de presă erau trimiși pe front și în spatele frontului pentru relatarea *de proprio visu* a evenimentelor. Ziarele americane și-au avut reprezentanții lor¹⁸. Exemple binecunoscute le oferă în abundență și colaborarea lui Karl Marx și Friedrich Engels la *The New York Daily Tribune*. Prin numeroasele referiri la situația din Principate, articolele lor constituie una din substanțialele surse de informare a opiniei publice americane despre poporul român și problemele legate de mersul războiului, despre situația sa politică și națională. Lupta pentru unitate și independență se oglindește în articolele scrise de K. Marx și F. Engels în N.Y.D.T. încă din primăvara lui 1853. *Politica britanică. Disraeli. Emigranții. Mazzini la Londra. Turcia*, apărut la 7 aprilie 1853¹⁹ este unul din primele exemple. La 19 iulie 1854, în *Insurecția la Madrid. Tratatul austro-turc. Moldova și Valahia*²⁰, K. Marx discută principiile generale ale autodeterminării popoarelor raportat la cazul particular al celor două principate române, se ridică cu toată autoritatea, atît împotriva ingerințelor dominației oto-

¹⁴ *Ibidem*, p. 509

¹⁵ Harvard College Library. 2nd Series. College Papers, vol. XI, 1842; UA I, vol. 30.

¹⁶ Harvard College Library: *Private Journal of John L. Sibley of Harvard University Library*, Cambridge, Mass., vol. I (1846—1865), p. 268—269.

¹⁷ Harvard College Library: *Bowen Francis. 1833—1890* (Clipping Sheet).

¹⁸ Alan Dowty, *The Limits of American Isolation: The United States and the Crimean War*. New York, New York Univ. Press, 1971, p. 86—87.

¹⁹ K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 9. București, Edit. politică, 1959, p. 3—12.

²⁰ *Ibidem*, vol. 10, București, 1961, p. 324—332.

mane cit și a celor țariste și austriace, în politica internă și externă a Moldovei și Țării Românești. Un alt articol, exclusiv despre *Principatele Dunărene*, apărut fără semnătură în același N.Y.D.T., la 23 ianuarie 1856, este tot al lui K. Marx.²¹

Un corespondent de presă american, mai îndeaproape interesat de situația Principatelor române în perioada războiului Crimeii, a fost James O. Noyes (1829—1872)²². De fel din statul New York, Noyes a fost medic chirurg în armata otomană, fiind în același timp corespondent pentru ziarele *The Morning Chronicle* din Londra și *The New York Daily Tribune*²³, precum și un prețuit colaborator la revistele *Putnam's Magazine* și *The National Magazine* din New York.

Două contribuții ale sale de la *The National Magazine*, în 1856, intitulate, unul, *The Danubian Principalities* și altul *Moldavia and Wallachia*, formează împreună partea I-a și a II-a ale aceleiași corespondențe speciale pentru numita revistă²⁴. Este vorba în ele de o prezentare a istoriei românilor, cu deosebită privire asupra Moldovei și Țării Românești, acoperind cronologic perioada de la daci și războaiele lor cu romanii, și oprindu-se la epoca fanariotă.

Noyes este mai bine cunoscut însă ca autor al substanțialului volum : *Roumania. The Border Land of the Christian and the Turk* apărută la New York în 1857, și în a doua ediție la 1858.

În volumul care strânge la un loc esența celor văzute în Ungaria, în Principatele române, în Bulgaria și Turcia musulmană, numai *România* apare în titlu, iar spațiul afectat țării și „daco-românilor” acoperă aproape o jumătate din întreg. Interesul stîrnit de autor cu subiectul tratat îl dovedește și faptul repetării ediției, a II-a apărînd la distanță de numai un an după cea dintîi. Presa timpului a considerat-o a fi fost cea mai bună descriere de călătorie a sezonului, „abundînd în episoade interesante și informații cerute de public”. — „O carte atrăgătoare care dezvăluie în fiecare rînd al său un perfect observator al celor descrise”²⁵.

Este de reținut că Noyes este primul american care a scris *pe larg* despre ce a văzut în țară, pe care a vizitat-o în 1854²⁶.

Cartea însă este mai mult decît o simplă descriere de călătorie. Autorul ei s-a informat, și a cules date și referiri în redactarea ei de la cei mai competenți autori în materie. În cazul românilor, de la A. H. Ubcini și J. A. Vaillant, doi autori francezi îndeosebi familiarizați cu țara, poporul și istoria românilor. Cu toate acestea, semnificativ pentru reflectarea problemei românești în opinia publică americană la acea dată este că

²¹ Cornelia Bodea, *Karl Marx despre români. Restituiri și date noi*, în „Revista de Istorie” tom. 29, 1976, nr. 1, p. 21—34.

²² S. Austin Allibone, *A Critical Dictionary of English Literature and British and American Authors Living and Deceased*, vol. II, Philadelphia, 1872 (Republished Detroit, 1963), p. 1443—44.

²³ Articolele trimise de J. O. Noyes ziarelor menționate poartă numai indicația : „Our Own Correspondent”. Cele scrise pînă în 1854 au fost publicate în volum aparte sub titlul *The Men of the War, By Our Own Correspondent*. Londra, D. Bryce, (1854), 2 + 156 p.

²⁴ „The National Magazine” (New York), Vol. VIII (1856), p. 232—238 ; Second paper, p. 240—245.

²⁵ Apud S. A. Allibone, *op. cit.*

²⁶ J. O. Noyes, *Roumania: The Border Land of the Christian and the Turk*. New York, 1857, Preface.

The North American Review din Boston, recenzind volumul lui J. O. Noyes²⁷, observa cu un accent critic faptul că ar fi așteptat mai multe amănunte cu privire la problema zilei, adică la unirea celor două principate. I se cereau bunăoară informații mai noi, față de cele relatate și de Ubicini; informații care să illustreze sentimentul popoului față de unire. Și i se mai reproșa și insuficienta atenție acordată Moldovei și capitalei ei. Observațiile, făcute în 1858, dovedeau astfel că interesul față de soarta Principatelor române nu se cprise odată cu știrile legate de războiul încheiat cu tratatul de la Paris (1856).

În ordinea de idei amintită, este de semnalat că în 1857, revista din Boston acordase o atenție mult mai largă cărții lui Ubicini, *Provinces d'origines roumaines: Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Besarabie*, ce apăruse cu câteva luni în urmă la Paris (1856). Prezentarea cărții lui Ubicini este de fapt un articol²⁸. Douăzeci și cinci de pagini, pline de substanță și sublinieri esențiale privind: granițele etnice ale României, identitatea de limbă, obiceiuri, tradiții și religie a întregului teritoriu; frontierele politice și caracterul dominației străine; date statistice, demografice, forma de guvernare, organizare militară, venituri, taxe; credințe populare, folklor etc. Se amintește trecutul istoric. Se stăruie asupra mișcării de redeşeptare națională, care a condus la revoluția de la 1821. Se scot în relief momentele principale din tumultcasele decenii care au urmat; drumul greu dar totuși ascendent al mișcărilor de emancipare națională 1839, 1848. Apropiindu-se cu expunerea de evenimentele ultimilor ani, autorul articolului-recenzie, Charles Brigham²⁹, face elcventa constatare:

„Nu avem nevoie să ne ocupăm de recentele evenimente din Principate, cu care ne-au familiarizat ziarele”³⁰.

Referindu-se la „problema politică aît de frământată acum în principate”, aceea a unirii lor, autorul adaugă:

„Adevărații patrioți văd că nu este altă speranță pentru viitor decît numai în unirea într-un singur stat al fraților a căror limbă, descendență, obiceiuri și ale căror interese sînt aproape identice”³¹.

Proгноza sa despre unitatea națională e exprimată într-un context destul de original. Din ea e de reținut paralela pe care o face între finalitatea „arzătoarei dorințe a domnului Ubicini (!— C.B.) pentru pan-românismul vechii Dacii” și aceea a realizării unității Italiei³².

Charles Brigham (1829—1879) a aflat desigur mult mai devreme decît se aștepta despre realizarea statului român modern în formația sa de la 1859; de asemenea, despre unitatea Italiei, încheiată la 1870. A ajuns și zilele războiului de la 1877 și ale independenței României. Părerile sale ulterioare articolului din N.A.R. însă nu și le-a mai așternut în scris.

²⁷ Noyes's *Roumania*, în „N.A.R.”, April 1858, p. 582—583.

²⁸ „N.A.R.”, January 1857, p. 70—94.

²⁹ Cf. *Appletons' Cyclopaedia of American Biography*, vol. I, New York, 1888 (Republished Detroit, 1968), p. 376.

³⁰ *Ibidem*, p. 93.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 94.

Ajungem astfel la perioada războiului de la 1877—1878, când relațiile presei de peste Ocean sînt atît de bogate și de variate. Se aprecia a fi uneori mai bogate chiar decît în presa europeană.

Reportajele mari sînt mai dese, telegramele de presă concentrate din toate centrele Europei și de la toate cartierele generale. Ziare și reviste relatează cu regularitate cronică evenimentelor și cursul ostilităților politice și militare. Ecoul multitudinii știrilor îl găsim reprodus și într-o scrisoare din Philadelphia trimisă la București în acele zile ale războiului : „În fiecare zi citeșc ziarele cu mare băgare de seamă” scria tînărul sculptor Carol Storck (1854—1926), aflat la studii în Statele Unite, tatălui său, sculptorul reputat Karl Storck (1826—1887), din București³³. — Și de fapt avea și de ce, și ce citi.

Faptele relatate de telegramele de presă în genere sînt aceleași sau asemănătoare. Ceea ce diferă de la un ziar la altul sînt reportajele trimișilor speciali. Este greu însă de identificat nominal fiecare autor, întrucît numele lor apare foarte rar însemnat în dreptul reportajelor lor. Mențiunea stereotip întilnită la toate ziarele, fie europene sau americane, este : „From our special correspondent”. Atît. De partea americană în afară de popularul J. A. MacGahan care lucra deopotrivă pentru *The Daily News* (de la Londra)³⁴ și pentru *The New York Herald*, și Carroll Tevis trimisul special al lui *The New York Times*, între cei mai cunoscuți au fost : jurnalistul-grafician Francis D. Millet (*The New York Herald*), Wentworth Huyshe (tot *The New York Herald*, dar de partea otomană a frontului), Edward King (*The Boston Morning Journal*), etc.³⁵. Aceste identificări s-au făcut după datele biografice trecute în Dicționare sau după mențiunea specială adusă lingă nume, pe foaia de titlu a volumelor publicate ulterior. Carroll Tevis semnează întîmplător unul din reportajele trimise din București,³⁶ iar povestea expulzării sale la finele lui octombrie 1877 din România³⁷, de către comandamentul general rusesc, a prilejuit revelarea altor amănunte biografice în ziarul pe care-l reprezenta.

Lingă corespondenții de presă sînt de considerat rapoartele ofițerilor atașați militari permanenți de pe lingă comandamentele Turciei sau Rusiei, sau ale altora întreprinzînd vizite sporadice în spatele frontului și chiar pe cîmpul de operațiuni (exemplul colonelului Hazen, atașatul militar de pe lingă ambasada Statelor Unite din Viena)³⁸. Ca și reporterii civili, o parte din acești militari și-au adunat sau prelucrat mai tîrziu rapoartele, în articole sau volume independente, devenind astfel autori

³³ Bibl. Acad. Rom. S/CCCXXXIII.

³⁴ *The War Correspondence of the Daily News* — apărută în două volume 1877, 1878, la Londra, pe foaia de titlu are precizat că cuprinde „*The Letters of Mr. Arch. Forbes, Mr. J. A. MacGahan and other many special correspondents in Europe and Asia*”.—Acești „mulți alți” sînt vreo 17.

³⁵ „N.Y.T.”, Sunday, May 27, 1877, p. 1, col. 3 : *The War Correspondents* ; Cf. și F. V. Greene, *Sketches of Army Life in Russia*. loc. cit. ; F. L. Bullard, *Famous War Correspondents*. Boston, Little, Brown and Comp., 1914, p. 115—153.

³⁶ „N.Y.T.”, Sunday, June 3, 1877, p. 1, col. 2—5 : *The Principality of Roumania*.

³⁷ „N.Y.T.”, Wednesday, Nov. 7, 1877, p. 3, col. 1—3 : *A Great Russian Victory : The recent expulsion of our chief Correspondent*.

³⁸ National Archives Washington, R. G. 59, Microcopy T. 157 (Austria), roll 25.

cunoscuți. E cazul ofițerului de geniu V. A. Greene ³⁹, atunci numai locotenent, atașat militar pe lângă comandamentul țarist.

Răsfoind ziarele, se pot urmări astfel, de la început, preliminariile de ordin politic și diplomatic, perioada de pregătire pentru trecerea trupelor ruse pe teritoriul românesc (ianuarie—aprilie), reacțiile otomane, ostile, față de convenția româno-rusă etc. Totul e urmărit îndeaproape și e consemnat cu belșug de amănunte. După declararea războiului din partea Rusiei, deci după 12/24 aprilie ⁴⁰, accentul cade asupra mișcărilor de trupe de pe teritoriul românesc, de pe linia Dunării, de o parte și de alta a frontului. Harta operațiilor constituie un element nelipsit din paginile lui *The New York Herald*. *The New York Times* adaugă de obicei numere suplimentare în care harta apare la dimensiuni mai mărite și e însoțită de reportaje ample. Descrierea — reprodusă în numărul suplimentar din 13/25 mai, de exemplu — înfățișând regiunea Dunării de la Viena la Ismail, cu specială privire asupra porțiunii de la Porțile de Fier la Marea Neagră, este un adevărat studiu micro-monografic.

Atitudinea României și hotărîrea ei de a-și afirma independența de stat este înregistrată pas cu pas. Cu privire la reacția românească după proclamarea Constituției otomane din decembrie 1876, de către vizirul Midhat Pașa, săptămînalul *The Nation* din New York însemna, la 21 ianuarie 1877, că :

„Recenta notă a Vizirului în care România era considerată ca parte a teritoriului turcesc a cărui integritate nu putea fi contestată, a produs mare supărare la București și a dus la un protest urmat de recunoașterea din partea Porții că Principatul era efectiv independent și că referirea la el ca făcînd parte din Turcia a fost folosită într-un sens nepotrivit („pickwickian”) ⁴¹.

Mai apoi se reproduc documente și circulare diplomatice transmise de la București agenților României în străinătate, menite a preciza poziția României în problemele pendinte. Se relatează ședințele Parlamentului român, prealabile declarării independenței, ca și aceea din ziua de 9/21 mai.

La 10/22 mai, *The New York Times* anunța pe pagina întii — consacrată știrilor legate de război — „unanima adoptare de către ambele Camere române a rezoluției prin care se declara Independența Principatului și război Turciei” ⁴². Știrea comunicată de la Viena, agenției Reuter la Londra, reprodusă tot acum, adaugă precizarea că România rămînea în defensivă. Alte telegrame Reuter trimise din București confirmau faptul împlinit : în prima zi anunțul nu era însoțit de nici un comentariu, a doua zi era însoțit de textul integral al hotărîrii adoptate.

Primele comentarii interne din presa americană despre proclamarea independenței române sînt rezervate, unele sînt chiar nefavorabile. În

³⁹ F. V. Greene, *Report on the Russian Army and the Campaigns in Turkey in 1877—1878*. New York, D. Appleton. 1879, XV + 459 p.; Idem, *Campaign notes in Turkey — 1877—78*, în „N.A.R.” (New York), May 1879, p. 402—480; Idem, *The Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877—1878*. Second edition + Atlas. London, 1880, I: XV + 459 p.; II: 26 pl.; Idem, *Sketches of Army Life in Russia*. New York, 1880, V+326 p.; Idem, *The Campaign in Bulgaria 1877—1878*. London, 1903, 261 p. + 9 h.

⁴⁰ „War Supplement to the N.Y.T.”, May 26, 1877: *The Seat of the War*.

⁴¹ „The Nation”, January 21, 1877, p. 21: *The Week*.

⁴² „N.Y.T.”, Tuesday, May 22, 1877, p. 1: *The War on the Black Sea. War declared by Roumania*.

ele transpore simpatia sau antipatia resimțită în opinia publică față de un beligerant sau altul din conflictul în curs de desfășurare. Comentariile filo-turce, de exemplu, acuză România de „infidelitate” și „nerecunoștință” față de lealitatea Porții. *The Penn Monthly Magazine* din Philadelphia este direct tendențioasă și fără cea mai elementară înțelegere a situației⁴³. *The New York Times* pare sceptic în prognoza sa cu privire la viitorul statut politic al României în cadrul spațiului carpato-balcanic : „Ne temem că războiul a și risipit o plăcută iluzie asupra viitoarei rezolvări a chestiunii orientale : anume faptul că între înaintarea rusească și imobilitatea turcească s-ar mai putea situa o barieră sigură a unui cordon de state neutre și semi-independente”⁴⁴.

La 15/27 mai însă, un reportaj special trimis din București cu dată mai veche (din 27 aprilie/9 mai) intitulat : *Review of the Army of Roumania*, cuprinzând însemnări laudative la adresa armatei române, e de natură a modifica esențial pesimismul arătat în comentariile făcute o săptămână în urmă. Descrierea făcută armatei române este apreciată în același număr al ziarului ca fiind „deosebit de interesantă”. Și concluzia comentatorului era că „ea arată că alianța cu România promite a nu fi fără valoare pentru Rusia”⁴⁵.

Contactul cu poporul și realitățile românești trezește, în majoritatea corespondenților de presă, un interes deosebit pentru „acest înaintat avanspost răsăritean al civilizației”. Expresia este a corespondentului lui *The New York Times*. Lui i se datorează de altfel și una din cele mai ample relatări ale momentului declarării independenței. Titlul *Roumanian Independence. A long-nurtured hope realized*⁴⁶ sub care este reprodus reportajul său datat din București la 11/23 mai, este grăitor.

Articolul începe prin sublinierea importanței istorice a zilei de 9 mai în viața poporului român :

„Luni, 21 mai, potrivit calendarului grecesc 9 mai, este destinată a fi o mare aniversare în anele României, pentru că atunci a fost ziua când ea a trecut Rubiconul neutralității oficiale și a făcut pasul hotărâtor care, spre fericire sau durere, o angajează în mod solemn la participarea activă în război”.

Martor al frământărilor și tribulațiilor politice care au dus la hotărârea de la 9 mai, corespondentul american sintetizează situația în cîteva linii esențiale :

„Rezoluția echivocă votată cu o săptămână în urmă n-a mulțumit de fapt pe nimeni, și a nemulțumit deopotrivă partidul de la putere și pe ruși. Pentru că în timp ce rezoluția stabilea existența unei stări de război, ea nu a fost destul de explicită pentru a asigura românilor depline drepturi de beligeranți. Toată lumea simțea că trebuia trecut la o acțiune mai precisă, că trebuia o formulare mai categorică, deoarece era foarte greu ca în timp ce turcii executau raiduri asupra satelor românești și bombardau cetăți românești, și se purtau în general într-o manieră ostilă, bateriilor românești

⁴³ „The Penn Monthly”, 1877, vol. VIII, p. 482 : *The Month*.

⁴⁴ „N.Y.T.”, Tuesday, May 22, 1877, p. 4, col. 1.

⁴⁵ „N.Y.T.”, Sunday, May, 27, 1877, p. 1, col. 2—3 : *The Russo-Turkish War. Review of the Roumanian Army* ; Ibidem, p. 6, col. 1.

⁴⁶ „N.Y.T.” Sunday, June, 17, 1877, p. 5, col. 1—2 : *Roumanian Independence*.

să trebuiască să li se interzică, în virtutea legii națiunilor, să scufunde sau să oprească vasele neutre, care sub pavilion austriac aprovizionau zilnic fortificațiile musulmane de la Vidin, și aceasta chiar sub bătaia tunurilor de la Calafat.

Aceasta fiind situația, s-a luat hotărîrea să se insiste pentru o explicație clară a politicii guvernului”.

Descrierea desfășurării solemnității din Parlamentul României de la 9 mai st.v. este redată amplu, colorat : ⁴⁷

„S-a adunat astfel tot Bucureștiul în jurul Palatului Legislativ pentru a fi martor la acea solemnitate. Locurile de jur-impresurului clădirii erau ticsite cu vehicule de tot felul, în timp ce pietonii urcau dealul răpos care duce spre ușile palatului Adunării. Fețe curioase priveau de la ferestrele caselor învecinate, în așteptarea mării hotărîri care avea să decidă dacă România ca națiune avea «a fi sau a nu fi».

Intrarea clădirii Adunării era păzită de un pichet de infanteriști. Soldații neînduplecați au întors cea mai mare parte a patrioților curioși, forțându-i astfel să se miște de colo pînă colo în incinta curții, sau să-și turtească nasul de ferestrele holului, cu speranța de a putea surprinde mersul lucrurilor de pe fețele celor dinlăuntru. Doi soldați și-au încrucișat paturile puștilor în fața ușii de intrare. Dar eu am zărit un aproad înlăuntru, i-am întins cartea de vizită spunîndu-i „Presidente”. Aceasta a fost o parolă, un „Sesam deschide-te” care m-a admis pe loc în anticamera plină de oameni politici ce erau în așteptarea dlui Rosetti — Președintele (The Speaker), cum i-am zis noi. Rosetti a intrat fix la ora unu, cînd fără multă zarvă toată lumea a pătruns în sală, și lucrările au început”.

În Cameră, în care se ocupase și ultimul loc în picioare, Carroll Tevis notează, nu fără mirare, absența reprezentanților diplomați :

„În loja diplomaților lumea era înghesuită ca heringii. Dar ciudat lucru, cînd te gîndești la importanța momentului, toți diplomații, consulii generali, după obiceiul englez, străluciau prin absență”.

Situația, din punct de vedere diplomatic, nu era greu de explicat totuși, căci o prezență oficială în lojă ar fi însemnat o angajare politică, o consimțire „premată” a faptului împlinit. Gestul a fost prin urmare deliberat evitat.

Urmează descrierea ședinței propriu zise : ⁴⁸

„Rosetti a ocupat fotoliul său. A cerut să se facă liniște și a adus la cunoștința Camerii că d. Fleva avea cuvîntul ca să prezinte o interpelare asupra politicii guvernului. Se putea auzi un ac căzînd. Deputatul s-a ridicat în picioare și și-a citit moțiunea. A trecut apoi la tribună să și-o dezvolte. A vorbit calm, liniștit, fără emfază, și vădit fără să caute efecte oratorice. Dar fiecare cuvînt al său părea a vorbi de la sine. Și aplauzele care-l întrerupeau din timp în timp arătau evident triumful cauzei înainte de a fi fost pledată. Cuvîntarea a durat aproape o jumătate de oră, și s-a încheiat într-o furtună de aclamațiuni.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

S-a ridicat apoi d. Kogălniceanu, ministrul de externe, să răspundă. Și el era liniștit și poate și mai impresionant decât predecesorul său. A și fost aplaudat mai des. Discursul său a fost o simplă relatare de fapte, justificând conduita guvernului, re-enumerind încălcările flagrante turcești și răbdarea românească. A stăruit asupra mării dorinți a cabinetului de a păstra neutralitatea. A încheiat acceptînd fără rezerve rezoluția dlui Fleva.

Atunci s-a ridicat din nou d. Rosetti și a adus la cunoștința Adunării că în împrejurări ca acestea țara trebuie să cunoască numele acelor care-i doresc binele. Și că voturile vor fi luate nominal și nu prin urnă ca în cazurile obișnuite. Unul după altul, deputații și-au părăsit scaunele și s-au îndreptat spre secretarul Camerii, și răspunsul fiecăruia din ei a fost «pentru» („for”) pînă la epuizarea listei. S-a anunțat apoi că din 81 de deputați prezenți, doi s-au abținut de la vot, dar că ceilalți 79 au declarat că: *mulțumit cu explicațiile guvernului în legătură cu votul de la 29 april (12 mai, după calendarul nostru), Corpul Legislativ a hotărât că, dată fiind starea de război dintre Turcia și România, ruperea oricăror relații de prietenie dintre noi și Poartă și absoluta independență a României își primesc astăzi consacrară oficială, și, biziindu-se pe justiția puterilor garante, el trece la ordinea de zi”*.

Correspondentul american înregistrează marea sobrietate și simplitatea în care s-a desfășurat întreaga ședință. Se miră totuși că n-au urmat exultări și manifestări zgomotoase de bucurie :

„În America o situație similară ar fi cerut butoaie de whisky, iar în Franța sau în Italia s-ar fi dansat carmagnola, s-ar fi vărsat lacrimi de bucurie și fanfara ar fi cîntat Marseilleza sau Imnul lui Garibaldi, sau vreo altă melodie populară. Dar aici, acești oameni fără experiență în materie au luat totul cît mai liniștit cu putință.”⁴⁹

El pare așadar ispitit să dezaprobe stăpînirea de sine a deputaților și a publicului român. Neavînd în amintirea ochilor măreția populară a zilelor Unirii de la 1859, să-i servească drept termen și situație de comparat, îi crede „lipsiți de experiență” politică. Împrejurările de la 9 mai 1877 erau însă altele decât cele de la 24 ianuarie 1859. Acum momentul impunea cumpătul absolut. „Exultarea” aceasta avea să se exprime mai tîrziu prin botezul focului armelor, prin încheștarea de pe front.

Pînă la acel moment de apogeu care avea să stîrnească aprecieri și admirații spontane din partea presei străine, cunoașterea obiectivă a realităților românești și a caracterului poporului român, în trăsăturile sale esențiale, s-a petrecut în mod treptat. Îndemnat de bunele impresii ce i le lăsase armata română pe cînd o văzuse defilînd, reporterul de la *The New York Times* consacră o parte din corespondențele sale speciale, țării și locuitorilor ei.

La 1/13 mai, în articolul său monografic despre România⁵⁰, sublinia de la început că „importantele evenimente petrecute în această parte a Europei în ultima jumătate de veac au îndreptat atenția asupra acestor coborîtori direcți din cuceritorii lumii, și a forțat volens nolens acceptarea

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ „N.Y.T.”, Sunday, June 3, 1877, p. 1, col. 2—5: *The Principality of Roumania.*

lor în grupul înaintat al națiunilor latine cărora le aparține cea mai mare parte a Europei ca și o bună jumătate din America”. Colonelul de odinioară, fost și în serviciul armatei otomane în timpul războiului Crimeii, Carroll Tevis pare a fi fost familiar și cu peisajul țărilor române de la 1854—1855. El duce astfel informația despre istoria românilor, despre geneza poporului, despre viața și organizarea socială, politică și culturală, despre obiceiurile, tradițiile, despre limba română, cu douăzeci de ani mai departe decât ceea ce putuse cunoaște publicul Statelor Unite din lectura cărții lui James O. Noyes sau din presă și din publicațiile din timpul războiului Crimeii. Datele sale generale privesc suprafața teritoriului și numărul populației României la 1877 (5.180.000 locuitori), precizând că „dacă ar fi luată în considerație rasa și nu aspectul politic, Țara românilor ar fi de două ori mai mare”⁵¹.

El scoate în evidență „neobișnuita tenacitate” cu care acest popor de daci latinizați și-a păstrat individualitatea națională „ieșind întotdeauna la suprafață din potopul în care era aruncat. Mulțumită fără îndoială acelei culturi înaintate pe care a moștenit-o de la strămoși, ei și-au justificat pe deplin vechiul lor proverb «românul nu pere»”⁵².

Ceea ce trebuie să intereseze pe cititor — scrie în continuare reporterul newyorkez — nu sînt teoriile multiple propuse de *savanți*, cu privire la originea acestui popor latin. Concluziile lor prezintă prea puțină importanță în acest secol, dacă românii sînt considerați coborîtori din geți și daci latinizați, sau numai din singele coloniștilor italieni ai lui Traian. Altceva e mai important. Anume faptul că „acest popor mic s-a dezvoltat într-atît încît a devenit naționalitatea preponderentă la Dunărea de Jos și în Munții Transilvaniei”.

Observațiile lui Carroll Tevis sînt interesante și cu privire la limba românilor, la rivna patrioților români de a-i reda puritatea de bază. El apreciază că în ciuda oricăror studii de etnogeneză și de filologie, țăranul român luat în totalitatea sa se sinchisește prea puțin de amănunte științifice. „El e mîndru de gloria vechilor cuceritori, și se crede pe sine coborîtor al patricienilor Romei”⁵³.

Admirînd înfățișarea robustă, chipul și portul armonios al țăranului pe care-l aseamănă cu figurile dăltuite în piatra coloanei de la Roma; aducînd de asemenea toată lauda grației, priceperii, inteligenței, spiritualității femeii române, el menționează și alte neamuri conviețuind în mijlocul acestei mase omogene românești. Pe bulgari, pe rușii „muscali”, pe greci, pe țigani și pe evrei. Și precizează cu anume subliniere pentru știința cititorului din Statele Unite, că dacă există unele conflicte între populația românească și evrei, acestea nu sînt generate, așa cum s-a pretins, de principii religioase, ci de cauze de natură economică⁵⁴.

Considerînd apoi în perspectivă istorică dezvoltarea națiunii române, Carroll Tevis apreciază, cu un remarcabil simț al valorilor că revoluția de la 1848, cu toată importanța pe care a avut-o în viața țărilor române, a zgnduit dar nu a distrus vechiul lor regim feudal. În 1856 țăranii mai

⁵¹ *Ibidem*, col. 2.

⁵² În text: Romoun nu pere! “The Roumain shall not persih”.

⁵³ *Ibidem*, col. 2: A peculiar people.

⁵⁴ *Ibidem*, col. 3: The foreign races.

erau încă la cheremul celor 5—6.000 de familii boierești, și ai mănăstirilor, care dețineau aproape întreaga suprafață arabilă. Și dacă la condițiile grele de viață se mai adaugă lipsa de cultură de mai ieri și împovăraătoarele superstiții, toți acești factori au contribuit a naște în țăranul român un fel de pasivism, o lipsă de interes în a-și îmbunătăți soarta, modul de viață sau sistemul de muncă. Dar această stare de lucruri acum, în 1877, era pe o cale vădită de îmbunătățire, precum observă autorul⁵⁵. Extinderea învățămîntului și a educației la clasele de jos, o preocupare majoră a revoluționarilor de la 1848, a început a da roade. O evolutivă îmbunătățire se înregistrează și în comerțul și economia generală a țării, ceea ce implicit se resfrîngea și asupra nivelului de trai al țărănimii.

Pentru cititorul avizat, articolul semnat de Carroll Tevis avea și un mesaj precis orientat, pe care îl talmăcește dealtfel pasajul de mai jos: „Aș putea continua încă multe enumerări de diferite îmbunătățiri sociale și politice, care s-au produs în această țară atât de interesantă. Dar am întrecut și așa prea mult răbdarea cititorilor mei, față de care scuza mea nu este alta decît că România și poporul ei au fost în mod sistematic și foarte pe nedrept subapreciați de către călătorii care uită să privească dincolo de suprafață, sau de către consuli europeni care s-au simțit jigniți în amorul lor propriu că nu au putut găsi acea oarbă acceptare a vederilor lor cu care ei fuseseră obișnuiți peste tot în restul Răsăritului”⁵⁶.

În continuarea citatului, concluziile ziaristului american se referă în ultimă analiză la atitudinea pe care trebuie să o observe un reporter în țară străină:

„Despre atracțiile Capitalei, despre ospitalitatea și amabilitatea locuitorilor ei, nici un scriitor nu poate vorbi decît în termeni elogioși. Și dacă administrația și guvernul țării se întîmplă să nu fie tot ceea ce ar cere o minte apuseană, aceasta în mod cert nu este treaba unui străin. Misiunea unui corespondent de presă nu este să critice, ci să-și consemneze impresiile. Și consider a fi o violare a bunei cuviințe să se profite de ospitalitatea unor oameni, pentru a defăima instituțiile lor sau a le ridiculiza lipsurile. Eu mă socotesc aici ca un cronicar al evenimentelor, și nu ca un îndreptător de abuzuri”⁵⁷.

Un alt reportaj dedicat de Carroll Tevis României (*The Country of Roumania*) se ocupă de orașul-capitală, *Bucharest as it is*⁵⁸. Bucureștii așa cum îi apăreau ei la 1877 sînt văzuți tot prin comparația cu Bucureștii de la 1856, determinată în esență de aceeași finalitate: „A observa și a spune adevărul despre această nație care era prea aspru nedreptățită, deși poate mai curînd din ignoranță decît din ostilitate”.

Constatările sale l-au condus la concluzia că ultimele două decenii de prosperitate comercială și de creștere substanțială a populației (200.000) își imprimaseră amprenta pozitivă. Orașul se ridicase la nivelul marilor centre europene, făcîndu-l să-și merite pe deplin supranumele de „Paris oriental”⁵⁹. Ceea ce reținuse atenția ziaristului newyorkez de data aceasta

⁵⁵ *Ibidem*, col. 3: *A Nation in transition*.

⁵⁶ *Ibidem*, col. 4: *A Nation in transition*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ “N.Y.T.”, Saturday, June 9, 1877, p. 3, col. 3—4: *The Country of Romania Bucharest as it is*.

⁵⁹ *Ibidem*, col. 3.

erau instituțiile Eforiei Spitalelor civile ⁶⁰, buna lor organizare și rezultatele atinse. Sint luate ca exemple *Spitalul Pantelimon*, cu instituțiile lor aferente — Școala froebeliană destinată educației copiilor orfani, și azilul de surdo-muți. Se menționează de asemenea, deosebit de elogios, Azilul de fete, Elena Doamna, organizat din inițiativa generalului doctor Carol Davilla.

Fără să-i producă aceeași impresie superlativă și spitalele militare, autorul declară totuși că, în privința organizării și a dotării acestora cu medicamente și instrumente medicale, el le consideră superioare celor rusești și „cel puțin egale cu ceea ce s-a obținut în Statele Unite prin desțoinicia Comisiei Sanitare” care, o spune în treacăt, au luat-o și românii de model ⁶¹.

Revenind la actualitatea politică și militară e de remarcat că în numărul din 5/17 iunie al ziarului — același număr deci care cuprinde și relatarea despre ședința Parlamentului de la 9/21 mai — e publicat, pe prima pagină, un alt reportaj, trimis tot de Carroll Tevis la 12/24 mai. La distanță de numai trei zile de la solemnitatea declarării Independenței, reportajul cel nou se intitula sugestiv: *În așteptarea ordinului de înaintare* ⁶².

În el se relatează despre inspectarea de către domnitorul Carol și de Marele Duce Nicolae a trupelor române în deplasarea lor de la Oltenița, spre Oltenia. Circa 6.000 de oameni, „arătând extrem de bine și de neobosiți, cu tot drumul de 50 de mile deja parcurse”.

„Trebuie să spun — adaugă observatorul american — că oricare ar fi calitățile lor de luptători, acestor oameni nu li se va putea găsi niciodată ceva de reproșat în privința răbdării” ⁶³.

Sint descrise pe rind toate unitățile participante. O notă distinctivă e rezervată batalionului de vânători, cu uniforma de culoarea untului de nucă, ce-i amintea de foștii federați din războiul civil din Statele Unite.

Se apreciază de asemenea pozitiv echipamentul sanitar: căruțele de ambulanță perfect echipate, căruțele ușoare și forjele. Reține atenția mai ales sistemul transportării brancardelor, o inovație a doctorului Davilla și aceasta, potrivit căreia fiecare om din echipa de brancardieri purta o anumită parte a brancardei. Sistemul e socotit infinit superior sistemului în uz în alte armate, pentru că permitea ca brancardele să fie ușor asamblate și tot atit de simplu demontate, după nevoie.

Se dau apoi amănunte și explicații în legătură cu starea de spirit din țară, în legătură cu nedumerirea și nerăbdarea crescândă pricinuită de întârzierea intrării în acțiune ⁶⁴. Se menționează discuțiile avute și respectiv opiniile personalităților politice române intervievate (M. Kogălniceanu, E. Costinescu). Se analizează poziția României în contextul relațiilor ei cu Turcia și Rusia, după declararea Independenței de stat. Și se conchide că cei mai clar văzători oameni de stat simțeau nevoia de ceva mai mult decît un triumf fără sînge:

⁶⁰ *Ibidem*, col. 3: *Public Institutions*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² „N.Y.T.”, Sunday, June 17, 1877, p. 1, col. 1—3: *The Struggle in the East. Waiting the order to advance*.

⁶³ *Ibidem*, col. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, col. 1: *Causes of delay*.

„Patrioții români știu că independența cîștigată prin intervenție diplomatică este plină de riscuri : ei înțeleg că valoarea ei va fi cu mult mai mare în ochii acelor care se vor fi luptat să o cîștige prin arme, și că e nevoie prin urmare de acel botez al singelui care a consacrat nașterea unei națiuni oricînd și oriunde”⁶⁵.

Trecerea Dunării a întîrziat și de partea armatei ruse (pînă în a doua săptămîină a lunii iunie st.v.). Aceasta nu a însemnat însă că duelurile turco-române, de o parte și alta a liniei Dunării, nu au avut loc înainte și după această dată. Dar numai agravarea situației armatei ruse în fața Plevnei — după atacurile de la 8/20 și 18/30 iulie — a ridicat cu mai multă acuitate întrebarea : cînd și unde avea să se producă marea angajare românească ?

Atacul cel mare asupra redutei Grivița — de la sfîrșitul lui august pe stil vechi — a constituit revelația, de nezdruncinat, care a conferit armatei române aprecierile unanime, omologarea ei ca un prețios aliat, mult mai prețios decît fusese lumea întregă înclinată să accepte ca posibilă⁶⁶.

Edward King care a vizitat România în primăvara lui 1877, și a scris de mai multe ori de atunci despre țara și locuitorii ei, ca și despre valorile lor spirituale, a vorbit de „impetuoasa afirmare a unei forțe militare formidabile, ieșită din armata pînă aci subapreciată și nesocotită”. Și tot el a scris că „nu a fost niciodată o calomnie mai josnică decît aceea care l-a arătat [pe român] a fi un laș. El care și-a dovedit curajul în fața Plevnei în atîtea rînduri”⁶⁷.

Scriitoarea americană Elizabeth Wormerly Latimer (1822—1904), binecunoscută pentru lucrările ei de popularizare a istoriei Europei în secolul al XIX-lea, în volumul dedicat în 1893 Rusiei și Turciei, consemnează aprecierea general încetățenită la data aceea cu privire la admirabila comportare în luptă a armatei române⁶⁸. Mai importantă poate decît alte citate este părerea generalului George B. McClellan (1826—1885) despre lupta românilor la Plevna : „Ei s-au luptat splendid” (*They fought splendidly*)⁶⁹. E o recunoaștere valoroasă a unui mare soldat și comandant care, pe lângă meritele deosebite cîștigate în timpul războiului civil american, mai era și unul din cei mai buni cunoscători ai sistemelor de luptă europene⁷⁰.

⁶⁵ *Ibidem*, col. 2.

⁶⁶ Despre laudele aduse eroismului armatei române în luptele de la Plevna, cf. și Cornelia Bodea, „*The New York Times*” about *Romania's Struggle for Independence*, în „*Revue des Études Sud Est Européennes*”, t. 15, nr. 3/1977.

⁶⁷ Ed. King, *Descrîpțive portraiture of Europe in Strom and Calm. Twenty years experiences and reminiscences of an American Journalist*. Springfield, Mass. 1885, p. 779; Idem, *In Roumanian Land*, în „*Lippincott's Magazine of Popular Literature and Science*”, vol. XXI, May 1878, p. 547; Cornelia Bodea, *Edward S. King și România* (în ms.).

⁶⁸ Elizabeth Wormerly Latimer, *Russia and Turkey in the Nineteenth Century*, Chicago, 1893, p. 378.

⁶⁹ George B. McClellan, *The War in the East*, în „*N.A.R.*” (New York), Nov. 1877, p. 456; Cf. același, *Capture of Kars and Fall of Plevna*, în „*N.A.R.*”, vol. 126, 1878, p. 132—155.

⁷⁰ G. B. McClellan a făcut parte, în anii 1855—1856, din Comisia de ofițeri trimiși în Europa să studieze sistemele militare europene și în această calitate a vizitat și teatrul de război din Crimeea, precum și multe din țările principale. Cf. O. L. Spaulding Jr., *McClellan, George Brinton* în *Dictionary of American Biography*, vol. VI, 1933, p. 581—585; Major Alfred Mordecai, *Military Commission to Europe in 1856 and 1856*. Washington, George W. Bowman, 1861.

Ar mai fi de adăugat și un instantaneu surprins în liniile românești de la Plevna, într-un moment de acalmie. Reportajul e făcut de MacGahan, la sfârșitul lui septembrie (st. nou):

„Românii continuă lucrările lor împotriva celei de a doua redute (a Griviței), cu o tenacitate și o hotărâre demne de toată lauda, și aceasta cu atît mai mult cu cît în partea lor rușii nu fac absolut nimic.

Ploaia continuă fără întrerupere, noroiul din tranșee e înfricoșător, și pe deasupra este și foarte frig, dar ofițerii deopotrivă cu oamenii lor stau neclintiți la posturi înfruntînd totul cu un eroism și o hotărâre care-mi provoacă admirația. Ei, fără îndoială, se gîndesc să ia a doua redută sau să facă încercarea desperată de a o lua. Se află acum cu paralela a treia la 60 de yards, și au început-o pe a patra, pe care se gîndesc să o împingă cu 30 de yards spre redută, înainte de a da atacul. La distanța aceasta, teribilul foc al turcilor este redus la minimum, deoarece turcii nu vor fi în stare să tragă mai mult de două focuri pînă să ajungă la baionetă. Soldații români par oameni hotărîți și eu cred că ei sînt siguri că vor lua reduta. Dacă rușii ar înainta tot atît de repede de partea lor, Plevna ar cădea înainte de două săptămîni. Se așteaptă întăririle, care sosesc încet, și care, cînd vor fi toate sosite, abia dacă vor acoperi pierderile survenite în luptă și prin îmbolnăvirile din ultimele două luni. Cred că istoria nu oferă alt asemenea exemplu al unei splendide armate, ajunsă în împrejurări atît de nenorocite. Cît despre generalii români, aceștia arată o îndrăsneală și o energie și mai mare⁷¹.

S-a vorbit în presa străină de unele momente grele de „descurajare” a românilor, în confruntarea cu moartea, cu măcelul, cu lipsurile de pe front și de acasă, și de dorința guvernului de a încheia pacea cu orice preț. Constatările corespondentului lui *The New York Times*, după ce a asistat la Iași, la comemorarea domnitorului Grigore Ghica (oct. 1774—oct. 1777) — cel ce se împotrivesc luării Bucovinei de către austrieci — sînt un răspuns care nu cere adausuri. El e luat din reportajul publicat sub titlul: *O aniversare centenară în Răsărit: Comemorînd moartea unui erou:*

„Guvernul a ținut în împrejurările prezente să dea toată strălucirea posibilă, nu atît din vreo reverență pentru Ghica care era un reprezentant al feudalității, antiteza clasei acum la putere, cît pentru a arăta lumii că independența României a fost un vis îndrăgît al strămoșilor lor, și afirmarea sa acum nu este un simplu truc politic pentru a păstra frînele guvernului.

Acesta a fost motivul pentru care ceremonia de la 13 oct. își are o anume importanță a sa și eu am asistat la ea ca să văd atitudinea populației față de unul din evenimentele sale istorice, și să o relatez publicului american.

Atît de mult s-a vorbit despre „descurajarea națională”, de dorința de pace cu orice preț, încît am fost curios să judec singur, și mi-am format convingerea că, excepție făcînd comercianții cu prăvălii, românii înțeleg să lupte pînă la capăt. Ca oamenii sub duș, ei au trecut peste efectele primului șoc. Sîngele vechilor gladiatori daci

⁷¹ *The War Correspondence of the Daily News, 1877*. London, 1878, p. 495 — 496; cf. și Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză. 1877 — 1878*, în „Anuarul Inst: de Istorie Națională”, IV, 1926 — 1927, p. 389; Rupert Furneaux, *The Siege of Plevna*. (London), Anthony Blond, 1958, p. 160 — 161.

s-a încins după somnul său de secole, orice ezitare a dispărut și, deși își jelesc și pling soții, copiii și frații morți, chiar și femeile nu ar accepta pacea dacă ea nu ar aduce cu sine binecuvîntarea libertății și a independenței”⁷².

Ce amintire rămăsese în opinia publică americană despre felul în care și-a cîștigat România independența ei de Stat la 1877 este scos în relief și într-un articol — *Roumania in the Eastern Conflict* (România în conflictul din Răsărit) — publicat în *The Nation* la 11 noiembrie 1886 : „Acest stat și-a cucerit în sfîrșit independența aliindu-se cu Rusia în 1877 și ajutînd-o efectiv să repare înfrîngerile acesteia în fața Plevnei”⁷³.

Se amintea, de asemenea, acolo de :

„aspirația atît de dragă românilor de a mări actuala Românie transformînd-o într-un stat daco-român cu opt milioane de locuitori, corespunzînd cu teritoriul Daciei romanilor în care Transilvania forma partea principală”.

Tot în 1886, într-o descriere pitorească a Transilvaniei și a Principatelor române, autorul american August Leo de Colange făcea o elogioasă mențiune despre „patriotismul tuturor românilor, din Moldova, Valahia și Transilvania” și de „încrederea lor statornică în viitoarea ridicare a națiunii lor”⁷⁴.

La data la care se făceau aceste noi constatări, relațiile României independente cu Statele Unite ale Americii erau mai de mult statornicite și pe plan oficial. Prin trimiterea la București, în august 1880, a primului său reprezentant diplomatic Statele Unite consfințeau „recențele schimbări politice din sud-estul Europei, prin care, potrivit art. 43, 44 și 45 ale tratatului de la Berlin, România devenise un stat suveran și independent”⁷⁵.

Aprecierea țării și a poporului la nivelul care reieșea din evocarea (1892) cu care au început aceste pagini, s-a dovedit a fi o realitate. Ecoul larg al eroismului român de la 1877 schimbase valori și dimensiuni și adăugase legitimitări noi aspirațiilor seculare de unitate, libertate și independență națională.

L'UNITÉ NATIONALE ET L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE REFLÉTÉES DANS LA PRESSE ET LES ÉCRITS MÉMORIALIS- TIQUES AMÉRICAINS

RÉSUMÉ

Le sujet de l'article a été inspiré par une réflexion faite en 1892 par le géologue roumain Gregoriu Ștefănescu, selon laquelle les américains lui semblaient manifester une sympathie marquée pour le peuple roumain. Sympathie déterminée surtout par le fait que les roumains

⁷² "N.Y.T.", Tuesday, Nov. 6, 1877, p. 2, col. 3-4: *An Eastern Centennial. Celebrating a Hero's Death*.

⁷³ "The Nation", Nov. ii, 1886, Nr. 1115.

⁷⁴ A. Leo de Colange, *Picturesque Russia and Greece*. Boston, Estes and Lauriet, 1886, p. 110.

⁷⁵ *Reprezentanțele diplomatice ale României, I, 1859-1917*. București, 1967, p. 375-376, 381-385; Frank G. Siscoe, *Eugen Schuyler: First American Diplomat in Romania*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XI, 1972, Nr. 2.

— tout comme les américains — avaient conquis leur indépendance nationale au champ de bataille. La guerre de 1877—78, comme le remarquait Gr. Ștefănescu, „a porté le nom des roumains sur les ailes de la gloire jusqu'en Amérique et bien au-delà ; en entraînant de la sorte la sympathie des peuples”.

Cette affirmation, qui pourrait sembler subjective au premier abord, a été pourtant vérifiée dans la presse et les publications contemporaines. Et le résultat — tout-à-fait inattendu — n'a fait que confirmer amplement la réalité des impressions acquises par le savant roumain en 1891.

À Bucarest, pendant toute la durée des hostilités de 1877—78, les correspondents de guerre étrangers se trouvaient en grand nombre. Ceci était dû autant à la position et l'importance de cette ville, centre de communications télégraphiques, situé tout près du front, qu'à la position et l'importance politique de la Roumanie, dans le contexte des événements politiques et diplomatiques et du conflit armé en plein développement.

Une investigation plus élargie de l'auteur a établi que l'intérêt que l'opinion publique des Etats Unis portait à la cause nationale des Roumains était antérieure à leur guerre d'indépendance. Il s'était manifesté même avant les années agitées qui avaient précédé la formation de l'État moderne unitaire roumain de 1859, en remontant jusqu'à la révolution de 1848—49.

L'article couvre par conséquent la période 1848—1877, sans négliger pourtant certains échos postérieurs à 1877 ayant trait aux mêmes événements.

L'intérêt et les multiples aspects de l'information sur la Roumanie et le peuple roumain — données géographiques, historiques, démographiques, linguistiques, culture, tradition, folklore, organisation sociale, politique et économique, etc. — ont augmenté graduellement. On constate en même temps que ces relations et informations acquéraient un caractère de plus en plus réel et objectif (c'est à citer spécialement les reportages de Carroll Tevis, le correspondant du New York Times, en 1877). L'impétueuse affirmation de l'armée roumaine sur le champ de bataille a porté l'admiration unanime de l'opinion publique américaine à son apogée. Il résulte amplement des nombreuses situations présentées aussi bien que des passages reproduits dans l'article que ce fut l'héroïsme roumain de 1877—1878 qui a porté de nouvelles valeurs et dimensions à l'image que l'Étranger se faisait de la Roumanie et ses aspirations de liberté et d'indépendance nationale.

NOI DOCUMENTE PRIVITOARE LA RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ (1877 — 1878)

DE

N. ADĂNILOAIE

Războiul pentru cucerirea independenței naționale — eveniment de importanță majoră în istoria României — deși s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor epocii moderne, dispune încă de largi posibilități de documentare inedită. După cum se știe, în privința războiului de la 1877, în istoriografia românească exista circa 300 de cărți și broșuri și cam tot atâtea lucrări și articole științifice apărute în revistele de specialitate. Multe dintre acestea fiind lucrări memorialistice ale participanților la război — parte dintre ele întocmite chiar după jurnale ori note zilnice de campanie — prezintă o valoare documentară intrinsecă.

Îndată după război au apărut o parte din documentele oficiale¹, iar în anii 1893 și 1894 Vasile M. Kogălniceanu a publicat actele esențiale din corespondența diplomatică a părintelui său (fost ministru de externe în timpul marilor evenimente istorice) referitoare la independența României².

În urmă cu un sfert de veac, din însărcinarea Academiei, un colectiv larg de cercetători de la Institutul de istorie din București a depistat și pregătit pentru tipar 9 volume de documente³ (în 10 tomuri, volumul I avînd două părți), însumînd 11 124 piese documentare, în majoritate inedite. Chiar dacă nu toate documentele au fost publicate după criteriile științifice (cele străine fiind date numai în traducere românească, iar unele acte publicate fragmentar), colecția aceasta, grupînd și punînd la dispoziția publicului larg principalele izvoare asupra războiului de la 1877, a contribuit la înțelegerea mai temeinică a împrejurărilor istorice în care poporul român și-a cucerit independența națională și a facilitat cercetările viitoare. Colecția aceasta a servit totodată, ca principală sursă, pentru alcătuirea și publicarea ulterioară a unor volume de documente selectivă⁴.

¹ *Documente oficiale.*, vol. I—II, București, Imprimeriile Statului 1876—1878; I, VIII + 107 p.; II, 148 + XII p. (Ministerul Afacerilor Străine).

² *Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu relative la războiul independenței României 1877—1878.* Publicate de Vasile M. Kogălniceanu, vol. I, București, 1893; vol. II, București, 1894.

³ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I—IX, București, Edit. Academiei, 1952, 1955.

⁴ *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878, Documente și teze social politice* (volum apărut sub îngrijirea lui N. Adăniloae, Matei Ionescu, Traian Lungu) București, Edit. politică, 1967. *Războiul pentru independență națională 1877—1878. Documente militare* (Volum realizat de Dan Berindei, Leonida Loghin, Gheorghe Stan), București, Edit. militară, 1971.

Colecția de documente, ca de altfel și volumele ulterioare, se bazează însă, în principal, pe fondurile arhivistice centrale cuprinzând, din păcate, prea puține materiale din arhivele județene. Asupra importanței arhivelor locale, N. Iorga atrăgea atenția încă de la sărbătorirea semicentenarului neatîrnării. Marele istoric, într-o conferință ținută la Ploiești, sublinia : „Serbat cum trebuie războiul de independență, ar fi trebuit să se caute în fiecare oraș pe baza arhivelor ce au mai rămas, manifestarea lui în această operă de valorificare națională. Lucrul nu s-a făcut însă nicăiri”⁵. Dar, ceea ce nu s-a făcut în 1927 se încearcă să se realizeze cu ocazia sărbătoririi centenarului independenței cercetîndu-se arhivele locale și pregătindu-se valorificarea lor prin lucrări, articole, comunicări științifice ori chiar prin publicarea de documente. Acestei sarcini caută să-i răspundă „Revista de istorie” preconizînd publicarea unor documente inedite referitoare la cucerirea neatîrnării statale.

Prezentul grupaj de documente include materiale variate care lărgesc baza de cunoaștere a campaniei din 1877. Aceste materiale, culese mai ales din arhivele județene ori din unele colecții particulare, se referă la unele aspecte principale ale războiului evidențiind în special contribuția populației din spatele frontului.

Întrucît operațiunile militare desfășurate pe cîmpiile Bulgariei au fost cuprinse pe larg în volumele de documente menționate, materialele incluse în acest grupaj se referă, cu precădere, la luptele din prima fază a războiului pentru apărarea liniei Dunării. Duelurile de artilerie de la Calafat, Bechet, Islaz, Giurgiu și Oltenița, cu bateriile inamice de peste Dunăre, ca și respingerea unor detașamente turcești care încercau să treacă pe malul românesc sînt reliefate în mai multe documente. Cu ocazia acestor lupte comandanții de unități menționau de fiecare dată entuziasmul și vitejia ostașilor români. De pildă la 20 mai 1877, după bombardamentul de la Bechet, locotenent-colonelul Petrovan, comandantul Regimentului 13 dorobanți, raporta : „... entuziasmu în artilerie, călărași și dorobanți era mare și toți stăteau și priveau obuzele cum veneau fără a se teme de pericol, arzînd de nerăbdare ca să sosească momentu pentru a-și arăta și ei vitejia strămoșească” (doc. nr. 12).

O serie de alte documente se referă la contribuția maselor populare de la orașe și sate, la miile de țărani care au făcut cu carele cu boi istovitoare transporturi de provizii și muniții pentru armatele române și ruse, la numeroasele donații de bani și ofrande de alimente și îmbrăcăminte făcute (de săteni, învățători, profesori, comercianți etc.) pentru trebuințele ostașilor de pe front, ori pentru îngrijirea răniților.

Ultimele documente privesc întoarcerea armatei de pe front și desconcentrarea ei.

Sperăm ca aceste documente ⁶ inedite, menite să contribuie la întregirea imaginii războiului de independență, la cunoașterea aportului întregului popor român pentru cîștigarea lui, să trezească și interesul cititorilor.

⁵ N. Iorga, *Ploieștii în războiul de independență*, Ploiești, 1928, p. 3.

⁶ Toate documentele (inclusiv telegramele) au fost date după stilul calendaristic vechi, care era stilul vremii.

1

Craiova, 2 aprilie 1877 — generalul Gh. Lupu, comandantul Diviziei I-a teritoriale — conformin-du-se ordinelor ministrului de război — cere prefectului de Dolj să dispună concentrarea urgentă a rezerviștilor din acel județ

2 aprilie 1877

Comandantul Diviziei I-a
militară teritorială, nr. 144

Domnule Prefect,

Conform ordinelor d-lui ministru de resbel, urmînd a se concentra toți oamenii duși în concediu și rezerviștii, vă rog a da ordine din partea dvs. pentru stringerea lor la regimentele de dorobanți și a da tot concursul autorităților militare din districtul ce administrați pentru repede a lor concentrare.

Primiți vă rog d-le prefect asigurarea considerației mele.

Comandantul Diviziei,
general de brigadă G. Lupu

D-sale Domnului Prefect de Doljiu

/Rezoluția Prefecturii/

4 aprilie 1877 : Ordine și telegrame d-lor subprefecți și polițai. p. Prefect (semnătură indescifrabilă).

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura Jud. Dolj. dos. inv. 6/1877, f. 5.

2

București, 16 aprilie 1877 — Telegrama circulară a generalului Al. Cernat, ministrul de război, prin care cere prefectilor de județe să dispună concentrarea rezerviștilor de artilerie din contingentul 1869.

16 aprilie 1877

Nr. 4175

La toți prefectii de județe

Dați ordine urgente a se concentra toți rezerviștii artileriei din 1869 ce fac parte din clasa I-a și a se trimite cei de peste Olt Regimentului 1 de artilerie în Craiova și celelalte districte în București Regimentului 2.

Ministru,
general Cernat

Arh. St. R. Vilcea, fond. Prefectura Jud. Vilcea, dos. 89/1877 (nepaginat). Telegramă circulară.

3

Calafat, 26 aprilie 1877 — Dirigintele oficiului telegrafic din Calafat informează pe colonelul Fălcoianu, director în Ministerul de Război, asupra începerii bombardamentului de artilerie dintre turci și români.

Calafat, 26 aprilie 1877

D. Col. Fălcoialu,

Bombardarea urmează de o parte și de alta, turcii trag asupra bateriilor noastre, bombele se zice merg și d-o parte și d-alta prea sus, primele aruncate de turci cădeau în Dunăre.
Detunăturile indesite, de la armată n-am nici știință.

Diriginte Georgescu

Document în colecție particulară. Telegramă.

4

București, 28 aprilie 1877 — Ministerul de Interne ordonă prefectilor de județe ca autoritățile locale să „dea toate înlesnirile” trupelor rusești, conform convenției.

28 aprilie*

/D-lor/ Prefecți

Dați ordine subprefecților și aceștia primarilor tuturor comunelor ca pe unde trec trupe rusești să le dea toate înlesnirile de cuartiruire și alte ce vor cere conform convenției încheiate și comunicată dv.

Este de datoria și de onoarea noastră a respecta și face să se respecte angajamentul luat

p. ministru
Mihalescu

/Rezoluția Prefecturii Putna/
Asemenea ordine circulare d.d. subprefecți și polițai.

p. prefect (indescifrabil)

Arh. St. Focșani, fond. Prefectura jud. Putna, dos. 17/1877, f. 35. Telegramă circulară.

5

Oltenița, 29 aprilie 1877 — Generalul Gh. Manu, comandantul Diviziei a IV-a, raportează domnitorului buna comportare a trupeii cu prilejul atacului turcesc din ziua precedentă, când s-au înregistrat și primii ostași răniți.

Oltenița, 29 aprilie 1877

Cabinetul Domnitorului,

Astăzi nu s-a reinceput focul turcilor, nici noi dar n-am făcut vreo agresiune; din raporturile primite și inspecțiunile ce am făcut să constatăm mișcări de trupe din Turtucaia în josul Dunării, monitorul stă sub coasta Turtucaiei; pentru a mă asigura că trupele ieșite din Turtucaia n-ar fi destinate pentru o debarcare în josul Olteniței trimet o recunoaștere spre Ulmeni. Am adus aci batalionul vânători și întregul Regim. 8 călărași. Trupa noastră s-a purtat ieri foarte bine, afară din un tun și o rotilă degradate, avem vreo 4 răniți ușori între care un ofițer din artilerie, suma de ghiulele adunate de noi. Direcția artileriei otomane era foarte bine luată; pentru binele nostru bateria 4 era bine așezată după un retranșament. Dispozițiunile mele tind a preveni vreo debarcare; nu cred necesar de a reincepe canonada de ieri,

* Data primirii telegramei la Focșani.

care a produs atîta risipă de muniție, o simplă demonstrațiune dă tunuri ar fi suficientă. Am trimis de a recunoaște țărml pentru așezarea unei secții

General Manu

Document in colecție particulară. Telegramă.

6

Giurgiu, 2 mai 1877 — Prefectul de Vlașca informează guvernul că unitățile românești din avanposturi au respins, în cursul nopții, o încercare a turcilor de a debarca în zona Giurgiului.

Giurgiu, 2 mai 1877

La ora 2 noaptea alarma dată din partea trupelor că turcii au trecut pe la Malu Roșin pe pămîntul nostru, trupele imediat adunate, cetățeni prin agenți deștep[ta]ți li s-au anunțat aceasta. Amploiați vestiți stau gata ca, împreună cu arhivele rămase pentru lucrările corente, să pornească cu trenul expresu, staționat la Frătești, care a fost imediat anunțat și pernit la Giurgiu spre transportarea la Comana a celor de mai sus. După două ore apoi colonelul Arion încredințează că alarma s-a dat căci șase luntre cu turci au venit în dreptul Ostrovului Mocanu și s-au încercat apropiindu-se de malul nostru a debarca pe pămîntul nostru și că soldații puși în cordon pe linia Dunării, văzînd intențiunea turcilor, au dat focuri asupra-le, în urma cărora focuri s-au retras. Acum totul a intrat în liniște. Trupele au reintrat în cazarmă și cartieruri.

Vă comunic aceasta spre știință.

Prefect Vlașca
Aricescu

Document in colecție particulară. Telegramă.

7

Oltenita, 3 mai 1877 — Generalul Gh. Manu raportează Marelui Cartier General cum a decurs duelul de artilerie cu bateriile otomane din Turtucaia.

3 mai 1877

Marelui Cartier General al Mariei Sale Domnitorului Buk.

În tot cursul zilei infanteria turcă au tras în contra avant posturilor noastre, acestea au ripostat continua îndată ce zăreau pe inamic; puștile cu ac lasă de dorit la distanță.

Pentru a mă încredința de numărul tunurilor aflătoare aci și pentru a vedea d-aci dacă lucrările de terasment făcute de turci erau numai simple șanțuri de adăpost pentru trăgătorii lor, amplasamente de baterii, la 6 ½ ore seara am început focul din bateriile noastre, astfel am constatat că turci nu răspundea decît din fortul Turtucaia, și că nu au aci decît trei tunuri de un calibru mai mare de cît tunurile noastre și nici cum tunuri de cîmp, astfel 8 tunuri ale noastre așezate în diferite pozițiuni au atras focurile tunurilor turcești; în același timp avant posturile noastre luau la ochi pe infanteria turcă, s-au schimbat de ambele părți pînă [la] inserat vre o 50 pînă la 60 focuri. Efectul turcilor, deși obuzele lor astă dată eclatau, au fost mai simțitor în intru clădirilor de la vamă în contra trupeii noastre nul.

Eu am tras numai contra fortului și sper să fi produs un efect căci de și înălțimea fortului era desavantajoasă calibrului nostru de cîmp, obuzele eclatau d-asupra lui, am evitat a trage în Turtucaia. Rog a atrage atențiunea stabilimentului artileriei în privința zăvorășelor obuzelor care parte fiind prea lungi nu permiteau încărcarea. Bateria 3 a fost astăzi botezată, nu pot de cît a lauda atitudinea tunarilor, pe Locotenent Urlațeanu rog a-l lăsa atașat la baterie spre a profita de ocazia ce i se dă de a se instrui.

General Manu

Document in colecție particulară. Telegramă.

8

Oltenița, 4 mai 1877 — Generalul Gh. Manu raportează Marelui Cartier General efectul bombardamentului de artilerie asupra fortului de la Turtucaia și a unui monitor otoman.

Oltenița, 4 mai 1877

Marelui Cartier General al M. S. Domnitorului București

Pe la 8 1/4 ore dimineață un monitor turc, însoțit de un șlep, a venit din direcțiunea Brăilei și ancorat pe malul turcesc ca la 1800 metri sub adăpostul curbei malului. Pe la 12 1/4 fortul a început canonada pentru a apăra trecerea monitorului în contra focurilor noastre. Însoțit de salve trase de tiraliori de dupe șanțurile lor, ajutat de focul direct al monitorului și de focul din forturi, monitorul se strecura încet sub malul turcesc, bateriile noastre au tras mai multe obuze contra lui. Treptat cu trecerea lui pe dinaintea ambrazurilor au tras în grupele de tiraliori ale turcilor și în fine și în contra corpului, tiraliori noștri luptau asemenea în contra tiraliorilor turci, monitorul a primit câteva spărturi de obuze dar bateria noastră din dreapta a avut un efect din cele mai fine, parvenind a pune foc în retranșamentul turcesc. focul pus în acel fort continuă și acu. Canonada a durat una oră 1/4, perderi de oameni nu avem, nici stricăciuni, la ambrazurile și parapetele bateriilor noastre. Bateria căpitanului Lupașcu s-a distins în justețea tirului ei, prin care a pus focul în fortul turcesc.

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

9

Islaz, 5 mai 1877 — Colonelul Cantilli, comandantul Brigăzii I-a din Divizia a IV-a, telegra-iază ministrului de război despre duelurile de artilerie cu turcii și optimismul ostașilor români.

Islaz 5 mai 1877 ora 3,30

Ministru de Resbel

La 10 1/4 a început focul punctând singur înțea lovitură cu succes, îndată au răspuns dintr'o redută ce era deja terminată, după 14 lovituri focul a încetat la 11 3/4, nici un rănit, sângele rece al trupeii și al ofițerilor admirabil, toți trăgând însoțeau fie-care foc cu diferite glume, sub-locotenentul Parfeni punctează fără greșală tot d'auna. toți milițieni călări ca spec-tatori în baterie, sunt de părere să se mai trimită aici o baterie fiind în vecinătate Nicopoli și putând fi atacați cu forțe superioare; la Caracal mai am 2 tunuri, plec la Caracal spre a espedia și infanteria de care voi raporta.

Colonel Cantilli

10

Oltenița 8 mai 1877—Generalul Gh. Manu, comandantul Diviziei a IV-a, telegrafiază Marelui Cartier General că primele unități rusești au ajuns la Oltenița și vor prelua, în ziua următoare, pozițiile de pe malul Dunării.

Oltenița, 8 mai 1877

Marelui Cartier al M. S. Domnitorului

Astăzi 4 1/2 ore Generalul Aller a intrat [în] Oltenița cu 1 regiment infanterie, 1 cazaci, 1 baterie artilerie, l-am întâmpinat la barieră cu ofițeri superiori. Dinsul a pus de a defilat trupa

sa dinaintea noastră. Mne la 6 ore dimineața-i voi întoarce aceeași politeță, de noapte-i predau pozițiunile și trag trupele pentru a le pregăti de marș. După defilare pornesc. Asta seară am arătat Generalului Rauch poziția bateriilor și a avant-posturilor noastre.

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

11

Craiova, 8 mai 1877 — Comercianții craioveni anunță pe prefectul de Dolj că oferă armatei române 20 000 piini și 30 vedre de vin

8 mai 1877

Domnule Prefect,

Comitetul comercianților pieții Craiova, cu onoare, aduce la cunoștința dvs. că are la dispoziția sa suma de 20 000 piini și 30 vedre vin, ca ofrandă în ajutorul armatei române din Oltenia mică (sic!), rugându-vă să interveniți pe lângă domnu ministru de resbel a lua act de această și să binevoiești a ne indica unde și când putem depune această ofrandă.

Primiți domnule prefect încredințarea prea distinsei noastre considerațiuni.
Hristea H. Daniel, C. I. Constantineanu. [urmează încă 5 iscălituri].

D-Sale Domnului Prefect al districtului Dolj

Arh. St Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269 1877, f. 14.

12

Bechet, 20 mai 1877, Locot. colonelul Petrovan, comandantul Regimentului 13 dorobanți, raportează Marelui Cartier general rezultatul bombardamentului de la Bechet și entuziasmul ostașilor.

Bechet, 20 mai 1877

Marelui Cartier General și D. Ministru Resbel

Bombardarea portului începută la nouă ore, la început observînd că obuzele cad în Dunăre am trimis ordin bateriilor a regula tirul, îndată l-au regulat însă la moment monitorul s-au pus înaintea vaporului spre a-l apăra și atît el cît și bateriile toate au început a trage asupra bateriilor noastre; obuzele ajungeau bine însă n-au putut lovi vaporul fiind parat și îndată a și plecat în josul Dunărei. Noi am stricat mai multe vase din port încît îndată au și arborat pavilion austriac; s-au lovit și mai multe case, distanța calculată de la bateră de căpitanu Albu este la 4000, tirul bateriilor și mai ales a monitorului era foarte dirijat căci cădea în apropierea bateriilor și în anbrășură au căzut și în baterii, însă nu avem nici un mort, nici răniți; entuziasmul în artilerie călărași și dorobanți era mare și toți stăteau și priveau obuzele cum veneau fără a se teme de pericol, arzînd de nerăbdare ca să sosească momentul pentru a-și arăta și ei vitejia strămoșească. La 11 ore fără un quart am dat ordin de a înceta focu am tras una sută patru focuri, nu s-a aprins nici o casă, cîteva au fost atinse, Turcii au tras cam tot atît și cele alte baterii au încetat înaintea noastră căci după plecarea vaporului și după arborarea pavilionului austriac s-au concentrat foc asupra bateriilor, o singură baterie riposta din timp în timp.

L. Colonel Petrovan

Document în colecție particulară. Telegramă.

13

Craiova, 20 mai 1877 — Intendentul Diviziei a III roagă pe prefectul de Dolj să-i pună la dispoziție 200 de care cu bot pentru coloana de aprovizionare

Craiova 20 mai 1877

Domnule Prefect,

Pentru coloana de aprovizionare a Diviziei III active, este necesitate de (200) două sute cară; pentru care vă rog să binevoiți a da ordine să se puie la dispoziție d-lor ofițeri d'aprovizionare Dancovici și Catulu din care: una sută cară pentru ziua de 21 mai seara și restul de una sută la 22 mai seara.

Primiți vă rog D-le Prefect încredințarea prea osebitei mele considerațiuni

Intendent[ul] Diviziei III active
Tamara

Domniei sale D-lui Prefect [al] districtului Dolj. Loco

[Rezoluția prefectului] D-nu subprefect de Ocolu va îngriji se dea două sute care din, acele ce vor sosi [de] la județele Vilcea, Gorj și Mehedinți.

prefect I. N. Titulescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 5/1877 f. 174.

14

București, 23 mai 1877 — Ministerul de Interne cere prefectilor de județe să nu mai rechiziționeze vitele sătenilor, întrucât aceștia sînt destul de împovărați cu transporturile militare.

București, 23 mai 1877

D-lor prefecti de județe

Aflăm că în contra ordinelor ce deja vi s-a dat, unii din d-nii prefecti au întins rechizițiunea vitelor și asupra sătenilor. Vă rog din nou dați cele mai riguroase ordine ca această măsură să se revoace, fiind destulă povară pentru dinșii transportarea care-i oprește de la muncă, și îndestularea /e/ mijlocul de care dispun proprietarii și arendașii.

p. Ministru
Mihalescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura Jud. Dolj, dos. inv. 240/1877, f. 262. Telegramă circulară a Ministerului de Interne către prefecti.

15

Slatina, 2 iunie 1877 — Comisariatul român pe lângă armata rusă roagă pe prefectul de Vilcea să pună la dispoziția generalului Krüdner 60 care cu bot pentru a transporta la Dunăre „materialul de artilerie”.

Slatina, 2 iunie 1877

Nr. 62

Dlui Prefect R. Vilcea

5 ore Comandantul general Krüdner, prin adresa sa nr. 1461, îmi cere pentru 5 iunie la dim. 60 care solide cu cîte 2 boi spre a transporta la Dunăre materialul de artilerie. În județul Olt nu se mai găsesc cară fiind toate pornite cu artileria /de/ mare calibru. Rog imediat trmiteți cu escorta sus arătatele care.

p. comisar
Pericle Zeuceanu

Arh. St. R. Vilcea, fond. Prefectura jud. Vilcea, dos. 119/1877, f. 71. Telegramă.

16

Calafat, 9 iunie 1877 — Generalul Lupu dă informații Marelui Cartier General asupra duelurilor de artilerie dintre Calafat și Vidin.

Calafat, 9 iunie 1877

Marelui Quartier Palat

Moara din Vidin a fost atinsă, fortul de la nord trage cu mare activitate asupra Independenței și Renașterei, tunurile de acolo pare a avea un calibru foarte mare, tirul nostru este prea bine dirigeat, bombardarea continuă.

General de brigada Lupu

Document în colecție particulară. Telegramă.

17

Calafat 16 iunie 1877 — Generalul Gh. Lupu, comandantul Corpului I de armată, raportează Marelui Cartier General cum a decurs bombardamentul din acea zi asupra Vidinului.

Calafat, 16 iunie 1877

Marelui Cartier Gl.

Astăzi la 7 ore 20 minute dimineața bateriile noastre au început bombardarea contra Vidinului, obiectivul bateriilor a fost : bateriile fortului bulgar, bastionul nordic, bateriile de lângă fortul Nord, moara cu vapori și mai cu osebire portul, osebbit de bateriile de coastă au luat parte bateriile de la Ciuperceni care fiind așezate într-o poziție favorabilă, sub comanda maiorului Popescu, au bătut [cu] mult succes direcția portului și coloanele de muniții și trupe ce treceau pe șoseaua ce merge la Vidin ; rezultatul a fost foarte bun, prin aceea că am doblndit mai multe lovituri în interiorul bateriilor inamice, coșul cel mare de la moară degradat, dimpreună cu mai multe case, asemenea în port un vas a fost inecat, mai multe altele lovite și incendiul început și care un moment a fost crezut ca stins s-a reaprins către seară și la orele 9 durează încă, iar coloanele de muniții și trupele după șosea au fost puse în dezordine ; astfel dar tragerea de azi se poate considera ca [din] cele mai bune din cîte am avut pînă acum. În general atitudinea ofițerilor și a trupelor a fost foarte bună, accidente n-au fost altele decît că soldatul anume Roșca Petre din 3 comp. din 3 regim. de dorobanți care se afla de santinelă în avan-posturi a fost rănit foarte ușor printr-o spărtură de bombă indoitura pielei dintre degetul cel mare și cel indicator de la mîna dreaptă. Turcii au tras 76 focuri care în general erau bine îndreptate, cele mai multe asupra Independenței și Renașterii în care au căzut cîteva în parapet și altele chiar în baterii, vreo 20 însă s-au spart în aer, obuzele turcilor cele mai multe au fost sferice, bateriile noastre au tras azi 76 focuri ceea ce face cu cele de eri suma ordonată de Dv. Focurile au încetat la orele 3 prin urmare bombardarea de azi a durat 8 ore și este considerată

ca cea mai mare pînă acum. Bateriile de asediu au fost comandate toate de Locotenentul Colonel Carp iar direcția superioară a avut-o Colonelul Dunca de la bateria 5 observatorul Carol. În Calafat au fost lovite trei case.

Comandant corp I
General de brigadă Lupu

Document in colecție particulară. Telegramă.

18

Calafat, 16 iunie 1877 — Generalul Lupu comunică generalului Haralambie și prefectului de Dolj stricăciunile cauzate Vidinului de bombardamentul artileriei române.

Calafat, 16 iunie

Nr. 20

General/ului/ Haralamb și Iancu Titulescu

Bombardarea au început astăzi la ora 7,20 minute și s-au terminat la 3 ore p.m. Tirusul nostru a fost admirabil. Mai multe case, baterii de ale inamicului și moara de aburi au fost distruse cu desăvîrșire. În port mai multe vase stricate iar una înecat; un incendiu mare a durat în Vidin de dimineața pînă la ora 9 seara. General Lupu.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 264/1877, f. 267.

19

Galicea, 21 iulie 1877—Subprefectul Iatrapolu roagă pe Prefectul de Dolj să dispună trimiterea unor care cu boi și din alte plăși pentru urgentele transporturi militare.

Galicea, 21 iulie 1877

Telegramă extra urgentă nr. 5074

Prefectului Craiova

În acest moment intendentul I corp [a] cerut în 24 de ore se pornesc [la] Calafat 1150 care; pornesc cu toate mijloacele a scoate ce voi putea. Rog ordonați a se mai trimite și din alte plăși fiind adevărat imposibil a putea completa acest număr și armata trebuie a fi pusă în marș.

Subprefect
Iatrapol

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura, jud. Dolj., dos. inv. 5/1877, f. 359.

20

9 august 1877 — Plingerea unor locuitori din Geormanele către prefectura de Dolj prin care arată că ei fac serviciu ca milițieni și transporturi de provizii pentru armată iar pămînturile le rămîn nemuncite.

România

Domnule Prefecte,

Noi, subsemnații locuitori din cătunul Geormanele, pendinte de comuna Bratovoesti, din plasa Jiului de jos, județul Dolju, cu respect venim a supune la înalta conștiință a dvs. că noi sintem cei mai nenorociți din lume, putem zice, numai în privința relei administrații a d-lui primar local, anume Păun Dăogariu, și iată cum noi care facem parte din corpul armatei române ca milițieni de I-iul, al 2-lea și al 3-lea grad, sintem transportați întotdeauna la punctul Bechet unde facem rîndul, și în comună, cînd suntem acasă facem asemenea în comună și muncile noastre stau nemuncite, la voea întîmplării, pe cîmp.

Noi, ca români și mai cu seamă în timpul de față, am fi mindri și voioși a merge fără cruțare și a ne vărsa cea din urmă picătură de sînge pentru apărarea scumpei noastre patrii.

Dar cu toate acestea, ne face a ne indigna și a ne gîndi serios la timpul de tristă memorie, căci îndată ce venim de la Bechet, unde ne îndeplinim datoria de soldați, dl. primar ne ridică cu sila tot pe noi ca să ne ducem cu carele cu provizii la armată la Calafat și în alte părți. Și pe alți locuitori, cum de pildă din comuna Bratovoesti și alte cătune, nu-i execută cîtuși de puțin mîrginindu-se numai a lua mită după dîșii și pe noi să ne lase copiii și nevestele muritoare de foame, fiindcă ni se prăpădește muncile pe cîmp.

De aceea, cu respect, venim, domnule Prefecte, și vă rugăm binevoii a chibzui cele legale căci este păcat ca dl. primar să ne șicaneze în modul cel mai neomenos și contra legilor.

Devotați,
Marin Radu Bobonețe
Nicolae Tudoran Mirea
Marin Ghiță Pătru
[urmează alte 26 de semnături]

D-sale d-lui prefecte al județului Dolj

[Rezoluție]

Prefectura județului Dolju

D. subprefect de Jiu de Jos va cerceta în persoană cele reclamate și, constatînd că s-a ocrotit locuitori în faceri de transporturi ale armatei de către primari, pe cînd pe reclamanți i-a dat în transporturi, va dresa proces-verbal, pe care îl va înainta prefecturii în termen de șase zile.

Totodată va lua serioase măsuri ca această sarcină să nu apese numai pe unii din locuitori și alții să se ocrotească, căci răspunderea va privi și pe dl. subprefect.

p. Prefect, D. Pirăianu
1877 august 9
No. 1422

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 390, 392.

Caseria generală Doljiu
 Tablou cu ofrandele în bani pînă la 13 august 1877 pentru trebuința Armatei

Nr. cr.	Numele și prenumele donatorului	Domiciliu	Profesiunea	Nr. recipsei de primire	Data		Suma banilor	
					luna	ziua	lei	bani
1.	Ana I. Comanu	Craiova	Proprietară	3349	iunie	1	200	
2.	Preotu-Foțiu Marinescu	Com. Bucovățu	Învățătoru comunii	4459	iulie	28	25	50
3.	Firu Vasilescu	„ Ghidiciu	Idem	4535	aug.	2	25	50
4.	C. Alexandrescu	„ Argetoaia	Idem	4620	„	8	„	„
5.	S. Gabrielescu	„ Măcesu de Sus	Idem	4636	„	10	„	„
6.	I. Popescu	„ Băilești	Idem	4637	„	„	„	„
7.	Maria Penescu	„ „	Idem	„	„	„	„	„
8.	Stefan Măceșanu	„ Măceșu de jos	Idem	4660	„	„	„	„
9.	I. Nițulescu	„ Drănicu	Idem	4661	„	„	„	„
10.	G. Păunescu	„ Cioroiu	Idem	4673	„	„	„	„
11.	D. Danubianu	„ Bistrețu	Idem	4711	„	11	„	„
12.	I. Niculescu	„ Brădești	Idem	4717	„	„	„	„
					TOTAL = 480,50 lei			

Casier general (indescifrabil)

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269/1877, f. 152, 153

22

18 august 1877 — Direcțiunea liceului din Craiova comunică prefectului de Dolj că un număr de 16 profesori oferă o parte din salariile lor lunare — pe toată durata războiului — pentru „necesitățile armatei române”.

18 august 1877
 Lyceul din Craiova
 Nr. 120

Domnule Prefect,

Receptînd circulara D-Voastre cu Nr. 11601 și văzînd cele coprinse, venim a aduce la cunoștința D-Voastre, că 16 profesori ai acestui Lyceu, prin adrese în parte către On. Ministeriu al Cultelor și Instrucțiunii publice, au oferit pentru necesitățile armatei române părți mai mari sau mai mici din respectivele sale salarii, unii cu începere de la 1 mai trec., alții cu începere de la 1 iunie trec., și earăși unii penă la terminarea rebelului, alții pînă la încheierea păcii definitive, — cari oferte dară însumîndu-se, formează pre diferite luni sume varianti. Suma acestor oferte din salariile pe mai trec. (ultima lună pre care ni s-au respuns salariile) de lei 523 bani 4, care sumă încasîndu-se efectiv, s-au și remis d-lui Casier general de Dolji pre lîngă adresa subînsemnatului cu Nr. 115 din 16 august curente. Oferte de altă natură făcîndu-se pre Direcțiunea acestui Lyceu, am crezut a fi superflu de a ve transmite tablele lunare, în locul cărora voi avea onoare a ve face pre fiecare lună o comunicațiune analoagă cu cea presente despre suma totale a ofertelor din salariile d-lor profesori, ce se va fi încasat efectiv.

Acceptați, vă rog, Domnule Prefect, totdeodată încredințarea prea distinsei mele considerațiune.

Directorele Lyceului: G. M. Fîntănil
 Secretariu: Dem. I. Păvălian

Domniei Sale,
Domnului Prefect al districtului Dolj.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269/1877, f. 165.

23

12 septembrie 1877 — Subprefectul plășii Oltețu de Sus înaintează prefectului de Vilcea scama oferită de „femeile țărance” din comuna Giulești.

12 septembrie 1877
România
Subprefectura Oltețu de Sus
Nr. 13005

Domnule Prefect,

Cu raportul d[elui] primar al comunei Giulești, nr. 281 mai primindu-se la Subprefectură două pachete scamă pentru soldații români răniți pe timpul de resbel însă :

1. pachet de 1 kilogram și 280 grame oferit gratis de toate femeile țărance din acea comună.

1 pachet de 480 grame oferit gratis de d-na Sevastița Moscu din acea comună, cu hîrtie ce se anexează în original.

Am respectul D-le Prefect a le înainta pe lângă aceasta.

Primiți asigurarea profundului meu respect

Subprefect, Ion Cocărăscu

D-sale D(lui) Prefect al distr(ictului) Vilcea

Arh. St. R. Vilcea, fond. Prefectura jud. Vilcea, dos. 122/1877 f. 102.

24

Craiova 2 octombrie 1878 — Profesorii liceului din localitate au oferit pentru armată, în timpul războiului de independență, suma de 5701 lei.

2 octombrie 1878
Liceul din Craiova
Nr. 185

Domnule Prefect,

Spre răspuns la adresa d-voastre cu nr. 12 868 din 19 septembrie, am onoare a vă face cunoscut că ofertele făcute de profesorii liceului pentru armata română au durat din luna mai 1877 pînă în luna februarie 1878, iară suma totală a acestor oferte a atins cifra exactă de lei cinci mii șapte sute unu, bani noi (5701, 9/100) oferte de altă natură nu s-au făcut, sau prin direcțiunea acestui liceu.

Acceptați, vă rog, Domnule Prefect, totdeauna încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

P. directoarele liceului : D. Michalescu
Secretar, Dem. I. Papilian

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 270/1877, f. 214.

25

6 octombrie 1877 — *Colonelul Cerchez roagă pe prefectul de Dolj să intervină ca autoritățile locale să ocrotească averea ostașilor de pe front.*

Anul 1877 luna octombrie 6
Cuartierul general
al
Diviziei 2-a active
no. 917

Domnule Prefect,

Soldatul Lăudat Dincă din comuna Pleșoiu, plasa Dumbrava, reclamă că primind o scrisoare de la un frate al său de acasă, în care i se arată că primarul acelei comune îi ia cai și boi de rechiziție; numitul soldat nu are nici tată, nici mamă, numai niște frați minori.

Pentru care dar cu onoare se aduce la cunoștința domniei-voastre, domnule prefect, cazul arătat, rugându-vă să binevoiți a face de a se cerceta cu scrupulozitate și, fiind justă reclamația sa, să se dea judecății acel primar ca călcător de lege stabilită asupra militarilor aflați sub drapel; recomandând totodată autorităților comunale de a se stavili asemenea neorânduiei mîrșave.

De unde este de dorit ca averea și familiile celor ce se luptă pentru patrie să fie bine îngrijite și menajate, iar nu constrînse și amenințate afară din lege.

Primiți vă rog, domnule prefect, încredințarea prea osebitei mele considerații.

Comandantul Diviziei a 2-a activă,
Colonel,
M. Cristodul Ce[rchez]

D-sale
D-lui prefect al județului Dolju

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4 1877, f. 30.

26

26 octombrie 1877 — *Primarul din Galicea Mare raportează subprefectului că în luna octombrie a pus la dispoziția armatei un număr de 185 de care.*

26 octombrie 1877
România
Primăria Comunei Galicea Mare
Plasa Cîmpu de Dolj

Domnule Subprefect,

Cu respect și pe a noastră răspundere vă comunic numărul carelor ce am pornit în afacerea armatei de la 1 octombrie pînă astăzi după cum urmează:

35 cară la Măgurele la 3 octombrie
14 cară la idem la 3 octombrie
35 cară la Perișor la 4 octombrie
16 cară la Rudari la 12 octombrie
16 cară la Plenița la 12 octombrie
19 cară la Rudari la 18 octombrie
20 cară la Plenița la 19 octombrie
30 cară la Rudari la 23 octombrie

185 total, acestea trimise conform ordinelor Domniei voastre, deosebit ca treizeci cară se vor trimite la 27 coront.

Binevoiți vă rog, D-le Subprefect a primi încred. cons. mele

Primar I. Iliescu

D-sale D-lui Subprefect al plășii Cîmpului

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 102.

27

4 noiembrie 1877. — Subprefectul plaiului Horezu arată că locuitorii din comuna Vaideeni au oferit armatei române 10 cojoace.

4 noiembrie 1877

România

Subprefectura plaiului Horezu

nr. 9075

Domnule Prefect,

Locuitorii comunei Vaideeni au făcut ofrandă pentru armata română zece cojoace pe care cu adresa mea nr. 9075 de astăzi le-am trimis domnului primar al urbei Drăgășani.

Am onoare dar a spune aceasta la cunoștința d-voastră și vă rog se bine voiți a face de a se publica prin Monitorul oficial.

Primiți Domnule Prefect încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Subprefect, Golescu

Domnului Prefect (al) județului Vilcea

Arh. St. R. Vilcea, fond. Prefectura jud. Vilcea, dos. 122/1877, f. 327.

28

București, 29 noiembrie 1877. — M. Kogălniceanu trimite prefectilor de județe telegrama generalului Cernat referitoare la cucerirea Plevnei.

București, 29 noiembrie 1877

Către toate prefecturile,

Generalul Cernat a adresat președintelui consiliului de miniștri următoarea depeșă despre luarea Plevnei: „București din Verbița, Nr. 179 d. Ministru I. C. Brătianu, București. Plevna în mlinile noastre, trupele noastre s-au condus cu cea mai mare bărbăție, trei redute le-au luat cu asalt, de la Opanez, turcii au depus armele, peste 7000 prizonieri făcuți de noi au defilat pe dinaintea M.S. cu mai multe tunuri. Entuziasmul trupelor la culme. Astă noapte stăm în Plevna cu tot statul major al meu. Avem muniții, prizonieri în număr considerabil, nici unul n-a scăpat. Ocupăm aci localul lui Osman pașa. Osman pașa rănit, prins.

General Cernat''
Ministru Kogălniceanu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dcs. inv. 264/1877, f. 395, Telegramă circulară.

29

TURNU MĂGURELE, 29 noiembrie 1877 — Se cer urgent prefectilor de Argeș și Vilcea care pentru transportarea proviziilor la trupele de pe front care suferă de foame.
F. urgentă.

T. Măgurele, 29 noiembrie 1877
F. urgentă.

D-lor prefecti Argeș și Vilcea

Astăzi Plevna [a] căzut. Avem mai mult ca totdeauna necesitate de provizii. Rog prefectii a se trimite care la gara Slatina unde sunt multe provizii. Intendența din Turnu nu mai are de loc alimente; trupele suferă.

Din ordinu d-lui prim ministru,
 Prefect R. Mihai

Arh. St. R. Vilcea, fond. Prefectura jud. Vilcea, dos. 117/1877, f. 531.
 Telegramă circulară parțială.

30

Filiași, 1 decembrie 1877— Subprefectul I. Grecescu arată prefectului de Dolj că toată populația a primit cu mare bucurie vestea despre căderea Plevnei.

Filiași, 1 decembrie 1877

D-lui Prefect,

Craiova

Marea știre despre căderea Plevnei a fost primită și salutată de toată populațiunea acestei plăși cu entuziasmul cel mai inflăcărat. Astăzi în toate bisericile se cântă tedeum pentru această strălucită izbândă, care încunună armele române și ruse. În numele tuturor proprietarilor și locuitorilor acestei plase, rog felicități, prin guvernul nostru, pe glorioasele armate aliate și pe strălucii lor suverani.

Subprefect
 Ion Grecescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 231 1877 f. 336. Telegramă.

31

Turnu Măgurele, 17 decembrie 1877 — Primul ministru cere prefectului de Dolj să facă „imposibilul” și să procure sării pentru transportarea proviziilor necesare armatei.

T. Măgurele, 17 decembrie 1877

Prefect/ului de/ Dolj

Intendența de aci mi arată că nu se dă sănii ca să ducă la Bechet proviziuni pentru armată; cred că nu am nevoie să-ți spun că răspundere grea cade pe administrația D-tale dacă din cauza transporturilor ar suferi armata.

Te rog fă imposibilul

I. C. Brătianu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 418

32

Calafat, 30 decembrie 1877— Polițaiul Virvoreanu informează pe prefectul de Dolj despre trimiterea unor parlamentari la Vidin.

Calafat, 30 decembrie 1877

Prefectului de Dolj
Craiova

Astăzi s-au trimis doi căpitani la Vidin. Parlamentarii au fost primiți foarte bine. Mîine se duc adevărații parlamentari. Rezultatul momental voi comunica

Polițai Virvoreanu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 264/1877 f. 402. Telegramă. La 1 ianuarie 1877, printr-o altă telegramă, Virvoreanu anunța: „Parlamentarii s-au întors. Rezultatul necunoscut. Mîine la opt dimineața vine și /cel/ din partea turcilor” (*Ibidem*, f. 403).

33

Calafat, 19 ianuarie 1878 — Polițaiul Calafatului anunță pe prefectul de Dolj că bombardarea Vidinului a continuat pînă în dimineața acelei zile iar turcii au răspuns foarte slab.

19 ianuarie 1878

România
Poliția orașului
Calafat
Județul Dolj
nr. 27

Domnule prefect,

La ora 8 după amiază, s-au început bombardarea Vidinului și care au continuat pînă azi de dimineață, la ora 7 și jumătate. Turcii de astădată au răspuns foarte slab. Stricăciunile comise în timpul acestei bombardări sînt acestea și anume: casa lui Macsin Perovici și magazia lui Paranos, acestea sînt lovite puțin la colțuri. Răniri sau omoruri nu s-au comis. Aceasta respectuos supui la cunoștința domniei voastre.

Binevoii vă rog, d-le prefect, a primi asigurarea distinselor noastre considerațiuni și devotamentul ce vă conserv.

Polițai T. Virvoreanu

Domniei sale, domnului prefect al județului Dolj.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 268/1877, f. 427

34

București, 22 februarie 1878 — George M. Ghica, comisarul general român pe lângă comandantul șef al armatei ruse informează pe M. Kogălniceanu asupra măsurilor ce s-au luat pentru scoaterea barajelor de torpile de pe Dunăre.

București, 22 februarie 1878
Le commissariat G.C. Roumain
auprès du commandement en
Chef des Armées russes către
ministru de Externe.

Domnule ministru,

În urma adresei Domniei Voastre nr. 1972 din 17 ale curenteii, n-am lipsit a interveni pe lângă comisarul general rus spre a mi se comunica dispozițiunile ce s-au luat pentru ridicarea torpilor și a celorlalte obstacole care împiedecă încă navigațiunea pe Dunăre. În întrevedere ce am avut astăzi cu Șeful statului major al generalului Drenteln, E. S. mi-a comunicat că

www.dacoromanica.ro

generalul Padimof a fost însărcinat cu această lucrare, că speră peste o zi-două va putea face o comunicațiune oficială spre a se aduce la cunoștința publicului că s-a înlăturat orice pericol pentru navigațiune; că d-acum poate să asigure că minele automate sunt deja toate ridicate, că la baragiul de la Brăila s-au făcut sondări prin care s-a constatat c-acest baragiul a fost spălat de curent încît fluviul prezintă o adîncime suficientă pe toată lărgimea lui. Cu toate aceste s-au luat dispozițiuni a se pune semne la trecerea principală.

Generalul Cerkasof a adăugat terminînd că administrațiunea militară rusă are un mare interes a grăbi aceste lucrări fiindcă a închiriat mai multe vapoare de la compania austriacă în trebuințele transporturilor militare.

Primiți vă rog, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerații.

Comisarul general, Georges M. Ghica

Min. Af. Ext. dos. 71/1877, f. 70.

35

București, 24 februarie 1878 — Ministerul de Război roagă pe M. Koğălniccanu să intervină la Belgrad ca trupelor otomane ce urmează a se retrage din Vidin să le fie lăsată liberă trecerea de către armata sârbă.

24 februarie 1878

Dl. Brătianu vă roagă să scrieți în Serbia Ministrului Ristici, să dea ordin ca armata turcă ce se retrage de la Vidin și celelalte părți să nu fie supărate în retragere sau marșul său de armata sârbă.

Din ordin, Colonel Barotzi.

Arh. St. Buc., fond. Min. Af. Ext., dos. 77, f. 179.

36

Livezile de Sus, 27 februarie 1878 — Generalul Cerchez înformează pe prefectul de Dolj unde vor fi cantonate trupele din Divizia sa.

Livezile de Sus, 27 februarie 1878

Cartierul general al

Diviziei II active

Nr. 960

Domnule Prefect,

Divizia ce comand urmind a fi cantonată în Craiova și în satele dinprejur, am onoare a vă face cunoscut că am dat ordin ca trupele să nu ia nimic de la locuitori fără plată nici pentru hrană, nici pentru transport.

Localitățile unde vor fi cantonate trupele sunt : Craiova, Ișalnița, Simnicul, Albești, Troaca și în curind satele Cernele și Mofleni. Vă rog dar, Domnule Prefect, să binevoiți a da ordine autorităților comunale să nu permită a se da nimica acelor trupe în afară de locuință, locul la foc și lumină prevăzut de regulamentul quartiruirilor, făcîndu-mi cunoscut orice nelegală cerere s-ar face locuitorilor.

Comand(antul) Diviziei II-a active
General M. Cristol. Cerkez

Domnii sale Domnului Prefect al județului Doljiu

[Rezoluția prefectului] Urgentă 27 februarie 1878. Ordin în consecință d-lui subprefect de ocol-Prefect I. N. Titulescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura ind. Dolj, dos. inv. 8/1877, f. 76

37

Vidin, 28 februarie 1878 — Comandantul Diviziei a I-a ordonă ca batalioanele din Regimentele 11 și 15 dorobanți să treacă în țară.

Vidin, 28 februarie 1878

Am dat ordine batalionului din al 15° pentru a trece în țară. Dați ordine și batalionului din al 11 Dorobanți pentru a merge la Vitbol și a trece îndată ce va putea. Ajuns la Calafat se va adresa la Intendență de acolo pentru a-și procura mijloacele de hrană pentru cîteva zile, plecînd îndată de acolo la satul Golenț unde va cantona.

Comandantul Diviziei,
Colonel D. Leca

Arh. St. Buc., fond. M. St. M. dos. 562, f. 127.

38

București, 11 martie 1878 — Ministerul de Externe cere Ministerului de Interne să desemneze o persoană care să primească de la guvernul rus bonul de tesaur și banii datorăți pentru serviciile elegrafo-poștale.

București, 11 Martie 1878

Domnule Ministru,

D. Baron Stuart, prin nota sa Nr. 7 din 10 martie, îmi face cunoscut în urma intervențiilor mele în această privire că guvernul imperial propunîndu-și a opera plata unui acompte de un milion de aur asupra sumei datorate pentru întrebuințarea ce a făcut de poștele și telegrafele noastre ar dori să i se comunice numele persoanei care va fi însărcinată să primească bonul și bani pentru suma de mai sus.

Comunicîndu-vă aceasta, vă rog D. Ministru să binevoiți a lua dispozițiunile ce veți socoti de cuvință pentru satisfacerea cererii D. agent și Consul general al Rusiei.

Min. Af. Ext., dos. 40, f. 574.

39

București, 13 martie 1878 — Ministerul de Război informează Ministerul de Externe că nu s-au putut retrage trupele române de ocupație din Vidin și Belgragic deoarece populația a slăruit a nu rămîne fără apărare.

București, 13 martie 1878

Domnule Ministru,

Am onoare a vă aduce la cunoștința D-voastre că vroid a retrage trupele noastre din Belgragic și Vidin, am fost împiedicat de cerințele autorităților și populațiunii otomane, zicînd că nu au nici o garanție și că siguranța publică le este compromisă, dacă nu vor avea trupele acolo, adăogînd că sînt hotărîți chiar a urma trupele noastre dincoace de Dunăre.

Comunicîndu-vă cele ce preced, am onoarea D-le Ministru, a vă ruga să binevoiți a face convenitele demarșe, atît pe lîngă guvernul otoman cît și pe lîngă Marele Cartier general al armatei

imperiale ruse, în sensul de a lua dispozițiuni pentru siguranța acelei populațiuni dezolate și aceasta pentru a putea retrace trupele noastre în țară.

Totodată am onoare a vă transmite o copie după raportul ce am primit de la șeful Statului Major general al armatei noastre, relativ la această chestiune.

Binevoiți vă rog D-le Ministru a primi asigurarea osebitei mele considerațiuni.

Ministru I. C. Brătianu.

Arh. St. Buc., fond. Min. Af. Ext., dos. 77, f. 218.

40

Craiova, 10 aprilie 1878. — Medicul Regimentului 4 linie cere decorarea unor soldați sanitari cari s-au distins pe câmpul de luptă, culegînd răniții sub „focurile inamice”.

Craiova, 10 aprilie 1878

Domnule Colonel,

Am onoare a supune cunoștinței Dvs. că sergentul sanitar al acestui regiment, Burlan George, de la începutul campaniei și pînă în prezent și-a făcut datoria cu mult zel și activitate mergînd și culegînd răniții cu mult curaj la căderea Plevnei și mai cu seamă la lupta ce a avut loc la Smârdan, unde a cules și pansat răniții chiar sub focurile inamice, pentru care vă rog, D-le Colonel, binevoiți a-l recomanda pentru decorațiunea Steaua României, avînd Virtutea militară de la Plevna, rugîndu-vă a cunoaște că afară de aceste fapte meritorii ne-a fost de mare ajutor în căutarea bolnavilor de tifus.

Asemenea propun și pe soldații sanitari cari au cules și pansat răniții chiar sub focurile inamice și care au căzut victimă devotamentului lor în căutarea bolnavilor tifici, căzînd toți bolnavi.

pentru care vă rog să binevoiți a-i recomanda pentru Virtutea militară, iar numele lor este :

Sold. Popa Ion	} Comp. I.
„ Drăgoi Ion	
Sold. Izvoranu Iorgu	} Comp. II
„ Marin Iorgu	
Sold. Durlanschi Gavril	— Comp. 3-a
Sold. Serban Dumitru	— Comp. 4-a
Sold. Christea Florea	— Comp. 6-a
Sold. Tanase Cizmaru	— Comp. 8-a

Medicul Regimentului
Dr. Giorgescu Dima

Arh. St. Buc., fond. M.St.M., dos. nr. 655, f. 663.

41

Sinaia, 30 iulie 1878 — Generalul Cernat, ministrul de război, anunțînd că „armata se pune pe picior de pace pe ziua de 5 august” — cere Comandamentului Diviziei I-a active să trimită regimentele în garnizoanele lor, iar după ajungerea la destinație să libereze rezerviștii și să reducă efectivul la cel bugetar.

Sinaia, 30 iulie 1878

Prin înalt decret armata se pune pe picior de pace pe ziua de 5 august și comandanții de brigăzi actuali reiau comanda regimentelor ce aveau înainte de campanie. Dați ordin ca regimentul 1 infanterie linie să pornească la 1 August, prin etape la Craiova în garnizoană

reducând efectivul la cel bugetar și pentru aceasta va libera în concediu nelimitat oameni din contingentele cele mai vechi. Colonelul Cruțescu va relua îndată comanda regimentului. Regimentul 4 Artilerie va porni asemenea la 2 August prin etape, prin Ploiești, Focșani, la destinație. Stabul regimentului și 4 baterii vor merge la Iași iar trei baterii vor rămâne la Roman, va trimite un ofițer care să recunoască trecerea Buzăului și podurilor stricate. După ajungere /la/ destinație va reduce efectivul la cel bugetar, liberând rezerva și trimițând în concediu nelimitat oamenii din contingentele cele mai vechi, va alege caii în numărul efectivului bugetar și va raporta ce număr prisosește, spre a se dispune; se definește în mod absolut și se va reprimă cu severitate orice abatere ca șefii regimentelor sau ceilalți ofițeri să părăsească trupa în marș sau să o preceadă sub orice motiv. Se va lua hrana în natură din depozitele inten- denței iar în lipsa se va lua în bani. Căruțele de rechiziție, cu caii și oamenii lor, se vor vărsa la trenul Marelui Cartier general. Oamenii se vor considera detașați plină la noi dispoziții. Trăsuri de transport se vor lua cu plată. Compania de geniu va rămânea unde se află. După pornirea trupelor, arhiva diviziei se va preda în regulă cartierului general. Dosarele oamenilor în judecată sau instrucție se vor trimite diviziilor teritoriale din care fac parte corpurile.

Ministru,
General Cernat

Arh. St. Buc., fond. M. St. M., dos. 111, c. f. 602—604.

CONFLICTUL ITALO-ETIOPIAN ȘI UNELE SCHIMBĂRI ÎN RAPORTUL DE FORȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL

DE

N. Z. LUPU

Încheiat prin triumful agresorului asupra victimei, împotriva dreptului, a tratatelor și a Societății Națiunilor, chemată să asigure respectarea lor, conflictul italo-etioopian a marcat un moment crucial în evoluția internațională. El a avut drept rezultat modificarea raportului de forțe în Africa orientală, în Mediterana și în Europa, favorizând conturarea viitoarei coaliții a statelor agresoare. Prin toate aceste urmări, „criza etiopiană” a constituit o verigă importantă a lanțului crizelor internaționale care au pregătit izbucnirea celei de-a doua mari conflagrații mondiale. Printre urmările cele mai grave ale conflictului italo-etioopian se înscriu: favorizarea politicii naziste agresive de încălcare samavolnică și repetată a tratatelor, întărirea pozițiilor și extinderea influenței Germaniei în Europa, apropierea și, în ultimă instanță, alianța italo-germană — element esențial al blocului de mai târziu al statelor fasciste. Asupra acestor consecințe ale conflictului din Africa orientală ne propunem să stăruim în rândurile ce urmează.

Agresiunea Italiei fasciste împotriva Etiopiei cu toate urmările ei pe planul relațiilor Italiei cu Anglia și Franța, al raporturilor dintre Italia și Societatea Națiunilor a constituit într-adevăr „un dar providențial al soartei” pentru conducătorii Germaniei naziste¹. Acționînd din motive și interese proprii, împotriva *statu-quo-ului*, a principiului securității colective pe care Pactul Societății Națiunilor le consacra ca piloni principali ai întregului edificiu al organizării internaționale, Italia fascistă servea în același timp și cauza celui de-al treilea Reich, ale cărui cercuri conducătoare se străduiau, de asemenea, să dovedească că tratatele și *statu quo-ul* nu sînt veșnice și nu pot cristaliza un raport de forțe permanent, că Societatea Națiunilor ca ultim bastion de apărare a tratatelor de pace în vigoare s-a dovedit o organizație care nu se poate opune marilor forțe politice, schimbărilor „pe care le implică viața”².

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (În continuare A.M.A.E.) fond 71, Dos. speciale, vol. 157, f. 243 (*Raportul Legației române din Berlin din 4 octombrie 1935*).

² *Ibidem*. Conducerea Reichului, se arată în raportul din 4 octombrie 1935 al Legației române din Berlin „este încredințată că din criza care de la Geneva peste Mediterana și pînă în Abisinia opune într-o gravă contradicție unele mari puteri și, pe de altă parte, zdruncină adnc fundamentele Societății Națiunilor, nu poate decît să iasă o întărire a propriei sale poziții”. (*Ibidem*, f. 243—244.)

Dar agravarea conflictului italo-etio-pian servea scopurilor naziste și din alte puncte de vedere ; pe de o parte, părea să demonstreze că altă putere și nu Germania constituie focarul de neliniște pe continent ³, pe de altă parte, în timp ce alte mari puteri se uzau angajându-și poate viitorul, Reichul cîștiga un răgaz prețios pentru pregătirea sa militară ⁴. Fără a renunța la nici unul din țelurile politicii externe, a căror înfăptuire criza în curs și evenimentele neprevăzute ce puteau interveni nu erau în măsură decît s-o favorizeze, conducătorii de la Berlin au ajuns la concluzia că oricare ar fi deznodămîntul conflictului italo-etio-pian, Germania va avea de cîștigat ⁵. Într-adevăr, o Italie umilită de o eventuală nereușită în războiul african ar fi însemnat pentru guvernării de la Berlin înlăturarea unuia din obstacolele serioase din calea *Anschluss-ului* — obiectiv esențial al politicii externe al celui de-al treilea Reich, așa cum nereușita Societății Națiunilor, a Marii Britanii și Franței reducea substanțial capacitatea generală de contracarare a unor acte similare celui întreprins de Italia fascistă împotriva Etiopiei. Era, de asemenea, de prevăzut că și într-un caz și în celălalt Italia se va găsi, prin forța lucrurilor, îndepărtată de partenerii ei din așa-numitul „front de la Stresa”, putînd fi, deci, mai lesne atrasă în tabăra adversă.

Din astfel de convingeri pare să fi rezultat politica de „neutralitate” și expectativă a Germaniei față de conflictul italo-etio-pian, de menajare atît a Italiei cît și a Angliei. Justificarea ei au constituit-o fără îndoială și rezultatele obținute pînă atunci de diplomația Berlinului : semnarea, în iunie 1935, a tratatului naval anglo-german (la puțin timp după constituirea „frontului de la Stresa”), renunțarea Italiei la pactul danubian și dezinteresarea ei crescîndă față de apărarea independenței Austriei, lăsată tot mai mult doar în sarcina Franței, pe măsura angajării mereu mai accentuate a guvernului fascist în Africa orientală ⁶.

Într-o primă perioadă, atunci cînd victoria italiană încă nu se conturase, diplomația nazistă a menținut o atitudine oficială prudentă, manevrînd între Italia și Societatea Națiunilor, manifestînd chiar o anumită înclinație spre menajarea „susceptibilităților britanice”, de pe urma căreia obținuse de altfel și un avantaj destul de consistent : tratatul naval semnat în iunie 1935. Totuși, și în această perioadă, Wilhelmstrasse urmărea cu atenție și îngrijorare evoluția relațiilor italo-franco-britanice, înlăturarea oricăror posibilități de întărire a înțelegerii dintre cele trei puteri realizată la Stresa înscriindu-se printre sarcinile sale urgente și importante ⁷. Îngrijorarea manifestată de diplomația germană față de „planul Laval-Hoare”, un compromis care ar fi putut servi unei apropieri între Italia, Franța și Marea Britanie, constituie din acest punct de vedere o dovadă elocventă ⁸. De aceea, paralel cu politica oficială „prudentă”, guvernul

³ *Ibidem*, vol. 161, f. 4 (*Raport din 1 noiembrie 1935, al Legației române din Berlin, semnat de N. Petrescu-Comnen*).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, vol. 157, f. 244 ; vezi și W. L. Shirer, *Le troisième Reich Des origines à la chute*, Stock, Paris, 1970, p. 317.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Documents on German Foreign Policy, 1918—1945*, Series C, vol. IV p. 1013. (*Memorandumul din 20 ianuarie 1936 al ambasadorului german în Italia*).

⁸ M. Gallo, *L'affaire d'Éthiopie aux origines de la guerre mondiale*, Editions du Centurion, Paris, 1967, p. 255.

de la Berlin nu înceta să încerce a se apropia de Italia fascistă, oferindu-i o alianță. Încurajând guvernul italian în atitudinea sa tot mai „intransigentă”⁹, față de Ligă, față de Marea Britanie și Franța, guvernul nazist bara, totodată, calea „impăcării” și a apropierii Italiei de partenerii de la Stresa, alături de care reacționase platonice, dar, oricum, negativ, față de măsura Berlinului de reintroduse a serviciului militar obligatoriu. Înalți funcționari din Wilhelmstrasse lucrau în acest sens, însuși Hitler fiind la curent cu acțiunea respectivă. După unele informații, acesta ar fi declarat, în particular, în august 1935, că n-ar putea admite un eșec al Italiei „oricare ar fi fost atitudinea acesteia față de dînsul”¹⁰. Explicabil; prin poziția ei ostilă Societății Națiunilor, Italia servea și scopurilor Germaniei, pentru a nu mai vorbi de afinitățile ideologice dintre fascismul german și cel italian, dincolo de fanfaronada declarațiilor celor doi dictatori¹¹.

Îndată ce Italia a început să obțină succese tot mai însemnate, Berlinul n-a întârziat să folosească împrejurarea pentru a-și pune în aplicare planurile; o nouă lovitură împotriva Tratatului de la Versailles și a Pactului de garanție încheiat la Locarno: remilitarizarea zonei renane, a cărei reușită avea să ducă la întărirea considerabilă a puterii Reichului nazist în Europa¹². Pretextînd că Pactul de la Locarno ar fi fost deja călcat de Franța care semnase în mai 1935 un tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S.¹³, Hitler a introdus trupele în Renania. Reacția pur formală a guvernelor francez și britanic a făcut ca și această nouă încălcare flagrantă a unor tratate internaționale să treacă fără ca delincventul să aibă ceva de suferit. Societatea Națiunilor a condamnat platonice actul și a lăsat puterilor locarniene sarcina de a trata cu Germania. Dar propunerile acestora n-au fost luate în seamă; guvernul nazist n-a întârziat să treacă la construirea unei linii fortificate în zonă¹⁴. Remilitarizarea zonei renane era deosebit de importantă pentru planurile viitoare ale Germaniei de extindere a influenței ei în regiunea centrală și de sud-est a Europei. Cît timp avea în față o zonă demilitarizată și nu fortificată, Franța putea lesne recurge la presiuni asupra Germaniei. După remilitarizarea și fortificarea regiunii nu-și mai putea însă asuma riscul unor asemenea inițiative¹⁵. Astfel, folosindu-se de diversiunea creată pe plan internațional de conflictul italo-etioopian și de divergențele ce acesta le-a generat între Italia pe de o parte, Franța și Marea Britanie pe de alta, Germania nazistă a dat o nouă și puternică lovitură sistemului existent al tratatelor internaționale, făcînd să crească considerabil influența și puterea ei în Europa.

⁹ *Ibidem*; Vezi și A. François-Poncet, *Souvenirs d'une ambassade de Berlin*, Flammarion, Paris, 1946, p. 300.

¹⁰ Citat de M. Gallo, *op. cit.*, p. 255.

¹¹ C. Zaghi, *L'Africa nella coscienza europea e l'imperialismo italiano*, Guida Editori, Napoli, 1973, p. 485.

¹² P. Renouvin, *Histoire des relations internationales. Tome huitième. Les crises du XX-e siècle. II. De 1929 à 1945*, Hachette, Paris, 1958, p. 92.

¹³ În ședința Consiliului Societății Națiunilor din 18 martie 1936, N. Titulescu ținea să precizeze că „nici un considerent de ordin subiectiv nu poate să creeze dreptul de a-ți face singur dreptate, aceasta cu atît mai mult cu cît Tratatul de la Locarno prevede arbitrajul pentru orice diferend...” (N. Titulescu, *Documente diplomatice*, București, Edit. politică, 1967, p. 727).

¹⁴ Vezi „Société des Nations. Journal Officiel” XVII, nr. 4 (prima parte), aprilie 1936, p. 310 și urm. și nr. 6 din iunie 1936, p. 543; vezi și N. Titulescu, *op. cit.*, p. 735.

¹⁵ J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971, p. 197; vezi și *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 29–30 (*Protocolul Hossbach din 10 noiembrie 1937*).

La rindul său, Italia fascistă a căutat să speculeze divergențele cu Liga și aplicarea sancțiunilor pentru a motiva apropierea de Germania și depărtarea de Franța și Marea Britanie, remilitarizarea Renaniei, pentru anularea sancțiunilor. La 9 martie 1936, la Roma a fost semnat un tratat juridic italo-german. Cum ambasadorul Italiei fasciste la Londra, Attolico, Grandi, se arăta favorabil unei acțiuni concertate italo-franco-britanice pentru a determina Germania să bată în retragere, Mussolini s-a grăbit să transmită guvernului nazist, prin ambasadorul italian la Berlin, Attolico, că Italia nu se va alătura unei inițiative franco-engleze, dezavuindu-l pe Grandi¹⁶. La 1 aprilie, ambasadorilor Italiei le-au fost trimise instrucțiuni pentru o orientare mai accentuată spre Germania. Totodată, ambasadorul la Berlin a reînnoit asigurarea că Italia nu va întreprinde nimic împotriva Germaniei și că aprobă planurile naziste de „reconstrucție europeană”¹⁷.

Apropierea italo-germană și-a găsit noi temeuri și în rezultatele Conferinței de la Montreux, convocată din inițiativa Turciei, care, îngrijorată de deteriorarea relațiilor internaționale, de pericolul crescând al revizuirii unilaterale prin forță a tratatelor, propusese mai de mult modificarea Convenției Strimtorilor prin acordul puterilor semnatare. La început, propunerea guvernului de la Ankara nu s-a bucurat de atenția cuvenită din partea tuturor statelor interesate. După eșuarea Conferinței de dezarmare, anexarea Etiopiei și remilitarizarea zonei renane, țările implicate au devenit mai receptive față de inițiativa Turciei¹⁸. În noile condiții, propunerea de revizuire a Convenției Strimtorilor, inclusă în Tratatul de la Lausanne (abandonarea restricțiilor referitoare la demilitarizarea lor, nu printr-o repudiare unilaterală, ci prin consimțământul părților) căpăta o anume semnificație¹⁹. Acceptată în ciuda rezervelor Marii Britanii, îngrijorată mai mult de consecințele posibile ale revizuirii propuse asupra acordului naval — anglo-german²⁰, remilitarizarea strimtorilor destinată să consolideze securitatea statelor riverane a produs, cum era și de așteptat, nemulțumiri la Roma și Berlin. Aceasta atit din pricina precedentului creat, care demonstra posibilitatea revizuirii unor reglementări depășite, prin acordul celor interesați, dar, mai ales, din cauza dificultăților pe care remilitarizarea Strimtorilor le ridică în calea înfăptuirii planurilor celor două puteri fasciste în Mediterana și în Marea Neagră²¹. Poziția guvernelor fascist și nazist față de hotărârile Conferinței de la Montreux a relevat încă un aspect al similitudinilor existente între ele atit în privința orientării politicii externe cit și sub aspectul metodelor folosite.

„Piatra de încercare” a relațiilor italo-germane era însă „problema austriacă”. Un prim pas spre înlăturarea divergențelor s-a făcut cu prilejul

¹⁶ M. Gallo, *op. cit.*, p. 256.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Vezi „Société des Nations. Journal Officiel” XVII, nr. 5, mai 1934, p. 504—506. (Telegrama din 10 aprilie 1936 a guvernului turc către secretarul general; scrisoarea din 17 aprilie 1936 a guvernului Regatului Unit către secretarul general; scrisoarea guvernului Regatului Unit către ambasadorul Turciei la Londra.) Italia a refuzat să participe. Într-o telegramă trimisă la 11 iulie 1936 de Lugoșianu de la Legația română din Roma se arată: „Ciano mi-a declarat categoric că Italia nu participă la Montreux nici la Bruxelles (Conferința puterilor locarniene — n. ns. N.Z.L.) cit timp Marea Britanie va menține în vigoare acordurile de asistență mutuală în Mediterana”. (A. M.A.E. fond 71, Dos. speciale, vol. 173, f. 3).

¹⁹ N. Titulescu, *op. cit.*, p. 781—782.

²⁰ G. M. Gathorne-Hardy — *Histoire des événements internationaux de 1920 à 1939*. Traduit de l'anglais par G. Rouge et F. Crouzet, P.U.F., Paris, 1946.

²¹ Interesată în obținerea unor noi concesii Italia s-a alăturat ulterior.

încheierii acordului austro-german din iulie 1936. Proiectul fusese comunicat lui Mussolini care s-a declarat de acord cu prevederile lui cu mai bine de o lună înaintea semnării²². Acordul prevedea: a) recunoașterea de către cel de-al treilea Reich a deplinei suveranități a Austriei; b) obligația țărilor semnatare de a considera fiecare structura politică a celeilalte (inclusiv problema național-socialismului austriac) ca o problemă de ordin strict intern, în care se obligau să nu intervină nici direct nici indirect; c) guvernul federal austriac se angaja să-și întemeieze atît politica sa generală cît și cea referitoare la Germania pe principii corespunzătoare caracterului de stat german pe care Austria îl recunoștea. Se mai preciza că această atitudine nu va afecta cu nimic protocoalele de la Roma din 1934, acordurile suplimentare din 1936, nici poziția Austriei față de Italia și Ungaria ca parteneri la aceste protocoale²³.

Acordul era un succes important al diplomației naziste pe calea spre *Anschluss*, ale cărui virtuți erau discret relevate, pentru a nu alarma prematur opinia publică austriacă ostilă lui. Promisiunea Germaniei naziste de a recunoaște independența Austriei și de a nu interveni în treburile ei interne era, de asemenea, menită să „liniștească” guvernul de la Roma, să pregătească terenul în vederea strîngerii relațiilor italo-germane²⁴. Acordul mai urmărea, printre altele, atragerea în orbita Germaniei naziste nu numai a Austriei și Italiei, dar și a Ungariei²⁵. Peste cîteva luni, între 8 și 12 noiembrie, Ciano și miniștrii afacerilor externe ai Austriei și Ungariei au semnat la Viena un protocol secret privind neutralitatea binevoitoare între cele trei țări în cazul în care una dintre ele va fi în război.

Declanșarea rebeliunii în Spania a favorizat, de asemenea, apropierea și strîngerea legăturilor italo-germane²⁶. Implicate și în pregătirea ei, guvernele de la Roma și Berlin au intervenit fățiș în desfășurarea războiului civil, de partea rebelilor, a căror victorie promitea să le aducă, prin instaurare a unui guvern apropiat lor ideologic și politic, importante avantaje de ordin strategic. Într-adevăr, victoria rebelilor ar fi făcut să crească insecuritatea Franței, la ale cărei fruntarii principale aveau să se găsească Germania și țările apropiate ei. Totodată, instaurarea în Spania a unui regim asemănător celor existente în Italia și Germania crea posibilitatea contracarării dominației franco-britanice în Mediterana occidentală, oferind importante avantaje prin bazele din Spania și posesiunile ei din Africa, din insulele Baleare și Canare. În caz de război, aceste baze puteau foarte bine servi la neutralizarea pozițiilor britanice din Gibraltar și la stînjnirea legăturilor Franței cu coloniile sale africane²⁷.

²² G. M. Gathorne—Hardy, *op. cit.*, p. 438.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Vezi M. Magistrati, *L'Italia a Berlino*, Arnoldo Mondadori Editore, Verona, 1956, p. 29.

²⁵ În discursul ținut cu ocazia constituirii noului guvern ungar primul ministru Coloman Daranyi spunea cu privire la politica externă: „Acele legături de caldă prietenie care leagă Ungaria cu cele două națiuni semnatare ale protocolului de la Roma: Italia și Austria, ne vom da silința a le îngriji și, după putință, a le dezvolta. Totodată, guvernul ungar va acorda cea mai mare atenție (subl. ns. N.Z.L.) relațiilor tradiționale care îi leagă de Imperiul german... („Pesti Naplo” din 22 oct. 1936).

²⁶ A. François—Poncet, *op. cit.*, p. 301.

²⁷ Din documentele secrete germane rezultă că Hitler înclina spre o prelungire a războiului din Spania, care, întretînd discordia între Italia pe de o parte, Franța și Marea Britanie, pe de alta, favoriza atragerea lui Mussolini de partea sa. La 5 noiembrie 1937, într-o convorbire

Condițiile colaborării italo-germane în Spania, au format obiectul convorbirilor din 23 septembrie 1936 dintre Mussolini și emisarul lui Hitler, Hans Franck, ministru fără portofoliu, criminalul de război de mai târziu, condamnat la Nürnberg și executat. Mussolini a promis să dea tot ajutorul rebelilor „fără nici o condiție”. Hitler a ținut, totuși, să-l asigure prin intermediul lui Franck că Germania național-socialistă consideră Mediterana „ca o mare pur italiană”, în care Italia are dreptul la „poziții de privilegiu și control”. Ambii dictatori erau însă de acord că adevăratele scopuri trebuiau mascate prin lozinci anticomuniste. „Acțiunea noastră în Spania a ținut să precizeze „ducele” — constituie o dovadă efectivă a participării noastre la lupta antibolșevică”. Franck a transmis „ducelui” din partea lui Hitler invitația de a face o vizită în Germania. Cu același prilej, Mussolini a promis să comunice guvernului german un document secret britanic cu caracter „antigerman”²⁸. Această întâlnire a fost interpretată ca un moment important al constituirii axei Roma-Berlin.

Pasul următor a fost făcut peste o lună. La 23 octombrie, Ciano a semnat la Berlin cu ministrul de externe german, Neurath un protocol privind acordul celor două guverne asupra unor importante probleme politice²⁹, ca de pildă; posibilitatea încheierii unui nou pact occidental în locul celui de la Locarno, fără vreo legătură cu Pactul Societății Națiunilor; rămânerea Italiei în Societatea Națiunilor pînă la recunoașterea anexării Etiopiei, Germania fiind de acord să nu facă vreo presiune asupra ei în această privință, mai ales că, Italia putea desfășura acolo o activitate de „sabotaj folositor treburilor comune”; intensificarea propagandei antibolșevice; intensificarea intervenției comune în Spania și recunoașterea guvernului Franco³⁰; confirmarea acordului austro-german din 11 iulie; recunoașterea de către Germania nazistă a anexării Etiopiei. Protocolul n-a fost dat publicității. S-au publicat doar două comunicate: unul privind recunoașterea de către Germania a „imperului italian”, celălalt constatînd concordanța dintre vederile celor două părți și intenția lor de a acționa în comun.

Primit în ziua următoare de către Hitler, Ciano i-a transmis documentul britanic promis. El ne relatează că lectura documentului „a produs o impresie profundă asupra Fuhrerului care, după un moment de tăcere, a avut o reacție violentă”. Preconizînd crearea unei vaste înțelegeri antibolșevice, Hitler i-a spus lui Ciano că va fi gata de război în 1939³¹.

Semnarea protocolului din 23 octombrie 1936 a marcat o cotitură importantă în politica externă a Italiei fasciste, începutul unei noi etape

confidențială cu generalii săi și ministrul afacerilor externe, Hitler a spus: „O victorie a lui Franco sută la sută nu este de dorit din punct de vedere german. Avem mai curînd interesul ca războiul să continue și să întrețină tensiunea în Mediterana” (*Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 37; vezi și p. 172).

²⁸ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 195.

²⁹ Publicat în G. Ciano, *L'Europa verso la catastrofe*, I, Milano, 1964, p. 90—93.

³⁰ La 18 noiembrie 1936, prin două comunicate concepute în termeni aproape identici Germania și Italia anunțau recunoașterea guvernului Franco. Prezentat de propaganda oficială ca un gest de „realism” politic al celor două țări, recunoașterea precipitată a guvernului Franco a fost interpretată ca expresia intensificării politicii anticomuniste și antisovietice a guvernelor fasciste (*Documents diplomatiques français*, 1932—1939, 2-e série (1936—1939) Tome III (19 Juillet — 19 Novembre 1936) p. 802—804.

³¹ G. Ciano, *Ciano's diplomatic papers*, publiés par Malcom Muggerridge, London, 1948, p. 43—48.

de subordonare a ei față de cel de-al treilea Reich ³². În politica europeană, aceasta însemna deschiderea unor căi pentru extinderea influenței Germaniei naziste asupra regiunilor dunărene, zonă considerată pînă atunci de Roma ca un domeniu rezervat. La 1 noiembrie, într-un discurs rostit la Milano, Mussolini, referindu-se la înțelegerea dintre Italia și Germania a anunțat crearea „axei Roma-Berlin”.

Evoluția poziției guvernului fascist în problema austriacă constituie din acest punct de vedere una din dovezile cele mai grăitoare. Încă din perioada de pregătire a războiului de agresiune împotriva Etiopiei, devenit țel suprem al politicii sale externe, guvernul fascist italian nu mai părea hotărît să-și respecte angajamentele sale cu privire la independența Austriei. După anexarea Etiopiei și strîngerea legăturilor italo-germane ce i-a urmat, dar mai ales, după constituirea axei Roma-Berlin, dezinteresul față de „problema austriacă” a devenit tot mai evident. Astfel, în cursul unei întrevederi avute cu cancelarul austriac Schuschnigg, la Veneția, la 22 aprilie 1937, Mussolini, deși continua să afirme că poziția sa în chestiunea austriacă rămîne neschimbată, s-a făcut, totuși, purtătorul unor idei vehiculate de propaganda nazistă, vorbind despre *Anschluss* nu ca de eventualitate exclusă, dar ca de o soluție care, însă, nu este urgentă. I-a promis cancelarului austriac că Italia se va strădui să armonizeze politica sa de menținere a independenței Austriei cu politica axei Roma-Berlin ³³. Cu alte cuvinte, politica față de Austria era subordonată politicii de colaborare cu Germania. În comunicatul oficial asupra întîlnirii se preciza că scopul comun al celor două guverne era să creeze condițiile pentru rezolvarea problemelor bazinului dunărean, care nu putea fi realizată fără colaborarea Germaniei ³⁴. Rezultat descurajator pentru Schuschnigg, venit în Italia să-i ceară sprijin lui Mussolini în fața presiunii crescînde a naziștilor austro-germani, care punea în pericol menținerea statului independent austriac.

Așadar, concentrîndu-și atenția asupra problemelor privind Mediterana și „imperiul” african, Italia fascistă a lăsat pe un plan secundar problemele continentale. Rezultatul acestei orientări a fost, pe de o parte, tensiunea în raporturile ei cu Marea Britanie și Franța, constituirea axei Roma-Berlin cu toate corolarele ei, pe de altă parte ³⁵.

După semnarea protocolului din octombrie 1936, contactele italo-germane s-au intensificat. La 26 aprilie 1937, Gœring a avut la Roma o convorbire de trei ore cu Mussolini, asupra căreia nu s-a publicat, însă, nici un comunicat. Cu trei zile înainte și din nou la 5 mai, „ducele” l-a primit pe ministrul de externe german, von Neurath. În comunicatul publicat se vorbea de paralelismul de interese și de identitatea scopurilor urmărite de Italia fascistă și Germania național-socialistă. La începutul lui iunie, Italia a fost vizitată timp de o săptămînă de ministrul de război german, von Blomberg, care s-a întîlnit cu regele Victor Emanuel, cu Mussolini și cu Ciano, asistînd împreună cu „ducele”, la 7 iunie, la un

³² W. Shirer, *op. cit.*, p. 326.

³³ L. Salvatorelli, G. Mira, *Storia d'Italia nel periodo fascista*, vol. II, Milano, 1972, p. 383.

³⁴ M. Magistrati, *op. cit.*, p. 30.

³⁵ Arhiva Istorică Centrală (în continuare A.I.C.) fond Casa regală, dos. nr. 68/1937 (*Raport lunar (20 iulie – 15 august 1937) al Legației române din Roma*).

exercițiu naval desfășurat între Napoli și Gaeta, la care au participat 130 de nave de război ³⁶.

Chiar a doua zi după Conferința de la Nyon ³⁷, în zilele când Marea Britanie și Franța încercau să organizeze o conferință tripartită, Mussolini a plecat la Berlin să se întâlnească cu Hitler. După întâlnirea de la München din 25 septembrie, în ziua următoare, cei doi dictatori fasciști au asistat la manevre militare în Mecklenburg. La 27 septembrie au fost vizitate uzinele Krupp din Essen. Vizita s-a încheiat cu o mare întrunire și demonstrație pe stadionul olimpic din Berlin. În discursurile rostite, Hitler și Mussolini au vorbit de afinitatea dintre național-socialism și fascism din care s-a născut o comunitate nu numai de idei dar și de acțiune. Erijindu-se în „apărători ai Europei” împotriva „elementelor dizolvante”, cei doi s-au întrecut în a profera amenințări împotriva adversarilor comuni aflați cu toții chipurile în serviciul Internaționalei a III-a ³⁸. În spatele perdelei de fum a anticomunismului, puterile fasciste, încurajate de politica tot mai conciliatoare a marilor puteri occidentale, își strângeau rîndurile, pregătindu-și forțele în vederea unor noi agresiuni.

Peste o lună, la 29 octombrie, Italia a recunoscut statul Manciuoko, iar la 6 noiembrie a aderat oficial la *pactul anticomintern*, ea fiind însă considerată colaboratoare încă înainte de a se fi produs actul formal al adeziunii. În ciuda eforturilor franco-britanice de a-l reține prin concesii pe Mussolini să părăsească Liga Națiunilor, la 11 decembrie 1937, în Piața Venezia, „ducele”, într-un discurs injurios la adresa acestui for, anunța retragerea Italiei de la Geneva.

Poziția adoptată de guvernul italian față de anexarea Austriei a demonstrat din nou subordonarea crescândă a Italiei fasciste față de politica Reichului. La 11 martie 1938, când „criza austriacă” atinsese punctul maxim, Hitler i-a trimis lui Mussolini o scrisoare în care, reamintindu-i că „într-un moment critic pentru Italia” el a făcut dovada „sentimentelor sale”, îi dădea noi „asigurări” liniștitoare că frontierele Italiei (ca și cele ale Franței) „nu vor fi niciodată atinse sau puse în discuție” ³⁹. Două zile mai târziu îi mulțumea pentru atitudinea adoptată: „Mussolini nu voi uita niciodată ceea ce ați făcut pentru mine”.

La 16 martie, într-un discurs ținut în fața Camerei fasciste, „ducele” a ținut să-și motiveze poziția. Amintind de concentrarea trupelor italiene pe Brenner, în iulie 1934, a căutat să-i minimalizeze semnificația politică, făcând uitate argumentele invocate atunci referitoare la interese superioare italiene legate de independența Austriei. Nu se sfia chiar să stabilească o „identitate” între mișcarea de unificare italiană din secolul trecut și acțiunea samavolnică a Reichului nazist de lichidare a statului independent austriac, pe care o califica drept o „revoluție națională” ⁴⁰.

³⁶ L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. secondo, p. 383.

³⁷ Convocată la 9 septembrie 1937 la propunerea guvernului francez, în urma înmulțirii acțiunilor piraterești în Mediterana ale unor submarine sub pavilion necunoscut

³⁸ A. François-Poncet, *op. cit.*, p. 303–304; vezi și W. Shirer, *op. cit.*, p. 329–330.

³⁹ *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 573–576; încă la 6 noiembrie 1937, cu prilejul semnării de către Italia a Pactului anticomintern, Mussolini i-a declarat lui Ribbentrop că Italia nu mai este interesată în menținerea independenței Austriei, subliniind că evenimentele din Austria trebuie „să urmeze cursul lor normal” (Citat de W. Shirer *op. cit.*, p. 330).

⁴⁰ Vezi L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, 401–402.

Anexarea Etiopiei a complicat mult relațiile italo-britanice și italo-franceze, adâncind și amplificând contradicțiile dintre cele trei puteri imperialiste⁴¹. Prezența Italiei în Etiopia afecta interesele și controlul britanic în regiunea lacului Tana, crea amenințări pentru comunicațiile Marii Britanii în Marea Roșie. După cucerirea Etiopiei, Sudanul anglo-egiptean se găsea prins între coloniile italiene Libia și Etiopia, iar Somalia britanică între Somalia italiană și Etiopia care puteau deveni de asemenea puncte de plecare pentru un atac spre Kenya și Uganda. Dar îngrijorările provocate la Londra și Paris de noua situație din Africa orientală aveau să sporească odată cu formularea unor noi pretenții italiene. Încurajat de victoria ușoară obținută și de politica conciliatoare a marilor puteri occidentale, Mussolini n-a întârziat să zămislească noi planuri : crearea unui „imperiu mediteranian” prin unirea Libiei cu Etiopia, trecind prin teritoriul Sudanului ; ocuparea Tunisiei ; preluarea căii ferate Djibouti-Addis Abeba, „pentru a nu mai îngrășa cu traficul nostru administrația franceză” ; ocuparea Maltei ; „restituirea Corsicei” etc⁴². Prin implicațiile deja amintite mai sus, izbucnirea rebeliunii fasciste în Spania și intervenția italo-germană împotriva guvernului legal republican au constituit, de asemenea, factori de deteriorare a relațiilor Italiei cu Marea Britanie și Franța.

De îndată ce agresiunea Italiei împotriva Etiopiei a început să amenințe pozițiile britanice în Egipt, Marea Roșie și Africa orientală, guvernul de la Londra a trecut la măsuri având drept scop întărirea securității granițelor apusene ale Egiptului. Noi unități și cantități importante de arme și materiale au fost trimise în Egipt ; s-a trecut la construirea unor noi aerodromuri și șosele de interes strategic. Toate aceste măsuri, care aveau în vedere o ciocnire posibilă între Marea Britanie și Italia al cărei teatru de operațiuni urma să fie Egiptul, au produs, se înțelege, o legitimă îngrijorare în această țară. Pe de altă parte, simpatia față de cauza Etiopiei, puternică în cercuri largi ale opiniei publice și aversiunea față de grozăviile regimului de ocupație italian din Libia au făcut ca tendința de alăturare a Egiptului țărilor care condamnaseră agresiunea italiană să devină precumpănitoare. Egiptul a fost, de altfel, printre țările care nu făceau parte din Societatea Națiunilor, singura care a aderat la sancțiuni, în pofida simpatiilor față de Mussolini ale unor cercuri din jurul palatului⁴³.

În conjunctura politică creată, cercurile naționaliste egiptene s-au gândit să folosească dificultățile Marii Britanii, pentru a obține din partea ei noi concesii. În luna decembrie 1935, cinci partide reprezentând diverse orientări din mișcarea naționalistă au înaintat comisarului suprem britanic un memoriu în care se preconiza încheierea unui tratat anglo-egiptean care să prevadă înlăturarea administrației europene, desființarea regimului capitulațiilor, ridicarea interdicțiilor privind intrarea Egiptului în

⁴¹ A.I.C. fond Casa regală, dos. 68/1937, f. 57 (*Raport lunar (20 iulie — 15 august 1937) al Legației române din Roma*).

⁴² C. Zaghi, *op. cit.*, p. 484.

⁴³ A. J. Toynbee, *Survey of International Affairs, 1935, vol. 2 Abyssinia and Italy*, Oxford University Press, London, Humphrey Milford, 1936, p. 97.

Societatea Națiunilor, dreptul Egiptului de a avea forțe armate proprii pentru apărare ⁴⁴.

În răspunsul trimis la 31 decembrie 1935 comisarului suprem, guvernul britanic respingea propunerile calificându-le ca inoportune. Peste trei săptămîni însă, timp în care în Egipt au avut loc o serie de manifestări de protest, guvernul de la Londra, în care „sanționiștii” obținuseră o victorie prin înlocuirea ministrului afacerilor externe, Samuel Hoare, cu A. Eden, a dat instrucțiuni comisarului suprem să înceapă tratative pentru încheierea unei convenții anglo-egiptene. Ulterior urmau să înceapă tratative pentru discutarea problemelor de ordin militar ⁴⁵. Deschise la 2 martie 1936, tratativele s-au prelungit (cu întreruperi) pînă la 26 august cînd a fost semnat tratatul care prevedea: încetarea ocupației militare britanice în Egipt: schimb de reprezentanțe diplomatice la nivel de ambasadori; angajamentul Marii Britanii de a sprijini cererea Egiptului de primire în Societatea Națiunilor: relații de alianță între cele două țări, Marea Britanie obținînd dreptul de a menține în Egipt, pînă în 1956, trupe (10 000 soldați și aviație) în regiunea Canalului de Suez. Guvernul egiptean se obliga să construiască unele șosele de interes strategic, să întrețină unele aerodroame și să suporte patru cincimi din costul construcției cazărnilor necesare trupelor britanice în zona Canalului de Suez. O misiune militară britanică era invitată în Egipt. Articolul II al tratatului prevedea restabilirea regimului de condominium în Sudan, suspendat printr-un act unilateral de guvernul britanic. De asemenea, Marea Britanie renunța la pretenția de a apăra drepturile străinilor în Egipt ⁴⁶.

Paralel cu aceste măsuri, guvernul britanic urmărea însă cu stăruință să ajungă la o înțelegere cu Italia a cărei politică în Mediterana îi crea îngrijorări, mai ales după declanșarea rebeliunii fasciste în Spania și intervenția Italiei și Germaniei de partea rebelilor. Pentru a ajunge la înțelegere cu Roma, guvernul de la Londra era gata să suspende garanțiile acordate unor state mediteraniene a căror asistență o solicitase în timpul conflictului italo-etioopian, în cazul unui atac din partea Italiei. La 18 iunie 1936, în Camera Comunelor și din nou la 1 iulie la Geneva, Eden a declarat că garanțiile acordate statelor mediteraniene vor fi menținute și în perioada de „incertitudine” ce va urma după încheierea acțiunii Societății Națiunilor. A ținut, totuși, să adauge că, guvernul britanic consideră eventualitatea avută în vedere de aceste garanții drept „ipotetică” și „improbabilă” ⁴⁷. La stăruințele Marelui Stat Major care socotea că „asigurarea securității britanice în Mediterana trebuie să se întemeieze în primul rînd pe reluarea relațiilor amicale italo-britanice și că acordarea în continuare de garanții militare Greciei și Turciei ar putea ofensa și îndepărta Italia, guvernul s-a grăbit să renunțe la ele. La 27 iulie, după consultări cu guvernul italian ⁴⁸, Eden a declarat în Camera Comunelor

⁴⁴ *Istoria diplomatii*, tom III, Izdatelstvo politiceskoi literaturi, Moskva, 1965, p. 691.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 692; Vezi și W. N. Medlicott, *British foreign policy since Versailles*, London, 1940, p. 194.

⁴⁶ Vezi textul în *Dictionnaire Diplomatique*, vol. III, capitolul Egypte.

⁴⁷ Citat de J. Kolipoulos, *Anglo - Greek Relations during the Abyssinian Crisis of 1935 - 1936*,

în „Balkan Studies”, vol. 15, no. 1, Thessaloniki, 1974, p. 104.

⁴⁸ Lugoșianu de la Legația română din Roma, relatează că în ziua de 16 iulie 1936, în cursul unei convorbiri cu Ciano, ca răspuns la observația acestuia că menținerea asigurărilor

că, deoarece Italia a dat recent asigurări Greciei, Turciei și Iugoslaviei că nu va recurge la vreo acțiune agresivă împotriva lor ca răspuns la aderarea acestor țări la sancțiuni, guvernul consideră că perioada de „incertitudine” a luat sfârșit; deci, garanțiile britanice date țărilor amintite nu mai sînt necesare. Prin aceasta, Foreign Office-ul abandona și planul său cu privire la o înțelegere anglo-franco-turcă⁴⁹.

La rîndul său, guvernul italian, deși semnase cu Germania protocolul din 23 octombrie 1936, care punea bazele *axei Roma—Berlin*, nu era, totuși, hotărît să rupă definitiv toate punțile spre Marea Britanie, fiind mai curînd interesat să contracareze orice acțiuni menite să ducă la o apropiere anglo-germană⁵⁰. De aceea și transmisese lui Hitler un document secret britanic cu „caracter antigerman”. După unii autori, la acea dată, ambii dictatori se suspectau reciproc, fiecare temîndu-se să nu rămînă izolat în cazul în care celălalt ar ajunge la o înțelegere cu Londra⁵¹. Mussolini nu uita tratatul naval anglo-german și faptul că la Londra, Ribbentrop acționase pentru o apropiere între Marea Britanie și Germania⁵². Interesele „imperiale” ale Italiei fasciste pledau, de asemenea, pentru o atitudine receptivă față de avansurile conciliatoare ale guvernului britanic. Dacă noul imperiu italian putea deveni primejdios în viitor pentru interesele Marii Britanii în Africa, deocamdată, el nu se putea dezvolta fără bunăvoința și concursul acesteia. Cu atît mai mult cu cît, guvernul nazist, acaparînd de interesele sale europene, nu era în măsură să-i acorde sprijinul imediat și eficient de care avea nevoie⁵³. Așa se explică de ce Mussolini, la numai cîteva zile după discursul ținut la Milano la 1 noiembrie 1936, în care aducea la cunoștință constituirea *axei Roma—Berlin*, într-un interviu acordat ziarului „Daily Mail” își manifesta dorința de a încheia cu Marea Britanie un *gentlemen's agreement*⁵⁴. După un prim acord, semnat la Roma la 6 noiembrie de Ciano și Drummond, avînd drept scop reluarea traficului italo-britanic, au fost întreprinse tratative politice. În cursul lor, partea britanică a ridicat în afară de „problema spaniolă” și altele referitoare la activitatea antibritanică în Orientul Mijlociu. Semnat la Roma, la 2 ianuarie 1937, noul acord italo-britanic (denumit impropriu *gentlemen's agreement*), recunoștea că libertatea de intrare, de tranzit și de ieșire în Marea Mediterană era de un interes vital atît pentru Italia cît și pentru Marea Britanie, că interesele ambelor nu erau incompatibile. Părțile declarau că nu intenționează să aducă vreo modificare *statu-quo-ului* în zona mediteraneană, fiind totodată de acord să descurajeze orice activitate care ar fi putut dăuna bunelor lor relații. Într-un schimb

date de Marea Britanie Greciei, Turciei și Iugoslaviei este o piedică în calea reconcilierii italo-britanice, ambasadorul britanic Drummond i-a sugerat „cu titlu personal” că Italia să dea guvernului din Belgrad, Atena și Ankara asigurări că nu are nici o intenție agresivă. În schimb, Marea Britanie ar putea retrace asigurările date respectivelor guverne. (A. M.A.E. fond 71, Dos. speciale, vol. 173, f. 97).

⁴⁹ J. Koliopoulos, *op. cit.*, p. 104.

⁵⁰ L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 376.

⁵¹ *Ibidem*; vezi și M. Magistrati, *op. cit.*, p. 39.

⁵² P. Renouvin, *op. cit.*, p. 144.

⁵³ A. I.C. fond Casa regală, dos. nr. 68/1937, f. 59—60. (*Raport lunar (20 iulie — 15 august 1937) al Legației române din Roma*); vezi și W. Churchill *Mémoires sur la deuxième guerre mondiale. I. L'orage approche. D'une guerre à l'autre, 1919—1939*, Paris, Plan, 1948.

⁵⁴ L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, p. 376.

de note intervenit tot atunci, partea italiană dădea asigurări cu privire la respectarea integrității Spaniei⁵⁵. Dar chiar în aceeași zi, rapoarte sosite din Gibraltar aduceau la cunoștință că 4000 de soldați italieni au sosit la Cadix. La sfârșitul lunii februarie, efectivul trupelor italiene din Spania se ridicase la 40 000, repartizați în patru divizii comandate de generali ai armatei regulate italiene. Presa italiană și însuși „ducele” au ținut să motiveze măsura, afirmind că instalarea unui „guvern bolșevic” în Spania ar schimba *statu quo*-ul în Mediterana, căzînd, astfel, sub incidența prevederilor *gentlemen's agreement*-ului din ianuarie 1937⁵⁶.

În ciuda acestor fapte și a înmulțirii atacurilor pirateresti în Mediterana a unor submarine sub pavilion necunoscut (după toate probabilitățile italiene, guvernul Franco nedispuind de submarine). N. Chamberlain, noul premier începînd din 28 mai 1937, a cărui numire a avut drept rezultat accentuarea liniei conciliatoriste în politica externă a Marii Britanii⁵⁷, a continuat cu consecvență politica apropierii de Italia. Considerînd că atitudinea Italiei față de războiul civil din Spania și campania ei anti-britanică din alte regiuni se datora faptului că guvernul fascist a interpretat acțiunea Societății Națiunilor împotriva agresiunii italiene în Etiopia ca o măsură izvorită în exclusivitate din interese britanice, iar înfrîngerea Ligii ca fiind în același timp și o înfrîngere a Marii Britanii care-i sta în spate, primul ministru socotea că guvernul său trebuie să facă eforturi pentru a spulbera „aceste suspiciuni”⁵⁸. La 27 iulie, ca răspuns la un mesaj verbal al contelui Grandi, ambasadorul Italiei la Londra, Chamberlain i-a trimis lui Mussolini o scrisoare autografă în care își exprima părerea de rău că relațiile italo-britanice „sînt încă departe de vechile sentimente de încredere reciprocă și afecțiune”. Arăta că guvernul britanic este dispus, „în orice moment”, să înceapă convorbiri, pentru înlăturarea oricăror neînțelegeri sau suspiciuni⁵⁹. Răspunsul lui Mussolini la acest mesaj a fost, de asemenea, conceput în termeni „amicali”⁶⁰. La 4 august, Ciano a precizat într-un interviu că drumul spre înțelegere este deschis și că între Italia și Marea Britanie nu există interese contradictorii ci complimentare⁶¹. Peste două zile s-a anunțat că interdicția privind intrarea presei britanice în Italia a fost ridicată⁶².

În același timp, însă, Amiralitatea britanică, îngrijorată de repetatele acțiuni pirateresti ale unor submarine în Mediterana, a ordonat, la 17 august, navelor britanice să răspundă imediat, fără preaviz, oricărui atac al submarinelor împotriva navelor britanice⁶³. Totodată, guvernul de la Londra s-a declarat de acord cu propunerea guvernului francez de organizare a unei reuniuni a puterilor mediteraniene, în vederea stabilirii

⁵⁵ K. S. Chandan, *Les conflits européens— Leur origine, leur développement, leur solution*, Editions Pierre Bossuet, Paris, 1937, p. 65—66.

⁵⁶ G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 447; vezi și V. Gayda, *Italia e Inghilterra, L'inevitabile conflitto*. II edizione, Roma, Edizione del Giornale d'Italia, 1941, p. 391.

⁵⁷ Vezi W. Churchill, *op. cit.*, p. 226, 247.

⁵⁸ Vezi G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 449—450.

⁵⁹ A.I.C. fond Casa regală, dos. 68/1937, f. 64 (*Raport (20 iulie — 15 august 1937) al Legației române din Roma*).

⁶⁰ M. Magistrati, *op. cit.*, p. 51.

⁶¹ *Ibidem*, f. 65.

⁶² L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 391.

⁶³ G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 450.

măsurilor celor mai potrivite împotriva acțiunii submarinelor. Convocată la 9 septembrie (la Nyon și nu la Geneva pentru a ușura participarea Italiei, care a refuzat, totuși, să trimită delegați), Conferința a hotărât organizarea unor patrule pe principalele căi comerciale și în apele teritoriale, cu participarea flotelor franceză și britanică, ajutate în Mediterana de est de flotele țărilor participante din această regiune. La 30 septembrie a fost încheiat și un acord cu Italia, prin care aceasta se angaja să asigure supravegherea în mările Tireniană, Adriatică și Ionică, țărmurile Siciliei și în zona Dodecanezului⁶⁴.

În lunile septembrie—octombrie 1937, Italia a transferat importante efective în Libia, fără a prezenta vreo explicație plauzibilă privind această măsură. În același timp, numărul militarilor italieni în Spania a continuat să crească. Relațiile Italiei cu Marea Britanie erau încă departe de a se fi ameliorat, în ciuda existenței *gentlemen's agreement*-ului⁶⁵, dar Mussolini nu era cu totul nepăsător dacă politica sa de legare a Italiei de carul politicii germane ar fi putut fi interpretată ca exprimând intenția de a urma în Mediterana o linie care să ducă prematur la ciocniri cu Marea Britanie. După *Anschluss*, încheierea unui nou acord cu guvernul de la Londra (un important succes diplomatic ținând seama de rolul pe care Marea Britanie și-l arogase în timpul conflictului italo-etioopian) îi apărea și ca un act de politică externă foarte potrivit, pentru a contracara impresia defavorabilă produsă de renegarea recentă a numeroaselor sale „angajamente” cu privire la independența austriacă.

Realizarea în condiții avantajoase a acestei dorinți i-a fost favorizată de înlocuirea ministrului de externe Eden cu Halifax care-l secunda mai bine pe noul premier în politica sa stăruitoare de appeasement⁶⁶. Evident, demisia ministrului de externe, secondat de subsecretarul de stat Cranborne era expresia unor divergențe care separau mai de mult pe membrii cabinetului. Era vorba de moduri diferite de a aprecia faptele, pornind însă de la aceleași interese ale imperialismului britanic. Trebuie spus însă că ambele părți acționau în vederea unei „reconcilieri cu Italia” și că în această privință nici cei demisionați n-aveau vreo prejudecată de ordin ideologic, sau rezervă cu caracter principial împotriva unei asemenea reconcilieri⁶⁷. Dar fostul ministru de externe, deși considera și el necesară o politică de apropiere de Italia, pentru care, de altfel, acționase, cu destulă, râvnă, nu punea prea mare preț pe declarațiile „de prietenie” ale conducătorilor fasciști, desmințite de fiecare dată de fapte. Dorea garanții concrete și nu numai asigurări verbale. Era de părere că înainte de a începe convorbirile oficiale, Italia să treacă la retragerea trupelor din Spania. Dacă Italia avea motive să se grăbească pentru încheierea unui acord cu Marea

⁶⁴ Vezi „Société des Nations. Journal Officiel” XVIII, nr. 8—9, august-septembrie 1937, p. 669—684, (Instrumentele Conferinței mediteraniene de la Nyon — septembrie 1937). Măsura a fost luată fără ca Grecia și Turcia să fi fost consultate. Doritoare însă să vadă Italia aderând la un acord care garanta statu quo-ul, cele două țări n-au mai ridicat nici o obiecție. (Eliza Campus, *Înfelegerea balcanică*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1972, p. 226).

⁶⁵ Vigilantes (K. Zilliacus) *Why we are losing the Peace. The National Government's Foreign Policy. Its Causes, Consequences and Cure*, London, 1939, p. 91—93.

⁶⁶ W. Churchill, *op. cit.*, p. 246.

⁶⁷ M. Gallo, *op. cit.*, p. 260; vezi și I. M. Maiski, *Cine l-a ajutat pe Hitler?* Edit. științifică, București, 1963, p. 65.

Britanie, aceasta mai putea aștepta pînă cînd va fi în posesia garanțiilor cerute ⁶⁸. Chamberlain și majoritatea guvernului erau însă de altă părere; temîndu-se să nu piardă ocazia (ambasadorul Grandi lăsase să se înțeleagă că ar fi ultima pe care guvernul său o mai oferă pentru începerea tratativelor) au fost de acord cu deschiderea convorbirilor, doar în schimbul promisiunii că trupele italiene din Spania vor fi retrase ⁶⁹. Se înțelege că, în aceste condiții, prezența la tratative a lui Eden ar fi constituit o piedică. Provoacă însă demisia acestuia, Chamberlain a făcut și jocul dictatorilor, bucuroși să trateze cu interlocutori mai docili. Farinacci scrisese doar în *Regime Fascista*, cu o săptămîină înainte de demisia ministrului de externe britanic: „Relațiile dintre Marea Britanie și Italia nu se vor putea niciodată ameliora atîta timp cît politica externă britanică va fi condusă de dl. Eden” ⁷⁰.

Semnat la 16 aprilie, după tratative care, așa cum a apreciat N. Chamberlain, s-au desfășurat „într-un spirit de conciliere și bunăvoință reciprocă”, noul acord (compus dintr-un protocol, opt anexe și un schimb de note) reprezenta, nu încape îndoială, un succes important al diplomației fasciste. După ce reafirma valabilitatea *gentlemen's agreement*-ului din ianuarie 1937, acordul din 16 aprilie 1938 prevedea: un schimb de informații cu privire la mișcările de trupe în teritoriile situate în regiunea Mediteranei, Mării Roșii și o zonă a Africii orientale; angajamentul părților de a nu construi, fără înștiințarea celeilalte părți, noi baze navale sau aeriene la est de 19 grade longitudine estică, în Mediterana sau în Marea Roșie; respectarea *statu quo*-ului în Arabia Saudită și Yemen; interzicerea oricărei propagande ostile; respectarea de către Italia a intereselor anglo-egiptene privind lacul Tana; angajamentul Italiei de a nu constrînge populația indigenă să îndeplinească obligații militare, în afara celei privind serviciul local de poliție și apărarea teritoriului; libertatea religioasă a comunităților britanice în Africa orientală italiană; libertatea de navigație în Mediterana și Marea Roșie, îndeosebi prin Canalul de Suez. În schimbul de scrisori erau prevăzute: reducerea imediată a efectivelor italiene în Libia; recunoașterea anexării Etiopiei de către Marea Britanie care-și făcea cunoscută intenția de a acționa la Geneva în vederea clarificării poziției statelor membre față de această problemă, de fapt, de a înlătura ultima piedică în fața recunoașterii. Intrarea în vigoare a acordului era condiționată de clarificarea situației din Spania ⁷¹. Făcînd această rezervă, guvernul britanic avea în vedere doar interesele sale nu și cele ale guvernului republican spaniol ⁷². De altfel, perioada în care s-au dus tratativele și s-a semnat acordul a fost o perioadă de succese ale rebelilor franchiști susținuți de Italia și Germania. În aceste condiții se considera că intrarea în vigoare a acordului nu va întîrzia prea mult.

Politica britanică de apropiere de Italia fascistă a avut consecințe importante în Franța, oferind noi justificări partizanilor politicii promusoliniene promovată de Laval. Recunoașterea anexării Etiopiei de către

⁶⁸ Vezi W. Churchill, *op. cit.*, p. 248.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Citat de G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 460.

⁷¹ L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 404.

⁷² *Vigilantes, op. cit.*, p. 99.

Italia era prezentată ca un act salvator pentru politica externă franceză. În iunie 1936, după o convorbire cu Mussolini, fostul ministru francez, Malvy, trimetea la Paris o telegramă în care arăta că în schimbul sprijinului francez în chestiunea recunoașterii anexării Etiopiei, „ducele” oferea Franței colaborarea sa ⁷³. „Am sentimentul profund — arăta Malvy — că un gest din partea Franței în acest sens ar fi foarte apreciat și ne-ar aduce, odată cu gratitudinea lui Mussolini, simpatiile de recunoștință ale poporului italian” ⁷⁴. Așa cum rezultă însă din mărturiile lui Ciano, Mussolini nu mai credea posibilă atunci o atragere a Franței, aceasta fiind, după părerea sa, definitiv legată de Marea Britanie, cu care va mai avea desigur fricțiuni, dar de care nu s-ar putea în nici un caz despărți ⁷⁵.

Dar legăturile cu Marea Britanie, ea însăși angajată tot mai mult în politica de conciliere nu putea constitui un sprijin real pentru Franța, ci mai curînd un îndemn pentru a urma o politică similară, așa cum lipsa de fermitate a politicii franceze oferea justificări partizanilor politicii britanice de *appeasement*. După 7 martie 1936, securitatea Franței era pusă în cauză. angajamentele formale ale Marii Britanii de a o sprijini la nevoie, nu puteau compensa prezența la frontierele ei a unei armate germane refăcute și a cărei forță creștea văzînd cu ochii ⁷⁶. Insistența cu care Marea Britanie a urmărit să ajungă la o înțelegere cu Italia, din ce în ce mai mult subordonată politicii celui de-al treilea Reich, nu putea decît să stimuleze dispozițiile asemănătoare existente în Franța, unde ofensiva împotriva Frontului popular se intensifica mereu ⁷⁷. După ce guvernul Chamberlain a recunoscut, cu prilejul semnării acordului din aprilie 1938, anexarea Etiopiei, guvernul francez n-a întîrziat să procedeze la fel. În urma tratativilor angajate la Roma de însărcinatul cu afaceri francez, Blondel, pentru soluționarea problemelor existente între cele două țări, inclusiv recunoașterea anexării Etiopiei, la 29 noiembrie, François-Poncet, noul ambasador francez la Roma, prezenta scrisori de acreditare adresate lui Victor Emanuel „rege al Italiei și împărat al Etiopiei” ⁷⁸. La 30 noiembrie însă, în urma unei expuneri a lui Ciano asupra politicii externe, făcută în fața Camerei, deputații au început să scandeze „Tunisia, Djibouti, Corsica” ⁷⁹. Această jignire adusă Franței, umilită chiar a doua zi după ce recunoscuse „imperiul”, era încă o dovadă privind efectele nefaste ale politicii de „îmblinzire” a agresorului. Lipsită de hotărîre și vigoare, politica franceză alături de cea britanică ceda terenul în fața acțiunilor tot mai îndrăznețe ale dictatorilor fasciști porniți pe calea revizurii prin forță a întregii organizări internaționale.

⁷³ *Documents diplomatiques français 1932—1939*, 2-e série (1936—1939) Tome II (1-er Avril-18 Juillet 1936) Paris, Imprimerie Nationale, 1964, p. 514.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Citat de M. Gallo, *op. cit.*, p. 263.

⁷⁶ J. Madaule, *op. cit.*, p. 187; Vezi și *Documents on German Foreign Policy*, Serie D, vol. I, p. 29—30.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 193—194.

⁷⁸ L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 404, 421.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 421; vezi și C. Zaghi, *op. cit.*, p. 484.

Victoria agresorului în conflictul din Africa orientală, apropierea italo-germană și deschiderea căilor de expansiune a Germaniei naziste în Europa centrală și de sud-est, pe care le-a favorizat, a avut consecințe dintre cele mai grave asupra securității statelor din această regiune. Abandonate, de fapt, de Franța și Marea Britanie, puteri interesate acum mai curînd să ajungă la înțelegere cu agresorii decît în menținerea și consolidarea vechilor alianțe firești, aceste state au fost supuse unei adevărate ofensive economice și politice, de presiuni și de amenințări din partea puterilor fasciste care au generat și amplificat aici sentimentele de neliniște, nesiguranță și izolare⁸⁰. În aceste condiții, ajutată și din interior de atacurile tot mai îndrăznețe ale grupărilor de dreapta din aceste țări, urmărind nu numai intensificarea măsurilor anticomuniste și antipopulare, dar și o reorientare a politicii externe spre axa Roma—Berlin, politica guvernelor italian și german a reușit să obțină curînd, în ciuda unor rezistențe încercate, cîmp liber de acțiune. Apropierea italo-germană și subordonarea Italiei față de Germania nazistă, reinarmarea și evoluția rapidă a Reichului spre stabilirea hegemoniei economice, au modificat profund raportul de forțe în Europa centrală și de sud-est, subminînd alianțele încheiate aici în scopul menținerii integrității teritoriale și independenței statelor din regiune. De la manifestări izolate de incertitudini și oscilații în politica externă a unor state din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, s-a ajuns la unele acțiuni care, în împrejurările create de presiunea crescîndă a puterilor fasciste, necontracaratate la timp și eficient de Marea Britanie și Franța, au dus la slăbirea și destrămarea celor două alianțe⁸¹.

Eșecul suferit în conflictul italo-etioopian a dat o lovitură mortală Societății Națiunilor, a cărei neputință de a preveni și mai tîrziu de a curma prin acțiuni eficace agresiunea a pus sub semnul întrebării întregul sistem al securității colective consfințit de pact. După anexarea Etiopiei, încrederea în Ligă și în principiile care-i stăteau la temelie a scăzut vertiginos, tot mai multe din statele care contaseră pe asistența ei orientîndu-se spre acorduri bilaterale cu statele din partea cărora venea primejdia și în fața cărora forul genovez, așa cum o dovedise, nu le putea asigura nici o protecție. Considerăm semnificativ pentru consecințele pe care conflictul din Africa orientală le-a avut asupra Societății Națiunilor și faptul că tocmai nereușita ei în soluționarea acestui conflict a slujit drept temelie pentru deschiderea discuției asupra problemei „reformei pactului”. Începută într-un moment internațional nefavorabil și într-un mod ce pune sub semnul întrebării înseși principiile fundamentale ale organizației geneveze, această discuție a fost expresia crizei adînci prin care trecea Liga, transformată pînă la urmă într-o „simplă societate academică de neinterventie”. Conflictul italo-etioopian a demonstrat că, nefiind în măsură să-și îndeplinească menirea sa esențială, Societatea Națiunilor a încetat practic să mai existe.

⁸⁰ W. Shirer, *op. cit.*, p. 322.

⁸¹ Vezi pe larg în lucrările lui C. Popișteanu, *Antanta Balcanică*, București, Edit. politică, 1968, capitolele IX, X, XI și XII; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, Edit. științifică, 1968, partea a IV-a.

LE CONFLIT ITALO-ÉTHIOPIEN ET CERTAINES MODIFICATIONS INTERVENUES DANS LE RAPPORT DE FORCES SUR LE PLAN INTERNATIONAL

RÉSUMÉ

Le conflit italo-éthiopien qui a pris par le triomphe de l'agresseur sur la victime, contrairement aux principes du droit international, des traités et de la Société des Nations, appelée à assurer leur respect, a marqué un moment crucial dans les rapports internationaux. Il a eu pour résultat la modification du rapport de forces en Afrique Orientale, dans la zone de la Méditerranée et en Europe, favorisant la formation de la future coalition des Etats agresseurs.

De par ces conséquences, „la crise éthiopienne” constitue un chaînon important de la série de crises internationales qui ont préparé le déclenchement de la deuxième guerre mondiale. S'appuyant sur une documentation riche et variée, qui inclut également d'intéressants matériaux d'archives, le présent article présente les plus graves effets du conflit italo-éthiopien ; la favorisation de la politique nazie agressive de violation arbitraire et réitérée des traités, le renforcement des positions et l'extension de l'influence de l'Allemagne en Europe, le rapprochement et, en dernière instance, l'alliance italo-allemande — élément essentiel du bloc des Etats fascistes, ultérieurement constitué, la diminution de l'autorité de la Société des Nations avec ses conséquences.

CONCEPȚIA POLITICĂ A REFORMATORULUI GERMAN — MARTIN LUTHER

DE

FLORENTINA CAZAN

Martin Luther este îndeobște cunoscut pentru reforma sa religioasă menită să asigure promovarea mentalității noii clase — a burgheziei — și a formelor economice de care era legată. Apologeții protestantismului au vrut să vadă în reformă desăvârșirea spiritului, instaurarea dominației spiritualismului, a lumii ideii în istorie¹. Ei comiteau grava greșeală de a nu vedea că producția ideilor, deci și producția spirituală, limbajul moral religios, politic, nu sînt altceva decît reprezentarea comportării materiale a oamenilor², transpunerea în lumea ideilor, potrivit gradului de dezvoltare intelectuală, a realității înconjurătoare.

Așadar, protestantismul nu este decît expresia ideologică a unei societăți, cu o gîndire încă predominant religioasă, a unei lumi aflată în pragul trecerii de la feudalism la capitalism. Ca orice ideologie el nu putea să se mărginească la sfera moralității ci trebuia să cuprindă o multitudine de aspecte între care cele politice ocupau un loc important, cu atît mai mult cu cît reforma se opunea și se străduia să combată vechea ideologie feudală — religia catolică — iar aceasta în politica medievală deținuse un loc predominant, papalitatea continuînd și la începutul secolului XVI să se bucure de influență în statele catolice.

Biserica catolică în evul mediu se prezenta sub două forme : ca instituție și ca ideologie, ambele făcînd parte din ordinea socială feudală. Iată de ce Martin Luther, la fel ca și John Wicliff și Jan Hus, atacînd biserica, au trebuit, împotriva voinței lor, să deschidă o luptă, nu numai socială dar și politică³. Martin Luther a fost nu numai un inovator de moravuri, dar, ca umanist alături de alți umaniști germani, el a fost un gînditor politic căutînd răspunsul la marile probleme politice ale timpului său. O mare înriurire asupra reformatorului german au avut-o colaboratorii săi : Andreas Karlstadt, Johannes Eberlin von Günzburg, Martin Butzer, Philipp Melancton, ei înșiși teoreticieni de vază.

¹ Hegel, Stirner, Max ; vezi K. Marx, F. Engels, *Ideologia germană*, București, 1956, p. 181. Concluzia apologeților protestantismului se întemeia pe teza luterană despre sacerdoțiul universal, interiorizarea religiei și renunțarea la numeroasele practici exterioare impuse de biserica catolică (ceremoniile religioase, obligativitatea de a participa la liturghie, penitența etc. . . .). Pentru sacerdoțiul universal vezi J. Delumeau, *Naissance et affirmation de la Réforme*, Paris, 1965, p. 64 și urm. și A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1968, p. 268.

² K. Marx, F. Engels, *op. cit.*, p. 22, 183.

³ Leo Stern, *Martin Luther und Philip Melancton ihre ideologische Herkunft und geschichtliche Leistung*, în „Wissenschaftliche Zeitschrift der M. Luther Universität“, Halle. Wittenberg, 1952/53 Heft 6, p. 32.

Din izvoare apare clar că atît înainte de Reformă, cît și în timpul ei, prin acest cuvînt se înțelegeau transformări, mai mult sau mai puțin radicale, atît în domeniul social cît și politic și nicidecum în mod special transformări în domeniul religios ⁴. Criza internă din Germania, contradicțiile sociale făceau să se simtă nevoia unei noi ordine politice, cerință exprimată în cuvintele „*reformatz teutscher nation*”⁵. Erau cuvinte cu un sens progresist ce împingeau Germania spre revoluție ⁶. Afirmarea centralizării statelor în Europa occidentală, apariția relațiilor capitaliste și a burgheziei în Germania, avuseseră drept urmare nașterea și aici a unui spirit național.

Deși curentul național s-a născut în Germania de nord independent de Reformă, cele două manifestări au coincis atît de mult în timp și s-au completat într-atît una pe alta, încît ele nu pot fi separate ⁷. Pentru Luther naționalismul a constituit suportul laic al reformei sale fără de care reformatorul german ar fi avut, desigur, soarta lui J. Hus, dovadă încă odată că forța reformei germane s-a datorat condițiilor noi social-politice care se creaseră în Europa Centrală în decursul unui secol ce se scursese de la Hus la Luther ⁸. Curentul național în Germania era reprezentat în secolul al XVI-lea de principii, care căutau să-l folosească în scopuri particulariste, de aceea Reforma le-a fost adresată lor ⁹. După cum în condițiile generale, sociale și politice din vremea aceea rezultatele oricărei schimbări trebuiau să fie, în mod necesar în folosul principilor, mărindu-le puterea, tot așa Reforma a fost sortită să cadă sub controlul lor.^{9bis} Pentru a ataca întreg aparatul instituțional al bisericii de la Roma — de factură universală — marele reformator s-a sprijinit pe ideea națională de luptă căreia i-a dat un fundament teoretic și un program în trei din lucrările sale ¹⁰, în timp ce prin traducerea bibliei, care a apărut la prima ediție într-un tiraj de 600 de exemplare, a contribuit la unificarea limbii germane, a pus bazele limbii literare germane. Promovarea particularismului a dus la negarea a ceea ce fusese tot evul mediu „*Corpus Christianum*”, o formațiune politico-religioasă guvernată cu toată pretinsa autoritate apostolică de către papă, care făcuse astfel din biserica de la Roma centrul internațional al lumii feudale ¹¹, occidentale.

În evul mediu occidental tentativa de restaurare a imperiului unic de origine romană, prin intermediul bisericii creștine, nu a fost doar „o fantomă încoronată așezată pe mormîntul sfîntului Petru”¹² ci o realitate politică de care statele catolice au fost nevoite să țină seama. Dar proiectul

⁴ S. M. Stam, *Ce a fost în realitate Reforma din Germania*, în „Probleme de istorie”, 1958 2, p. 116.

⁵ W. Lenk, *Die Reformation im zeitgenössischen Dialog*, Berlin, 1 1968, p. 13.

⁶ A. Meuzel, *Thomas Müntzer und seine Zeit*, Berlin, p. 39—41.

⁷ W. Lenk, *op. cit.*, p. 13.

⁸ E. Booth, *Luther 1483—1546*, Paris, 1934, p. 244—245.

⁹ M. Steinmetz, *Deutschland von 1476—1648*, Berlin, 1965, p. 184—188, 198.

^{9 bis} F. Engels, *Războiul țărănesc german*, București, 1958, p. 55.

¹⁰ *An den christlichen Adel deutscher Nation; Vorspiel von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche; Von der Freiheit eines Christenmenschen.*

¹¹ F. Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în Marx—Engels, *Despre religie*, București, 1963, p. 259.

¹² A. J. Toynbee, *Lutheranism and the Reformation*, Paris, 1969, p. 144.

de unitate a tuturor statelor creștine sub auspiciile papalității, cu tot caracterul lui grandios, fusese și în secolele precedente zădărnicit de forțele politice care tindeau spre o diviziune a puterii¹³. Apariția Reformei a marcat eșecul decisiv al papalității și în această direcție, încercând să delimiteze cu mai multă precizie, decît se făcuse pînă atunci, sfera religioasă de cea laică.

Doctrina luterană distingea lumea spirituală de cea materială și cu aceasta se făcea un pas important spre concepția laică a noțiunii de stat, deși Luther nu a mers pînă a le despărți complet. Cele două ordini (Reich Gottes und Reich der Welt) le vedea unite în viitor în aceeași voință divină¹⁴. Important este, însă, că puterea universală a papalității și odată cu ea imperiul german de factură universală au fost supuse unei critici severe.

În predicile lui Luther noțiunea de *christianitas* avea un sens strict religios (popor binecuvîntat) de aceea respingea termenul de *respublica christiana*, la fel pe cel de *Ecclesia romana* sau simplu de *ecclesia* dat de papalitate popoarelor creștine și care i se părea lipsit de orice temeii. *Ecclesia romana* în tălmăcirea sa presupunea o comunitate organizată și condusă de la Roma, de aceea *ecclesia romana*, în cel mai bun caz, nu putea să însemne altceva decît comunitate romană, adică popor roman, ceea ce — după el — nu avea nici o legătură cu religia creștină. Dacă *ecclesia* se traducea prin popor, atunci *ecclesia* erau și turcii¹⁵, iar imperiul otoman o stăpînire ca oricare. Pentru fostul călugăr de la Wittenberg biserica — sub aspect religios — forma creștinătatea spirituală, în timp ce biserica vizibilă era o instituție pur umană și deci susceptibilă de a i se da diferite sensuri. De aceea, un corp ecleziastic, oricare ar fi fost el, nu putea fi identificat cu prezența mistică a lui Christos¹⁶. Dacă Luther nu recunoștea creștinătatea ca organism politic (*respublica*, *ecclesia*), era firesc să-i nege și conducătorul înconjurat de nimbul apostolic. În înverșunarea sa, papa îi apărea ca opusul a ceea ce pretindea că este și-l socotea încarnarea puterii diavolului¹⁷. Nu era o reacție izvorită din aversiunea față de șeful bisericii catolice. Era negarea unui principiu al conducătorului de factură universală. Nici pe sine nu se voia atotputernic peste toți adepții Reformei din Europa și se mulțumea cu titlul de profet al Germaniei¹⁸, care ce-i drept nu era de loc modest.

Nevoia de a asigura triumful Reformei care se opunea, așadar, unui corp politic al tuturor credincioșilor a făcut ca atacul să fie îndreptat și împotriva celuilalt cap al puterii universale — împăratul. Mai mult,

¹³ *Ibidem*, p. 145, vezi și cauzele politice ale Reformei în A. Oțetea, *op. cit.* p. 263—264.

¹⁴ R. Lind, *Luthers Stellung zum Kreuz und Türkenkrieg* (Dissertation) Giessen, 1940, p. 30 și urm.

¹⁵ *Von den Conciliis und Kirchen in Martin Luther Studienausgabe*. V. K. Steck, Frankfurt am Main, 1970, p. 303.

¹⁶ J. Delumeau, *op. cit.*, p. 86. Termenului de creștinătate, preluat de la catolici, îi dădea alt sens și necesitatea unirii bisericilor protestante o recunoștea, dar numai o unitate spirituală. vezi *Aus den Schmalkaldischen Artikeln* în *Luther Studienausgabe*, p. 294.

¹⁷ *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen*, în *M. Luther Studienausgabe*, p. 242 și K. M. Seetton, *Lutheranism and the turkish peril*, *Balkan Studies*, 1962/1, p. 142.

¹⁸ *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen* în *loc. cit.*, p. 237. Luther nu dorea nici ca adepții lui să fie numiți „luterani” ci „creștini” vezi *Von den Conciliis und Kirchen* în *loc. cit.*, p. 303. Și de data aceasta o făcea din calcul politic. Creștinii în concepția de atunci își aveau dreptul legitim în societate, luteran ar fi însemnat eretic deci în afara societății.

Marthin Luther nu s-a temut să-și îndemne compatrioții la nesupunere, dacă li se cerea să lupte pentru apărarea religiei tradiționale și aceasta într-o vreme când cruciada devenise o problemă la ordinea zilei. „Principala motiv pentru care într-un asemenea caz nu trebuie să te supui împăratului și să nu pornești la război este că tu și împăratul, de asemenea, prin botez ai jurat să respecti evanghelia lui Christos și nu să lupți împotriva ei, s-o prigonești”¹⁹. Justificarea dată era religioasă — catolicii nu respectă evanghelia — dar ceea ce contează este consecința, dreptul de a rezista unei autorități supreme bănuită de a conlucra cu papa: „căci află tu că în acest caz împăratul va fi înșelat și ademenit de papă”²⁰. După Luther, de importanță majoră, pentru Germania anilor 1529—1530, era constituirea unei biserici naționale, eliberată de dominația politică a Romei, care să impună norme de viață noi, corespunzătoare transformărilor social-politice ale vremii, printr-o interpretare nouă a Sfintei Scripturi. Condamnând războaiele civile rezultate din dezbinarea religioasă a Germaniei, el îl acuza pe împărat ca fiind autorul lor moral și îl făcea răspunzător de cele întâmplate. „Ce altceva înseamnă aceasta decît că iubitul împărat, iubiții germani poartă război, varsă sîngele lor, sacrificînd bunul, ființa lor, copilul și nevasta, ca să ne mențină în viața și existența noastră rușinoasă și diabolică, împotriva adevărului pe care vrem să-l cunoaștem în întregime”²¹. Așadar, suveranul care nu asigură ordinea internă, ci dimpotrivă, înlesnește ori provoacă dezordini, nu merită să fie ascultat. Convins că Reforma răspundea cerințelor sociale și politice ale Germaniei Martin Luther nu ezita să afirme, în 1529 cînd turcii înaintau spre Viena, că pe prim plan este războiul cu împăratul dacă acesta nu încetează să mai urmărească pe reformați, mergîndu-se la nevoie, pînă la detronarea lui²². La baza definirii atribuțiilor autorității de stat, profesorul de la Wittenberg punea libertatea de conștiință²³. Nimeni în virtutea nici unui drept nu putea să exercite o constrîngere religioasă. Condiția esențială ca puterea temporală să fie respectată era să lase individului libertatea să-și aleagă credința. „Este adevărată nebulie să se poruncească cuiva să se supună bisericii catolice . . . și este încă o și mai mare lipsă de bun simț să se impună poporului să se conformeze credinței regelui sau a principelui”²⁴. Pentru reformatul german nu existau oameni hărăziți de dumnezeu să conducă lumea. Împăratul nu era scutit de a face greșeli, iar politica lui Carol Quintul era discutată și dezaprobată de Luther în mod public. El declara: „eu, doctorul Luther, sînt mai învățat decît împăratul și mai priceput (mai cu experiență) în problemele vieții de toate zilele”²⁵. Aceste cuvinte, pline de îndrăzneală, coborau deodată pe împărat din înălțimea

¹⁹ *Ibidem*, p. 241.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem* p. 239. Ideea nesupunerii față de principele nevrednic nu apare prima dată la Luther. Luther, ca și alți reformați, a preluat unele din tezele concepției politice medievale și le-a adaptat ideologiei lor. În cazul de față, nou apare felul în care atacul este îndreptat împotriva împăratului însuși, șeful politic al piramidei feudale.

²² H. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit dem Türken*, Zürich, 1946, p. 160.

²³ E. Léonard, *Histoire générale du protestantisme*, vol. I, Paris, 1961, p. 80.

²⁴ apud E. Léonard, *ibidem*. Este prima dată cînd se vorbește de libertatea de conștiință pe care după dieta de la Augsburg (1555) protestanții o vor nega.

²⁵ *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen in loc. cit.*, p. 240.

piramidei politice de unde, în calitate de reprezentant al lui Dumnezeu, încoronat la Roma, pretindea să guverneze lumea.

Ideea că nu există persoane împuternicite de o voință divină să cirmuiască lumea, cu alte cuvinte negarea principiului grației divine în conducere, care se impusese în tot evul mediu, ci că există o „artă” a guvernării pe care cei chemați o învață, devenea tot mai puternică și în Germania secolului XVI²⁶. Reforma nu făcuse altceva decât să transpună pe plan religios idealul umanist de emancipare a individului, dînd acestuia suportul religios de care avea nevoie. Oamenii nu mai tolerau tirania, chiar dacă venea de la biserică, înfășurată în forme religioase. Potrivit concepției noi, fiecare individ dispune de forța necesară pentru a se ridica pînă la perfecțiune, prin urmare, oamenii sînt în stare să-și făurească soarta singuri. În învățătura lui Luther conform căreia toți creștinii sînt „geistlichen Standes”, numai ei fiind aceia care știu ce este bine și ce este rău²⁷, întrezărim exprimată timid ideea suveranității poporului. Fostul călugăr augustin voia o nouă guvernare corespunzătoare cerințelor timpului, statului modern, cerea înlăturarea arbitrajului politic medieval, a metodelor religioase de constrîngere, cum era excomunicarea, care-și găsea o largă aplicare în domeniul politic. În concepția sa conducerea statului trebuia încredințată unor oameni instruiți în acest scop. Într-o predică din anul 1530 scria că cei născuți regi, principii, nobili, stăpîni nu au dreptul să guverneze singuri și insista ca să fie dați copiii la școli unde să primească o educație corespunzătoare cerințelor timpului. Principii aveau nevoie de juriști, cancelari, secretari²⁸.

În ceea ce privește raportul temporal spiritual se cerea ca suveranii să adopte o neutralitate absolută, în materie de religie²⁹. În lucrarea *Von weltlicher Obrykeit wie weit man ihr gehnsam schuldig sei*³⁰ autoritatea de stat este concepută mai ales ca instrument represiv și polițienesc împotriva răufăcătorilor. Învățătura luterană nu admite liberul arbitru. Legea divină trebuie respectată, iar cei care nu se supun de bună voie, cum constrîngerea religioasă nu o admitea, urmau să fie supuși *legii umane*.

La acea vreme, însă, concepția lui Luther părea multora scandalos de îndrăzneată. Erasmus din Rotterdam, se plîngea lui Georg de Saxa că Luther rupe unitatea lumii catolice³¹, unitate în care marele umanist mai credea încă deși practic ea nu existase niciodată, deci acuzația era neîntemeiată. Scrisoarea era însoțită de lucrarea lui Erasmus „De libero arbitro”, în care prima dată se pronunța deschis împotriva inițiatorului Reformei^{31bis}. Georg de Saxa la rîndul său îl învinuia pe predicatorul german încercînd să-l intimideze: „Tu te-ai ridicat cu cuvinte de ocară împotriva împăratului. . . Tu ai făcut din Wittenberg un azil al călugărilor

²⁶ G. Zschäbitz, *Martin Luther, Grösse und Grenze* 1. Teil, Berlin, 1967, p. 190.

²⁷ W. Lenk, *op. cit.*, p. 27.

²⁸ G. Zschäbitz, *op. cit.*, p. 190–191.

²⁹ E. Léonard, *op. cit.*, p. 68, 78, 80.

³⁰ apărută în 1523, vezi *Luther Studienausgabe*, p. 163 și urm.

³¹ *Die Reformation in Dokumenten*, Weimar, 1967, p. 52 scris. din 1524.

^{31 bis} Același Erasmus într-o scrisoare adresată lui Josse Jowas, îl blama pe Luther pentru că prin brutalitatea atacurilor sale provocase ruptura de biserică romană, în timp ce el considera că adevărata înțelepciune este să rămîi în sinul bisericii catolice și să o reformezi din interior cum a făcut Colet în Franța. *Opus epistolarum Des. Erasmus Rotterdam*, Oxford, 1922, vol. IV, p. 525–526.

și călugărițelor renegate”, iar în continuare îi spunea că Germania n-are nevoie de învățătura sa ³². Luther încearcă să se justifice față de Erasmus dar răspunsul acestuia sună dur : „Cînd Erasmus scrie împotriva ta, el folosește poate Evanghelia mai mult decît atîtea capete proaste care scriu în favoarea ta”³³. Încolțit, Luther are totuși curajul și scrie „De servo arbitro”, lucrare prin care se dezicea de umaniștii alături de care fusese pînă atunci, dar care acum nu-l mai înțelegeau.

Cu toate meritele sale, gîndirea politică a predicatorului german are limitele ei, limite de clasă, limite de concepție. Cînd ataca privilegiile politice ale nobilimii el urmărea să împingă pe scena politică burghesia, iar din punct de vedere ideologic scopul era de a se înlocui o religie cu alta ; protestantismul să obțină avantajele deținute altă dată de biserica catolică. Astfel, convingerea lui Luther era că predicatorii (profeții) trebuiau să facă parte din aparatul nou de conducere al statului, de aici și ideea unor biserici naționale în slujba principilor susținută în predica amintită din anul 1530.

Nevoia de a înlesni religiei sale să se afirme l-a dus pe reformatorul german la poziția adoptată în problema otomană. Controversa religioasă dintre catolici și luterani a făcut ca pericolul otoman să fie folosit ca o armă cu care fiecare partid considera că își poate lovi adversarul. În timp ce papalitatea credea că amenințarea Europei de către un popor de altă credință și nevoia de a rezista unei cuceriri ar crea o unitate politică și spirituală a Europei sub conducerea Romei, ținînd-o astfel departe de o reformă religioasă, M. Luther încerca să se servească de turci ca de un argument cu care să scoată în evidență erorile doctrinei catolice și a supremației papale, izvorul, după cum susținea el, al tuturor relelor din societate și a fărâdelegilor săvîrșite, pe care oamenii aveau să le plătească îndurînd o stăpînire străină ³⁴. Pentru a critica societatea în care trăia, el îi opunea pe cea a turcilor la care recunoștea virtuți ca modestia, simplitatea, onoarea ³⁵. Asupra „păcătoșilor papistași” arunca blestemul său ³⁶ și adăuga că „pe turci în comparație cu ei poți să-i numești cu glas tare sfinți, iar pe ei (catolicii) adevărați diavoli. . . acesta este un indiciu că printre creștini sînt puțini adevărați și mulți mai răi ca turcii”³⁷. Rezultă deci, că turcii erau folosiți ca termen de comparație dat fiind că întreaga Europă se obișnuise să privească pe turci cu aversiune și groază. Dar oricum ar fi fost prezentate lucrurile, se înfățișa lumii un tablou nou despre societatea otomană. Mai ales toleranța religioasă din imperiul otoman ³⁸ reținea atenția lui Luther considerînd-o un exemplu demn de urmat și de Europa occidentală care nu cunoscuse niciodată o asemenea toleranță. De aceea pe Luther nu l-au înpăimîntat prea mult succesele turcilor ³⁹.

³² Scrisoare redată de G. Zschäbitz, *op. cit.*, p. 192.

³³ *Ibidem*, p. 187—188 scris. din 1524.

³⁴ M. Luther, *Eine Heerpredigt widder den Türcken* (1528) p. 2.

³⁵ K. M. Seetton, *Lutheranism and the turkish peril*, „Balkan Studies”, 1962/1, p. 139, 142. Și alți umaniști, de pildă Erasmus, procedează la fel comparînd pe turci cu creștinii și scoțînd în evidență calitățile morale ale turcilor.

³⁶ *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen*, în *loc. cit.*, p. 241.

³⁷ *Ibidem*, p. 242.

³⁸ H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 159.

³⁹ K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 144.

Dorința de a combate cultul catolic sub toate aspectele lui l-a dus la negarea cruciadelor⁴⁰, asimilate de papalitate cu indulgențele, o formă a numeroaselor practici exterioare inventate de biserica romană pentru „mîntuirea sufletului” și pe care teza luterană a „mîntuirii prin credință” le respingea. Luther a demascat falsitatea propagandei religioase în jurul războaielor cu turcii. Încă din 1518 arătase că războiul cu turcii nu poate fi fundamentat ideologic cu ajutorul bibliei⁴¹. Spiritul său burghez îl făcea să se revolte la gîndul că din războiul împotriva turcilor, biserica romană face o nouă sursă de venituri. „Cît de rușinos papa ne-a amăgit în tot acest timp cu războiul împotriva turcilor, ne-a smuls banii, a ruinat atîția creștini și a făcut atîta rău”⁴². Toate acestea i-au adus lui Luther acuzația gravă de a se fi opus războiului cu turcii într-un moment în care dușmanul ajunsese pînă sub zidurile Vienei (1529). Învinuirea era lipsită de temeii. Personal Luther nu a fost niciodată pentru o înțelegere cu turcii și lucrul acesta îl spunea răspicat încă din 1521 în scrierea la care ne-am referit, pentru a nu fi greșit înțeles și pentru a nu fi acuzat de indiferență față de pericolul ce plana asupra întregii Europe, inclusiv asupra Germaniei. „Acum eu dau la iveală acest articol nu cu intenția de a spune să nu ne luptăm cu turcii”⁴³. El a condamnat războiul cu turcii doar ca acțiune a bisericii catolice. Este adevărat că începînd cu dieta de la Speyer din anul 1529, protestanții au speculat pericolul otoman și impasul în care se găseau Habsburgii pentru a stăvili opoziția catolică față de Reformă, condiționînd participarea lor la luptă de acordarea unor importante privilegii religioase. Dar Luther nu a dorit și nu a încercat niciodată o apropiere de turci. O acțiune coordonată, o colaborare, cum se temea Carol V și Ferdinand, care să constrîngă pe Habsburgi la o luptă pe două fronturi, unul în imperiu și altul în Ungaria, nu a existat⁴⁴ și ni se pare mult prea mult a se afirma că turcii au ajutat Reforma în așa măsură încît „fără ei, fără îndoială protestantismul ar fi avut soarta albigenzilor”⁴⁵. Erezia albigeneză a reprezentat ideologia unei pături sociale cu forțe încă limitate, timidă în formele ei de manifestare, în timp ce protestantismul reprezenta ideologia unei clase în plină dezvoltare, care aducea cu sine prefaceri în întreaga structură a societății. Puterea lui a constat în însăși forța clasei ale cărei interese le slujea.

Atitudinea adoptată de Luther în problema otomană nu trebuie redusă la o simplă chestiune de supraviețuire a noului cult. Efortul lui Luther de a clădi o religie mai rațională, conformă spiritului vremii, îl obliga să respingă caracterul religios al războaielor, ideea de „război sfînt”. El credea, și odată cu el mulți gîndeau la fel, că războiul de apărare a Germaniei era o treabă a statului și nu a bisericii, a principilor și a împăratului, iar nu a papii. Biserica putea doar să sprijine războiul cu turcii, ceea ce era cu totul altceva⁴⁶. Problema apărării statului l-a preocupat

⁴⁰ Scrisoarea de răspuns la bula „Excurge Domine” (1521) redată în K. M. Seetton *op. cit.*, p. 142.

⁴¹ K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 144.

⁴² Scrisoarea din 1521, redată în *loc. cit.*, p. 142.

⁴³ *Ibidem*, p. 143.

⁴⁴ H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 169.

⁴⁵ K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 133.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 140.

pe marele învățat ; ea izvora din spiritul național lă care aderase. De aceea concepția sa politică prevedea măsuri în acest sens. El cerea ca armatele să nu mai fie puse în slujba bisericii și a credinței, nici măcar aparent, iar participanții să nu mai fie desemnați potrivit confesiunii lor. La luptă să nu se pornească în calitate de creștini „ci ca cetățeni (bürger) sau ca ostași angajați și plătiți de împărat sau de altă mărire, față de care sînt datori să slujească cu ființa și averea lor. Și să nu se numească o armată a creștinilor sau creștinătate și nici o luptă a creștinilor. Ci o armată sau oaste a împăratului”⁴⁷. Semnul crucii folosit ca simbol în lupte dar care lui Luther îi amintea de biserica catolică și de papă (Antichrist cum îl numea Luther) îl făcea să protesteze în cuvinte ca acestea : „Dacă aș fi un luptător și aș vedea pe cîmpul de bătaie un preot sau stindardul cu semnul crucii, chiar dacă ar fi un crucifix adevărat aș lua-o la fugă de parcă aș fi urmărit de diavol”⁴⁸. Întrebarea se pune : cit de mare era numărul celor care împărtășeau sentimentele lui Luther ? Dacă papalitatea era atît de compromisă nu este de mirare că apelurile ei în numele credinței pentru a forma o coaliție antiotomană nu mai aveau răsunset. Stindardul pentru care oștile își vărsau singele, adăuga Luther, trebuia să fie al unui stăpîn lumesc, iar armata națională, la dispoziția principelui în slujba căruia se afla ⁴⁹. În locul oastei feudale care sub numele de creștin vîna gloria în bătălii și care considera jaful ca făcînd parte din legile războiului, Luther cerea o armată disciplinată care „să nu pretindă pradă, bunuri și onoare, ci să apere și să ocrotească prietenii oamenii de rînd, femeile și copii”⁵⁰.

Potrivit procedurii de atunci, Luther s-a folosit de argumente religioase, luate din biblie, pentru a combate obiceiuri învechite, consfințite de biserica catolică, aceasta fiind singura justificare cu greutate în acea vreme, demnă de a fi crezută și care-i obliga pe oameni să-și explice lor înșile ideile cu ajutorul voinței divine. O ideologie religioasă nu putea fi atacată decît de o ideologie tot religioasă ⁵¹. Lucrul acesta nu trebuie să ne inducă în eroare. Luther și-a dat seama în problema otomană de realitate și a înțeles importanța jocului diplomatic, îndemnînd chiar pe protestanți să se folosească de el, pentru a smulge de la împărat recunoașterea credinței lor ⁵². Dar tocmai pentru că a pătruns aceste taine ale politicii în care dușmăniile religioase erau date uitării, reformatorul german a demascat falsitatea propagandei religioase în jurul războaielor cu turcii, falsitate dată la iveală cu ocazia tratativelor dintre sultan, împărat și papă, ceea ce Luther considera o pactizare rușinoasă din partea a doi preținși conducători ai lumii creștine. În 1545 auzind despre înțelegerea dintre Soliman Magnificul și Carol V, el scria : „Dacă nu știai pînă acum mai află un lucru : papa, împăratul, francul și Ferdinand au expediat o solie strălucită cu daruri prețioase, pentru a duce tratative de pace cu turcul. Tocmai ei, care pînă acum l-au defăimat pe ture ca dușman al creștinătății, care sub acest pretext au stors mulți bani și au stirnit întreg

⁴⁷ M. Luther, *Eine Heerpredigt wider den Türcken*, p. 20.

⁴⁸ Scrisoare redată în H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 163.

⁴⁹ M. Luther, *Eine Heerpredigt wider den Türcken*, p. 20.

⁵⁰ *Ibidem*. Concepția lui Luther despre război îl apropia de asemenea de Erasmus.

⁵¹ F. Engels, *Războiul țărănesc german*, p. 59.

⁵² H. I. Kissling, *Türkenfurcht und Türkenhoffnung*, in „15/16 Jahrhundert, Südost-Forschungen”, XXII 1964, p. 14 și P. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 159, p. 170.

pământul împotriva lui. Căci pe seama lui satana romană a despuiat pământul prin indulgențe, armate și măestria lui de a jefui⁵³. Concluzia la care ajungea era că papalitatea nici nu avea interes să distrugă complet imperiul otoman și încheia exprimându-și nădejdea că această defăimare — cum o denumea el — însemna și sfârșitul imperiului, în sensul unei stăpîniri universale legată de biserica romană.

Este uimitor cît de mult seamănă cuvintele lui Luther cu ceea ce gîndim noi acum despre riscurile războiului și binefacerile păcii „Krieg gewinnet nicht verleuret aber vile und waget alles. Aber sanftmut verleuret nichts, waget wenig und gewynnet alles. . . .⁵⁴. Mai ales pacea în interiorul Germaniei îl preocupă, cu atît mai mult, cu cît, Reforma sa adăugase noi motive de învrăjbitură la cele vechi. El oferea principilor o ideologie în stare să le susțină interesele politice, în schimb le cerea să renunțe la rivalitățile dintre ei. Respectarea ordinii interne a fost crezul politic al lui Luther și pentru el a luptat pînă la urmă. Încă din 1528 aflînd de plănuită ligă ofensivă a landgrafului Filip de Hesa, care îl atrăsese și pe tinărul duce Johan Friederich de Saxa, Luther împreună cu Melancton au scris ducelui o epistolă în care cei doi se declarau net atît împotriva războiului, în general, dacă nu era impus de apărare, cît mai ales împotriva certurilor și ale luptelor dintre principii germani.

Teamă de anarhie l-a îndemnat să trimită răzvrătितului Michael Kohlhase⁵⁵ o scrisoare în care îi recomanda „resemnare creștinească” față de samavolnicia îndurată din partea seniorului său și a justiției feudale, deși Luther era convins că Kohlhase fusese victima unui abuz judiciar, frecvent în vremea sa. „A fi singur judecător și a judeca singur este nedrept. . . Întrucît solicitați sfatul meu (după cum îmi scrieți) eu vă povățuiesc, primiți pacea, cînd este posibil, și mai bine suferiți pagubă la avere și onoare decît să vă antrenați mai departe într-o astfel de acțiune. . . Faceți pace cinstind pe Dumnezeu și primiți paguba ca venind din partea lui Dumnezeu. . . .⁵⁶. Teamă de anarhie, pe de o parte⁵⁷, respect față de autoritate, pe de altă parte. Pentru Luther, puterea era expresia voinței divine și nimeni nu avea dreptul să i se opună. El a fost un reformator și nu un revoluționar, voia o reformare a statului și nu o revoluție socială. Dar cu aceasta alunecăm într-un alt domeniu al activității politice desfășurată de Martin Luther, acela al războiului țărănesc german (1525). Întreaga acțiune a conducătorului răsculaților, Thomas Müntzer, a privit-o cu „neîncrederea mocnită a unui reformator moderat față de un partid

⁵³ Textul redat în H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 165.

⁵⁴ *Die Reformation in Dokumenten*, p. 51.

⁵⁵ Michael Kohlhase, fost negustor de vite de pe malurile Havelei, suferise din partea castelanului Wenzel o mare nedreptate. Abuzînd de puterea pe care o avea, acesta i-a confiscat cîtiva cai. Ceea ce l-a indignat pe Kohlhase a fost, nu pierderea suferită, ci faptul că mergînd pe cale ierarhică din tribunal în tribunal n-a obținut cîștig de cauză. Peste tot s-a lovit de oamenii seniorului. Realitatea apărea astfel în toată cruzimea ei. Într-un conflict dintre un nobil și un om de rînd dreptate se da totdeauna nobilului. Kohlhase a hotărît să se răzbune. Ascuns în pădurile din jurul Elbei, împreună cu alți oropsiți ai soartei ataca pe bogați. Cîrînd a ajuns o adevărată teroare pentru nobili.

⁵⁶ *Fünffzig deutsche Luthersbriefe*, 1917, p. 53—54.

⁵⁷ Erasmus din Rotterdam a avut aceeași atitudine față de Kohlhase, vezi *Opus Epistolarum Erasmi Roterdami*, Oxford, 1928, vol. VII, p. 380, scrisoarea din aprilie 1528 adresată lui Kohlhase.

mai energic și mai radical”⁵⁸, iar pe țărani revoltăți îi califica drept „cîini turbați” față de care nimeni nu trebuia să aibă milă și își atribuia un merit de a nu fi pactizat cu ei⁵⁹. La întrebarea în ce măsură Luther a determinat sau influențat ideologia războiului țărănesc german, numeroși istorici înclină să creadă că Müntzer nu a fost un discipol și nici un continuator a lui Luther, ideologia sa își are rădăcini proprii, ceea ce, evident, nu înseamnă că Luther nu a jucat un rol hotărîtor în viața și lupta lui Müntzer⁶⁰. Doctrina lui Luther era pentru Müntzer „o teologie fără popor și împotriva poporului”⁶¹, o religie a pasivității, fără participarea oamenilor la făurirea propriului lor destin⁶². Conducerea și pedepsirea fărădelegilor erau lăsate exclusiv în seama celor mari. Învățătura lui Luther despre rolul pasiv al maselor, despre incapacitatea lor politică, avea drept consecință supunerea față de autoritatea laică, a principilor. În clipele de maximă încordare, cînd țărani amenințau pe nobili cu răsturnarea privilegiilor de clasă, Luther recomanda principilor Reforma căci ea „vă ajută să mențineți autoritatea voastră ce se clatină”⁶³.

Luther, deși a combătut ideologia societății feudale — religia catolică — a apărut orînduirea feudală, justificînd-o, în cele din urmă, tot cu ajutorul religiei, a religiei protestante. Contradicții în gîndire întîlnim nu numai la reformatorul german ci la majoritatea umaniștilor. Pe plan politic, umanismul a oscilat între afirmarea unor principii noi politice și păstrarea vechilor forme. Aceasta, se explică prin faptul că umanismul, deși era o doctrină nouă și reprezenta crezul unei noi clase istorice, el izvora, totuși, din gîndirea dogmatică și scolastică, fiind în întregime străbătut de înseși noțiunile împotriva cărora lupta. Așa se face că în același timp și chiar la aceeași persoană întîlnim atît idei ce aparțin concepției medievale despre societate, cît și idei proprii unei gîndiri noi descătusată de vechile prejudecăți⁶⁴. Neîncrezător în posibilitatea unei schimbări radicale în Germania, Martin Luther s-a agățat de ideea păcii interne ca de singura soluție salvatoare. De aici poziția sa de mediator între cele două clase aflate în conflict. Rînd pe rînd s-a adresat țăranilor și principilor pentru a-i împăca, înțelegînd vina pe care o aveau nobilii în dezlănțuirea războiului⁶⁵, dar necutezînd sau nevoind să-i înfrunte într-un conflict deschis. Răzvrătiților le arunca cuvinte de ocară, pe lîngă principii stăruia

⁵⁸ F. Engels, *Războiul țărănesc german*, p. 63. Pentru războiul țărănesc german și atitudinea lui Müntzer vezi și L. Demény, *Thomas Müntzer și războiul țărănesc german din 1525*, „Revista de istorie”, 1975, nr. 8, p. 1229. A. Armbruster, *Personalitatea lui Thomas Münzer*, *ibidem* p. 1215—1224.

⁵⁹ Fr. Engels, *Războiul țărănesc german*, p. 56.

⁶⁰ M. Steinmetz, *Thomas Müntzer in der Forschung der Gegenwart*, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 1975/6, p. 674.

⁶¹ *Ibidem*, p. 679—680.

⁶² Doctrina politică a lui Müntzer avea la bază tocmai ideea suveranității poporului, ce izvora din principiul egalității sociale.

⁶³ *M. Luther către principii*, document redat în anexa la *Essai sur l'histoire universelle*, Paris 1883, p. 510.

⁶⁴ A. I. Morton, *Utopia engleză*, București, 1958, p. 40.

⁶⁵ „Țăranii au întocmit 12 articole dintre care unele cuprind cereri atît de drepte încît vă dezarmează... căci ele acoperă pe principii de rușine” (*M. Luther către principii*). Este vorba de cele 12 articole de la Memmingen — 6 III 1525.

folosindu-se de influența ce o avea asupra lor pentru a-i opri de la războaiele interne.

Pacea, o idee pe de-a-ntregul umanistă, era firesc să existe și în concepția lui Luther. Acestui ideal măreț, spre care omenirea încă aspiră, inițiatorul Reformei din Germania i-a rămas credincios pînă la capăt. Ori de cîte ori autoritatea și prestigiul său i-au permis, s-a făcut solul păcii între două părți aflate în conflict, neprecupețind nimic. Moartea l-a surprins ca sol al păcii. În luna ianuarie a anului 1546 pe o vreme viforoasă, deși bolnav, s-a deplasat la Mansfeld pentru a împăca pe conții Albert și Gebhard. Era o situație în care nimeni n-ar fi putut interveni cu mai multă eficacitate. Negocierile s-au purtat în luna februarie la Eisleben, unde cei doi conți au semnat la 17 februarie un acord care punea capăt conflictului ⁶⁶. În dimineața celei de-a doua zile, la 18 februarie marele reformator german murea. Ultimul său act, care l-a adus în orașul natal, a fost închinat idealului pentru care luptase, se frămîntase nu odată ros de îndoieli, găsise soluții potrivite sau nu.

LA CONCEPTION POLITIQUE DU RÉFORMATEUR ALLEMAND MARTIN LUTHER

RÉSUMÉ

Martin Luther compte parmi les premiers idéologiques marquants de la bourgeoisie, non seulement de par sa réforme religieuse, qui entraîne un changement des moeurs, mais aussi du par le fait qu'il fut un penseur prestigieux de l'époque.

L'explication de cette préoccupation nullement secondaire est facile à comprendre car, ainsi que l'affirmait un savant contemporain de Luther, Paulus Iovins, la religion et le gouvernement présentaient au XVI-e siècle la même importance dans l'Etat.

Bien que faisant la distinction entre le matériel et le spirituel, Martin Luther manifesta le même intérêt pour le monde terrestre et l'ordre qui le gouvernait.

Le présent article souligne les aspects progressistes et les limites de la pensée politique du professeur de Wittemberg. On examine les principaux aspects d'une conception, en essence humaniste, qui essayait d'étendre l'individualisme et le particularisme, phénomènes typiques de la mentalité bourgeoise, de la sphère sociale à celle politique. Dès la disparition des formes collectives de vie médiévale, la valeur de la doctrine politique qui les accompagnaient disparut. Martin Luther nia le *Corpus Christianum* en tant que formation politique, tout en non seulement la papauté, mais aussi l'autorité impériale en tant que pouvoir universel incontestable. L'auteur essaie de saisir la définition de l'autorité d'Etat dans la conception de Martin Luther, une autorité conforme aux intérêts nationaux.

⁶⁶ Corespondența cu privire la conflictul dintre conții Albert și Gebhard redată în E. Booth, *op. cit.*, p. 236 — 237.

Dans le même temps on insiste sur la politique pacifiste du réformateur allemand et sur la manière dont il nous faut comprendre son attitude d'hostilité envers la guerre antiottomane.

On conclut que bien que promoteur d'idéaux nouveaux, le grand érudit allemand est demeuré attaché au système féodal. L'humanisme, tout en constituant une doctrine nouvelle qui représentait le crédo d'une nouvelle classe historique, découlait de la pensée dogmatique féodale; c'est pourquoi il portait, souvent, l'empreinte même des notions qu'il combattait. De là, l'inconséquence dans l'affirmation de certains principes, les contradictions qui se font jour également dans la pensée du réformateur allemand Martin Luther.

ETAPE ALE PROCESULUI DE RĂSPÂNDIRE ȘI ÎNSUȘIRE A SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC ÎN MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA PÎNĂ ÎN ANUL 1893

DE

AUGUSTIN DEAC

Anul 1821, reprezintă așa cum se subliniază și în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate își înaintare a României spre comunism — începutul epocii moderne a României.

Începînd cu acest an, ca urmare a extinderii și adîncirii relațiilor de producție capitaliste în economia României — proces puternic stimulat de evenimente deosebit de importante ca revoluția națională și socială condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democratică din 1848, punerea bazelor statului național modern român prin Unirea Moldovei și Munteniei (1859) și redobîndirea independenței depline de stat (1877—78), evenimente înfăptuite ca urmare a voinței ferme a poporului român — se produc adînci transformări în structura socială a țării. Rezultatul esențial al acestei transformări l-a constituit apariția și dezvoltarea celor două clase noi, fundamentale ale orînduirii capitaliste : burghezia și proletariatul. Formarea și dezvoltarea proletariatului în țara noastră au însemnat factorul de cea mai mare însemnătate pentru destinele istorice ale patriei noastre. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, caracteristic pentru evoluția societății românești, a fost manifestarea cu tot mai multă vigoare a proletariatului român ca o forță social-politică înaintată, revoluționară menită să ducă mai departe progresul social, să desăvîrșească transformările democratice ridicate spre rezolvare de cele două revoluții române de la 1821 și 1848, să conducă lupta împotriva exploatării capitaliste, pentru transformarea revoluționară a societății românești și construirea societății socialiste, lipsită de exploatare și asuprire.

O trăsătură a mișcării muncitorești din România a constat în aceea că încă în stadiul timpuriu al existenței sale, aceasta s-a manifestat ca o forță organizatorică. În același timp, tradițiile democratice din țara noastră, lupta seculară a poporului român pentru dreptate socială și libertate națională, intensificată odată cu apariția noului mod de producție capitalist, ca și activitatea ideologică și practică desfășurată de conducătorii răscoalei din 1784, a revoluțiilor de la 1821 și 1848 au oferit un climat favorabil atît pentru continua întărire a mișcării muncitorești cît și pătrunderea de

timpuriu în țara noastră a ideilor socialiste, la început a celor utopice, iar apoi a socialismului științific, creat de Karl Marx și Friedrich Engels. De o deosebită semnificație în acest sens, este aprecierea tovarășului Nicolae Ceaușescu, făcută cu ocazia aniversării în România a 125 de ani de la publicarea Manifestului Partidului Comunist de Karl Marx și F. Engels. „Este cazul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la plenara C.C. al P.C.R. din 28 februarie — 2 martie 1973 — să subliniem cu deosebită satisfacție faptul că partea înaintată a proletariatului român, militanții sociali de frunte ai poporului nostru au venit în contact cu ideile *Manifestului Comunist* la scurtă vreme de la apariția sa, că numeroase lucrări de bază ale clasicilor marxismului au fost traduse și difuzate în România curind după tipărirea lor, orientînd astfel mișcarea socialistă din România, țînd-o la curent cu gîndirea cea mai avansată a epocii.”

Astfel, unele documente ale vremii ne semnaleză, interesul unor personalități din țara noastră, pentru literatura marxistă, încă dinaintea izbucnirii revoluției române de la 1848.

În unele orașe ale țării și mai ales la București, erau cunoscute „*Deutsche-Französische Jahrbücher*” (Analele germano-franceze) publicate în limba germană la Paris în 1844 de Arnold Ruge și Karl Marx. La fel la București s-a găsit prima ediție a lucrării lui Fr. Engels *Die Lage der arbeitenden Klasse in England* (Situația clasei muncitoare din Anglia), tipărită la Leipzig în 1845.

Semnificative documente atestă răspîndirea pe teritoriul țării a *Manifestului Partidului Comunist* de K. Marx și Fr. Engels, în primii ani de la apariția lui.

Răspîndirea în țara noastră a lucrărilor lui K. Marx și a lui F. Engels a cunoscut o *vădită intensificare* în timpul existenței și activității Asociației Internaționale a Muncitorilor, cunoscută sub denumirea de *Internaționala I-a*, condusă de K. Marx și Fr. Engels, care și-a cucerit cu repeziune influență în rîndul maselor muncitoare din întreaga lume.

Multiple au fost căile prin care au pătruns în acei ani în țara noastră ideile socialismului științific. Mai întii amintim legăturile directe pe care unii intelectuali revoluționari români le-au avut cu această organizație. Izvoarele documentare atestă că numeroși revoluționari români (Gh. Panu, Vasile Conta, Mircea Rosetti, Titus Dunca, Zamfir Ralli Arbore au fost membri ai secțiunilor de la Paris, Bruxelles, Zürich, etc. ale Asociației Internaționale a Muncitorilor.

Strînse au fost legăturile organizațiilor muncitorești din țara noastră cu Internaționala. Amintim în primul rînd secția din Timișoara a Internaționala I-a. Înființată la numai patru ani de la crearea Internaționala I-a, după cum s-a menționat și la Congresul al IV-lea al Internaționala I-a ținut la Basel în 1869, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara, era astfel caracterizată într-un raport al autorităților monarhiei dualiste austro-ungare din 27 octombrie 1871. „Internaționala a pătruns adinc și la Timișoara, în rîndurile muncitorimii numeroase a nenumăratelor fabrici din acest oraș, cît și printre muncitorii săraci, care lucrează în orașele miniere apropiate Anina și Reșița”. Într-un alt loc același raport relevă că organizațiile muncitorești, cunoscute sub denumirea de Asociația Generală a Muncitorilor din orașele Timișoara, Arad, Sibiu, Brașov, Reșița,

Anina, Orăștie ... s-au declarat a fi internaționaliste ..., ele aparțin celor care urmează Internaționala". În raportul amintit al autorităților burghezo-moșierești austro-ungare referitor la legăturile Asociației din Timișoara se menționa : „Ei (conducătorii muncitorilor — A.D.) întrețin o legătură vie, nemijlocită cu cei mai distinși conducători ai Internaționalei, și anume cu secretarii generali Karl Marx și George Eccarius (Londra), I. Ph. Becker (Geneva), Bebel și Liebknecht (Leipzig), Sorge (America). Pe această cale ajung la cunoștința diferitelor asociații muncitorești de aici manifestările Internaționalei”.

Din documentele vremii rezultă că și muncitorii înaintați din această parte a țării citeau ziare și broșuri publicate de Internaționala I-a. În luna mai 1871 Carol Farcaș a primit din Londra pentru secția din Timișoara mai multe colete conținând diferite materiale propagandistice, ca de exemplu : *Statutele Asociației Internaționale* a membrilor întocmite de K. Marx și Fr. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, *Procesul Comuniștilor din Colonia* de K. Marx etc. De asemenea seseau în sute de exemplare și ziarele „Vorbote”, „L'internationale”, „L'opinion”, „Der Volkstaad”, „Le Rappel”, „La cause de peuple”, „Die Tagwacht”. Aceasta a fost una din căile cele mai importante de răspândire a ideilor socialismului științific pe teritoriul țării noastre. O importanță deosebită în înarmarea revoluționarilor români cu socialismul științific a fost procurarea primului volum din opera fundamentală a lui K. Marx *Capitalul*, ediția Hamburg 1867, care a fost larg răspândit pe întreg teritoriul țării noastre. Ulterior au circulat în România și edițiile în limbile franceză și rusă ale *Capitalului* lui K. Marx.

În numeroase articole, studii și lucrări de specialitate s-a reflectat pe larg procesul de creștere și întărire a Internaționalei I, activitatea secțiilor ei din diferite țări, precum și informări despre unele conferințe și congrese ale acesteia. Din multitudinea de informații despre această Asociație și despre Comuna din Paris, ca fruct al acesteia, apărute în presa românească a timpului, rezultă cu claritate că Internaționala I a constituit și pentru opinia publică progresistă română un remarcabil eveniment, o „idee care a avut un mare răsunet”, după cum scotea în evidență în epocă și Ion Ghica.

Am vrea să subliniem un element deosebit de important pentru periodizarea răspândirii socialismului științific în limba română, neevidențiat încă pe deplin în literatura noastră de specialitate și anume că ziarele și revistele burghezo-democrate românești ale vremii printre care „Românul”, „Gazeta Transilvaniei”, „Albina”, „Federațiunea”, „Familia”, „Trompeta Carpaților” și multe altele, la care colaborau o seamă de militanți socialiști revoluționari, informându-și cititorii cu date și fapte prețioase privind activitatea acestei Asociații internaționale și a conducătorilor săi, popularizau în țară și unele teze și idei esențiale ale socialismului științific, creat de K. Marx și Fr. Engels, contribuind astfel încă de pe atunci la răspândirea în limba română a marxismului.

Amintim în acest sens articolul *Asociația generală a lucrătorilor din Londra* din „Gazeta Transilvaniei”, articol reprodus apoi și de „Albina”, „Românul” și de alte ziare ale vremii, în care după ce se aprecia că „Asociațiunea internațională care în vremea din urmă joacă un rol atit de mare

prin fabrici și în bătălia dintre Comuna din Paris și guvernul din Versailles s-a urzit . . . la Londra, în anul 1864”, se evidențiază scopul urmărit de această „Asociațiune”. Ea se născuse remarca gazeta „*pentru a ajuta pe toți lucrătorii din lume în contra tiranizării capitaliștilor*” (subl. ns. — A.D.). Pentru a lămurii cititorii ce anume se înțelege prin tiranizare, se dădeau exemplificări în lumina lucrărilor lui Marx cu privire la relațiile existente între capitalist și muncitor în orînduirea capitalistă.

O altă teză deosebit de importantă a marxismului a fost evidențiată în același articol, teză sintetizată de K. Marx și F. Engels în *Manifestul Partidului Comunist* și anume a necesității emancipării politice a clasei muncitoare, pentru instaurarea unor raporturi noi, drepte în societate. Asociațiunea urmărește — completa „Gazeta Transilvaniei” ca „lucrătorii să devină în stare recunoscuți drept un factor politic și să nu fie — bunăoară cum sînt acum în cele mai multe țări excluși de la drepturile politice”.

Publicînd articolul intitulat „Internaționala”, gazeta „Federațiunea” deslușea cîteva resoarte care trădează că autorul lui înțelegea mecanismul exploatării în societatea capitalistă după explicațiile socialismului științific.

Revista „Familia” în numărul său din 19/31 decembrie 1871, în articolul „Carol Marx, președintele Internaționalei”, reproducea pentru prima dată în limba română primul punct din Statutele acestei Asociații, statute care au fost redactate de K. Marx, în care se sublinia scopul înființării ei și anume : „Societatea se constituie pentru ca să formeze un punct central de coordonare și coordonare între lucrătorii tuturor imperiilor care toți tind într-o aceluiași scop, pentru sprijinul reciproc să conlucreze în continuu pentru prospectarea clasei lucrătorilor”. Era acesta un sprijin direct dat lucrătorilor români care tocmai în acești ani își înființau noi și noi asociații profesionale, urmărind în același timp și unirea tuturor acestora într-o singură organizație centralizată la scara națională.

La rîndul său, ziarul „Telegraful” sublinia aceeași idee marxistă că „această societate e organizată pe niște baze care tind . . . a aduce adevărata egalitate într-un stat, care tind a scoate poporul, clasa muncitoare de sub exploatarea cîtorva individe, care tind a aduce libertatea muncii . . . care tind a da poporului instrucțiunea spre a-și cunoaște valoarea sa, care tind în fine, a da puterea în mîinile mulțimii, iar nu a cîtorva individe fără conștiință și moralitate, lacome numai a se îmbogăți din spinarea poporului . . .”.

Comentînd actele samavolnice luate de cancelarul german Bismarck împotriva organizațiilor socialiste muncitorești ale Internaționalei, de pe teritoriul Germaniei, aceeași gazetă română „Telegraful”, prin pana unuiia dintre redactorii săi, cunoscător a ideologiei revoluționare, arată că orice ar face Bismarck, oricît ar voi să oprească dezvoltarea mișcării socialiste, oricît ar voi să împiedice progresul Internaționalei, el nu va reuși.

Gazetele românești au reprodus de asemenea pentru prima dată în limba română o seamă de hotărîri ale Internaționalei I, adoptate la diferite Congrese și Conferințe ale acesteia, documente care au fost elaborate de K. Marx și F. Engels. Relevăm în această ordine de idei lucrările și hotărîrile Conferinței de la Londra ale Internaționalei I din septembrie

1871. Astfel gazeta „Albina”, informându-și cititorii despre prima ședință a Conferinței de la Londra a Internaționalei I, amintea că ea o deschisese Karl Marx, în 17 septembrie, cerind din capul locului ca în această conferință să se discute și să se decidă un plan de organizare, mai bun, să se inițieze o politică tactică și disciplină mai sănătoasă și să se afle remediu mai corespunzător pentru ajungerea scopului asociațiunii.

Expunându-și poziția față de cauza celor exploatați și asupriți redacția gazetei „Albina” sublinia admirativ: „Noi care simțem cu trup și suflet pentru emanciparea muncii și recunoașterea lucrătorilor de un factor egal îndreptățit în societate, totdeauna și întru toate ne-am interesat de numita asociațiune și avem ferma credință că și între stimabilii noștri lectori se vor fi aflând mulți de aceia care trebuințele și mișcările din timpurile din urmă ale Internaționalei nu le vor considera un ce fără nici o valoare. De aceea noi pururea vom informa pe lectorii noștri despre pașii ce vor face această asociațiune pentru atingerea scopului și realizarea dorințelor ei, cu atît mai virtos căci în viitor lumea are să se aștepte la multe și mari lucrări din partea lucrătorilor așa numiții socialiști”.

În presa românească progresistă a vremii cu ocazia prezentării evenimentului epocal — Comuna din Paris, au fost de asemenea popularizate pentru prima dată în limba română o seamă de teorii și idei ale socialismului științific. Astfel, într-un articol editorial din 18/30 aprilie 1871, intitulat *Adevărul înțeles al răscoalei din Paris*, ziarul „Albina” după ce relevă că „puțini sînt care au meditat bine și practic despre reala tendință a Comunei răscolate din Paris”, cu simpatii pentru Comună scria: „Nu desconsiderăm supremul principiu al Comunei, ci apreciem scopul principal și generos al ei, îi pricepem sublimul și îndreptățirea aceia, înțelegem cum miile cuprinse de adevărul acela merg cu bucurie în moarte pentru afirmarea și eluptarea lui”.

Despre unul din principiile formulate în programul Comunei și anume ca „lucrătorului să i se asigure valoarea integrală a muncii sale” în același articol de fond al ziarului „Albina” în lumina tezelor marxiste se scria „Nu oare este regretabil că munca și muncitorul n-are alt preț, altă valoare, decît pe care voiește a i-o da capitalul și capitalistul; nu oare este regretabil că pe cînd capitalul și averea în toate întreprinderile se înmulțește și îngrămădește în mîinile în care deja se află și în proporții colosale, munca și muncitorii prin care se face acea înmulțire rămîn, trebuie să rămînă după ordinea de azi în calicie, rămîn și caută să rămînă unelte tributare capitalului, capitaliștilor”. Zugrăvind în asemenea culori tabloul exploatării muncitorului de către capitalist, ziarul ajunge la concluzia că situația social-economică și politică menționată reclamă reforme, „reclamă o altă ordine socială mai dreaptă, mai omenească” (subl. ns. — A.D.) și, remarcă ziarul, aceasta o urmărește răscoala din Paris. „Cu un cuvînt ea ațîntește emanciparea muncii, ridicarea ei la valoarea de factor egal îndreptățit în societate și în stat”. Și adaugă: „Cei din Paris aflîndu-se de data asta cu arme bune în mîini, mai de grabă vreau să piară decît să le depună, pînă n-or deslega cu ele marea și importanta chestiune socială”. Redacția ziarului era ferm convinsă de triumful cauzei Comunei, chiar dacă temporar comunarzii vor fi învinși.

Peste o lună după înfrângerea Comunei, „Albina” sublinia necesitatea repetării ei. „Comuna Parisului se va repeta în Londra, Liverpool, Bristol, și prin toate urbele mari cu muncitori numeroși pînă atunci, pînă cînd munca nu va fi emancipată de capital”.

Într-un alt articol tipărit de aceeași publicație, demonstrîndu-se dreptul poporului de a face revoluție pentru dărîmarea nedreptății se arată între altele că poporul are dreptul la revoluție, „adică dreptul de a se opune potestății (puterii politice a celor avuți — A.D.) de stat, cu mina armată; spre a o înlocui cu alta” sau chiar statul să se „transforme”. Și motivînd acest drept, autorul remarcă : „Cînd guvernele abuzează de legi și de putere în mod brutal, cînd ele fac neposibil poporului exercițiul de drept și de dezvoltare, poporul este în drept a se opune cu putere fizică”.

Elogiînd insurecția proletarilor din Paris, eroismul fără seamăn al comunarilor într-un articol, ziarul „Românul” scria „Capii revoluțiunii din Paris, de la 18 martie, erau toți muncitorii și . . . aveau dreptatea de partea lor . . . Printr-un eroism fără exemplu (comunarii) atraseră din nou asupra Franței admirațiunea chiar a inamicilor ei”.

„Gazeta Transilvaniei”, reproducînd în articolul „Programa Comunei pariziene”, după oficiosul Comunei, schițele principale din programul „Pretențiunilor și a dorințelor populațiunii din Paris”, despre care un alt ziar românesc „Orientul” aprecia că „e o clară afirmațiune aspirațiilor socialiste”, relevă, în spiritul socialismului științific, însemnătatea Comunei din Paris ca nouă etapă în evoluția societății omenești. „Revoluțiunea Comunală de la 18 martie 1871 începe una eră nouă pentru politică și știință. Ea este capătul timpului vechiu, al clerului, militarismului, oficialilor, al exploatării țării, al zilelor de agio, de monopol, și privileghe, cărora proletariatul are să le mulțumească servitutea și una parte a nenorocirii sale”. „Revoluția din Paris — ca revoluție modernă tocmai pentru marile ei sarcini, pe care le are de îndeplinit, afirma „Gazeta Transilvaniei” „este cea mai înfricoșată și mai adînc tăietoare dintre toate revoluțiile care le cunoaște istoria”.

La rîndul său „Telegraful” publică ample extrase în anul 1871 de asemenea pentru prima dată în limba română din Circulara adresată de Consiliul General a Internaționalei, cu sediul la Londra, adresă redactată de Karl Marx și trimisă „la toți membrii uniunii din Europa și din Statele Unite”, care, după aprecierea ziarului român — declară că nici o vărsare de sînge nu poate împiedica legătura lucrătorilor, care au pășit la luptă deja în diversele țări ale lumii civilizate, căci este vorba de organizațiunea internațională a lucrului contra conjurațiunii cosmopolite a capitalului”.

Ample relatări găsim în publicația română despre personalitatea lui Karl Marx, evidențiîndu-se și cu această ocazie anumite trăsături ale învățăturii sale.

Gazeta „Federațiunea”, de exemplu, îl prezintă pe Marx, ca pe unul care „toată viața civilă și politică de astăzi și-a propus a o răsturna din fundament”. Îi dezvăluie marea sa capacitate de organizare și de orientare în noianul evenimentelor.

Din exemplele prezentate, rezultă, cu claritate, că opinia publică românească a făcut cunoștință prin intermediul presei românești din

anii 1868—72 cu o seamă de teze și idei importante din concepția revoluționară despre natură și societate, plămădită de Karl Marx și Fr. Engels, pe care le-a publicat fie sub formă de fragmente din lucrările lor, sau printr-o multitudine de comentarii în spiritul acestei învățături. Toate acestea ne fac să subliniem că traducerea în limba română a unor teze și idei din lucrările lui K. Marx și Fr. Engels datează încă din această perioadă și nu din 1880, cum se apreciază pînă în prezent în literatura noastră de specialitate.

Fenomenul Asociației Internaționale a Muncitorilor și a Comunei din Paris, reflectat pe larg în presa românească a timpului a fost un prilej așadar pentru opinia publică, îndeosebi pentru intelectualitatea progresistă și pentru masele muncitoare exploatare și asuprite din țara noastră de a face cunoștință încă de pe acum cu idei, teze, din cea mai înaintată ideologie a timpului, socialismul științific, ceea ce a avut urmări dintre cele mai pozitive atît pentru întărirea organizatorică a organizațiilor muncitorești — creșterea combativității mișcării muncitorești, în intensificarea luptelor sociale de clasă cît și în *afirmarea* mișcării socialiste marxiste, organizate încă din acești ani — 1868—72 pe pămîntul României.

Astfel, în cadrul organizațiilor muncitorești existente în România, apare mai pregnant caracterul revendicativ, necesitatea ca organizațiile muncitorești din țară „să fie astfel regulată (organizată — A.D.) precum este la Paris și în celelalte orașe ale Europei civilizate”. Nu este întîmplător faptul că tocmai acum începe să se răspîndească mai hotărît în mijlocul muncitorilor români ideea unirii, a înfrățirii lor : „Numai prin asociațiune — declara un muncitor — și unire se poate învinge orice obstacole”, precum și înființarea unei asociații care să cuprindă pe toți lucrătorii din România, indiferent de profesioni.

Creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor români ca urmare firească atît a dezvoltării capitaliste a țării, a adîncirii contradicțiilor sociale, cît și a *pătrunderii* în sinul acesteia încă din acești ani a ideilor revoluționare, formulate de K. Marx și F. Engels, este oglindită în articolul defond publicat în primul număr al gazetei muncitorești române „Uvrieturul” din anul 1872 : „Uniți într-un adevărat scop de înaintare și îmbunătățire a soartei — se releva în acest articol — cea mai mare parte a lucrătorilor tipografi au găsit de cuviință de a se grupa sub stindardul care să reprezinte de acum și în viitor *unirea și înfrățirea tuturor lucrătorilor* (subl. ns — A.D.) pentru ca astfel să putem dărîma răul și injustiția, ce de mult timp bîntuie *clasa lucrătorilor* (subl. ns. — A.D.). Pentru a ajunge la acest rezultat, am găsit că ne putem mai cu înlesnire a ne înțelege unii cu alții, sau mai bine zis, de a ne comunica ideile unii altora, era de necesitate a avea un organ al nostru, adică *al tuturor lucrătorilor, independente de orice influențe străine intereselor noastre* (subl. ns. — A.D.). De aceea ne-am decis ca în locul ziarului *Analele* să apară o nouă foaie care sub un alt titlu și altă formă să *lupte neîncetat numai și numai pentru apărarea intereselor lucrătorilor*” (subl. ns. — A.D.).

Această declarație reprezintă o cotitură calitativă, un element esențial nou în mișcarea noastră muncitorească, ca urmare a dezvoltării conștiinței de clasă, a luării de contact cu ideile marxiste. Acum lucrătorii români vorbeau pentru prima dată de o *clasă muncitoare*, de necesitatea

unirii tuturor lucrătorilor într-o singură organizație muncitorească la scară națională, manifestind o vădită creștere a conștiinței lor de clasă pentru înfăptuirea acesteia. „Să fim astfel de uniți și întăriți în credință — se remarcă în același articol de fond al ziarului „Uvrietur” — în principiul de îmbunătățire a soartei și a ridicării lucrătorului la pozițiunea ce o merită încît să preferăm că mai bine să nu mai existăm decît să privim la ruinele stindardului nostru”.

Într-adevăr organizația „Asociația generală a lucrătorilor din România” înființată în octombrie 1872, marchează — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „începutul organizării de clasă pe scară națională a proletariatului român”. În fruntea ei s-au aflat atît muncitori luminați cît și elemente socialiste provenite din rindurile intelectualității dornice de a sprijini lupta muncitorilor.

În toată perioada care a urmat Comunei din Paris cînd mișcarea muncitorească și socialistă din România se desfășoară într-un cadru organizat, în centrul activității acestora a stat organizarea cît mai temeinică a luptelor sociale pe baza însușirii socialismului științific și a experienței Comunei din Paris.

În acest sens nu este lipsit de interes faptul că la numai trei ani de la Comuna din Paris circula printre socialiștii români un document intitulat *Către partizanii Comunei*, în care se subliniază necesitatea strîngerii tuturor forțelor revoluționare, afirmîndu-se crezul comunist, în lumina *Manifestului Partidului Comunist*, întocmit de K. Marx și F. Engels. „Sîntem comuniști, pentru că vrem ca pămîntul cu toate bogățiile lui naturale să nu mai fie exploatate numai de cîțiva, ci să aparțină comunității. Pentru că noi vrem ca, liberi de orice împilare, stăpîni, în sfîrșit, pe toate mijloacele de producție: pămînt, fabrici etc., muncitorii să facă din această lume un loc de bunăstare și nu de mizerie”. În acest document se vorbea răs-picat de necesitatea coalizării eforturilor pentru răs-turnarea prin forță a acelora care se mențin cu forța. Autorii acestui document menționau pentru prima dată în literatura din țara noastră, despre teza marxistă a necesității instaurării dictaturii proletariatului, ceea ce denotă înțelegerea clară a unor laturi esențiale a ideologiei revoluționare.

Așa după cum rezultă din numeroase referiri documentare de la înființarea cercurilor revoluționare marxiste și pînă în 1879, anul primului Congres socialist din România, membrii acestor organizații au depus eforturi susținute în continuare în vederea cunoașterii lucrărilor lui K. Marx și F. Engels, luării de contact cu ideile marxiste, dezbaterei lor în cadrul cercurilor revoluționare, cu un cuvînt înarmarea lor cu cea mai înaintată și revoluționară teorie științifică despre natură și societate precum și formularea primelor programe revoluționare românești.

Aceste preocupări se vor materializa în cîteva programe de acțiune, care reflectă nivelul de cunoaștere și pătrundere a socialismului științific. Prima schițare de program a socialiștilor români datează din anul 1875 și este cuprinsă într-o scrisoare aparținînd lui Nicolae Codreanu, intitulată sugestiv: *Din România*. După ce se demasca starea extrem de apăsătoare a maselor muncitoare, în rindurile căreia „domnește nu fericirea și belșugul, ci foamea cea mai crudă, foamea cronică, care dă naștere în sînul populației muncitoare la boli și mortalități, ca în felul acesta să poată înflori toți jefuitorii exploatatorii și paraziții muncii poporului”, din acest

document rezulta că revoluționarii români își dădeau seama, încă de atunci că stările insuportabile create maselor muncitoare „sînt rezultatul orînduirii social-economice actuale” (capitaliste), că „nimic nu va salva pe muncitori de acești însoțitori inevitabili ai actualei orînduirii social-economice, nici fertilitatea solului, nici condițiile climaterice favorabile, nici densitatea redusă a populației, nici hărnicia sa. Toate aceste condiții care ar trebui să creeze fericirea și mulțumirea muncitorilor servesc numai unei inavuțiri mai mari a paraziților bogați și exploatatorilor muncii poporului”. În lumina ideilor fundamentale ale marxismului N. Codreanu sublinia : „Numai *revoluția socială* (subl. ns. — A.D.) va putea să ne conducă și pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și mulțumirii muncitorilor ; numai ea va smulge din rădăcini și va nimici în rîndurile națiunii noastre clasa exploatatorilor privilegiați ai populației muncitoare ...”

Dacă țelul luptei era clar exprimat de mănunchiul de revoluționari români încă la 1875, trebuia dusă o activitate sistematică de atragere în mișcarea socialistă a noi și noi aderenți și de a înarma cu aceste idei proletariatul român în dezvoltare, singura clasă în stare să le înfăptuiască în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii sociale exploatate și asuprite. Totodată, revoluționarii români înțelegeau că trebuia creată o forță politică la nivelul întregii țări, înarmată cu socialismul științific care să înmănucheze toate organizațiile muncitorești socialiste din România. „Cit timp nu ne vom manifesta în fața societății române ca partid, propaganda ... nu are nici o importanță” scria C. Dobrogeanu-Gherea lui N. Codreanu în 1878. Sînt concludente în acest sens numeroasele documente ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, care, începînd din anii 1878—1879, evidențiază permanentele căutări ale marxiștilor români spre definirea structurii și denumirii partidului politic al proletariatului român.

În anul 1879, acțiunile pentru pregătirea documentelor programatice în vederea ținerii unui congres socialist s-au intensificat. Astfel, în consfătuirea ținută la Ploiești la 25 februarie 1879, V. G. Manicea, C. Stăuțeanu, Al. Spiroiu, Eugen Lupu și C. Gorănescu, reprezentînd mișcarea marxistă dintr-o serie de orașe ale țării, însărcinați cu întocmirea proiectului de program al viitoarei organizații politice marxiste centralizate la scara națională, propunea ca denumirea partidului politic să fie *Internaționala democratică din România* care să se înfăptuiască prin unirea tuturor organizațiilor socialiste din România. La 27 februarie 1879, în aceeași componență, reprezentanții organizațiilor socialiste, întruniți de data aceasta la București, stabileau necesitatea ca organizația politică centralizată la scara națională „să se pună cit mai curînd în comunicație cu celelalte cercuri internaționale din străinătate”.

Totodată continuă încercările de formulare a unor schițe de program de acțiune ale mișcării marxiste centralizate la scara întregii țări. La 28 octombrie 1879, gazeta ieșeană „Basarabia” sintetiza în lumina socialismului științific principiile programatice ale mișcării socialiste române : „Mîntuirea poporului prin el însuși ; emanciparea lui economică ; autonomie comunală ... ; solidaritatea poporului muncitor din toată lumea fără deosebire de naționalitate”. Într-un alt document programatic intitulat *Credo al socialiștilor*, se prevedea că „Numai egalitatea economică între

oameni va aduce adevărata egalitate și fraternitate . . . , va aduce adevărata egalitate politică, precum și adevărata libertate politică, care chiar în cele mai progresiste și democratice state actuale este himeră . . . , numai egalitatea economică va emancipa clasele muncitoare de sub jugul economic, politic, intelectual, moral și religios al claselor dominante”. Egalitatea economică — se arăta mai departe — poate fi realizată într-un mod durabil numai prin „sechestrarea instrumentelor mari de producțiune, care sînt astăzi proprietatea individuală a oamenilor deosebiți și trecerea acestor instrumente în proprietatea colectivă a societăților de muncitori”. Aceste aprecieri vădesc o orientare fermă după principiile marxiste.

De o importanță deosebită pentru întărirea mișcării revoluționare din România l-a constituit Congresul socialist din octombrie 1879 de la Iași care a cristalizat prevederi programatice specifice etapei respective de evoluție a mișcării noastre socialiste, înainte de toate în ceea ce privește orientarea activității spre înarmarea clasei muncitoare din România cu teoria socialismului științific, reușind să întărească și să lărgască atît cadrul organizatoric, cît și sfera și metodele de luptă ale mișcării socialiste. După această dată, în viața social politică a țării se vorbea tot mai insistent despre existența partidului socialist, fie că se numea „partidă socialistă”, „partidă a muncitorilor”, fie „social-democrație” etc. Congresul a însemnat o cotitură importantă în dezvoltarea mișcării socialiste, marcînd o apropiere vădită a organizațiilor socialiste de mișcare muncitorească. De la această dată, socialiștii români au acționat nemijlocit și pe planul organizării profesionale a muncitorilor pe principiul luptei de clasă chemîndu-i pe aceștia la adunările și întrunirile organizațiilor socialiste. Elocvent pentru această orientare este faptul că gazeta „Înainte” editată în 1880, se subintitula, pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești din România, „organ democratic socialist și al proletariatului român”, ceea ce denotă că socialiștii din țara noastră se considerau uniți cu proletariatul român.

Remarcînd organizația politică nouă, socialistă-marxistă, pe care o reprezenta, gazeta „Înainte”, în editorialul-program din primul său număr, sublinia : „Sîntem în România avangarda luptătorilor puternicei falange a Occidentului, care a ridicat deja de mult și face să filfiie sus și mindru drapelul roșu nepătat al democrației socialiste . . . Vom fi, așadar, apărătorul, drepturilor de om și muncitor al proletariatului român”.

Nu este întîmplător faptul că în același an 1880, apare prima revistă socialistă română intitulată semnificativ „România viitoare”. În articolul intitulat „Program electoral al lucrătorilor socialiști”, al cărui autor era Constantin Dobrogeanu-Gherea — reproducea programul întocmit, de muncitorii francezi, cu ocazia Congresului de la Paris din acel an inspirat din programul politic al Comunei din Paris, program „care singurul pînă acum, trecînd de la teorie la practică” a țintit mijloacele de a constitui din proletariatul francez o partidă de acțiune imediată”. Prezintă interes istoric, pentru orientarea revoluționară a socialiștilor români, faptul că Gherea a subliniat că unele puncte programatice erau luate din decretule elaborate la Paris de Comună revoluționară. Astfel, punctul 2 din programul politic, relevîndu-se necesitatea întoarcerii către națiune a bunurilor bisericilor, Gherea trece în paranteză observația că această revendicare

există și în decretul Comunei din 2 aprilie 1871. La punctul 8, unde se vorbea de suprimarea dreptului patronilor de a amenda pe lucrători se menționa în paranteză : decretul Comunei din 27 aprilie 1871.

În aceeași revistă „România viitoare” C. Dobrogeanu-Gherea a publicat și alte programe de acțiune ca *Declarațiunea alianței socialiste republicane*, însoțită de *Programa politică* și *Programa economică*, care ținând seama de noile condiții istorice din Franța nu prevedea deschis toate revendicările sociale și politice ale proletariatului. Revista „România viitoare” își asigura cititorii că socialiștii francezi mergeau pe drumul trasat cu sîngele lor generos de eroicii comunarzi. Constantin Dobrogeanu-Gherea considera, încă de pe atunci, adică în 1880, că un program revoluționar, cu adevărat, se bazează pe punctele programatice ale Asociației internaționale a muncitorilor și pe Programă Comunei din Paris. El releva că un program revoluționar este numai acela care afirmă necesitatea trecerii mijloacelor de producție în proprietatea colectivă pe cale revoluționară și că acest rol revine proletariatului condus de partidul său de clasă, ceea ce el le-a formulat cu deosebită claritate în studiul său programatic *Ce vor socialiștii români?* publicat, în 1886.

Interesul deosebit și înțelegerea de către mișcarea socialistă română a socialismului științific, a marxismului este elocvent ilustrată de nenumăratele articole de popularizare a celor mai variate laturi ale socialismului științific, de publicare în ziare și reviste socialiste românești a noi și noi lucrări și teze ale lui K. Marx și F. Engels, cît și de activitatea mișcării noastre muncitorești și socialiste din acești ani.

Elaborarea programului marxist *Ce vor socialiștii români?* a fost posibilă datorită dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste precum și progreselor însemnate înregistrate pe calea răspîndirii și însușirii temeinice a marxismului în țara noastră.

Tocmai aceasta i-a permis lui C. Dobrogeanu-Gherea, după ce în primele numere ale publicației „Revista socială” a analizat pe larg legile și relațiile economice ale societății capitaliste, să elaboreze în numerele 8—11 o serie de articole care, unite, au devenit o adevărată expunere a materialismului istoric și a programului socialiștilor marxiști din România. Acest studiu, intitulat *Ce vor socialiștii români?*; *Expunerea socialismului științific și programul socialist*, este unul dintre cele mai importante documente ale gândirii marxiste din România de la sfîrșitul veacului XIX. Reprezentînd prima cercetare marxistă *de amploare* apărută în țara noastră, ea cuprindea o sinteză a ideilor fundamentale ale socialismului științific precum și o analiză, în lumina materialismului istoric, a realităților social-economice și politice ale țării noastre.

Apariția acestei lucrări răspundea unei necesități resimțită de mișcarea socialistă. Ea se prezenta acum cu un program propriu bine formulat înaintea opiniei publice : „Noi venim cu o idee măreață, dar totodată și nouă pentru țara noastră ; se vede deci ce datorie avem de împlinit : ... trebuie să dovedim că socialismul are loc în țara aceasta și că nu-i plantă exotică la noi, cum nu-i nici în Europa, trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului”.

Situîndu-se pe pozițiile marxismului, Dobrogeanu-Gherea reliefa diferența radicală dintre socialismul utopic și cel științific.

Lucrarea definește, totodată, metoda și concepția despre lume a socialismului științific ca fiind *materialismul istoric*, cu ajutorul căruia se dezvăluie cauza determinată a dezvoltării sociale, *modul de producție*, și motorul acestei dezvoltări, *lupta de clasă*, se demonstrează caracterul inevitabil al apariției unei noi societăți, socialiste, se prevăd formele sociale viitoare. „Analiza istoriei — remarcă Gherea — a adus pe socialiști la înțelegerea bazei materialiste a istoriei. N-am putea să explicăm mai bine această concepție decât prin vorbele lui F. Engels, care, după Karl Marx, este cel mai de frunte reprezentant al socialismului științific”. În consecință, este reprodus un larg citat din lucrarea *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în care se arată că materialismul istoric se întemeiază pe faptul că producția și schimbul produselor sînt temelia oricărei orînduiri sociale, că în fiecare societate repartitia produselor și împărțirea claselor sociale este determinată de ce se produce și de modul cum se produc și se schimbă produsele. Pornind de la această teză, lucrarea citată ajunge la concluzia marxistă că schimbările sociale și politice își au cauzele ultime nu în mintea oamenilor, nu în înțelegerea tot mai adîncă a adevărului etern și a justiției, ci în schimbările care au loc în modul de producție, deci nu în filozofie, ci în economia unei epoci istorice.

În partea întîia a lucrării *Ce vor socialiștii români?* intitulată *Socialismul științific european*, pe baza ideilor *Manifestului Comunist* și al lucrării lui Engels mai sus menționate, sînt schițate fazele evoluției societății, sînt caracterizate modul și relațiile de producție ale celor trei orînduiri sociale prin care a trecut omenirea: sclavagismul, feudalismul și capitalismul. Se stăruie asupra cauzelor ce determină succesiunea progresivă a dezvoltării istorice, demonstrîndu-se că „societatea în mersul său pregătește singură toate condițiile materiale pentru realizarea unei forme noi, forma care pentru societatea actuală este socialismul”. Așa cum toate formațiile social-economice anterioare au fost înlocuite în urma revoluției cu forme noi, așa nici societatea burgheză nu este o fază veșnică în dezvoltarea istoriei omenirii. Autorul se oprește pe larg asupra dezvoltării contradicțiilor care macină societatea capitalistă, evidențiind că antagonismul principal, este acela dintre producție și însușirea individuală. Relațiile de producție dominante capitaliste ajungînd să stînjenească dezvoltarea noilor forțe de producție prin „trecerea instrumentelor de muncă în proprietatea națiunii întregi”, proprietatea privată va fi înlocuită cu cea colectivistă, va dispărea astfel exploatarea omului de către om, omul devenind cu adevărat liber.

Un merit însemnat al studiului constă în aceea că definește, pentru prima oară în literatura socialistă din România, rolul istoric al proletariatului: acela de a lichida pe cale revoluționară modul de producție capitalist și a instaura societatea socialistă, eliberîndu-se pe sine și întreaga societate de stigmatul exploatării omului de către om. După ce se arată că în sinul vechii societăți se pregătesc condițiile materiale „pentru realizarea celei viitoare”, în lucrare se subliniază: „Societatea de azi pregătește clasa de oameni care trebuie să ia locul clasei domnitoare de acum, al burghezimei... Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială (subl. ns. — A.D.), apropierea colectivă (adică *socializarea mijloacelor de producție* — subl. ns. — A.D.)”. Revenindu-i o misiune socială

profund progresistă, determinată de întregul mers al istoriei, „lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii”.

În legătură cu aceasta se formulează, se evidențiază cu deosebită claritate, teza potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea instaurează propria sa dictatură de clasă, pentru a-și întări dominația și constituie bazele noii societăți.

Pe larg sînt analizate apoi problemele privind viitoarea societate socialistă în care națiunea va ajunge „singura proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și alte așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația stăpînă peste toate instrumentele de muncă va da producțiunii o direcție unitară și armonică”.

În lumina realităților societății contemporane lui, în schițarea tabloului viitorului societății omenești, Gherea sugerează mult optimism, încredere în inevitabilitatea realizării idealurilor socialiste. Dînd dovadă de o pregătire filozofică marxistă temeinică, el analizează cu multă competență și de pe poziții materialist-istorice problema statului, a posibilității eliberării omului în socialism.

Una din problemele teoretice fundamentale abordate în partea a doua a lucrării, intitulată *Socialismul în România*, este aceea a perspectivelor instaurării socialismului în țara noastră.

Este un merit deosebit al lui Dobrogeanu-Gherea că a înțeles de la început sarcina istorică a socialiștilor — de a analiza realitățile concret-istorice, particularitățile sociale, economice, politice, culturale ale poporului român și de a elabora programul și tactica în funcție de aceste coordonate, pe baza socialismului științific. Întemeietorii socialismului științific au subliniat în repetate rînduri și însemnătatea cunoașterii profunde a condițiilor istorice concrete în care se desfășoară lupta clasei muncitoare, a particularităților social-economice și politice ale poporului respectiv. Întreaga istorie a mișcării muncitorești din țara noastră demonstrează justetea unei asemenea orientări.

Socialiștii români considerau că ieșirea din starea de înapoiere a țării, îmbunătățirea cit de cit a situației materiale a maselor muncitoare în orînduirea capitalistă erau posibile numai prin organizarea rațională a producției industriale și agrare, organizare care, după Gherea, se putea realiza în două feluri: de către burghezie, ceea ce ar fi însemnat perpetuarea mizeriei și a situației grele pentru masele muncitoare de la orașe și sate, sau de către poporul muncitor, ceea ce ar fi asigurat dezvoltarea și înflorirea țării, creșterea bunăstării materiale, politice a celor ce muncesc.

Răspunzînd acelor care se îndoiau de posibilitatea înfăptuirii unor revendicări în folosul maselor muncitoare atît timp cît dăinuia statul modern, care reprezenta burghezia, în lucrare se arăta că: „Numai poporul muncitor organizat și luminat asupra situației sale, numai muncitorii și țărani organizați și știind ce cereri să facă burgheziei, numai poporul muncitor însuși poate îndeplini aceste lucruri.”

Subliniind marile îndatoriri ale socialiștilor în această direcție, programul releva că ei trebuie să lumineze poporul asupra stării actuale a țării, asupra lucrărilor ce trebuie să ceară, cum să ceară și cum să organizeze activitatea lor care trebuie să fie îndreptată spre organizarea poporului

muncitor, spre ridicarea puterilor morale și intelectuale, pentru creșterea puterii lui politice și economice și toate acestea în mijlocul lui și printr-însul. Autorul a ținut să sublinieze că e treaba socialiștilor luminați de a face ca poporul muncitor să știe că toate aceste cereri nu-s decît „puținul ce pot pretinde și căpăta de la societatea burgheză... și că toate relele și nedreptățile societății de acuma nu vor pieri decît odată cu întreaga întocmire burgheză, cu individualismul, cu concurența, cu statul burghez”. Lucrarea mai relevă că programul prezentat „nu înseamnă deloc revoluția socială cum înțelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor, ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea țării de la formele burgheze la cele socialiste”. În ultima analiză, aceste cereri politice și economice constituiau un program minim al socialiștilor români, menit să aducă la îmbunătățirea stării de fapt a oamenilor muncii și să apropie realizarea idealului socialist.

Ca puncte politice mai importante erau înscrise: votul universal, direct, pentru orice cetățean — bărbat sau femei — care a împlinit vârsta de 20 ani; desființarea armatei permanente și înlocuirea ei prin înarmarea poporului; autonomia comunală; libertatea desăvîrșită a presei, întrunirilor, asociației; inviolabilitatea domiciliului: „habeas corpus”, libertatea, gratuitatea învățămîntului, alegerea magistraților de către popor, justiție, fără plată la toate instanțele, egalitatea femeii și altele.

Anticipînd eventualele obiecții care s-ar fi putut aduce programului datorită faptului că el conținea o serie de revendicări burgheze ca: vot universal, eligibilitatea magistraților, autonomia comunală, în lucrare se preciza că, formulînd aceste revendicări, socialiștii români nu fac, în fond nici o concesie burgheziei și orînduirii burgheze, ci pur și simplu, preiau de la burghezi cele mai importante reforme în scopul realizării lor consecvente și al ușurării situației maselor populare.

Partea economică constituia o platformă de revendicări cu caracter mai radical, preconizînd crearea unor unități de producție menite să servească drept temelie economică societății viitoare. Sub influența curentelor socialiste mic-burgheze, în special de factură lassalleeană, prevedea ca obiectiv central trecerea proprietății statului în stăpînirea comunelor, prin care se înțelegeau unități colective agrare de producție. De asemenea, statul urma să răscumpere treptat proprietățile agricole mari date, în folosință acestor comune.

Fabricile urmau să fie organizate și administrate de societăți de lucrători. În această ordine de idei, statului îi revenea obligația de a acorda credite avantajoase societăților „care s-ar forma pentru întreprinderi industriale” și de a da orice de interes public grupurilor de muncitori organizate: comunelor agrare li se prevedea acordarea de credite pentru cumpărarea uneltelor perfecționate de muncă.

În programul socialiștilor români privind partea economică au mai fost incluse revendicări ca: desființarea tuturor dărilor indirecte și înlocuirea lor printr-un impozit progresiv, impunerea moștenirilor care trec peste o sumă anumită, în general, din programul întocmit, partea economică este socotită de către autor ca „mai esențială”.

În ansamblu, atît partea teoretică, cît și programul concret de revendicări au marcat un pas însemnat în dezvoltarea gîndirii socialiste în România. S-a argumentat temeinic că socialismul științific nu este o

utopie, ci o formă socială care va înlocui orinduirea burgheză, a fost fundamentat sarcina socialiștilor români, aceea de a lumina poporul muncitor și al organiza, schițând un program de acțiune...

Experiența mișcării noastre muncitorești demonstrează că în România *partidul muncitorilor*, ca partid de sine stătător al claselor muncitoare, apare încă din 1879—1880.

Documentele vremii atestă convingător faptul că programul *Ce vor socialiștii români?* din 1886, a fost acela care a unit ideologic toate forțele socialiste, determinând crearea de noi și noi organizații politice ale clasei muncitoare în diferite orașe ale țării, gruparea lor distinctă în „Partida muncitorilor”. Membrii „cercurilor muncitorești” se declarau membri ai „Partidei muncitoare”, a „Partidului socialist” iar gazetele socialiste „Desrobirea” din București, „Muncitorul” din Iași aveau la subtitlu „organ al Partidei muncitoare” în numele căruia și-au desfășurat activitatea, afirmându-se din ce în ce mai mult pe arena vieții social-politice.

Partida muncitorilor, „partid prea tânăr” în acei ani, după cum se aprecia în raportul delegației române la Congresul Internațional al II-a de la Bruxelles, desfășurându-și activitatea, de cele mai multe ori răslețit, la nivelul orașelor, fără o unitate de acțiune și fără o conducere centralizată și un statut corespunzător la scara întregii țări, cu toate că aveau un program ideologic și practic, a întâlnit foarte mari greutăți, nu a putut să aibă asupra țării o influență preponderentă. Cu toate acestea, rezultatele obținute au fost încurajatoare.

Acestor necesități le-a răspuns congresul socialist al clasei muncitoare din România, ale cărui lucrări s-au deschis la 31 martie 1893 la București. Martie 1893 constituie pentru mișcarea noastră muncitorească, pentru întreg poporul român un eveniment cu profunde nuanțe și semnificații istorice: desfășurarea lucrărilor congresului socialist al clasei muncitoare din România, care prin documentele de importanță vitală adoptate — statutul partidului, noul său program de acțiune și alegerea conducerii partidului — a marcat un pas important înainte pe calea întăririi organizării politice și ideologice a partidului clasei muncitoare, partid apărut încă cu câțiva ani înainte în viața social-politică a României moderne, care a contribuit la afirmarea clasei muncitoare pe plan național și internațional.

Crearea P.S.D.M.R. se înscria ca un eveniment de amplă semnificație istorică în evoluția organizării politice a clasei muncitoare. Evoluția ulterioară a mișcării muncitorești nu va face altceva decât să clarifice continuu această perspectivă pe măsura limpezirii raporturilor sociale existente în România, a dezvoltării luptei de clasă a proletariatului și a țărănimii și a însușirii teoriei revoluționare în strânsă legătură cu situația social-politică a României, precum și să stabilească în fiecare etapă a luptei obiectivele politice imediate și tactica impusă de un moment sau altul.

Procesul de maturizare politică a clasei muncitoare și de ridicare a luptei ei revoluționare pe o treaptă superioară se reflectă limpede în conținutul documentelor programatice adoptate. Analiza acestor documente relevă mai întâi faptul că obiectivele urmărite nu au fost rezultatul copierii sau aplicării mecanice a unor teze și idei formulate în cadrul mișcării so-

cialiste internaționale și potrivite altor meridiane, ci au reprezentat o încercare de aplicare creatoare a principiilor socialismului la realitățile concrete ale României, de a aborda și rezolva problemele specifice societății românești de la sfârșitul secolului trecut.

În raportul pe care delegația mișcării noastre socialiste l-a prezentat în cadrul lucrărilor Congresului de la Bruxelles din anul 1891 al Internaționalei a II-a se sublinia următoarele: „E tot așa de necontestat, că din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cîmpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii... îndreptățirea partidului socialist român și strinsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum și stabilirea unor societăți solidare și armonice, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuița pe acelea cerute de condițiile specifice ale țării sale”.

Adepti hotărîți ai căii revoluționare, și trăgînd învățămintele din nereușita Comunei din Paris, socialiștii români încă în revista „Dacia Viitoare” apreciau: „Cînd revoluțiunea nu izbuteste, cauza este că a fost încercată, sau prea tîrziu sau prea devreme, mai încoace sau mai încolo de epoca în care ar fi găsit lucrurile și oamenii în stare de a o fructifica. Ei bine frați, români, îndemna aceeași gazetă — să ne unim... spre a găsi acel moment ce nu este nici prea devreme și nici prea tîrziu”.

Înțelegînd complexitatea construirii societății socialiste, C. Dobrogeanu-Gherea încă atunci înțelegea că „desigur nu într-o zi și nu într-un an se va organiza o societate socialistă”. Pe baza studierii și cunoașterii profunde a socialismului științific, a sensului dezvoltării istorice, văzînd în socialismul științific o *metodă* de analiză științifică a realităților, Gherea ajungea la unele concluzii de o mare profunzime: „În ceea ce privește amănunțele acestei societăți (socialiste — A.D.), noi am zis că socialiștii nu-și bat capul cu asta. Mai mult decît atîta, socialiștii nu discută chiar condițiunile unei epoci mai apropiate de noi, treptata naționalizare a tuturor instrumentelor de muncă, nu discută, deoarece condițiile în care se va face această trecere sînt imposibil de prevăzut, ele pot să fie altele de la o vreme la alta, vor fi altele în fiecare țară, după condițiile speciale ale țării. În loc de aceste speculații, socialistul modern se folosește de toate fenomenele, economice, politice, intelectuale, morale, pe care societatea le dezvoltă în mișcarea ei, le întrebuițează pentru a grăbi, pentru a face mai puțin dureroasă, pentru a face mai conștientă transformarea neînăturată a societății burgheze de azi în cea socialistă”.

O altă fațetă a documentelor programatice ale mișcării muncitorești o constituie faptul că ele pun în lumină continuitatea istorică dintre revendicările proletariatului și programele revoluționare pașoptiste. Această continuitate nu a însemnat, firește, doar păstrarea sau preluarea unor idealuri ale revoluției din 1848. Subscriind la aceste idealuri, proletariatul le conferă o nouă semnificație politică și revoluționară; el se făcea purtătorul de cuvînt al celor mai largi pături ale poporului.

Ținînd seama de toate acestea, pe bună dreptate, secretarul general al Partidului Comunist Român, în cuvîntarea rostită în ziua de 28 februa-

rie 1973, la plenara C.C. al P.C.R., cu prilejul împlinirii unui sfert de secol de la realizarea unității organizatorice și politice a clasei noastre muncitoare, aprecia că : „Partidul Comunist Român, încercat și călit în nenumărate bătălii revoluționare de-a lungul unei istorii glorioase de peste o jumătate de secol”, este „continuatorul direct al mișcării muncitorești revoluționare, socialiste din România, cu o vechime de aproape un secol”.

B I B L I O G R A F I E

- K. MARX, F. ENGELS, *Manifestul partidului comunist*, în *Opere*, vol. 4, București, Edit. politică, 1958, p. 461—500.
- F. ENGELS, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în Marx, Engels, *Opere*, vol. 19, București, Edit. politică, 1964, p. 191—235.
- * * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 34—35.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvintare la încheierea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie — 2 martie 1973*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Edit. politică, 1973, p. 220—224.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvintare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, 30 martie 1973, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Edit. politică, 1973, p. 254—263.
- * * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1879—1892*, București, Edit. politică, 1971, p. 275—280, 371—381.
- * * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, 1865—1889. București, Edit. politică, 1964, p. 189—190.
- * * * *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, București, Edit. politică, 1974.
- A. DEAC, *Internaționala I și România*, București, Edit. politică, 1964.
- * * * *Comuna din Paris și mișcarea muncitorească și democratică din România*, București, Edit. politică, 1972.
- * * * *Istoria poporului român* (sub red. acad. A. Oțetea), București, „Biblioteca de istorie” 1972, p. 442—445.
- * * * *Istoria României. Compendiu*, sub red. acad. Ștefan Pascu, Ed. a III-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 297—299.
- * * * *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Consultații 3, București, Edit. Academiei, 1976, p. 57—71.

UNIFICAREA ORGANISMULUI ECONOMIEI NAȚIONALE ȘI REFACEREA ECONOMICĂ POSTBELICĂ A ROMÂNIEI

DE

VICTOR AXENCIUC

Încheierea primului război mondial și consemnarea păcii printr-o serie de tratate internaționale a creat României un nou cadru pe arena europeană: factorii economici și politici internaționali au exercitat o puternică influență asupra țării noastre. „Pe arena internațională, se arată în Programul Partidului nostru — sfârșitul războiului mondial generase schimbări profunde, radicale”.

Harta social-politică a Europei, cu înriuriri directe asupra României s-a modificat profund. Două imperii au căzut — Austro-Ungar și Țarist — iar diminuarea forței economice a Germaniei, pentru cel puțin un deceniu, o scotea din rîndul marilor concurenți la împărțirea și dominația lumii.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie sub conducerea lui V. I. Lenin a transformat o mare putere reacționară, imperialistă într-o țară cu cea mai avansată orinduire socială, cu o creștere economică industrială continuă, accelerată, într-o forță politică primordială în lume, promotoare a păcii și socialismului. „Constituirea primului stat muncitoresc-țărănesc pe a șasea parte a globului pămîntesc — sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a creat o breșă adîncă în sistemul capitalist, a provocat un avînt fără precedent în mișcarea popoarelor asuprite în lupta pentru scuturarea jugului străin”.

Războiul mondial a produs distrugerii colosale ambelor tabere, întregii Europe, ruinînd munca acumulată de decenii a sutelor de milioane de locuitori ai ei. Refacerea economică, înlăturarea speculei, inflației, revenirea la nivelul normal al dezvoltării economice erau necesități comune ale tuturor țărilor atinse de război.

Ca verigă a sistemului capitalist România recepționează seismele sociale și politice ale sistemului, în criza sa generală, și valorifică la o scară redusă potențialul său economic în procesul de participare la economia continentului.

În plan politic tratatele de pace au dat o anumită rezolvare unor contradicții interimperialiste — rezolvare care favoriza marile puteri învingătoare; pe de altă parte, ele consemnau și consacrau pe plan diplomatic o serie de schimbări cu caracter progresist, ca destrămarea unor imperii bazate pe asuprirea popoarelor subjugate și crearea sau desăvîrșirea pe ruinele acestora, a unor state naționale, printre care și România.

Pe de altă parte, în perioada interbelică au continuat să se manifeste și chiar să se intensifice contradicțiile interimperialiste, care opuneau

statele mijlocii și mici marilor puteri dominante, opuneau coloniile metropolelor, forțele colaborării și păcii tendințelor și acțiunilor revanșarde și războinice. Apariția și ascensiunea fascismului într-o serie de țări a creat un pericol nu numai pentru menținerea păcii, ci chiar pentru destinele omenirii. În astfel de condiții, așezarea lumii capitaliste în cadrul statornicit prin pacea de la Versailles s-a dovedit a avea o existență precară.

Modificările în economia și politica europeană, noii factori generați de ele au influențat puternic derularea și orientarea economiei românești prin mecanismul diviziunii capitaliste internaționale a muncii, a politicii monopolurilor tocmai pentru că era slab dezvoltată și dependentă de capitalul străin, de piața externă.

Evoluția internă a societății românești în perioada postbelică a stat în mare măsură, sub semnul desăvirșirii unității statului național, prin unirea Transilvaniei cu vechea Românie, „eveniment istoric de importanță crucială în viața poporului nostru”, cu profunde consecințe în toate domeniile de activitate.

„Înfăptuirea unității statului național român — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — victorie epocală a maselor populare din întreaga țară, în realizarea căreia clasa muncitoare, mișcarea socialistă au adus o prețioasă contribuție — a deschis perspectiva dezvoltării rapide a forțelor de producție a țării și totodată, a creat condiții favorabile pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare”.

Noul cadru geografic și politic, a făcut posibilă sudarea organismului economic la scara întregii țări.

Factorii politici de decizie ai claselor dominante — statul și guvernele — prin diferite pirghii politice și legislative și-au impus interesele de clasă asupra dezvoltării forțelor de producție frînând ascensiunea lor, adâncind tot mai mult divergența fundamentală între caracterul lor social, interesele maselor producătoare și dominația și exploatarea capitalistă.

După încheierea formării statului național român terenul economic al țării se prezenta nu numai cu semnele unei puternice distrugerii de război și ale unei dezvoltări neraționale. Diferitele componente ale sale, sectoare, ramuri, subramuri provenite din unirea unor entități cu statut politico-administrativ diferit — România și provinciile românești eliberate de sub stăpînirea străină — nu se articula automat în vederea funcționării mecanismului economic. Necesitatea obiectivă, prioritară era integrarea și sudarea componentelor comune ale economiei naționale, — produs istoric al acumulării și activității materiale a poporului român — într-un organism unitar funcțional. Acest proces urma să se desfășoare concomitent și în conexare cu refacerea economiei.

Progresul istoric al poporului român era condiționat de mobilizarea și valorificarea tuturor capacităților materiale și umane ale națiunii într-un cadru național statal.

Cele două procese desfășurate concomitent — integrarea organismului economiei naționale și refacerea economică — s-au realizat însă pe baza proprietății private, a dominației capitalului și marilor proprietari

funciari și au purtat amprenta intereselor acestora și a limitelor de clasă ale guvernelor și statului. Totodată însă ca o contrapondere a acestor interese mișcarea muncitorească, revoluționară prin luptă a decis o serie de măsuri și înfăptuiri social-economice și în avantajul maselor producătoare.

În vederea descifrării complexității sale, procesul de integrare este privit sub triplu aspect : al integrării tehnico-economice, al integrării sociale a capitalului și al instituționalizării organismului unitar al economiei naționale. Ca expresie a necesității construirii organismului unificat al economiei naționale procesul integrării viza și realiza instituirea, ordonarea și completarea ansamblului de legături organice dintre ramurile producției materiale și ale schimbului, legături stabilite și dezvoltate în decursul secolelor pe baza caracterului complementar, a diviziunii natural geografice și a diviziunii sociale a muncii pe întreg teritoriul poporului român. Integrarea tehnico-economică se impunea ca o necesitate obiectivă a angrenării și articulării ramurilor și sistemelor economiei într-un mecanism capitalist în vederea funcționării sale pe baza legilor producției capitaliste.

Contopirea, integrarea se săvârșea anarhic prin atragerea ramurilor și întreprinderilor de același profil de producție din provinciile unite în procesul de reproducție, în piața comună a ramurilor și subramurilor producției materiale, a schimbului și circulației. Aceasta a produs o restructurare cantitativă și calitativă, o întregire a sistemului industriei și agriculturii, a sistemului de transport și comunicații, a mărit masa de mijloace de producție din fiecare ramură, a completat structura internă a unora ca și a organismului economiei naționale în general. S-a îmbogățit și lărgit structura industrială, au crescut capacitățile de producție și posibilitățile unei game mai largi de produse.

Procesul de integrare, precedat obiectiv de legăturile economice dintre economiile acestor părți ale țării noastre și de caracterul complementar al lor, a condus la formarea organismului întregit al economiei naționale — mai puternic, mai complet și mai eficient în acțiunea sa, bazat pe o diviziune socială nouă, mai completă, națională a muncii.

Astfel necesitățile obiective, legăturile organice la dimensiuni naționale dintre ramurile industriei extractive și celei prelucrătoare, care fuseseră împiedicate în dezvoltarea lor de către fostul imperiu austro-ungar își găseau acum cîmp deschis de manifestare. O astfel de legătură era între *ramurile producătoare și consumatoare*. Industria carboniferă și metalurgică din Transilvania devin furnizoare integrale a produselor lor pentru ramurile consumatoare — căi ferate, alte ramuri consumatoare de cărbuni, industria prelucrătoare de metal și piața de produse metalurgice din vechea Românie; industria petroliferă de rafinare din Transilvania avea deschisă acum aprovizionarea eficientă cu țiței din bazinul Prahovei; se consolidau legăturile dintre ramurile consumatoare de produse agricole din Transilvania și ramurile agriculturii din vechea Românie producătoare de cereale, vite etc.; se întregea și se suda țesătura legăturilor de producție și schimb reciproc a numeroase alte subramuri și întreprinderi

industriale și agricole sub formă de materii prime, semifabricate, fabricate care amplificau piața națională.

În procesul de integrare a organismului social de producție al Transilvaniei în organismul unificat al economiei naționale se extindeau, se consolidau și se instituiau la funcționalitatea economiei naționale vechile legături economice complementare, dar se creau, ca expresie a profilului și fizionomiei noi a organismului capitalist al economiei naționale și noi legături și interdependențe materiale dintre ramuri, subramuri, întreprinderi, zone și centre economice; în cadrul procesului reproducerii sociale, se adâncea și se amplifica diviziunea socială națională a muncii la noile dimensiuni și cerințe ale capitalului, ale statului burghez.

Integrarea și dezvoltarea economică se înfăptuia pe baza cerințelor capitalului, a claselor exploatare, limitate la sfera și interesele lor de clasă, mult mai reduse decât cerințele obiective ale dezvoltării economice a națiunii, ale poporului român.

Împreună cu sursele de combustibil, minereurile feroase și neferoase din subsolul țării constituiau o posibilitate reală de dezvoltare a unor ramuri noi, moderne care să propulseze mai rapid procesul de industrializare și progresul economic al României. Existau condiții obiective pentru dezvoltarea unei puternice industrii energetice, a industriilor siderurgice și metalurgice, a celor chimice etc. care ar fi pus în valoare resursele de energie, de materii prime și ar fi modernizat baza tehnico-materială a țării. În mod obiectiv și necesar, în interesul poporului român, axul central al proceselor de integrare și sudare economică a României și refacere a economiei naționale se impunea a fi industrializarea. Aceasta a fost însă fri-nată, limitată tocmai de mecanismul intereselor regimului social-economic.

În perimetrul integrării tehnico-economice se înscrie, cu o importanță deosebită, mai ales sub imperiul refacerii, sectorul transporturilor și comunicațiilor. Pe lângă punctele de legătură ferată dintre Transilvania și vechea Românie se impunea lărgită mult atât rețeaua de cale ferată cât și cea a drumurilor și șoselelor. După război căile ferate particulare și de stat austro-ungare au trecut în patrimoniul statului român, s-au unificat conducerea, administrația, tarifele de transport. Același proces l-a înregistrat și sistemul de comunicație telefonică, telegrafică și poștă primind o administrație unică pe întreaga țară.

Prin înlăturarea granițelor, a tarifelor vamale, a punctelor de frontieră, a restricțiilor diferite la intrarea și ieșirea mărfurilor, piața internă națională s-a extins la întregul teritoriu național, a obținut o legislație unică, facilitând schimburile de mărfuri între ramurile economice, mărin-d eficiența muncii sociale.

De asemenea s-a înfăptuit unificarea monetară prin retragerea tuturor monedelor străine și înlocuirea lor cu moneda națională. Banca Națională a României și-a extins sfera de acțiune în provinciile românești unite.

În domeniul finanțelor publice integrarea s-a realizat prin introducerea bugetelor generale, a unui sistem unic de impozite și contribuții, de finanțare a instituțiilor publice, prin formarea unui aparat financiar la nivel național.

Integrarea socială a capitalului avea în vedere două momente: a) reorientarea treptată a capitalului autohton din Transilvania — român,

maghiar, german — către centrele de finanțare din România veche, în primul rând la mijloacele de credit ale Băncii Naționale a României și marilor bănci capitaliste, concomitent cu desprinderea treptată a capitalurilor autohtone maghiare, germane de centrele de finanțare din fosta monarhie — Viena, Budapesta etc.; b) pe terenul organismului integrat al economiei naționale se intensifică participarea comună la societăți și întreprinderi de exploatare a capitalului autohton din vechea Românie, cu capitalurile autohtone din Transilvania, fuzionarea treptată a intereselor acestora în exploatarea capitalistă a țării. Se forma astfel unitatea capitalului social total al organismului capitalist al economiei naționale, forța economică și socială de dominație și exploatare a bogățiilor naționale și a maselor producătoare ale țării. El a căpătat forme de organizare și oficiale unitare cum au fost: Uniunea generală a industriașilor din România, Uniunea Camerelor de comerț și industrie din România, și multe altele, iar marele capital se va constitui în monopoluri la nivelul țării în unele ramuri ca: metalurgică, hîrtiei, cimentului, zahărului, forestieră etc.

Integrarea capitalului autohton din Transilvania în capitalul social general al țării i-a adus primului o serie de avantaje ca: autonomie față de marile centre financiare ale imperiului austro-ungar, posibilități de dezvoltare și de utilizare a unei piețe naționale extinse și apărată prin tarife vamale de concurența mărfurilor străine; folosirea beneficiilor legii de încurajare industrială din 1912, capacitate mai sporită de concurență a acestuia pe piața românească decît pe piața austro-ungară etc.

Rezultatul acestor avantaje se demonstrează prin creșterea industriei transilvănene în perioada interbelică și a forței capitalului său social, prin expansiunea lui în diferite ramuri și întreprinderi din teritoriul vechii Românie.

Integrarea socială a capitalului s-a realizat însă într-o ascuțită luptă de concurență; prin politica capitalului autohton din vechea Românie de penetrație în industria și băncile transilvănene, prin „naționalizarea” capitalului străin din această provincie care a afectat parțial și interesele capitalului transilvănean, în măsura în care era legat de capitalurile germane și austro-ungare. Concurența dintre grupurile capitaliste din vechiul Regat și din Transilvania era expresia unei integrări sociale burgheze bazate pe contradicții și luptă de interese.

Instituționalizarea, consemnarea legislativă a integrării și sudării organismului economiei naționale, s-a făcut printr-un întreg sistem de legi, de reglementări juridice și de instituții. A fost adoptată o Constituție burgheză cu principii mai democratice, au fost extinse asupra tuturor întreprinderilor, și operațiunilor economice, cu unele modificări, legislația și jurisdicția economică din România antebelică: codul civil și codul comercial, codul silvic, alte diferite legi financiare, comerciale, vamale. Instituțiile publice și particulare au integrat în aria lor întreprinderile din toate provinciile țării; ele au fost supuse prevederilor și funcționalității acestora: ministere cu caracter economic și financiar, tribunale comerciale, institute de credit și finanțare etc.

Refacerea economică a țării se impunea realizată urgent. Înfăptuirea ei era însă dificilă întrucît depindea de o serie de factori materiali și sociali, politici interni și de unele împrejurări externe.

Capacitatea economică redusă a țării ca și interesul unei grupări burheze speculative și profitoare a urmărilor războiului frînau puternic redresarea economică. La aceasta se adăuga lipsa de produse pe piața mondială, politica marilor monopoluri și grupuri financiare de acaparare economică a țărilor slabe, cu economia deteriorată de război. Acțiunile de refacere ca și factorii care se opuneau, scoteau în evidență limitele și antagonismele orînduirii sociale bazate pe proprietatea capitalistă.

Activitatea de refacere se desfășura în condiții economice și sociale deosebit de complicate și de grele. Cele mai grave distrugerii cu cele mai adinci urmări pentru întregul aparat de producție al țării l-a avut sectorul transporturilor și comunicațiilor de masă — în primul rînd căile ferate. Finanțele publice erau dezorganizate, cheltuielile bugetare depășind de câteva ori veniturile. Finanțarea cheltuielilor bugetului se făcea prin împrumuturi de miliarde de lei de la Banca Națională. Ca urmare, leul devalorizat în 1919 de peste nouă ori față de 1914 în 1924 ajunge să reprezinte doar 1/40 din valoarea sa antebelică. Din această cauză moneda postbelică s-a numit „leu hirtie” față de moneda antebelică — leu aur. Inflația a provocat o înrăutățire a situației materiale a maselor muncitoare, a determinat deplasări masive de capitaluri din sfera productivă în cea neproductivă, a redus capacitatea de cumpărare a pieții interne etc., fenomene ce au îngreunat și prelungit refacerea economiei. Toate acestea și-au găsit o puternică manifestare în ascuțirea antagonismelor sociale și politice care caracterizează din plin perioada 1918—1924.

Taxele de import, cu acțiune de protejare a pieții interne, fiind practic lichidate de marea inflație, capitalul comercial importa din străinătate, pe credit, masive cantități de mărfuri care diminuau interesul pentru reluarea mai rapidă și sporirea producției industriale. Datorită acestor împrejurări procesul refacerii economice a durat mult, 5—7 ani, în 1925 în linii generale atingîndu-se nivelul antebelic al producției majorității ramurilor.

Refacerea economică a constituit un larg teren de discuție în rîndul economiștilor și politicienilor. În privința mijloacelor de refacere opiniile gravitau în jurul a două concepții : una care susținea realizarea redresării economiei cu participarea capitalului străin, iar alta, care preconiza refacerea cu mijloace proprii și cu participarea controlată a capitalului străin.

Refacerea economiei s-a desfășurat sub a doua concepție a lozincii „prin noi înșine” promovată în toată perioada 1922—1928 prin politica economică a guvernului Partidului Național Liberal. Pînă la stabilizarea relativă a vieții politice în anul 1922 cînd se instaurează guvernul liberal, în condițiile crizei și instabilității politice de guvernare, a lipsei oricărui program economic, situația economică a bătut pasul pe loc. Mai mult, în domeniul circulației, al prețurilor ea s-a înrăutățit deși producția s-a reluat treptat, iar recoltele de cereale au creat un început de echilibru pe piața bunurilor alimentare.

Veriga principală a procesului de refacere, din considerente ușor de înțeles, a fost *aparatul de transport*. Căile ferate aparținînd statului, iar bugetul acestuia fiind deficitar aici refacerea a fost parțială și provizorie. Se restabilesc și celelalte mijloace de transport : maritime, fluviale, precum și comunicațiile telefonice, telegrafice și poștale, se refac drumurile, podurile.

Un domeniu hotărîtor pentru întregul organism al economiei naționale era *industria*. Refacerea capacităților de producție se împletea cu procesul de integrare și articulare a ramurilor pe întregul teritoriu al țării. Prin restabilirea și completarea aparatului de producție, se ajunge treptat, în jurul anului 1924, la atingerea nivelului antebelic al producției industriale.

Ramurile extractive hotărîtoare, ca industria carboniferă și petrolieră realizează în 1923 și respectiv în 1924 o producție la nivelul anului 1913; aceeași revenire se înregistrează în extracția sării, cuprului, plumbului, precum și o apropiere de limita antebelică la producția de aur, argint etc.

Ramurile industriei prelucrătoare, ușoare și alimentare, predominante în totalul industriei, ating și depășesc plafonul producției anului 1913; în schimb cele prelucrătoare din industria grea, din cauza politicii și contradicțiilor capitalului străin întârzie procesul de refacere. Restabilirea industriei, mărirea producției nu a fost atît rezultatul investițiilor noi de capitaluri cît mai mult al sporirii utilizării capacităților reconstruite. Această cale avantajoasă marelui capital, în condițiile lipsei de produse pe piață și a creșterii vertiginoase a prețurilor, a mobilizat un spor mare de muncitori. În industria mare prelucrătoare, numărul angajaților crește între 1919—1924 de la 157,4 mii la 223,4 mii, iar în cea extractivă de la 42 mii la 83,7 mii salariați, marcînd o sporire substanțială a dimensiunilor proletariatului de fabrică.

Ca fenomene specifice rezultate ale condițiilor și mecanismului economiei țării în procesul de refacere se mai remarcă: creșterea mai însemnată a producției ramurilor industriei de bunuri de consum și materiale de construcții în care piața era deficitară și la care se realizau profituri ridicate; sporirea numărului de întreprinderi ale industriei mari prelucrătoare de la 2 747 în 1921 la 3 840 în 1924 ca produs al inflației și afacerilor, dar fără o mărire însemnată a capitalului fix investit; creșterea producției ramurilor care exportau produsele pe valută aur — petrol, lemn etc.

Abundența de capital bănesc devalorizat a produs o înmulțire a întreprinderilor comerciale și mai ales a celor bancare. S-au creat sute de noi bănci al căror obiect erau nu numai afacerile bănești dar și intense speculații de mărfuri. Febra speculațiilor și acumulărilor masive de capitaluri în domeniul bancar deoparte, a revalorizărilor continue a capitalului întreprinderilor industriale prin emisiuni noi de acțiuni și a ofensivei de naționalizare a societăților cu capital fost „inamic” — german, austriac etc. de altă parte a provocat o avalanșă de participații a băncilor mari și mijlocii în industrie. Unele bănci mari ca Banca Românească, Banca Marmorosch Blank aveau fiecare peste 100 de participații. Erau semne ale unei perioade de dezvoltare a capitalului financiar, distrofiat însă de valul de inflație și de speculă. Ulterior participațiile se vor restrînge la 1/4—1/5 restabilind proporțiile reale ale capitalului financiar.

În agricultură nivelul scăzut al tehnicii, investițiile minore în mașini și unelte nu au necesitat o perioadă lungă pentru refacere. Creșterea producției de cereale, refacerea șeptelului a contribuit însă în mod hotărîtor la înviorarea economiei, la restabilirea, alături de exportul de petrol și lemn, a comerțului exterior. Astfel în stadiul preponderent agrar al economiei

variante burgheză de refacere a fost suprasolicitarea exploatării bogățiilor naturale ale țării și a maselor producătoare.

După unificarea bugetară pe întreaga țară, în 1921, sînt eliminate deficitele, și din anul 1922/1923 bugetele se echilibrează, excedentele fiind întemeiate pe creșterea veniturilor, și în primul rînd a impozitelor indirecte.

Începînd din anul 1922 statul trece la inventarierea datoriei externe și încheierea unor angajamente de transformare a datorii pe termen scurt în datorii pe termen lung, de 20—40 ani, care implicau plata unor anuități de 3000—6500 mil. lei.

Complicatul proces al refacerii și aducerii în condiții de funcționalitate normală a organismului capitalist al economiei naționale a fost rezultatul acțiunii anarhice a capitaliștilor de îmbogățire, de acumulare și speculații.

Procesul refacerii economice a avut o durată diferită în funcție de ramură, în unele cazuri a fost provizorie și realizată pe baza șubredă a inflației care dădea imaginea falsă a abundenței de capital și venituri. Concomitent s-a desfășurat o întinsă acțiune de acumulare primitivă și capitalistă asupra maselor producătoare, cu sprijinul aparatului de stat, ceea ce a mărit forța economică a marii burghezii industrial-bancare autohtone. Evoluția ulterioară a economiei, pînă în 1929, va urma un proces de consolidare a terenului refăcut însoțit de o dezvoltare cantitativă a producției materiale.

Unificarea organismului economiei naționale și refacerea economică a României au avut loc în condițiile unei ascutite lupte a diferitelor grupe de capital străin pentru reimpărțirea economică a sferelor de influență, investiții și a pieții din România. Numai avînd în vedere acest proces de mare anvergură imediat după terminarea războiului, se pot înțelege o serie de particularități ale refacerii și dezvoltării economice ulterioare a României.

În perioada postbelică mutații importante se produc în situația României ca piață de plasament de capitaluri străine, în structura acestora, în tendința de evoluție a raportului dintre capitalul autohton și cel străin. La aceste modificări au concurat atît schimbările economice politice de pe plan internațional cît și factorii economici interni. În prima linie de importanță se situează schimbarea raportului de forțe economice și politice dintre marile puteri și grupuri imperialiste în urma primului război mondial: înlăturarea, pentru o perioadă a monopolurilor germane și austriece din lupta pentru împărțirea economică a lumii, slăbirea capacității financiare a capitalului monopolist englez și francez, creșterea forței grupurilor americane etc.

În zonele de eliminare a influenței germane și austriece, în special în sud-estul Europei și respectiv în România s-a ascuțit lupta capitalurilor „aliatelor” și „neutre” pentru preluarea „moștenirii” capitalului „inamic”. Marile puteri învingătoare au avut grijă să consemneze în tratatele de pace împărțirea între ele a „capitalului inamic”. Articolul 297 din tratatul încheiat la Versailles, în iunie 1919, prevedea: „sub rezerva dispozițiilor contrarii care ar putea rezulta din prezentul tratat, Puterile aliate sau asociate își rezervă dreptul de a reține și de a lichida toate bunurile,

drepturile și interesele aparținând, la data punerii în vigoare a prezentului tratat, supușilor germani sau unor societăți controlate de ei pe teritoriul lor, în coloniile, posesiunile și țările lor de protectorat, inclusiv în teritoriile ce le-au fost cedate în virtutea prezentului tratat”.

Lichidarea bunurilor aparținând germanilor însemna preluarea acestora de către statele aliate sau asociate în schimbul unui preț stabilit de ele. Acest drept formal nu putea fi realizat însă de către țările îndreptățite mai mici, și care fuseseră obiect de exploatare a capitalului german, între care și România, din cauza marilor greutăți financiare, materiale provocate de război. Profitând de această situație monopolurile marilor puteri învingătoare, au folosit în interesul lor prevederile tratatelor de pace.

România, țară cu bogății naturale rentabile de exploatat, devenise gazda unei importante moșteniri industriale — financiare de capital german, țintă de acaparare a monopolurilor străine.

În primii ani de după război folosind o gamă largă de mijloace economice și politice marile grupuri financiare din statele Antantei și statele neutre ca : Elveția, Belgia, Olanda etc., — reușesc să se substituie în cea mai mare parte capitalului german și austriac în dauna României, în industrie, bănci, comerțul exterior și datoria de stat.

Principalele ramuri industriale, în care capitalul monopolist german avea poziții dominante, intră sub controlul firmelor franceze, belgiene, engleze, olandeze, elvețiene, italiene etc. În industria petrolieră, în urma înghițirii capitalurilor germane, care dețineau în 1914 peste 27% din totalul investițiilor ramurei, pozițiile anglo-olandeze devin preponderente, urmate de capitalurile franco-belgiene și americane. Industria forestieră, dominată pînă la război de mari firme germane și austro-ungare, ajunge pînă în 1924 să fie controlată de capitalurile italiene, elvețiene etc. Industria metalurgică intra sub influența burgheziei române și a capitalului englez, francez etc. Centrul siderurgic Hunedoara devine proprietate a statului român. De asemenea o serie de mari bănci cu capital german, ca Banca generală a Țării Românești, Banca de credit român și altele, intră după război în sfera capitalului românesc, francez, englez etc. întărind în primul rînd pozițiile franco-engleze. Și în celelalte ramuri, curentul de schimbare a originii capitalului se desfășoară rapid. El are loc însă în condițiile unei puternice rezistențe a capitalului german și austriac care încearcă să se sustragă de la „lichidare” și să se camufleze sub firme „aliante” sau „neutre”, ceea ce în parte reușește.

În domeniul comerțului exterior crește puternic în 1919—1921 influența Angliei, Franței, Italiei pe piața românească cele trei țări ocupînd peste 50% din totalul importului României. Crește totodată și datoria externă de stat și particulară pe piețele bancare ale Parisului, Londrei, New Yorkului, dependența financiară a României de aceste centre rămî-nind stabilă pînă la al doilea război mondial.

Din punctul de vedere al problemei majore, al refacerii economiei, schimbarea firmelor și a capitalurilor străine, nu a contribuit la grăbirea procesului, ci din contra a frînat restabilirea întreprinderilor. Inflația, slaba protecție a industriei în fața concurenței străine, puternicele lupte revoluționare și criza politică a regimului burghezo-moșieresc ca și nesiguranta capitalului german și austro-ungar în fața „lichidării” nu erau

deloc împrejurări stimulative de investire a unor capitaluri noi, de refacere și punere imediată în funcțiune a fabricilor.

În schimb cresc participațiile de capital străin circulant în sectorul bancar, comercial, unde febra speculațiilor, inflația aduceau imense profituri deținătorilor de valută și unde capitalurile puteau fi recuperate imediat și fără riscuri.

În aceste împrejurări, ale ofensivei capitalului antantist, marea burghezie românească intră și ea în luptă punind în mișcare o serie de instrumente economice, politice, legislative pentru a-și întări pozițiile în economia propriei țări. Între numeroasele discuții în presă și parlament se desprind două atitudini față de capitalul străin, care exprimau pozițiile a două grupări de interese ale claselor exploatatoare. Prima concepție, mult dezbătută și controversată, era aceea a deschiderii tuturor porților capitalului străin. Se argumenta că în noile condiții postbelice dezvoltarea economică a țării din cauza lipsei de capital autohton nu se poate face fără capitaluri străine.

Pentru importul de capital străin militau cercurile burgheziei bancare autohtone alimentate cu credite din străinătate sau interesate alături de capitalul străin în marile întreprinderi și filiale ale acestuia în România. Aceeași atitudine avea și burghezia naționalităților conlocuitoare din Banat și Transilvania care se găsea în strinse legături de afaceri cu firmele din Budapesta, Viena sau Berlin și de asemenea, o parte a capitaliștilor români din Transilvania și Banat cu poziții mai slabe industriale și bancare amenințate de ofensiva capitalului bancar industrial din vechea Românie. În sfârșit, o parte a moșierimii expropriate și a capitaliștilor din agricultură acționau pentru intrarea necondiționată a capitalului străin în țară cu speranța că alături de acesta vor plasa în condiții de mai mare rentabilitate și siguranță capitalurile acumulate.

Concentrând interesele acestor cercuri, Banca Marmorosch Blank, una dintre cele mai puternice din țară până în 1930, în care se împleteau interesele financiare industriale ale diferitelor capitaluri străine și autohtone, devine exponenta economică și ideologică a politicii „porților deschise” față de capitalul străin.

Într-un fel sau altul, adepții capitalului străin erau reprezentați și de partidele politice. Partidul Conservator, sprijinitor al „porților deschise” încă cu decenii în urmă, ca și cel nou creat, Conservator Democrat, alături de Partidul Poporului și Partidul Național din Transilvania înscriau în programele lor deplina libertate a capitalului străin în economia României. Acestora li se alătura și casa regală, legată prin multiple interese de finanța internațională.

A doua concepție care a polarizat vii discuții, a fost aceea a dezvoltării țării „prin noi înșine”, promovată în esență de marea burghezie industrială bancară grupată în jurul Băncii Naționale a României și al Băncii Românești. Politica „prin noi înșine” definea poziția ei, în principal față de capitalul străin. Oponindu-se concepției „porților deschise” capitalul industrial-bancar reprezentat în principal de partidul național-liberal pune capitalului străin o serie de condiții pentru activitatea sa în economia României.

De menționat că în mod teoretic concepția exploatării bogățiilor, a dezvoltării țării „prin noi înșine” a fost exprimată, într-o formă mai

generală de deziderat, de către partidul liberal încă înainte de primul război mondial.

Doctrina „prin noi înșine” nu se opunea capitalului străin. Ea stabila numai anumite condiții acestuia, exprimate în prioritatea capitalului românesc sau măcar egalitatea, cu cel străin în marile societăți: „O asemenea politică — se menționa în programul partidului național-liberal din 1920 — nu înlătură conlucrarea capitalurilor străine, dar ea vrea cu aceste capitaluri raporturi de cinstită și frățescă conlucrare, iar nu legături de asupraire sau de acaparare primejdioasă”.

În fond, marea burghezie bancar-industrială urmărea să se „elibereze” de sub tutela capitalului străin în industrie, bănci și astfel să obțină o parte cât mai mare din profitul produs în țară. „Noi nu putem privi cu indiferență cum profiturile la capitalurile investite în industria petroliferă trec la băncile și acționarii străini — scrie revista „Analele economice și statistice” în 1919 — în timp ce nouă nu ne rămâne nimic din aceste profituri”.

În spiritul politicii „prin noi înșine”, burghezia liberală trece la ofensivă pentru „naționalizarea” întreprinderilor cu capital străin, adică pentru cointeresarea în aceste întreprinderi a capitalului românesc, alături de grupările financiare străine. Răsunătoare au rămas afacerile „naționalizării” societăților metalurgice „Reșița”, „Astra”, a marii societăți petroliere „Steaua Română”, a societăților carbonifere „Petroșani”, „Lupeni” și a numeroase alte firme industriale și bancare. Caracteristic este că la aceste „naționalizări” participau reprezentanți ai tuturor grupărilor burgheziei.

În vederea asigurării pe cale legală a unui loc majoritar pentru capitalul românesc în exploatarea bogățiilor țării, după ce Constituția din 1923 consacră proprietatea statului asupra subsolului minier, se elaborează o serie de legi ca legea minelor, a energiei, a comercializării bunurilor statului etc. care acordau prioritate capitalului autohton în exploatarea resurselor naturale și a patrimoniului economic al statului.

Legea minelor adoptată în 1924 era legiferarea dezideratelor politicii „prin noi înșine”, în domeniul celor mai rentabile exploatări — a petrolului — din țară. Legea condiționa participarea capitalului străin la exploatarea zăcămintelor petroliere de asigurarea unui procent de 55—60% din acțiuni părții românești, precum și reprezentarea cu 2/3 din conducerea constituită, în frunte cu președintele societății, din cetățeni români.

În urma protestelor vehemente și a șantajului exercitat de monopolurile și puterile străine, guvernul liberal a trebuit să cedeze. În 1925 legea se modifică atenuând condițiile de participare și aminând pe 10 ani îndeplinirea unor condiții din lege.

De altfel, poziția burgheziei române față de capitalul străin nu însemna o inovație în politica economică pe plan internațional. În orice țară în care capitalul străin domină în anumite sectoare sau ramuri, anumite grupări ale burgheziei, care și-au asigurat o bază economică mai importantă, se văd lezate în interesele lor de acesta. Monopolurile străine acaparează principalele bogății naturale, ramuri industriale, bănci și societăți de comerț intern și extern, limitează profiturile burgheziei autohtone și deci și posibilitatea ei de acumulare și consolidare a propriilor pozi-

ții economice. În anumite împrejurări, cînd, dispunînd atît de puterea politică și de poziții economice, cît și de o conjunctură prielnică, aceste grupări încearcă să se emancipeze de sub dependența capitalului străin, urmărind să realizeze o independență economică față de acesta, ceea ce în ultima instanță se reflectă asupra independenței țării respective, fapt petrecut și cu marea burghezie românească.

Dar politica „prin noi înșine” trebuie privită și din alt punct de vedere. Ea nu constituia un program fundamentat de dezvoltare economică a țării, nu urmărea anumite direcții ale dezvoltării economiei naționale, anumite ramuri de bază care să asigure consolidarea potențialului economic al țării. Ea nu dădea soluții asupra modului cum se va dezvolta industria și agricultura. În conținut, „prin noi înșine” urmărea în primul rînd înlocuirea în parte a capitalului străin în ramurile cele mai rentabile ale economiei, subordonarea lui capitalului autohton, respectiv obținerea unei anumite independențe a capitalului românesc față de capitalul străin. Din punct de vedere economic, efortul mării burghezii, în special liberale, de a-și dezvolta o bază proprie industrial-financiară va avea ca urmare în mod obiectiv, în perioadele următoare o anumită dezvoltare a forțelor de producție, a industriei naționale, cît și reducerea cantitativă a dominației capitalului străin în economia României.

În urma confruntării capitalurilor străine cu capitalul autohton, a noilor situații create, a rezultat o mixtură generală a capitalurilor. În toate marile societăți industriale și bancare capitalurile participante proveneau dintr-un număr mare de țări. Ceea ce pînă la primul război era o regulă — cele mai multe întreprinderi cu capital de o singură naționalitate — după război, devine o excepție. Se adîncise caracterul internațional al capitalului străin din economia României.

Burghezia autohtonă și politicieni ai timpului intră pe diferite căi în societățile cu capital străin, de multe ori numai în consiliile de administrație și în scopul camuflării originii externe a majorității capitalului. Se realizează astfel o împletire variată și diversă în diferite domenii, a intereselor capitalului autohton cu cel străin.

Ca rezultat al politicii promovate de marea burghezie autohtonă față de capitalul străin ca și a situației economice instabile din țară, în toată perioada 1919—1928 nu se fac în România investiții noi, importante de peste graniță și nici nu se obțin împrumuturi externe însemnate. Totuși, capitalul străin își mărește forța prin acumularea și capitalizarea plusvalorii. Marea burghezie autohtonă, cu sprijinul statului și a masivelor credite acordate de Banca Națională, printr-un proces intens de acumulare obține sporirea volumului capitalului, a ponderii sale în unele ramuri dominate de capital străin — petrolieră, forestieră, carboniferă, metalurgică, gazului metan etc. Creșterea sa este numai cantitativă nereușind să scoată de sub controlul capitalului străin nici una din ramurile în care domina acesta.

Odată cu încheierea procesului de constituire statală a națiunii române se încheiase evoluția seculară de constituire unitară a organismului social de producție pe teritoriul poporului român. Capacitățile și energiile poporului român, avuția sa națională, un teritoriu și o populație cu odată și jumătate mai mari decît înainte de război, însemnatele bogății naturale

și condițiile deosebit de favorabile amplificau, în mod obiectiv, sursele, posibilitățile de dezvoltare ale țării. Pe de altă parte, un pas important în rezolvarea problemei agrare în spiritul burghez, prin împroprietărirea unei mase mari a țărănimii și restringerea domeniului, a forței economico-sociale și politice a clasei reacționare, a moșierimii, a curățat parțial terenul agrar de piedicile semifeudale.

În cadrul economiei europene crește importanța participării României cu reflectare pozitivă și în plan politic internațional. Creșterea economică din primul deceniu postbelic, cu toate elementele pozitive, a pus în evidență, o adâncă discrepanță între posibilitățile reale de progres, considerabil sporite și înfăptuirile minore rezultate în plan material și social, care au confirmat opiniile științifice critice ale marxștilor români despre incapacitatea regimului social-politic de a pune în valoare patrimoniul uman și material al țării, a-i asigura un progres accelerat și general. Această contradicție, dintre posibilitățile de dezvoltare și caracterul îngust de clasă al cadrului social-politic va persista în toată perioada de evoluție capitalistă. Dacă forțele de producție ale societății nu au înregistrat, în afară de industrie, creșteri importante, zona raporturilor capitaliste se dezvoltă în lărgime și în adâncime, la dimensiuni mult mai mari.

Sectoarele cu proprietate capitalistă și de stat — industria, transporturile, băncile, comerțul etc. — își extind aria de activitate în cadrul organismului economiei naționale. Relațiile capitaliste penetrează în zonele micii producții agricole și meșteșugărești, a micului comerț, antrenându-le în procesul de diferențiere, de transformare capitalistă.

Efectele cele mai importante se produc în agricultură. Îngustarea la o șesime a domeniului mării proprietăți funciare și a exploatării moșieresti, extinderea micii proprietăți și producții țărănești au dat un impuls puternic dezvoltării capitalismului. Raporturile de exploatare capitalistă, directă și indirectă, deși nu cuprind întregul sector, pătrund adânc în masa lui, devin preponderente și determină direcția dezvoltării agriculturii pe baza legilor producției de mărfuri capitaliste. Ceea ce definește fizionomia și stadiul social al celui mai întins sector al producției materiale al țării este procesul mult mai rapid de transformare a relațiilor de producție decât a forțelor de producție. Evoluția capitalismului în agricultura României era în faza sa primară, întemeiată precumpănitor pe munca manuală — similară cu stadiul cooperației capitaliste simple și a manufacturii din industrie — și incapabil să revoluționeze singur mijloacele de producție. Mai mult, burghezia industrial-bancară autohtonă a folosit în promovarea dezvoltării industriei un arsenal întreg de metode și instrumente de acumulare primitivă asupra agriculturii — prețuri ridicate la produsele industriale, prețuri de monopol, prețuri scăzute la produsele agricole, credite scumpe, fiscalitate ridicată asupra țărănimii etc., al căror rezultat s-a relevat în frînarea dezvoltării bazei tehnico-materiale a agriculturii, a însăși producției agricole care nu mai realizează nici indicatorii principali cantitativi și calitativi antebelici.

Ca urmare, discrepanțele de creștere economico-socială dintre industrie și agricultură, antagonismele rezultate între caracterul lărgit al producției din industrie și caracterul îngust al reproducției în agricultură, au complicat și frânat procesul reproducției sociale, au amplificat contradicțiile dintre sat și oraș.

În stadiul dat de dezvoltare a capitalismului, în România, burghezia cu mecanismul și mijloacele de care dispunea a putut asigura o creștere a industriei doar cu prețul greu al menținerii în înapoiere a agriculturii.

Dezvoltarea raporturilor capitaliste, pe terenul unor nivele diferite a forțelor de producție în diferite sectoare, accelerează procesul de concentrare și centralizare a capitalului, în primul rînd în industria mecanizată și în domeniul bancar și sub influența și interesul capitalului străin generează forme monopoliste de organizare: cartele, sindicate precum și ale capitalului financiar. În această perioadă, deși formele moderne ale capitalului — monopolurile și capital financiar — se înrădăcinează în unele ramuri ale producției și circulației, sfera lor de cuprindere ca și forța lor de acțiune este limitată; terenul precumpănit al economiei rămîne încă dominat de întreprinderile și capitalurile libere, de raporturile de producție și schimb bazate pe concurența liberă.

Transformările economice și sociale au avut ca efect și modificări însemnate în structura socială a țării în două sensuri principale interesînd cu prioritate sectoarele fundamentale ale producției materiale — industria și agricultura. Procesul principal este cel al polarizării sociale, rezultat al acumulării capitaliste, al diferențierii micilor producători, al proletarizării lor. În structura socială a țării crește masa populației lipsite de mijloace de producție, masa proletară și semiproletară. Datele de arhivă asupra recensămîntului populației din 1930 evidențiază existența, în toate ramurile, a unui număr de 1 385 493 persoane ca lucrători și personal tehnic inferior, 95 821 ca ucenici și 257 749 ca personal casnic. Dacă la cifrele de mai sus adăugăm 78 000 funcționari de birou din întreprinderile particulare și 245 000 funcționari de stat se ajunge la peste 2 062 mii persoane. Reducînd din salariații de stat un anumit număr aparținînd reprezentanților burgheziei, reiese că peste 20 % din populația activă a țării trăia din muncă salariată. La acestea se adaugă 690 000 mici gospodării țărănești cu pămînt sub 1 ha care pot fi considerați semiproletari. Astfel, chiar neluînd în considerare încă alte categorii — mici meseriași, comercianți, ambulanți, cărăuși etc. — în situația de semiproletari, produsul social al acumulării capitaliste, la polul exploatării și proletarizării se ridică la cca 27 % din populația țării.

Mica producție din agricultură cu suprafețe între 1—10 ha concentra desigur majoritatea populației țării, reprezentînd peste 2 410 000 gospodării și nu mai puțin de 10 000 000 de suflete. Categoria socială reprezentată de atelierul și mica întreprindere cu personal între 2—20 persoane cumula 148 000 patroni.

În agricultură, în 1935, exploatările cu suprafețe între 10—20 ha însemnau 180 000 de gospodării, iar cele peste 20 ha, 80 000 gospodării.

Recensămîntul populației din 1930 menționează existența a 3 131 întreprinderi industriale, comerciale, bancare cu peste 20 de persoane și peste 79 000 întreprinderi comerciale și bancare cu 2 pînă la 20 salariați, care împreună pot fi considerate exploatări mari capitaliste.

Polarizarea mijloacelor de producție și de existență la un pol al societății și a producătorilor lipsiți sau pe cale de a fi lipsiți de mijloace de producție este fenomenul dominant relevat cu putere în structura economico-socială. Reforma agrară din 1921 a modificat în sens contrar tendința

generală a acumulării capitaliste prin transformarea în mici proprietari a unei mase mari de țărani lipsiți de pământ, sau cu pământ mai puțin. Fenomenul extinderii micii producții de mărfuri nu era însă de durată și chiar în acest domeniu puternica ei diferențiere economico-socială diminuează treptat dimensiunile categoriei țăranilor împroprietăriți. Accelerarea dezvoltării capitaliste a determinat o acumulare accentuată de plusvaloare. Amploarea procesului sporirii beneficiului net al societăților anonime, pe domenii, în anii 1924—1928, era de 13 408 milioane lei în industrie, 7 882 milioane în bănci, 797 milioane în comerț, în total 29 256 milioane.

Pentru a asigura comparabilitatea cifrelor s-a luat numai perioada 1924—1928 când moneda oscilează în limite moderate. Dimensiunile profitului și ale exploatării se evidențiază mai bine dacă se compară cu salariile anuale ale celor peste 200 000 muncitori din întreaga industrie prelucrătoare a țării, cifrate la 7 732 mil lei în 1928.

Acumularea înaltă a capitalului în industrie s-a realizat prin intensificarea muncii, prelungirea zilei de muncă, sporirea în unele ramuri a productivității muncii etc. În diferitele ramuri din industria mecanizată rata exploatării se situa între 150—250 % ceea ce furniza capitalului o rată ridicată a profitului. Statul prin legislație, fiscalitate a favorizat substanțial acumularea capitalistă. După calculele statisticii timpului capacitatea de cumpărare a salariului general nominal al muncitorilor, față de mărimea sa din anul 1913, după o reducere la 43 % în 1919, se ridică în 1923 la 74 % și coboară treptat pînă la 70 % în 1928 cu diferențe în plus sau minus în diferite ramuri. Astfel, în timp ce în țările industriale din Europa salariul real ajunge în 1928—1929 la nivelul antebelic, în România el rămîne încă mult în urmă.

Țărănimea muncitoare, micii meseriași au constituit de asemenea un larg obiect de exploatare capitalistă directă sau indirectă; prin prețuri ridicate la produsele industriale, prin dobînzi cămătărești, prin impozite etc., se preleva plusprodusul și, într-o zonă supusă proletarizării chiar și o parte din produsul necesar, în favoarea marelui capital și a statului. Antagonismele sociale aveau ca factor central exploatarea maselor muncitoare de către burghezii și contradicția dintre muncă și capital.

Capitalul străin plasat în România participa în măsură însemnată la adîncirea procesului de acumulare amplificînd consecințele sale negative prin transferarea unei mari părți din plusvaloare peste graniță și perpetuînd lipsa acută de mijloace de investiții în țară.

Ca urmare a politicii marii burghezii autohtone de condiționare a penetrației capitalului străin în economie, a folosirii unor pîrghii economice și extraeconomice de acumulare, capitalul autohton realizează o tendință de creștere a ponderii sale în capitalul total fără a obține în această perioadă prioritate în industrie.

În raporturile economice externe ale României se înregistrează unele schimbări. Trecerea țării din sfera de influență a puterilor și monopolurilor Europei Centrale — a Germaniei și Austriei — în aceea a puterilor Europei Occidentale a modificat orientarea importului de capital și parțial a comerțului exterior.

Pe piața mondială, în mecanismul său, însă economia României ocupa în continuare poziția dezavantajoasă de furnizoare de materii prime și combustibil, de importatoare de fabricate industriale și de capital. Ea

avea un grad ridicat de dependență economică și financiară de țările industriale. Schimbările în producția materială nu au fost atât de substanțiale încât să provoace modificări în raporturile economice externe.

Sub presiunea forțelor revoluționare și a unor cerințe obiective de înnoire în sens democratic, care nu mai puteau fi nesocotite, clasele dominante s-au văzut nevoite să promită — și în parte să adopte — o serie de reforme care au lărgit posibilitățile de acțiune ale maselor, cum a fost reforma agrară și acordarea votului universal.

Faptul însă că la conducerea statului s-au aflat burghezia și moșierimea, a făcut ca procesul transformărilor înnoitoare pentru care luptau masele să se desfășoare anevoios, marile probleme care frământau societatea noastră rămânând în esență nerezolvate. Democrația burgheză — consfințită și prin prevederile constituției adoptate în 1923 — a avut un caracter incomplet, libertățile și drepturile cetățenești fiind nesocotite și încălcate iar lupta revoluționară a clasei muncitoare fiind deseori reprimată prin mijloace brutale. De aceea întreaga perioadă interbelică a fost străbătută de puternice antagonisme de clasă, care au generat ridicarea la luptă a proletariatului în mari bătălii revoluționare ca cele de la 13 decembrie 1918, greva generală din octombrie 1920, greva muncitorilor mineri de la Lupeni, luptele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, și altele.

După primul război mondial s-au produs schimbări importante în structura și fizionomia societății românești. În cadrul coaliției burghezo-moșieresti s-au produs serioase deplasări și modificări în raportul de forțe. Îndeosebi ca urmare a adoptării reformei agrare, moșierimea a slăbit considerabil ca forță economică și prin consecință, ca influență politică. În schimb burghezia, utilizând avantajul potențialului spirit al economiei întregirii pieții naționale, măsurile de naționalizare adoptate, și-a sporit mult forța economică și influența în viața politică. S-a detașat evident marea burghezie, monopolurile ajungând să dețină, după anul 1934 un rol precumpănitor într-o serie de industrii și în marile bănci.

Corespunzător acestor schimbări baza socială a Partidului Conservator s-a deteriorat ducând la dispariția lui din viața politică. În schimb, Partidul Național Liberal — partid al mării burghezii — și-a consolidat pozițiile economice și influența politică, ajungând să exercite un adevărat monopol în viața politică, mai ales în primul deceniu al perioadei interbelice. Celelalte partide ale claselor dominante nu mai reușeau să stăpânească și să exprime noile necesități politice, să satisfacă năzuințele maselor largi populare spre progres. În arena politică au apărut o serie de grupări și partide noi, cu titulaturi atrăgătoare prin ele însele și cu programe care înscrisau obiective de interes larg ca Partidul Țărănesc, Liga Poporului etc. Cu timpul, minate de goana după putere, ele au alunecat tot mai mult spre dreapta, intrând în diferite combinații politice sau fuzionând cu alte partide sau grupări. A existat în perioada interbelică, o continuă dispersare și regroupare a grupărilor și partidelor politice — al căror număr ajunsese să treacă de 30 — ceea ce reflectă instabilitatea acestora, a vieții politice interne a țării, incapacitatea claselor dominante de a rezolva marile obiective de progres ale României.

Schimbări s-au produs și în structura și situația țărănimii. În urma aplicării reformei agrare a dobândit o pondere mai mare țărănimea mijlocasă. Situația grea în care a continuat să se afle majoritatea țărănimii și după adoptarea legii de reformă agrară, a făcut ca ea să constituie în continuare, o importantă forță revoluționară.

În ceea ce privește proletariatul, condițiile economice create prin desăvârșirea procesului de formare a statului național unitar român, au dus la creșterea forței sale, atât sub raport numeric, cât și pe plan organizatoric și politic. Existența unor puternice detașamente muncitorești, ca cele ale minerilor, ceferiștilor, petroliștilor, tipografilor etc. a influențat în mod pozitiv procesul de desfășurare a luptelor revoluționare, capacitatea de luptă a proletariatului nu numai pentru apărarea intereselor sale vitale, ci pentru salvarea intereselor fundamentale ale întregului popor, realizarea năzuințelor acestuia spre libertate și progres. Partidul Comunist Român, creat, în mai 1921, a fost în permanență organizatorul și conducătorul clasei muncitoare, al oamenilor muncii. El a desfășurat „o activitate multilaterală și susținută pentru unirea, în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc, a tuturor forțelor muncitorești, democratice, patriotice în primul rând pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare în frontul unic al comuniștilor și socialiștilor”.

BIBLIOGRAFIE

- V. I. LENIN, *Opere complete*, vol. 24, București, Edit. politică, 1964, p. 333.
- * * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre Comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 38—40.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român*, 9 mai 1966, în *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. I, București, 1968, p. 355—356.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvintare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Edit. politică, 1973, p. 273—275.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, București, Edit. politică, 1976, p. 18—19.

★

- * * * *Istoria poporului român* (sub red. acad. Andrei Oțetea), București, „Biblioteca de istorie”, 1972, p. 523—528.
- * * * *Istoria României. Compendiu* (sub red. acad. Ștefan Pascu), ed. a III-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 363—366, 375—377.
- M. MUȘAT, I. ARDELEANU, *Viața politică în România, 1918—1921*, ed. a II-a, București, Edit. politică, 1976, p. 26—40.
- M. C. STĂNESCU, *Mișcarea muncitorească din România 1921—1924*, București, Edit. politică, 1971.
- ARON PETRIC, *Trăsăturile generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic*, *Cumidava* II, Brașov, 1968, p. 311—335.
- T. UDREA, *Poziția Partidului Comunist Român față de problema agrară (1921—1944)*, în „*Revista de istorie*”, an 27 (1974), nr. 1, p. 7—60.
- * * * *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Consultații 3, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 11—16.

ACTIVITATEA INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA”
PE ANUL 1976

Activitatea desfăşurată de Institutul de istorie „N. Iorga” în 1976 se înscrie organic în efortul depus de ştiinţa românească, de întregul popor român, pentru realizarea sarcinilor primului an al cincinalului 1976—1980, în lumina şi în spiritul hotărârilor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român şi ale Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste, evenimente politice fundamentale pentru dezvoltarea României socialiste.

O serie de idei cuprinse în documentele Congresului al XI-lea şi în special în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilaterale dezvoltate şi înaintate a României spre comunism, ca şi în cuvântările şi expunerile secretarului general al Partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, referitoare la menirea şi sarcinile istoriei şi permiţând, prin urmare, conturarea principalelor direcţii ale cercetării istorice, au fost reluate şi amplificate în Rezoluţia Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste, din 2—4 iunie 1976. „Congresul apreciază — se subliniază în Rezoluţie — că în educarea socialistă a maselor cunoaşterea istoriei patriei constituie un factor important al dezvoltării conştiinţei de sine a poporului, o condiţie a asimilării a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluţionar, în trecutul său. Studiarea istoriei trebuie să fie călăuzită permanent de concepţia materialist-dialectică a marxism-leninismului, să pună în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, lupta de eliberare naţională şi socială, să combată tot ceea ce a fost negativ în trecut...”¹

Existenţa unui program atât de clar trasat, a unor repere preţioase care constituie o premisă teoretică de mare importanţă, a permis cercetătorilor din Institutul de istorie „N. Iorga”, în general tuturor istoricilor, să obţină rezultate pozitive în îndeplinirea sarcinilor concrete trasate de conducerea de partid şi în finalizarea obligaţiilor contractuale asumate.

Astfel, fructificând şi munca depusă anterior, în anul 1976 au văzut lumina tiparului o serie de volume cu o tematică variată. O nouă ediţie a lucrării lui Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti*, a apărut prin grija lui Damaschin Mioc şi cu un *Cuvînt înainte* de Ştefan Ştefănescu, contribuind în chip nelindoielnic la omagierea celui care a realizat prima unire politică a ţărilor române.

Evocarea unei alte figuri proeminente a istoriei poporului român, de la a cărei moarte s-au împlinit 500 de ani în 1976, a constituit tema a două lucrări importante. Este vorba de *Vlad Ţepeş* a lui Nicolae Stoicescu şi *Vlad Ţepeş (Dracula)*. *Între legendă şi adevăr* de Ştefan Andreescu, ambele bucurându-se de o caldă primire din partea cercurilor de specialişti şi a publicului larg. Cele două lucrări, reconsiderând unele ştiri mai vechi şi utilizând noi documente, clarifică o serie de aspecte ale rolului şi locului lui Vlad Ţepeş în lupta antiotomană a Ţării Româneşti, în istoria poporului român.

Personalitatea lui *Cristian Tell*, participant de seamă la revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, a fost evocată de Anastasie Iordache într-o sintetică monografie. Evenimentelor de la 1877 i-au fost consacrate monografia lui Dan Berindei, *România independentă, 1877*, apărută în Editura Meridiane şi tradusă în mai multe limbi, versiunea germană aparţinând lui Adolf Armbruster.

În seria de „Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare şi a înfrăţirilor cu naţiunea română”, în anul 1976 a apărut volumul I din *Studii de istorie a naţionalităţii maghiare şi a înfrăţirii ei cu naţiunea română*, ce are în comitetul de redacţie pe Ludovic Demény (responsabil) şi care a semnat şi introducerea, şi pe St. Csucsua (secretar de redacţie), autor al unui studiu. Paul Cernovodeanu este semnatarul unui alt material inclus în această culegere. O altă contribuţie la mai buna cunoaştere a istoriei naţionalităţilor conlocuitoare din ţara noastră

¹ Rezoluţia Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste, Bucureşti, Edit. politică, 1976, p. 16—17.

este lucrarea lui Ludovic Demény *Răscoalele secuiești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, apărută la Editura Politică.

Se cer a fi menționate și acele lucrări din a căror colective de autori au făcut parte cercetătorii din institut. Astfel, Sergiu Columbeanu și Aron Petric au semnat materiale incluse în culegerea scoasă de „Revista de istorie” pe tema *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră*. De asemenea, a apărut o ediție în limba franceză din *Histoire chronologique de la Roumanie* sub redacția academicienului Constantin C. Giurescu și având între autori pe Ioan Chiper, iar între colaboratori pe Nicolae Stoicescu și Constantin Rezachevici. Nu trebuie uitată nici ediția a IX-a a manualului de *Istoria României* pentru anul IV de liceu, la a cărei apariție și-au adus contribuția și Ion M. Oprea și Alexandru Porțeanu.

În sfârșit, trebuie menționate monografiile unor orașe ale țării, realizate de autori din institut în colaborare cu specialiști din afară, anume Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Celalea de saună a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende* și Nicolae Stoicescu-Cristian Moisescu, *Tirgoviștea și monumentele sale*.

Tabloul editorial de mai sus se impune a fi completat cu cifra globală a articolelor și studiilor publicate de cercetătorii în anul 1976, situația exactă a acestora reieșind din anexe. Au fost tipărite, în reviste din țară și de peste hotare, 78 de studii și articole, precum și mai bine de 100 de recenzii, însemnări și note. La toate acestea trebuie adăugate munca materializată în comunicările prezentate la manifestările științifice interne. La 43 de asemenea reuniuni au participat un număr de 40 de cercetători de la Institutul de istorie „N. Iorga” care au susținut 63 de comunicări. Pe de altă parte, membrii Institutului și-au adus un aport de seamă la răsplindirea cunoștințelor de istorie, prin numeroase conferințe, articole în presă, participări la diverse emisiuni de radio, evidențiind și pe această cale posibilitățile reale ale editării de a contribui la educarea poporului nostru în spiritul celor mai înaintate tradiții ce-i sînt caracteristice.

În baza orientărilor și indicațiilor date de conducerea superioară de partid, a priorităților stabilite, ca și a necesității de a continua munca depusă în anii anteriori în vederea aprofundării cunoașterii istoriei patriei, a fost alcătuit și planul unitar de cercetare științifică pe anul 1976 al Institutului. Cele 6 teme principale și direcții de cercetare s-au cristalizat în 41 de contracte, unele dintre acestea referindu-se la mai multe volume.

Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, în urma Hotărârii Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. de elaborare a unui nou *Tratat de istorie a României* care să reflecte rezultatele ultimelor cercetări, are sarcina de a pregăti volumele III, V, și VI, în colaborare cu celelalte instituții de profil din țară, urmînd a participa la scrierea volumelor IV, VII, VIII, IX și X. În anul 1976 s-a acționat pentru soluționarea unor chestiuni organizatorice, urmînd ca în curînd să se înceapă activitatea propriu-zisă de elaborare.

În ce privește *Corpusul național de izvoare și documente*, în 1976 s-a continuat munca la colecția „*Fontes Historia daco-romanae*”. Virgil Ciociltan, în cadrul seriei de *izvoare orientale*, a continuat documentarea la volumul de izvoare arabe și persane din secolele X—XIV, prin transcrierea, traducerea și adnotarea de texte istorice și geografice referitoare la spațiul românesc și la contextul internațional al istoriei noastre în perioada menționată. Pentru volumul de *izvoare apusene*, Șerban Papacostea a continuat lucrările de depistare, transcriere, traducere și adnotare a știrilor cuprinse în surse latine, din care rezultă o serie de informații noi cu privire la istoria Dobrogei în secolul XI, la invazia tătare din secolul XIII necunoscute pînă acum, la activitatea Ordinului dominican în spațiul carpato-dunărean etc. Eforturile de finalizare a volumului de *izvoare sud-slave*, secolele XV—XVI, au fost întrerupte de dispariția prematură a lui Jan Sykora. Desigur, munca depusă pentru depistarea, transcrierea traducerea izvoarelor sud-slave din secolele menționate, însoțite de aparatul critic riguros științific, se cere a fi dusă la bun sfârșit.

În anul 1976 au fost în lucru și 3 volume din cealaltă mare colecție de documente de interes național, *Documenta Romaniae Historica*, anume volumul V (1551—1556), VI (1556—1570) și XXV (1635—1636). Colectivul de lucru al acestor volume, format din Ștefan Ștefănescu, D. Mîoc, Marieta Adam, Maria Bălan, Ruxandra Cămărășescu, Olimpia Diaconescu și Coralia Fotino, a transcris și colonaționat o serie de documente, a întocmit și completat fișele bibliografice și descrierea arheografică a documentelor, și a depistat alte noi documente.

În cadrul *Colecției Hurmuzaki. Seria Nouă*, Paul Cernovodeanu, aflat în faza de documentare la volumul de rapoarte diplomatice engleze (1835—1848), a transcris rapoarte ale consulatelor și viceconsulatelor britanice din Principatele române, pentru anii 1835—1837, iar Beatrice Marinescu a efectuat aceleași operații pentru anii 1848—1853. Lucia Taftă și

Traian Ionescu depistează și pregătesc rapoartele diplomatice ale Consulatului general al Franței în București, din anii 1871—1878.

Volumul de *Documente inedite referitoare la Războiul de independență*, a fost încheiat în manuscris de către N. Adăniloae la sfârșitul anului 1976.

Conform planului de măsuri pentru aniversarea a 70 de ani de la răscoala din 1907, plan adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976, a fost pregătit sub auspiciile Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutului de istorie „N. Iorga” și Direcției Generale a Arhivelor Statului și predat Editurii Academiei primul volum de documente 1907 dintr-o serie de 10, volum la care au lucrat efectiv Coralia Fotino și Mircea Iosa.

În aceeași direcție, Elisabeta Opreșcu a depistat, transcris adnotat și pregătit pentru tipar, documente privind răscoalele din anii 1889—1904, și care vor constitui o parte din volumul de *Documente selective privind principalele răscoale țărănești din istoria României*. Operațiuni similare pentru același volum (ce urmează a se realiza în colaborare cu Institutul de istorie din Cluj) au fost efectuate — în afara obligațiilor de plan — pentru evul mediu D. Mioc, C. Bălan, L. Demény, iar pentru epoca modernă de către N. Adăniloae și Apostol Stan.

Tot în legătură cu comemorarea răscoalei din 1907 N. Liu a depistat și pregătit pentru tipar scrisorile expediate și primite de marele istoric român N. Iorga în preajma și în timpul răscoalei din 1907, volum care este însoțit de un studiu introductiv.

Ludovic Demény, a depistat și transcris documente pentru cel de-al doilea volum de *Documente privind istoria secolilor*, iar Constantin Bălan și-a continuat documentarea la *Inscripțiile medievale ale României*, copiind noi inscripții și efectuând operațiile de pregătire pentru tipar a celor culese anterior.

Reiese foarte clar din cele prezentate mai sus, că în anul 1976, ca și în anii anteriori, o parte însemnată din potențialul științific al Institutului a prestat o muncă apreciabilă pentru elaborarea unor volume de documente sau a continuat activitatea migăloasă, dar atât de importantă, de extindere a corpusului național de documente și deci de consolidare a bazei documentare a istoriei României.

Elaborarea de monografii și studii de interpretare, reprezentând o altă direcție de bază a planului de cercetare, a fost orientată spre investigarea unor importante probleme de istorie, care impun o atentă analiză științifică. Astfel, în cadrul temei „Formarea poporului român și a statelor române medievale”, A. Armbruster a abordat problema *Unitatea spațiului românesc în terminologia medievală*, parcurgând numeroase pagini de bibliografie de specialitate și extrăgând fișe analitice și bibliografice. De asemenea A. Armbruster a redactat un prim capitol consacrat evoluției termenului de Dacia de la retragerea aureliană pînă la apariția statelor feudale românești.

Ioana Constantinescu a încheiat redactarea studiului intitulat *Contribuții la istoria țărănimii în perioada de destrămare a feudalismului* care se remarcă prin analiza atentă a fenomenelor social-economice puse de subiectul abordat. În același sens, Lia Lehr a făcut investigații în problema *Procesului de aservire a țărănimii în Țara Românească în anii 1601—1635*, parcurgând numeroase documente, identificând satele, întocmind tabele statistice pe județe; lucrarea se va încheia în 1977.

Structura socială a satului secuiesc în lumina registrelor militare din 1614 și 1627 a fost analizată de către L. Demény care și-a expus rezultatele într-un concentrat studiu. De asemenea, L. Demény a scris capitolul I, din partea a doua a monografiei *Răscoala secolilor din anii 1595—1596*. La elaborarea acestei lucrări și-a adus contribuția și Carol Vekov. Ea a fost înaintată spre publicare Editurii Academiei.

Un aport la descifrarea structurii sociale a satului transilvănean din secolul al XVIII-lea îl aduce Ștefan Ciuciua printr-un studiu legat de *Primul recensământ al populației transilvănene (1721—1722)*. În cadrul preocupărilor de sociologie istorică Georgeta Penelea a lucrat în cursul anului 1976 la întocmirea documentației pentru tema *Structuri și mobilități sociale în Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, și a redactat capitolul „Structura satului munțean în secolul al XVIII-lea”.

O analiză asemănătoare, avînd însă ca obiect *Orașele din Țara Românească și Moldova în evul mediu timpuriu* a fost întreprinsă de Constantin Șerban care se ocupă de geneza orașelor de la răsărit și sud de Carpați, de viața urbană în perioada feudalismului timpuriu.

Lucrînd la tema *Cnezate și voievodate românești în Transilvania (sec. X—XV)*, Emil Lazea a întocmit bibliografia și a început documentația, ceea ce i-au permis a redacta, într-o primă formă, două capitole introductive.

Ca o continuare a unor preocupări perseverente, mai vechi, de evocare a marilor personalități ale evului mediu românesc, în planul de cercetare al Institutului de istorie „N. Iorga” au fost incluse, în anul 1976, două lucrări consacrate unor figuri reprezentative ale poporului nostru. Legat de aniversarea a 500 de ani de la moartea lui *Vlad Țepeș*, Nicolae Stoicescu a elaborat monografia, citată deja, care valorifică exhaustiv izvoarele semnificative pentru politica internă și externă promovată de voievod, punând accentul pe lupta antiotomană purtată de acesta. *A doua domnie a lui Petru Rareș* este tema unui studiu monografic semnat de Constantin Rezachevici, care insistă asupra politicii interne și externe a Moldovei anilor 1538—1546. Menționăm că acest studiu face parte dintr-o monografie care va apărea în curând.

Nu lipsesc din planul de cercetare nici preocupările istoriografice. Astfel, Florin Constantin s-a preocupat de *Iobăgia în istoriografia românească*, punând în evidență raportul dintre punctele de vedere formulate de istoricii români în problema genezei, evoluției și abolirii șerbii și marile momente de confruntare politică în problema agrară, respectiv dezbaterile din 1848, 1864 și 1907. La rîndu-i, Carol Vekov și-a continuat munca la tema *Istoriografia maghiară în limba latină din Transilvania secolului al XVII-lea*, dar nu a reușit să o finalizeze deoarece a lucrat efectiv atît la monografia consacrată *Răscoalei secuilor din anii 1595—1596* cît și la volumul de *Documente selectiv privind principalele răscoale țărănești din istoria României*.

Evoluția social-economică și politică a României în epoca modernă a fost profund marcată de Unirea Principatelor ca și de obținerea independenței de stat, al cărui centenar va fi sărbătorit în 1977 de către întregul nostru popor. Fără îndoială, că la mai buna cunoaștere a evenimentelor din anul 1859 va contribui lucrarea lui Dan Berindei, *Epoca Unirii*, din care au fost deja redactate primele 4 capitole, ea urmînd a fi încheiată în 1977. În aceleași preocupări se înscrie și tema *Politica externă a României în perioada domniei lui Al. I. Cuza (1859—1866)*, de Gh. Cristea, care reconstituie contextul internațional și principalele direcții ale politicii externe promovate de cel care a unit Moldova și Țara Românească. Continuarea firească a temei din urmă, *Politica externă a României între anii 1866—1877*, a fost abordată de către Paul Oprescu.

Războiul de independență și urmările sale a constituit tema mai multor studii. Astfel, Grigore Chiriță trece în revistă *Atitudinea puterilor europene față de independența României (mai 1877 — iulie 1878)*. Alt subiect, și anume *Ecoul războiului de independență, 1877—1878, în opinia publică progresistă maghiară* a fost tratat de către Ștefan Ciuciua care a predat deja materialul Editurii Kriterion spre publicare. Mircea Iosa urmărește *Consecințele economice și sociale ale cuceririi independenței de stat a României*. Avînd ca punct de plecare tot evenimentele de la 1877—1878, studiul lui Alexandru Porțeanu, *Mișcarea socialistă și problemele independenței, suveranității și unității naționale (1878—1918)*, abordează o problematică importantă. De un profil apropiat se dovedește a fi și lucrarea Paraschivei Cîncea, intitulată *Radicalismul, precursor al mișcării socialiste din România celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea*.

Data fiind importanța deosebită a cunoașterii aprofundate a istoriei instituțiilor politice, continînd preocupările mai vechi din această direcție, în 1976 s-au înregistrat primele finalizări în cadrul temei *Istoria parlamentului*. Pentru perioada modernă a acestuia, 1821—1918, au fost încheiate părțile ce reveneau lui Apostol Stan, P. Cîncea, Mircea Iosa și Anastasie Iordache, referindu-se respectiv la etapele: 1821—1859, 1878—1892, 1895—1907 și 1908—1918. Urmează ca în prima jumătatea a anului ce vine să fie încheiate și celelalte capitole din această monografie revenind lui Stan Valeriu și Anicuței Popescu cele referitoare la etapa 1859—1876.

În cadrul temei *Istoria partidelor politice din România*, Tr. Udrea a analizat *Premusele istorice ale îndepărtării partidelor burgheze din viața politică a României*, evidențiind caracteristicile generale ale desfășurării procesului revoluționar din țara noastră, caracteristici care au făcut ca, în comparație cu alte țări din răsăritul european, burghezia să fie înlăturată mai devreme de la putere. De asemenea, Tr. Udrea a încheiat un studiu amplu consacrat *Activității primului guvern dr. Petru Groza, martie 1945—decembrie 1946*, reliefînd, pe baza unui bogat material documentar provenit din arhivele C.C. al P.C.R., aspecte de seamă din refacerea economică a țării după război, eforturile cabinetului român de a obține condiții cît mai juste de pace sau confruntările generate de acțiunea de creare a B.N.D.

Nu mai puțin de 11 lucrări au fost incluse în planul pe 1976 la tema deosebit de importantă a reconstituirii istoriei relațiilor internaționale ale țărilor române și ale României de-a lungul secolelor (sec. XIV—1944). Cum lucrările lui Gh. Cristea, Paul Oprescu și Grigore Chiriță au fost deja menționate, semnălam tematica celorlalte opt.

Relațiile dintre români și Hanatul Crimeii (sec. XVI—XVIII) au fost analizate de către Al. Gonța care, a redactat în 1976 un capitol referitor la relațiile cu tătării între anii 1502—1711.

Locul Moldovei și a Țării Românești în politica habsburgică, 1716—1774, a reținut atenția Stefanei Dăscălescu, care schițează liniile directoare ale politicii habsburgice față de cele două țări române și atitudinea factorilor politici de la noi față de expansiunea austriacă în perioada amintită.

În faza de documentare se află lucrarea *Statutul internațional al Principatelor Române, 1829—1859*, cei doi autori, A. Stan și A. Iordache, pe baza materialului strâns, redactând deja un capitol.

Nu au lipsit din planul de cercetare nici preocupările pentru elucidarea unor aspecte ale istoriei economice a țării noastre, acest efort fiind încadrat în tema generală a relațiilor externe ale României. I. Stanciu surprinde *Pătrunderea capitalului străin în industria petrolului din România înaintea primului război mondial*, pe baza unui material documentar în bună parte inedit, ce relevă căile și formele de penetrație a capitalului extern în ramura de bază a industriei extractive din țara noastră. Încercând a evidenția caracteristicile raporturilor economice româno-franceze, influențate în mod hotărâtor de către primul război mondial, N. Dascălu insistă asupra *Relațiilor comerciale dintre România și Franța în deceniul 1918—1928*. Utilizând noi documente, autorul ajunge la concluzia că legăturile comerciale dintre cele două țări au ocupat un loc secundar în ansamblul comerțului lor exterior, nefiind deloc la înălțimea relațiilor politice, culturale și chiar financiare româno-franceze.

Raporturile maritime internaționale ale României în tratate de comerț și navigație, 1918—1939, au început a fi studiate de către S. Columbeanu, dar stagiul de documentare în S.U.A. ca și starea sănătății sale nu i-au permis a încheia lucrarea. Referitor la tema *Acordurile de la Locarno și atitudinea României*, Ion M. Oprea, (care în 1976 în calitatea sa de responsabil coordonator a lucrat mai multe luni la definitivarea monografiei „*România în timpul primului război mondial*”, scriind încă 40 de pagini), a terminat documentarea, urmând a încheia redactarea lucrării în cursul lui 1977.

În cadrul preocupărilor de clarificare a *Rolului monarhiei în viața social-politică a României între anii 1922—1930*, doi cercetători din Institut au desfășurat o atență investigare istorică. M. Rusenescu, abordând problema menționată pentru anii 1922—1927, a redactat un studiu care pune în lumină aspecte noi ale rivalității dintre partidele burghezo-moșierești în lupta pentru influențarea cercurilor regale. Analiza este continuată, pentru anii 1927—1930, de către Venera Teodorescu care relevă conținutul și semnificația instituției regenței, rolul acesteia în istoria României.

Rolul jucat de *Armata germană în România, 1940—1944*, temă interesantă și de o importanță majoră, căci poate clarifica o serie de aspecte rămase încă neelucidate din evoluția României în anii celui de-al doilea război mondial, a fost în atenția Ecaterinei Cimponeriu care însă, datorită stării sănătății, a fost nevoită să-și întrerupă redactarea, urmând a o încheia în 1977.

Apropie de finalizare se află și tema *Metode matematice aplicate în probleme istorice lipsite de izvoare statistice*. V. Liveanu a redactat un studiu privitor la aplicarea metodelor statistice la studierea evoluției prețurilor în sec. XVI—XVIII, urmând a termina un alt studiu în anul următor ca urmare a îmbolnăvirii sale din ultima parte a lui 1976. În ce o privea, Irina Gavrilă a redactat un material privind noțiuni matematice, indicații și exemplificări și a asigurat efectuarea calculelor și elaborarea programelor, legate de temă.

În sfârșit, din domeniul istoriei universale, remarcăm tema *Relații agrare în Grecia veche de la începuturi pînă în pragul epocii clasice încheiată* de Cecilia Ioniță. Lucrarea, predată spre tipărire la Editura științifică și enciclopedică aduce noi puncte de vedere asupra structurilor agrare din Grecia secolelor XI—VI î.e.n.

Acesta a fost stadiul de îndeplinire a tuturor lucrărilor incluse în planul de cercetare pe anul 1976 și care au format obiectul contractelor. Se remarcă, din cele precizate mai sus, că în afara a șase cazuri temeinic justificate pentru care — potrivit aprobării Consiliului Științific și recomandării conducerii Academiei de Științe Sociale și Politice — au fost întocmite actele adiționale necesare pentru prelungirea predării cu citeva luni, toate celelalte teme au fost încheiate la termenul prevăzut și în condițiile cerute. Aceasta a fost rezultatul eforturilor depuse de întregul colectiv de cercetători care, nu arareori, au fost puși în fața unor sarcini de interes obștesc urgente dar pe care le-au soluționat fără a afecta prin aceasta stadiul îndeplinirii planului. Așa cum a reieșit din dezbaterile Consiliului Științific din zilele de 23—24 decembrie 1976, pe baza unor referate și avind în vedere și autoreferatele prezentate, lucrările ce au fost prezentate satisfac exigențele științifice.

De asemenea, față de anul anterior și tocmai datorită experienței acumulate, în 1976 s-a făcut un însemnat pas înainte și în direcția dactilografierii materialelor de plan, deși nu s-a reușit a se atinge volumul cerut.

Un aspect notabil la activitatea desfășurată de Institut l-a avut Madeleine Costescu, care a efectuat traducerea în limba franceză a peste o mie de pagini din diverse lucrări, inclusiv sumare și rezumate ale publicațiilor de istorie. De asemenea, deși a fost trecută la B.C.U., biblioteca Institutului continuă a avea un rol de seamă în asigurarea bazei documentare a cercetării. Evident că sprijinul acordat și pînă acum va fi continuat, îmbrăcînd forma participării cercetătorilor la diverse operații ca : schimbul intern sau internațional de carte, corespondența cu diverse alte foruri de cultură din țară sau de peste hotare etc.

Nu poate fi trecută cu vederea, tocmai datorită utilității sale, munca desfășurată de colegii noștri din personalul administrativ și în special de A. Bazavan și M. Barna.

O remarcabilă activitate, susținută îndeaproape de membrii Institutului, a înregistrat-o și în cursul anului 1976 cele două periodice de istorie ale Academiei de Științe Sociale și Politice. Colectivul redacțional de la „Revista de istorie” (prof. V. Maciu, redactor responsabil; Ion Apostol, redactor responsabil adjunct și M. Stroia, G. Apostol, M. Opreșescu și Ruxandra Bolintineanu) a depus eforturi pentru ridicarea nivelului ideologic și științific al publicației. În paginile acesteia a fost subliniată semnificația Congresului educației politice și a culturii socialiste, a Consfățuirii pe țară a Cadrelor din domeniul Științelor sociale și a învățămîntului politic. De asemenea, numere speciale sau grupaje tematice au fost consacrate aniversării a 55 de ani de la crearea P.C.R., a 30 de ani de la alegerile din 1946, a 99 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, a 500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș, sau în cinstea celor căzuți în războaiele secuiești de la sfîrșitul secolului al XV-lea. Nu au fost trecute cu vederea nici evenimentele de seamă din istoria universală, prilejuate de aniversarea a 40 de ani de la crearea brigăzilor internaționale din Spania sau a bicentenarului independenței S.U.A. Un succes de seamă al colectivului de la „Revista de istorie” îl reprezintă editarea culegerii *Momente din istoria partidului, patriei, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră*, pe care am mai avut ocazia să o cităm.

Colectivul de redacție de la „Revue Roumaine d'Histoire”, (acad. E. Condurachi, redactor șef, N. Fotino, redactor șef adjunct; Ștefan Andreescu, redactor și Paula Niculescu) au conferit publicației un profil tematic de o importanță aparte. Astfel, au fost abordate teme legate de orașul și structurile sale în spațiul românesc, (nr.1/1976), de Vlad Țepeș și epoca sa (nr.3/1976), ca și de neutralitatea României în timpul primei conflagrații (nr. 2/1976) sau de structurile economiei românești în perioada dintre cele două războaie mondiale (nr. 4/1976).

Importante probleme din viața Institutului au fost soluționate de către Consiliul Științific, organul colectiv de conducere. Trimestrial, în Consiliu s-a analizat cu simț de răspundere stadiul de îndeplinire a planului de cercetare. Au fost luate măsurile ce se impuneau pentru întărirea disciplinei în muncă, așa încît obligațiile contractuale, a căror îndeplinire reprezintă fără îndoială țelul eforturilor întregului colectiv, să fie îndeplinite atît în termen cit și la nivelul științific caracteristic activității Institutului.

Pe de altă parte, Consiliul și-a menținut preocupările legate de valorificarea unor lucrări produse în anii anteriori. Cu exigența-i specifică, acest organism a discutat și avizat cîteva monografii, culegeri de studii precum și volume de documente care apoi au fost predate editurilor. De asemenea, a fost elaborat planul de cercetare și cel editorial pentru anul 1977 ca și cele de perspectivă (1978 — 1980), și au fost soluționate aspecte ale reprezentării Institutului la manifestările științifice din țară și de peste hotare. Numeroase alte probleme, legate de activitatea curentă de cercetare sau cu un caracter administrativ-contabil, acestea din urmă în 1976 avînd o pondere mai redusă decît în anii anteriori, au reținut atenția Consiliului Științific.

Toate aceste rezultate, pozitive în ansamblul lor, evidențiază necesitatea ca în organul colectiv de conducere să fie mărit procentul celor care lucrează efectiv în Institut, știut fiind faptul că în prezent doar 10 din cei 29 de membri ai Consiliului își desfășoară activitatea în Institut.

Anul 1976 a fost cel de-al doilea în care, în urma hotărîrii din 1975 a conducerii de partid, activitatea Institutului de istorie „N. Iorga” a fost integrată Facultății de istorie a Universității din București. În consecință în anul 1976 toate forțele din cercetare și de la Facultate au putut fi mobilizate pentru îndeplinirea sarcinilor comune, a obiectivelor prioritare care au fost puse în fața frontului istoric de către conducerea de partid. Ar fi greșit să se afirme că în procesul de integrare s-a făcut foarte mult, în nici un caz totul, și că nu mai sînt necesare eforturi de aprofundare. Este o realitate, faptul că pașii înregistrați sînt relativ timizi și că ne aflăm în etapa unor forme incipiente de integrare, al căror numitor comun a fost cel mai adesea sesiunile științifice comune. Trebuie însă reținut că perioada care a trecut poate fi în mod just apreciată ca fiind una de acumulare, de căutare a formelor celor mai adecvate ale realizării integrării care este

și trebuie privită ca un proces de o oarecare durată. Dar, de pe acum se pot releva primii pași concreți. Astfel, Irina Gavrilă susține la Facultatea de istorie un curs facultativ de metode moderne în cercetarea istorică. De asemenea, ca urmare a transpunerii în viață a programului de măsură adoptat în spiritul hotărârilor Congresului educației politice și a culturii socialiste, un număr de 8 cercetători vor susține cursuri și seminarii de *Probleme fundamentale de istorie a patriei și a partidului* la diverse instituții de învățământ superior din Capitală, pentru semestrul al II-lea al anului universitar 1976 — 1977. De asemenea, tot în spiritul integrității, o serie de studenți ai facultății de istorie și-au desfășurat practica în producție în Institut sub îndrumarea Ștefanei Dăscălescu. Nu trebuie uitat nici faptul că în planul de cercetare pe anul 1976 au fost incluși individual sau în colective, 14 cadre didactice, din care unele numai cu normă de cercetare.

Pe de altă parte, cei șase cercetători care au dreptul de a conduce doctoratul (Șt. Ștefănescu, Dan Berindei, V. Liveanu, N. Adăniloae, Ș. Papacostea, L. Demény) desfășoară o susținută activitate științifică pe acest tărîm, avînd în vedere că majoritatea doctoranzilor (20 din 24) sînt din afara Institutului. Din total, trei și-au susținut în 1976 tezele, obținînd titlul de doctor în științe istorice.

Ca și în anii anteriori, în 1976 membrii Institutului de istorie „N. Iorga” s-au dovedit a fi, așa cum a reieșit și din primele pagini ale raportului, o prezență dinamică în viața științifică și culturală a țării. La nu mai puțin de 43 de sesiuni științifice, colocvii, simpozioane organizate în țară sau în București, au participat marea majoritate a cercetătorilor din Institut (mai precis 40) care au susținut 63 de comunicări, confirmînd prin aportul lor prestigiul de care se bucură în lumea științifică instituția noastră. Pe de altă parte, 23 de membri ai colectivului au ținut aproape 200 de conferințe și expuneri în întreprinderi, case de cultură, școli, unități militare etc., din mai multe localități ale țării. S-au consemnat și aproape 100 de participări la diverse emisiuni de radio. În presa centrală sau locală au apărut, sub semnătura cercetătorilor de la Institut, peste 150 de articole. De regulă manifestările mai sus enumerate, pentru a căror cunoaștere concretă facem din nou trimitere la anexe, au avut o tematică diversă. Se remarcă totuși, în mod cu totul justificat, ponderea crescîndă, pe măsură ce se apropie aniversarea centenarului, a subiectelor legate de războiul de independență. S-au evidențiat, în această direcție, Dan Berindei, N. Stoicescu, Adolf Armbruster, C. Șerban, Apostol Stan și Al. Porțeanu.

Întrînd seama că un mare număr de membri ai Institutului activează ca lectori sau propaga-diști la Cabinetele de partid sau la diverse întreprinderi și instituții din capitală, avînd în vedere activitatea științifică și de popularizare, succint sintetizată mai sus, putem obține o imagine de ansamblu a participării cercetătorilor noștri la opera de răspîndire a istoriei în rîndul maselor, a locului Institutului în viața politică și cultural-ideologică a țării.

Institutul de istorie „N. Iorga”, prin relațiile sale cu străinătatea, s-a manifestat viu și în viața științifică internațională. Un număr de 13 cercetători au întreprins călătoriile în 11 țări atît în baza acordurilor de colaborare culturală cît și prin burse sau invitații personale pe cont propriu. Astfel, în Uniunea Sovietică au fost Ștefan Ștefănescu, Aron Petric și Nichita Adăniloae; în R. P. Bulgaria, Paul Oprescu; în R. P. Mongolia, Florin Constantiniu; în R. P. Ungară, L. Demény, Paul Cernovodeanu și Venera Teodorescu; în Statele Unite, S. Columbeanu și P. Cernovodeanu; în R. F. Germania, Dan Berindei, E. Cimponeriu și I. Chiper; în R. S. F. Iugoslavia, D. Mioc; în Luxemburg, A. Armbruster; în Franța și Marea Britanie, Dan Berindei.

În același timp, 30 de istorici din 11 state, între care U.R.S.S., S.U.A., R.F.G., Austria, Franța, Turcia, Marea Britanie, Venezuela, Grecia, Ungaria și R.D.G. au vizitat institutul, de subliniat fiind faptul că majoritatea acestora au purtat discuții utile, pe diverse teme cu cercetători români și nu s-au limitat la simple vizite protocolare.

Au avut loc, în anul 1976, și cinci reuniuni ale unor comisii mixte de istorici pentru elaborarea de manuale la care, în delegația română, au participat și membri ai Institutului. Între 20—24 aprilie 1976, la Budapesta și Szeged s-a desfășurat a 5-a sesiune a Comisiei mixte de istorie româno-maghiară, la care a participat și Venera Teodorescu. La Varșovia, între 24—28 mai a avut loc prima sesiune a Comisiei româno-polone de istorie, numărînd între participanți și pe Ștefan Ștefănescu, Adolf Armbruster și Ș. Papacostea. Comisia mixtă româno-vest-germană pentru manuale școlare s-a întrunit la Suceava, între 7—11 iunie, avînd în componența sa și pe Șt. Ștefănescu, Dan Berindei, Adolf Armbruster. La sesiunea din septembrie 1976 a Comisiei mixte a istoricilor români și sovietici, Șt. Ștefănescu, Aron Petric și N. Adăniloae au prezentat materiale legate de problema independenței de stat a României. În sfîrșit, Damaschin Mioc s-a numărat între delegații români la simpozionul din noiembrie 1976 de la Belgrad.

Participarea cercetătorilor din Institut la diversele reuniuni științifice internaționale este sesizabilă și pentru anul 1976. La Colocviul ungar de istorie, cu tema „Războiul de independență din Ungaria (1703—1711)”, Paul Cernovodeanu a participat cu comunicarea *România în*

sprijinul războiului de independență din 1703—1711. Tot Paul Cernovodeanu a participat la Colocviul româno-american de la Detroit, din iunie 1976 și la cel de la Boulder (Colorado) din 4 iulie. La rîndul său, Florin Constantiniu a susținut o comunicare la al III-lea Congres de mongolistică, care și-a ținut lucrările la Ulan-Bator între 30 august — 3 septembrie, iar Adolf Armbruster a prezentat un material în legătură cu *Cronicarii români despre originea sașilor transilvăneni*, la cea de a XIV-a sesiune „Arbeitskreis für Siebenbürgische”, Luxemburg, 1 — 3 octombrie 1976.

Țara noastră a găzduit, între altele, sesiunea științifică româno-americană consacrată bicentenarului independenței Statelor Unite ale Americii, la care Ion Stanciu a prezentat aspecte din relațiile româno-americanе pînă la al doilea război mondial.

Concluzia finală, decurgînd în mod firesc din cele expuse mai sus este că anul 1976 a însemnat un plus de experiență, de maturitate științifică pentru întregul colectiv al Institutului.

Desigur, rezultatele dobîndite nu semnifică absența unor deficiențe sau lipsuri. Ca și în anii anteriori, dar, de data aceasta mult mai periculos, se dovedește a fi sistemul unora dintre cercetători de a lucra în salturi. Existența sistemului contractual implică, în mod necesar, omogenizarea colectivului de muncă căci o mică fisură se poate repercuta negativ asupra rezultatelor de ansamblu.

Cu toate acestea, se poate afirma că bilanțul înregistrat este pozitiv. Anul 1976 a fost primul în care, din ianuarie și pînă în decembrie, s-a lucrat atît sub regimul contractual cît și în cadrul integrării. Considerăm că faza de adaptare, în mod obiectiv necesară, este pe cale de a fi depășită și că deci, următorii pași pe această cale vor fi mai lesnicioși. Dincolo de toate aceste considerații, reținînd desigur învățămintele ce se impun, faptele arată cu puterea evidenței, că în anul 1976 planul de cercetare al Institutului de istorie „N. Iorga” a fost realizat din toate punctele de vedere, deci obligațiile contractuale au fost îndeplinite conform exigențelor științifice, că, în afară de acest cadru, s-a trecut pe linia integrării de la faza organizatorică și acțiuni incipiente la primii pași concreți, că membrii Institutului, printr-o multitudine de mijloace și căi, au fost o prezență activă în viața științifică internă și externă.

Prin toate acestea cercetătorii Institutului de istorie „N. Iorga” au dovedit că înțeleg a se ridica la înălțimea sarcinilor puse de către partid în fața istoriografiei românești contemporane.

A N E X A I

PUBLICAȚIILE MEMBRILOR INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA” PE ANUL 1976

I. CĂRȚI

Andreescu Ștefan, *Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr istoric*, București, Edit. Minerva, 1976, 297 p.

Berindei Dan, *Independent Romania, 1877*, București, Edit. Meridiane, 1976, 103 p. (ediții, în limbile franceză, rusă, germană, spaniolă și arabă).

Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende*, București, Edit. Albatros, 1976, 117 p. + 8 pl. (Memoria pămîntului românesc).

Demény Lajos, *Székely felkelések a XVI század második felében (Răscoale secuiești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*, București, Edit. Politică, 1976, 146 p.

Histoire chronologique de la Roumanie, Sous la redaction de Constantin C. Giurescu, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1976, 549 p.

Autori din Institut: Ioan Chiper și Nicolae Stoicescu. Colaboratori: Ștefan Ștefănescu și Constantin Rezachevici.

Iordache Anastasie și Constantin Vlăduț, *Christian Tell (1808—1884)*, Craiova, Edit. Scrisu¹ Românesc, 1976, 150 p. + 8 pl.

Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră Consultății, București, Edit. Acad. R.S.R., 1976, 136 p. + 5 hărți (Revista de istorie).

Autori din Institut: Sergiu Columbeanu și Aron Petric.

Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*. Ediție îngrijită de Damaschin Mioc, Timișoara, Edit. Facla, 1976, 565 p. + 12 pl.
„Cuvînt înainte” de Ștefan Ștefănescu, p. 5—13.

Stoicescu Nicolae, *Vlad Țepeș*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, 238 p. cu ilustr. + 1 h. (Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de istorie „N. Iorga”).
„Cuvînt înainte” de Ștefan Ștefănescu, p. 7—10.

Stoicescu Nicolae și Cristian Moisescu, *Tirgoviștea și monumentele sale*, București, Edit. Litera, 1976, 324 p. cu ilustr.

Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română, vol. I, Coordonator : L. Bányai. Comitetul de redacție : A. Bodor, L. Demény (responsabil) I. Imreh și I. Csucsujă (secretar de redacție), București, Edit. Politică, 1976, 398 p. (Institutul de istorie „N. Iorga”, București) (ediție și în limba maghiară).

Din Institut : L. Demény I. Csucsujă și P. Cernovodeanu „Introducere” de L. Demény, p. 5—17.

Istoria României. Manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate. Ediția a IX-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 390 p. + 15 h.
Autori din Institut : Ion Oprea și Alexandru Porțeanu.

II. STUDII, ARTICOLE ȘI BIBLIOGRAFII ÎN PUBLICAȚIILE PERIODICE DE SPECIALITATE

Andrescu Ștefan, *Frământări politice în Țara Românească la începutul domniei lui Radu Paisie*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 3, p. 395—412.

Andrescu Ștefan, *En marge des rapports de Vlad l'Empaleur avec l'Empire Ottoman*, în „Revue des etudes sud-est européennes”, XIV, 1976, nr. 3, p. 373—379.

Andrescu Ștefan, *Războiul cu turcii din 1462*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1673—1695.

Andrescu Ștefan, *Vlad l'Empaleur*, în „Bulletin d'information”, edité par le Comité National pour le défense de la paix de la R. S. Roumanie, 4/1976, p. 58—65 (ediții și în limbile engleză și spaniolă).

Armbruster Adolf, *Die Rumänen als „Natio Christianorum Orientalium”*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 503—508.

Armbruster Adolf, *Vorarbeiten zu einer Geschichte der siebenbürgisch-sächsischen Historiographie*, în „Südostdeutsches Archiv” (München), XVII, 1976.

Berindei Dan, *Răscolaia poporului bulgar din aprilie 1876 și România*, în „Revista română de studii internaționale”, X, 1976, nr. 2, p. 195—202.

Berindei Dan, *La Roumanie et les événements balkaniques des années 1875—1876*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 2, p. 207—223.

Berindei Dan, *Union of the Principalities — a prelude to Romanian's full State independence*, în „Romania. Pages of History”, I, 1976, nr. 1, p. 44—59 (ediții și în limbile franceză, germană, rusă și spaniolă).

Berindei Dan, *Die Vorläufer der Rumänischen Akademie der Wissenschaften*, în vol. *Wissenschaftspolitik in Mittel- und Osteuropa. Wissenschaftliche Gesellschaften Akademien und Hochschulen im 18. und beginnenden 19. Jahrhundert*, Berlin, 1976, p. 174—186.

Cernovodeanu Paul, *British Economic Interests in the Lower Danube and the Balkan Shore o the Black Sea between 1803 and 1829*, în „The Journal of European Economic History” (Roma), V, 1976, nr. 1, p. 105—120.

Cernovodeanu Paul, *Les voyageurs français devant les réalités roumaines*, în „Annales historiques de la Révolution française”, XLVIII, 1976, nr. 225 (Juillet—Septembre), p. 446—468.

Cernovodeanu Paul, *România și primele proiecte de construire a canalului Dunăre — Marea Neagră (1838—1856)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 2, p. 189—206 + 2 pl.

Cernovodeanu Paul, *Primele știri privilegiate la insurecția rătăceană în corespondența stolnicului Constantin Cantacuzino din anii 1703—1704*, în *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română*, vol. I, București, Edit. Politică, 1976, p. 79—101.

Cernovodeanu Paul, *Variante autonome ale „Războiului Troadei” din cronografele de tipul Danovici și circulația lor (sec. XVIII—XIX)*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 25, 1976, nr. 1, p. 29—35.

Cernovodeanu Paul, *Chronographes roumains enlumines*, în „Synthesis”, III, 1976, p. 75—92.

Cernovodeanu Paul, *Din legăturile Bisericii Răsăritului cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, lordul William Paget (între 1693—1702)*, în „Biserica ortodoxă română”, XCIV, 1976, nr. 1—2, p. 214—226.

Cernovodeanu Paul, *Un croquis du siège de la forteresse de Petrovaradin (1694) appartenant au sénéchal Constantin Cantacuzino*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIV, 1976, nr. 4, p. 591—601.

Cernovodeanu Paul, *Constantin Cantacuzino stolnicul. Corespondență diplomatică*, în „Manuscriptum”, VII, 1976, nr. 4 (25), p. 155—161.

Cernovodeanu Paul și Mihail Caratașu, *Lettres du prince de Valachie Constantin Brincoveanu aux savants grecs Jean et Palakis Caryophyllis*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIV, 1976, nr. 1, p. 143—164.

Cernovodeanu Paul și Nicolae Vătămanu, *Opt ani din viața spitalului Colțea (1731—1739)*, în vol. *Spitale vechi și noi. Studii și note*. Sub redacția Gh. Brătescu, București, Edit. Medicală, 1976, p. 81—88.

Chiriță Grigore, *Preludiile și cauzele detronării lui Cuza Vodă*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 3, p. 347—371.

Cimponeriu Ecaterina, *Începutul desfășurării revoluției democrat-populare în Germania de răsărit (1945—1946)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 10, p. 1521—1546.

Ciociltan Virgil, *La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le contexte politique international*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 437—445.

Ciociltan Virgil, *Între sultan și împărat: Vlad Dracul în 1433*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1767—1790.

Columbeanu Sergiu, *Contribuții la istoria marinei și navigației în România, 1829—1866*, în „Muzeul Național”, II, 1976, p. 445—452.

Columbeanu Sergiu, *Momente ale evoluției poporului român și luptei sale sociale și naționale pentru unitate și independență*, în vol. *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 24—36.

Columbeanu Sergiu, *Contribuții privind situația internațională a țărilor române între anii 1806—1812*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 5, p. 657—676.

Constantinescu Ioana, *Populația județului Olt după catalogația din decembrie 1819 — ianuarie 1820*, în „Revista arhivelor”, LIII, 1976, vol. XXXVIII, nr. 4, p. 398—412.

Constantinescu Ioana, *Din istoria preșurilor în Țara Românească în secolul al XVIII-lea (pînă la 1775)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1927—1943.

Constantiniu Florin, *Der Beitrag der siebenbürgischen Aufklärung und des fanariotischen Reformismus zur Entstehung des höheren Schulwesens in rumänischer Sprache*, în vol. *Wissenschaftspolitik in Mittel- und Osteuropa. Wissenschaftliche Gesellschaften Akademien und Hochschulen in 18. und beginnenden 19. Jahrhundert*. Berlin, 1976, p. 165—173.

Constantiniu Florin, *Condition paysanne et relations agraires*, în „Annales historiques de la Révolution française”, XLVIII, 1976, nr. 3, p. 69—83.

Constantiniu Florin, *Caracterul militant al cercetării istorice*, în „Era socialistă”, LVI, 1976, nr. 22, p. 25—27.

Constantiniu Florin și Ion Stanciu, *Sprîjinul și lupta românilor din străinătate pentru cauza unității românești (1914—1918)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1873—1887.

Csucsujá István, *Revoluția pașoptistă din Transilvania în gîndirea forțelor progresiste maghiare din România interbelică*, în *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română*, vol. I, București, Edit. Politică, 1976, p. 271—299.

Dascălu Nicolae, *Momente din crearea și activitatea brigăzilor internaționale din Spania (1936—1939)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 9, p. 1369—1387.

Demény Ludovic, *Caracterul răscoalelor secuiești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1905—1925.

Demény Ludovic, *O pagină glorioasă din istoria patriei. Răscoalele secuilor din anul 1595—1596*, în „Era socialistă”, 56, 1976, nr. 5, p. 49—53.

Demény Ludovic și Antal Imre, *Cauzele imediate și desfășurarea răscoalei secuilor din 1595—1596*, în vol. *Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea la lupta antitotomană. Referate și comunicări*, Miercurea Ciuc, 1976, p. 70—76 (ediție bilingvă, româno-maghiară).

* * * *Funcția politică și educativă a istoriei. Locul acestei discipline în planurile și programele de învățământ*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 9, p. 1389—1408. (Dezbateri)

Participanți din Institut: Aron Petric, Traian Udrea, Nicolae Liu, Cecilia Ioniță.

Iordache Anastasie, *Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/1 octombrie 1914. Însemnătatea și consecințele sale*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 1, p. 49—62.

Iordache Anastasie, *Les relations diplomatiques de la Roumanie avec les Puissances Centrales pendant les années de la neutralité (1914—1916)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 2, p. 265—280.

Liu Nicolae, *Dosar Nicolae Iorga. „Legați prin firele nevăzute ale unui ideal comun”*, în „Manuscriptum”, VII, 1976, nr. 1(22), p. 115—121.

Liu Nicolae, *Jules Michelet dans la conscience roumaine*, în „Romania. Pages d’Histoire”, I, 1976, nr. 3 (ediții și în limbile engleză, germană, rusă și spaniolă).

Liu Nicolae, *Vintilă C. A. Rosetti. Pagini dintr-o cronică a eroismului. Scrisori de pe frontul războiului din ’77*. În „Manuscriptum”, VII, 1976, nr. 2(23), p. 122—134; nr. 3(24), p. 63—73; nr. 4(25), p. 106—118.

Liveanu Vasile, *Asupra elaborării și semnificației declarației de constituire a B.N.D.*, în „Revista arhivelor”, LIII, 1976, vol. XXXVIII, nr. 3, p. 317—323.

Liveanu Vasile, *Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Despre guvernul de la 23 August 1944*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 10, p. 1493—1519.

Liveanu Vasile, *Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste: decretul de amnistie din 23 August 1944*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1847—1857.

Marinescu Beatrice, *Great Britain and the Recognition of Romania’s State Independence (1880)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 1, p. 71—79.

Mioc Damaschin, *Kulturene veze medju Vlaške i Serbi je XIV i XV veku* (Relații culturale între Țara Românească și Serbia în secolele XIV—XV), în vol. *O knezu Lazaru* (Despre cneazul Lazăr), Beograd, 1976, p. 303—310.

Papacostea Șerban, *Kiltia et la politique orientale de Sigismund de Luxembourg*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 421—436.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (III)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 1, p. 165—188.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (IV)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 2, p. 349—374.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (V)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 573—582.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1974*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XV, 1976, nr. 4, p. 787—812.

Petric Aron, *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944, organizată și condusă de P.C.R. Importanța ei internă și internațională. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea*, în vol. *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 84—97.

- Popescu Anicuța, *La propriété féodale et les infractions contre la propriété dans l'histoire de la Valachie et de la Moldavie*, în vol. *Études d'histoire du droit penal*, Varșovia, 1976, p. 162—176.
- Rezachevici Constantin, *Steagurile militare din Țara Românească și Moldova în veacul al XVIII-lea*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 8, p. 1199—1213.
- Rezachevici Constantin, *Vlad Țepeș — cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1745—1766.
- Rezachevici Constantin, *Secuții și Țara Românească la începutul secolului al XVII-lea*, în vol. *Lupta seculor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea la lupta antiotomană. Referate și comunicări*, Miercurea Ciuc, 1976, p. 101—115 (ediție bilingvă, româno-maghiară).
- Saizu I. și M. Rusenescu, *Considérations sur l'évolution de l'économie de la Roumanie entre les années 1922—1928*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 4, p. 605—635.
- Simionescu Ștefana, *Nachrichten zur rumänischen Geschichte am Anfang der 16. Jahrhunderts aus einer unbekanntenen Chronik*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 499—501.
- Simionescu Ștefana, *Știri din narațiunile germane despre Vlad Țepeș*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1721—1729.
- Stan Valeriu, *Epistolar. Ion Voinescu II către Vasile Alecsandri*, în „Manuscriptum”, VII, 1976, nr. 3(24), p. 115—125.
- Stanciu Ion, *Stanley Washburn, an American war Correspondent on the Romanian Front, September—November 1916*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 2, p. 293—304.
- Stanciu Ion, *Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României (1914—1916)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 6, p. 921—934.
- Stanciu Ion și Florin Constantiniu, *Sprizjinul și lupta românilor din străindate pentru cauza unității românești (1914—1918)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1873—1887.
- Stoicescu Nicolae, *La victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV, 1976, nr. 3, p. 377—397.
- Stoicescu Nicolae, *Lucrări noi de istoria culturii și artei românești*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 5, p. 749—758.
- Stoicescu Nicolae, *Politica internă a lui Vlad Țepeș*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1657—1672.
- Stoicescu Nicolae, *Istoricul Ion I. Nistor (1876—1962)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1967—1978.
- Stroia Marian, *Congresul muncitoresc internațional de la Geneva (1866)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 12, p. 1979—1987.
- Sykora Ján, *Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lașcu: lupta pentru independență și afirmare pe plan extern*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 8, p. 1135—1151.
- Șerban Constantin, *Împărțirea Africii de către coloniști europeni și lupta de eliberare națională a popoarelor africane (1870—1914)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 5, p. 713—732.
- Șerban Constantin, *Relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania și Ungaria*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1697—1720.
- Șerban Constantin, *Avut-a loc un conflict între Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș în 1462?*, în „Studii și articole de istorie”, XXXII, 1976, p. 77—82.
- Șerban Constantin, *Bibliografie istorică selectivă și comentată (1975)*, în „Studii și articole de istorie”, XXXII, 1976, p. 140—150.
- Ștefănescu Ștefan, *Vlad Țepeș — un conducător de stat celebru*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 11, p. 1647—1656.
- Ștefănescu Ștefan, *Semnificația primei uniri a țărilor române*, în „Era socialistă”, LVI, 1976, nr. 15, p. 44—48.

Ștefănescu Ștefan, *1877. Un moment culminant dans la lutte séculaire des Roumains pour l'obtention et la défense de l'indépendance du pays*, în „Bulletin d'information”, edité par le Comité National pour la défense de la paix de la R. S. Roumanie, nr. 4/1976, p. 13—21. (ediții și în limbile engleză și spaniolă).

Ștefănescu Ștefan, *Rolul formativ al istoriei*, în „Forum”, XVIII, 1976, nr. 7, p. 44—47.

Eugen Stănescu și Ștefan Ștefănescu, *Problemele fundamentale ale istoriografiei actuale în dezbaterea celui de al XIV-lea Congres internațional al științelor istorice*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, nr. 2, p. 269—274.

Taftă Lucia, *Intérêts commerciaux belges au Bas-Danube et dans la Mer Noire au milieu du XIX-e siècle*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIV, 1976, nr. 2, p. 253—261.

Udrea Traian, *Strategia unirii tuturor forșelor democratice și patriotice — factor hotărîtor al victoriei istorice din august 1944*, în „Era Socialistă”, LVI, 1976, nr. 16, p. 7—11.

A N E X A I I

COMUNICĂRI PREZENTATE DE MEMBRII INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA” LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN CURSUL ANULUI 1976

A. COMUNICĂRI PREZENTATE LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE CU CARACTER INTERNAȚIONAL ORGANIZATE ÎN ȚARĂ ȘI PESTE HOTARE

A V-a sesiune a Comisiei mixte de istorici româno-maghiară (Budapesta și Szeged, 20—24 aprilie 1976).

Venera Teodorescu, *Activitatea ideologică consacrată demascării fascismului în România interbelică*.

Colocviul internațional de istorie cu tema „Războiul de independență din Ungaria (1703—1711) și Europa” (Sárospatak, 24—26 mai 1976).

Paul Cernovodeanu, *Românii în sprijinul războiului de independență din Ungaria (1703—1711)*.

Prima sesiune a Comisiei de istorie româno-polonă, (Varșovia, 24—28 mai 1976).

Adolf Armbruster, *Cercetări recente privitoare la ideea romanității românilor în epoca Renașterii și Umanismului*.

Șerban Papacostea și Ilie Corfus, *Relațiile româno-polone în secolele XIV—XVI*.

Congresul internațional consacrat istoriei comparative a comunităților rurale, organizat de Societatea „Jean Bodin” (Varșovia, 25—30 mai 1976).

Anicuța Popescu, *Responsabilitatea colectivă în comunitățile agrare din Țara Românească și Moldova în secolele XIV—XVI*.

A IV-a Conferință româno-germană în problema manualelor școlare (Suceava, 7—11 iunie 1976).

Dan Berindei, *Condițiile social-economice, politice și culturale ale constituirii statului modern român*.

Au participat la discuții: Ștefan Ștefănescu și Adolf Armbruster.

Simpozionul internațional consacrat mișcărilor de independență din America și sud-estul Europei (Detroit, 28–29 iunie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Contacte culturale româno-americane în secolul al XIX-lea.*

Al II-lea Colocviu româno-american de istorie (Boulder-Colorado, 2–3 iulie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Contacte culturale româno-americane în secolul al XIX-lea.*

Sergiu Columbeanu, *Relațiile româno-americane în perioada de creare a statului independent modern român.*

Sesiunea științifică româno-americană consacrată bicentenarului independenței Statelor Unite ale Americii, organizată de către Academia Republicii Socialiste România, Academia de științe sociale și politice, Asociația de drept internațional și relații internaționale și Asociația „România” (București, 12–13 iulie 1976).

Ion Stanciu, *Din relațiile politice româno-americane pînă la al doilea război mondial.*

Al III-lea Congres internațional de mongolistică (Ulan-Bator, 30 august – 3 septembrie 1976).

Florin Constantiniu, *Relațiile româno-mongole în secolele XIII–XIV.*

Congresul internațional de Genealogie și Heraldică (Londra, 1–3 septembrie 1976).

Dan Berindei, *Transformările din sinul păturilor conducătoare românești la mijlocul secolului al XIX-lea în lumina genealogiei.*

Sesiunea Comisiei mixte a istoricilor români și sovietici cu tema „Mișcarea de eliberare națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Balcani. Relațiile româno-ruse și războiul din 1877–1878” (Moscova, 6–12 septembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Locul și rolul războiului din 1877–1878 în lupta seculară a românilor pentru cucerirea și apărarea independenței țării (raport).*

Aron Petric, *Consolidarea independenței naționale a României în ultimul secol.*

Nichita Adăniloiaie, *Lupta pentru cucerirea independenței, pagină memorabilă în istoria poporului român. Colaborarea militară româno-rusă în perioada războiului de independență.*

A VIII-a Conferință a Cercului de studii a relațiilor culturale din centrul și răsăritul Europei (Lüneburg, R.F.G., 14–19 septembrie 1976).

Dan Berindei, *Societăți secrete și mișcarea de eliberare a națiunii române.*

A XIV-a sesiune „Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde” (Echternach-Luxemburg, 1–3 octombrie 1976).

Adolf Armbruster, *Cronicarii români despre originea sașilor transilvăni.*

Comunicare ținută în cadrul Seminarului de istorie al Universității din Köln (19 octombrie 1976).

Dan Berindei, *Premisele formării României moderne.*

Simpozionul Comisiei mixte de istorici români și iugoslavi (Belgrad, 22—26 noiembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu și Damaschin Mioc, *Țărâtimea română în secolele XIII—XVI*.

B. COMUNICĂRI ȚINUTE LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNE

Comunicare la Societatea de științe istorice din R.S.R., filiala București (13 ianuarie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Secția română a Partidului Social-Democrat din Ungaria (1905—1918)*.

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institut (București, 14 ianuarie 1976).

Dan Berindei, *5 ani de activitate a Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga”*.

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institut în cadrul dezbaterii „Originea și familia lui Mihai Viteazul” (București, 11 februarie 1976).

Constantin Rezachevici, *Originea lui Mihai Viteazul în istoriografia românească (1829—1973)*.

Comunicare la Societatea de științe istorice din R. S. R., filiala Bacău (20 februarie 1976).

Constantin Șerban, *Probleme ale statului centralizat în țările române*.

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institut (București, 10 martie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Preocupări genealogice la Ion Ghica*.

Sesiunea de comunicări pe tema „Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea lor la lupta antiotomană”, organizată de Academia de științe sociale și politice a R.S.R. și Comitetul județean Harghita al P.C.R. (Miercurea Ciuc, 16 martie 1976).

Ludovic Demény și Antal Imre, *Cauzele imediate și desfășurarea răscoalei secuilor din 1596*.

Constantin Rezachevici, *Secuții și Țara Românească la începutul secolului al XVII-lea*.

Comunicare ținută la Universitatea populară germană din Brașov (24 martie 1976).
Adolf Armbruster, *Cronicarii sași brașoveni despre români*.

Comunicare la Academia R.S.R., Secția de științe istorice (București, 26 martie 1976).
Adolf Armbruster, *Românii și izvoarele săsești și sașii în izvoarele românești*.

Comunicare ținută la Societatea culturală „Neagoe Basarab”, (Curtea de Argeș, 26 martie 1976).

Constantin Șerban, *Contribuția argeșenilor la războiul de independență al României*.

Comunicare ținută la Muzeul de istorie a orașului București, (20 aprilie 1976).
 Nichita Adăniloae, *Mărturie despre eroii neamului din 1877—1878.*

Sesiunea științifică organizată de Comitetul orașenesc P.C.R. din Cimpulung Muscel (29 aprilie 1976).
 Nichita Adăniloae, *Cimpulung Muscel și războiul de independență.*
 Adolf Armbruster, *Sași și Cimpulungul Muscel.*
 Ștefan Andreescu, „*Negru Vodă*”. *Considerații noi.*

Sesiunea științifică organizată de Muzeul din Arad cu tema „Aradul — vechi centru al vieții politice și culturale românești” (9 mai 1976).
 Alexandru Porțeanu, *Aradul centru al mișcării muncitorești și socialiste ardelenne la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.*

Sesiunea științifică organizată de Muzeul din Golești (15—16 mai 1976).
 Anastasie Iordache, *Gheorghe (Iordache) și Constantin (Dinicu) Goleșcu, părinți, educatori și îndrumători ai revoluționarilor Golești.*

Comunicare ținută la Societatea de științe istorice, filiala Roșiorii de Vede (20 mai 1976).
 Constantin Șerban, *Dezvoltarea economică a orașului Roșiorii de Vede până la mijlocul secolului XIX.*

Simpozionul cu tema „Continuitatea daco-romanică”, organizat de Comitetul județean de cultură și educație socialistă și Biblioteca „V. A. Urechia” din Galați (23 mai 1976).
 Adolf Armbruster, *Epoca umanismului și românii. Relații mijlocie de carte veche.*
 Constantin Șerban, *Lupta pentru independența românilor oglindită în literatura evului mediu european.*

Sesiunea științifică cu tema „General și particular în problema formațiunilor social-economice”, organizată de Facultatea de istorie a Universității din București (31 mai 1976).
 Florin Constantiniu, *Tipologia genezei societății feudale.*
 Cecilia Ioniță, *Structuri miceniene la Pylos și Cnossos. Pe marginea descifrărilor inscripțiilor în linear B.*

Sesiunea științifică organizată de Academia de științe sociale și politice a R.S.R. și Consiliul oamenilor muncii de naționalitate maghiară cu prilejul aniversării a 300 de ani de la nașterea lui Rákóczi Ferencz (București, mai 1976).
 Ludovic Demény, *Răscoala de la Bobilna. Tradițiile luptei comune a iobagilor români și maghiari împotriva asupririi sociale.*
 Ștefan Ștefănescu, *Participarea țăranimii din Transilvania la răscoala condusă de Gheorghe Doja.*

Sesiunea științifică anuală a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie din București (11 iunie 1976).

Ecaterina Cimponeriu, *Intrarea trupelor germane în România (octombrie 1940) și reacția opiniei publice românești față de acest eveniment.*

Marian Stroia, *Congresul muncitoresc internațional de la Geneva (1866).*

Constantin Șerban, *Lupla pentru independență a poporului român oglindită în literatura medievală europeană.*

Sesiunea științifică organizată de Ministerul Turismului (București, 15 iunie 1976).

Dan Berindei, *România și redeschiderea problemei orientale 1875–1876.*

Sesiunea anuală a Societății cultural-științifice din Stroești-Argeș (25 iulie 1976).

Marian Stroia, *Considerații asupra producției centrului ceramic de la Stroești.*

Simpozionul consacrat împlinirii a 375 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul (M-rea Dealu, 8 august 1976).

Ștefan Ștefănescu, *375 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul.*

Simpozionul „Buzău — trecut, prezent și viitor” (Buzău, 21 septembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Buzăul pe coordonatele istoriei.*

Al III-lea Simpozion național de istoria agriculturii din România (Slobozia, 12–15 octombrie 1976).

Ioana Constantinescu, *Prețul muncilor agricole în secolul al XVIII-lea în Țara Românească.*

Alexandru Gonța, *Relațiile agrare dintre mănăstiri și locuitorii satelor dependente în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în Țara Românească.*

Anastase Iordache, *Problema agrară în dezbaterile Parlamentului de la Iași, 1917.*

Constantin Șerban, *Mijloacele tehnice pentru fertilizarea pământului în secolul al XVIII-lea.*

Traian Udrea, *Caracterul raporturilor agrare din zona de cimpie a Dunării înainte de 23 August 1944.*

Sesiunea științifică, „Zilele culturii argeșene”, organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al orașului Curtea de Argeș (15 octombrie 1976).

Constantin Șerban, *Viața politică la Curtea de Argeș în secolul al XIX-lea.*

Simpozionul cu tema „Epoca și personalitatea lui Costache Negri”, organizat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Galați și Muzeului județean de istorie Galați (23 octombrie 1976).

Anastase Iordache, *Costache Negri și emigrația română la Paris.*

Apostol Stan, *Costache Negri, pretendent la tronul Moldovei în 1859.*

Marian Stroia, *Ecoul internațional al revoluției române de la 1848.*

Comunicare în cadrul Cercului de filologie de la Facultatea de limbă și literatură a Universității din București (26 octombrie 1976).

Marieta Adam și Aurora Ilieș, *Însemnări manuscrise de pe tipăriturile lui Dosoftei și semnificația lor socio-economică.*

Sesiunea științifică consacrată aniversării a 375 de ani de la bătălia de la Guruslău (Zalău, 30—31 octombrie 1976).

Constantin Rezachevici, *Mihai Viteazul — de la Praga la Guruslău*.

Constantin Rezachevici, *Tabăra de pe cîmpia Turdet (lingă Turda) și sfîrșitul lui Mihai Viteazul*.
Alexandru Porțeanu, *Prezența lui Mihai Viteazul la Alba Iulia în istorica zi de 1 Decembrie 1918*.

Colocviul cadrelor didactice și din munca de cercetare, organizat de Casa corpului didactic a județului Ilfov (București, 9 noiembrie 1976).

Constantin Șerban, *Folosirea izvoarelor istorice și întocmirea monografiei de istorie locală*.

Comunicare ținută în Institut în cadrul dezbaterii privind formarea națiunii române, organizată de Secția de istorie și arheologie a Academiei de științe sociale și politice (București, 11 noiembrie 1976).

Dan Berindei, *Formarea națiunii române moderne*.

Simpozionul cu tema „Cultură și civilizație în țările române”, organizat de Biblioteca „V. A. Urechia” din Galați (13—14 noiembrie 1976).

Alexandru Gonța, *De la curțile cneștilor la tirgurile medievale moldovenești*.

Alexandru Porțeanu, *Rădăcinile istorice ale culturii socialiste și rolul lor în consolidarea unității naționale*.

Constantin Șerban, *Unitatea culturală a românilor oglindită în scrierile lor istorice din secolul al XVIII-lea*.

Sesiunea științifică consacrată împlinirii a 500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș, organizată de Muzeul de istorie a municipiului București (15 noiembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Importanța europeană a luptei poporului român pentru independență în secolele XIV—XV*.

Nicolae Stoicescu, *Faima europeană a lui Vlad Țepeș*.

Sesiunea științifică organizată de Biblioteca municipală din Oradea (19 noiembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Pledoarie pentru o bibliografie a intelectualității bihorene*.

Comunicare în cadrul Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institut (București, 24 noiembrie 1976).

Paul Cernovodeanu și N. Vătămanu, *Stema de pe mormîntul doctorului Manase Eliade*.

Comunicare la Societatea de științe istorice, filiala orașului Climpina (24 noiembrie 1976).

Constantin Șerban, *O jumătate de mileniu de la moartea lui Vlad Țepeș*.

Sesiunea științifică a Facultății de istorie din Iași cu tema „România și sistemul tratatelor de pace de la Versailles” (26—27 noiembrie 1976).

Nicolae Dascălu, *Reintroducerea serviciului militar obligatoriu în Germania nazistă, văzută de diplomața românească.*

Ion Stanciu, *Problema petrolului românesc la Conferința de pace, în 1919.*

Sesiunea științifică organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Alba și Muzeul Unirii din Alba Iulia (30 noiembrie — 1 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Prezerța lui Mihai Viteazul la Alba Iulia în istorica zi de 1 Decembrie 1918.*

Simpozionul consacrat independenței, organizat de Casa de Cultură din Curtea de Argeș (3 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *1 Decembrie 1918, moment de cotitură în destinele istorice ale poporului român.*

Constantin Șerban, *Lupta poporului român pentru independență pînă la mijlocul secolului al XIX-lea.*

Sesiunea științifică consacrată împlinirii a 100 de ani de la moartea lui Constantin Moisiș organizată de Direcția Generală a Arhivelor Statului (București, 8 decembrie 1976).

Dan Berindei, *Constantin Moisiș și Comisia Heraldică a României.*

Sesiunea științifică organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Ilfov și Muzeul de istorie a R.S.R., (Comana-Ilfov, 12 decembrie 1976).

Constantin Șerban, *Lupta lui Vlad Țepeș pentru independență.*

Sesiunea de comunicări pe tema „Lupta poporului român pentru apărarea independenței și rolul lui Vlad Țepeș în organizarea și întărirea statului”, organizată de Academia de științe sociale și politice și Ministerul Apărării Naționale (București, 14 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Cooperarea țărilor române în lupta pentru nealiniere din secolul al XV-lea.*

Constantin Șerban, *Organizarea și întărirea statului — piatra unghiulară a politicii interne promovate de Vlad Țepeș.*

Simpozionul cu tema „Tezaur prahovean”, (Gherghița, 15 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Vlad Țepeș (medalion).*

Simpozionul consacrat împlinirii a 475 de ani de la ctitorirea mănăstirii Dealu (M-rea Dealu, 19 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Manăstirea Dealu — 475 de ani de la săvîrșire.*

Sesiunea științifică organizată de Comitetul județean de cultură și educație socialistă și Muzeul din Arad (Șiria, 19 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *I. Slavici și mișcarea socialistă.*

Sesiunea anuală de comunicări a Secției de istorie militară din cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară (București, 24 decembrie 1976).

Alexandru Gonța, *Ștefan cel Mare și sfîrșitul Hoardei de aur în anul 1502.*

Anexele I și II au fost întocmite de Valeriu Stan

GH. PLATON, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*. Iași, Editura Junimea, 1974, 348 p.

Unirea din anul 1859, eveniment major în istoria patriei noastre, a fost studiată și analizată în numeroase lucrări de către istoricii români, precum și de unii istorici străini iar documentele diplomatice privind acest act istoric au fost editate în cea mai mare parte. O atenție mai mică a fost acordată însă prezentării atitudinii opiniei publice europene față de năzuințele legitime pentru Unire ale poporului român precum și influenței pe care a exercitat-o această opinie în deciziile luate de marile puteri europene în privința viitoarei organizări a Principatelor dunărene și a formulării unei Uniri pur formale, care nu corespundea aspirațiilor legitime spre o Unire reală și deplină a tuturor românilor. Lucrarea lui Gh. Platon vine în întâmpinarea acestor lacune, fiind printre puținele care se ocupă de această problemă. De aceea, apariția ei este binevenită și răspunde unei necesități reale.

Cartea se compune dintr-o „Introducere” (p. 3—8), un studiu introductiv (p. 9—86), o sută optzeci de documente inedite (p. 89—335), o „Listă cronologică a documentelor” (p. 336—342), și un „Indice, Nume de persoane” (p. 343—347).

O primă remarcă ce se impune este că nici unul din documente nu aparține anului 1859, ultimele documente editate fiind din anul 1858, și nici studiul introductiv nu abordează, nici măcar tangențial, evenimentele anului 1859, de care Gh. Platon s-a ocupat în articolul său anterior, *Ecoul internațional al Unirii Principatelor Române*, în volumul *Cuca Vodă. In memoriam*, Edit. „Junimea”, Iași, 1973. De aceea socotim că ar fi fost mult mai conform cu conținutul lucrării dacă în titlu, în loc de (1855—1859), ar fi fost trecut (1855—1858).

În „Introducere”, autorul expune motivele care l-au determinat să publice aceste documente, cuprinzând extrase din două mari periodice occidentale: „Messenger du Midi” din Montpellier și „L'Indépendance Belge” din Bruxelles. Astfel în cotidianul francez, pe lângă prezentarea propriei poziții în abordarea chestiunii Unirii, apare aproape zilnic revista presei franceze și străine, sint publicate corespondențe din Constantinopol și din

Principate, ceea ce face ca acest periodic provincial să poată prezenta, mai independent de considerente politice decât presa pariziană, atât atitudinea opiniei publice din Franța cit și a celei oficiale (p. 5—6). În ce privește marele cotidian din capitala Belgiei, acesta face observații pe care le sprijină pe o serioasă documentare din presa europeană și mai ales franceză, ceea ce permite și acestui ziar să aibă o privire de ansamblu cuprinzătoare, ca și periodicul francez. Deosebirea dintre cele două publicații constă mai ales în faptul că, pe cînd „Messenger” prezintă opinia publică dintr-o țară direct angajată în „problema orientală”, celălalt ziar, fiind dintr-o țară neutră, are mai mare libertate în expunerea și aprecierea faptelor (p. 6). Studiarea acestui material permite să se formeze o imagine mai clară asupra ecoului în opinia europeană a problemei „Unirii” și influența acestei opinii asupra diplomației, în deciziile luate.

Deosebit interes prezintă studiul introductiv în care, bazat în primul rînd pe documentele cuprinse în volum, dar și pe numeroase documente editate anterior, precum și pe lucrări de specialitate, autorul prezintă evoluția atitudinii opiniei publice europene față de problemele românești și în special față de „Unire”, în decursul celor patru ani cărora aparțin documentele pe care le editează: I. 1855 (p. 9—14), II. 1856 (p. 14—32), III. 1857 (p. 32—72) și IV. 1858 (p. 72—86). După cum se observă, aproape jumătate (40 p.) din cele 88 pagini ale studiului introductiv sînt afectate anului 1857, anul dezbatărilor din adunările ad-hoc, ale căror hotărîri încercau marile puteri europene să le influențeze în conformitate cu interesele urmărite de fiecare dintre aceste puteri. Prezentarea pe ani, cronologic, a evenimentelor politice precum și a evoluției atitudinii opiniei publice europene permite autorului să redea mai fidel dinamica evoluției acestei atitudini.

Pentru anul 1855 sînt prezentate diferitele materiale publicate în favoarea Unirii Principatelor Române, unele editate de români, altele de publiciști străini favorabili „Unirii”, mai ales francezi, mulți dintre ei fiind influențați direct de luptători români de la 1848 aflați în emigrație sau publicînd sub numele

lor materiale Intocmite de acești luptători. Sint redade apoi pe scurt diferite propuneri prezentind atitudinea inițială a marilor puteri față de problema reorganizării viitoare a Principatelor, oscilind între cedarea lor către Austria, care avea trupe de ocupație dincolo de Carpați (ziarul francez „l'Univers”) și unirea lor într-un stat care, reorganizat pe baze moderne și rămas sub suzeranitatea Porții dar avind și garanția colectivă a marilor puteri, trebuia să constituie o barieră împotriva tendințelor de expansiune a marilor imperii din Nord, spre Sud, în detrimentul Turciei.

În continuare, Gh. Platon reușește să ne dea o imagine de ansamblu clară asupra reflectării în cele două cotidiane a opiniei publice față de principalele momente în care marile puteri au decis asupra soartei viitoare a Moldovei și Țării Românești. Sint prezentate succint încercările diplomaților străini de a influența activitatea caimacamlor și asigurarea domniei unor domni care să le fie favorabili.

O deosebită atenție acordă autorul atitudinii marilor puteri în problema Principatelor la Congresul de la Paris din 1856, în timpul alegerilor pentru adunările ad-hoc și în perioada dezbaterilor din aceste adunări pentru formularea dorințelor poporului român. Sint prezentate de asemenea diferitele luări de poziții ale reprezentanților marilor puteri în disputele provocate de cererea unioniștilor moldoveni de anulare a alegerilor din Moldova, falsificate de caimacamul Vogoridi.

Întrucât la Congresul de la Paris, datorită divergențelor de interese și de poziții ale reprezentanților marilor puteri, problema Principatelor Române a fost practic amnată pentru o conferință europeană viitoare, recurgându-se la soluția adunărilor ad-hoc, autorul ne prezintă evoluția ulterioară a atitudinii acestor puteri, în perioada posteroară congresului și pînă la compromisul de la Osborne, din 1857, dintre Împăratul Napoleon III și regina Victoria. Sint analizate treptat atitudinile consecvent unioniste ale Rusiei, care urmărea slăbirea Imperiului otoman, Prusiei și Sardiniei, ce urmăreau unificarea Germaniei și Italiei, și consecvent antiunioniste ale Turciei, care se temea că după Unire Principatele vor deveni independente, și Austriei, ce urmărea ocuparea definitivă și incorporarea lor la Imperiul austriac. Între cele două atitudini este prezentată atitudinea oscilantă, în majoritatea timpului antiunionistă a Angliei, apărătoarea cea mai consecventă a integrității Imperiului otoman, și aceea a Franței care, cu unele momente de ezitări oscilante, se va dovedi pînă la urmă apărătoarea cea mai consecventă a dreptului Principatelor Române de a decide singure în problema Unirii.

Din ciocnirea acestor interese și atitudini a rezultat compromisul de la Osborne dintre Anglia și Franța, care a stat la baza hotărîrilor Conferinței de la Paris din 1858, al cărei act final „Convenția” avea să decidă numai o unire formală, contrară dorințelor clar exprimate de poporul român. Singura soluție pentru ca românii să lasă din acest impas era să treacă peste hotărîrea puterilor și să-și ia soarta în propriile lor mâini, ceea ce au și făcut prin dubla alegere din ianuarie 1859 a lui Alexandru I. Cuza, dublă alegere sprijinită cu hotărîre de Franța.

Studiul lui Gh. Platon, bazat și pe alte materiale din presa străină dect cele publicate de autor în acest volum, reușește să dea o imagine clt se poate de clară, în acest păien jeniș de manevre diplomatice, a atitudinii fiecărei mari puteri în spinoasa problema a Unirii Moldovei cu Țara Românească. El ne prezintă de asemenea reflectarea în presa europeană a acestor manevre diplomatice precum și lupta românilor pentru a-și impune punctul lor de vedere.

Cele o sută optzeci de documente publicate în continuare, în totalitate inedite și care au constituit informația de bază a acestui studiu sint extrase: 79 din „Messenger du Midi” și 101 din „l'Independance Belge”. Pe an ele se repartizează astfel: 9 în 1855, 43 în 1856, 104 (deci mai mult de jumătate) în 1857 și 24 în 1858. Ele cuprind nu numai luări de poziție față de problemele românești ci și corespondențe din alte orașe, extrase din presa respectivă sau străină, comentariu asupra atitudinii puterilor europene în aceste probleme, aprecieri privind unele acțiuni diplomatice, previziuni asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor, prezentarea ecurilor provocate în opinia publică din diferite țări de evenimentele care au avut loc în Principatele Române precum și a manevrelor diplomatice și a hotărîrilor luate de marile puteri în această problemă în special și în „chestiunea orientală” în general. Aceste informații îmbogățesc și mai mult materialul documentar editat pînă în prezent și înlesnesc înțelegerea unor aspecte pînă în prezent nu îndeajuns de clare.

Printre periodicele din care „Messenger” și „l'Independance” publică extrase întilnim ziarele engleze „Times” și „Morning Post”, cele franceze „Le Constitutionnel”, „Le Courier de Marseille”, „L'Estafette”, „Le Moniteur Universel”, „Le Pays” și „Le Siècle”, austriacele „La Correspondance Autrichienne”, „La Gazette Autrichienne” și „L'Ost Deutsche Post”, prusienele „Die Zeit”, „La Gazette Nationale” din Berlin, „Journal français de Francfort” și „La Correspondance Prussienne”, italianul „La Gazette de Milan”, „L'Abeille du Nord”

din Rusia și „Journal de Constantinople” din Turcia, la care trebuie să adăugăm și ziarul românesc „Timpul” suprimat la un moment dat de caimacamul Țării Românești.

Din toate aceste periodice, precum și din „Le Globe”, „Le Nord” și „Spectateur” „Messenger du Midi” și „L'Indépendance Belge” publică nu numai extrase, cuprinzând știri referitoare la situația din Principatele Române sau la atitudinea marilor puteri față de problema românească, ci și unele aprecieri ale acestor ziare față de problemele menționate, ceea ce contribuie la sesizarea cu ușurință a atitudinii presei și opiniei publice din țările respective față de dorințele legitime ale românilor și de modul cum cabinetele marilor puteri înțeleg să le trateze, impunând soluții care sacrifică interesele românești politicii acaparatoare ale acestor mari puteri, în încercarea lor de a găsi o nouă formulă a echilibrului european, în care fiecare dintre ele caută să obțină o poziție cât mai avantajoasă și mai conformă cu propriile interese.

În afară de aceste materiale, luate din alte periodice, „Messenger du Midi” și „L'Indépendance Belge” prezintă propria lor atitudine, favorabilă românilor, în care se reflectă în

fapt sentimentele de simpatie ale opiniei publice din țările respective față de români și dorința acestei opinii ca, în hotărârile pe care le vor lua, marile puteri să satisfacă integral dorințele legitime exprimate de poporul român prin adunările ad-hoc.

Coroborînd și analizînd critic acest vast și divers material informativ, autorul reușește să întocmească studiul său introductiv, bogat în știri noi și în concluzii valoroase și să pună la dispoziția istoriografiei noi date care să înlesnească studiarea în profunzime a problemei „Unirii” Principatelor Române într-un singur stat.

Lista cronologică a documentelor înlesnește folosirea lor, dar ar fi fost de dorit ca ea să cuprindă și paginile respective. De asemenea era de preferat ca indicele de nume de persoane să fie completat și cu cel al denumirilor geografice.

Prin studiul introductiv și prin documentele publicate, cartea lui Gh. Platon este de real folos pentru cel ce dorește să abordeze studiarea Unirii Principatelor Moldovei și Țării Românești.

Tr. Ionescu

DUMITRU MUREȘAN, *Concepția economică a lui Ștefan Zeletin*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 232 p.

Gîndirea economică este, după cum se știe, o parte constitutivă importantă a istoriei societății în general, a istoriei ideilor în deosebi. Cînd este vorba de ideile economice (ale unui autor, curent sau epoci) intervine particularitatea că ele reflectă mai direct decît alte categorii de idei *interesele* caracteristice dezvoltării societății, interesele — filtrate prin politic — a diverse clase sau grupuri sociale. De aici, posibilitatea utilizării lor atît pentru întocmirea unei istorii a ideilor (generală sau pe domenii), cît și pentru caracterizarea bazei materiale, a relațiilor de producție pe care le reflectă, a stadiului atins, a contradicțiilor, mentalităților și aspirațiilor de dezvoltare colectivității sau grupurilor sociale respective.

În această ordine de preocupări se înscrie și lucrarea lui D. Mureșan, consacrată concepției economice a lui Ștefan Zeletin.

Baza documentară a lucrării atestă o muncă meticuloasă și asiduă. În afară de alte surse de referință obișnuite pentru cărți de asemenea profil, au fost utilizate — practic vorbind (și, după știința noastră, pentru prima oară) — *totalitatea scrierilor autorului analizat* (13 cărți și broșuri, 96 de studii,

articole, etc. din reviste și ziare). Acest fapt permite lui D. Mureșan să emită caracterizări de ansamblu solid întemeiate, să urmărească în dinamică principalele idei ale unui autor adesea contradictoriu, cît și să facă precizări de detaliu — nu odată revelator — față de afirmații anterioare ale unor exegeți care l-au abordat pe Zeletin numai prin prisma lucrărilor sale mai mari, dar nu din perspectiva lecturii integrale a operei acestuia.

Cartea lui D. Mureșan este structurată pe trei capitole. În primul capitol se analizează succesiv principalele date ale biografiei lui Ștefan Zeletin (1882—1934), condițiile de mediu social în care s-a constituit concepția acestuia, structura și trăsăturile metodologice definitorii ale operei sale economice. Capitolul II (p. 61—115) prezintă concepția lui Zeletin despre geneza și dezvoltarea capitalismului în România iar capitolul III (p. 117—205) — „caracterul, structura și perspectivele economiei românești de după primul război mondial” în viziunea autorului studiat. Ultimele două capitole alcătuiesc partea principală a lucrării.

Referindu-se la o lungă epocă, precum și la importante procese din istoria modernă

și contemporană a României, pe care opera lui Zeletin le abordează, lucrarea lui Dumitru Mureșan prezintă un interes deosebit nu numai pentru economiști și sociologi, ci, evident, și pentru istorici.

Nu este posibil să urmărim pas cu pas întregul sistem de „decanțări” și precizări din lucrare, motiv pentru care ne vom referi numai la unele aspecte. De altfel, în spiritul metodei marxiste de valorificare a moștenirii cultural-științifice și ideologice cu ale cărei instrumente operează, D. Mureșan, deși a realizat o sinteză demnă de reținut și care îndeamnă la reflecție, nu consideră că a spus ultimul cuvânt în materie de exegeză critică a operei lui Zeletin.

Marea dificultate în evaluarea judicioasă a operei lui Zeletin stă nu în vastitatea, ci în complexitatea ei deosebită. Privită global, ea se *înfățișează* ca un conglomerat eclectic de idei diverse, unele realiste, judicioase, altele necesitând a fi neapărat respinse, totul fuzionând într-un întreg greu de disociat. D. Mureșan n-a căzut în tentația de a ne prezenta un Zeletin „înfrumusețat”, „ameliorat”, prin referire numai la părțile de rezistență, perene, ale concepției sale — părți care, firește, merită totuși precădere — ci a pus în evidență și limitele, zonele întunecate ale acestei concepții, socialmente determinate și ele.

Ce factori au determinat, în definitiv, o atare complexitate a acestei opere? Esențiale ni se par — pentru a răspunde la această întrebare — următoarele precizări cuprinse în primul capitol: 1. partea principală, de mare densitate, a activității lui Zeletin s-a situat în deceniul 3 al secolului nostru, adică într-o epocă de mari și profunde mutații atât în lume (ca urmare a primului război mondial, a Revoluției din Octombrie, a declanșării crizei generale a capitalismului, etc.), cât și în societatea românească postbelică, din motive îndeajuns cunoscute — între care desăvirșirea unificării statului național, creșterea considerabilă a forței și influenței mișcării muncitorești și crearea P.C.R., efectuarea unor reforme ale structurilor agrare și electorale jucau, de departe, un rol de prim plan. 2. Prestigiul de care se bucura marxismul, ca teorie și metodă, l-au determinat pe Zeletin — ca și pe mulți alți gânditori români nemarxiști¹ — să adopte teze și principii marxiste, dar, în cazul lui, cu scopul de a le pune în

serviciul intereselor burgheziei. Între natura metodei și interesele în slujba cărora era convocată nu puteau să nu apară contradicții. Totuși, unele explicații realiste pe care Zeletin le izbuteste, precum și poziția lui determinată se explică tocmai prin influența metodei lui Marx. 3. În cursul activității sale, Zeletin a evoluat de la ipostaza de filozof spiritualist — cum singur se califica — la aceea de sociolog și economist, preocupat în principal de coordonatele realității sociale românești. Pe parcursul acestei evoluții, ideile lui au cunoscut un proces firesc de schimbare, adaptare, corectare, ceea ce le și dă aspectul mozaicat menționat mai sus. 4. La complexitatea și caracterul contradictoriu al epocii și a procesului de formare și evoluție științifico-ideologică a lui Zeletin s-au adăugat datele personale ale unei personalități veleitare și contradictorii, ale unui temperament polemic, ale unei francheți împinse, nu o dată, plină la cinis; iar în focul polemicii — pusă în slujba unei minorități oligarhice — combatantul n-a urmat întotdeauna o linie consecventă ci a recurs la argumente de tot felul, sau a comis exagerări, îngroșări ori chiar falsificări partizane.

Caracterul contradictoriu al operei lui Zeletin se vădește în numeroase susțineri opuse, fie pe parcursul aceleiași opere, fie, mai ales, cu ocazia revenirii, la intervale de timp diferite, asupra anumitor chestiuni. Ridicînd pentru prima dată o serie de probleme, stîrnind aprinse controverse, stimulative la dezbatere și elucidare, el a îmbinat înclinația științifică cu apologia deschisă a marii burghezii, explicația marxistă a unor fenomene cu mistificarea marxismului, cu încercarea de a goli metoda lui Marx de conținutul ei revoluționar, prin acceptare condiționată. Avînd convingeri deterministe, Zeletin reducea însă determinismul la cauzalitate; el sublinia rolul factorului economic în dezvoltarea socială, dar — după cum arata D. Mureșan — îl reducea la schimb, la comerț, negînd conceptul de mod de producție; el sublinia acțiunea sistemică a legilor capitalismului și nu admitea — cum făceau mulți alți cercetători burghezi — că agricultura ar fi un sector necapitalist, dar refuza să ia în considerare rămășițele feudale și afirma că reforma agrară din 1864 a fost bine făcută iar starea țărănimii se va schimba *dela sine* prin dezvoltarea industriei naționale; era adept al rolului factorului intern în procesul dezvoltării, afirmînd că a încercat să explice fenomenele sociale „prin cauzația lor proprie, respingînd orice agent cauzal din afară” (p. 45), dar consideră ca factor determinant nu pe cel intern, ci pe cel extern, dînd dovadă de inconsecvență; el se plasează pe pozițiile istorismului, atunci cînd vorbește de diverse faze în dezvoltarea capitalismului românesc

¹ Vezi, în legătură cu aceasta, și studiul lui Z. Ornea, *Interferențe marxiste în sociologia din deceniul al treilea*, în vol. *Confluente*, București, Edit. Eminescu, 1976, p. 51 — 72.

și a capitalismului în general, dar nu ezită să extindă — în spiritul noii școli istorice germane — noțiunea de *capitalism* asupra antichității, sugerând că orînduirea capitalistă ar fi „starea firească” de dezvoltare a umanității; Zeletin afirmă că nu pornește în cercetarea realității de la o schemă preconcepută, dar pe de altă parte adoptă totuși schema lui W. Sombart despre fazele dezvoltării capitalismului, etc. Cercetătorul operei lui Zeletin nu are, prin urmare, o sarcină ușoară atunci cînd este vorba să-i găsească constantele, punctele de consecvență.

Care sînt, totuși — dacă există — „consecvențele” lui Zeletin? Principalele — după cum rezultă din lucrarea lui D. Mureșan — par să fie următoarele:

1. În metodologie — *determinismul economic*, de pe pozițiile căruiia Zeletin a combătut teza „formelor fără fond”, arătînd că dezvoltarea capitalismului — în România, ca și în alte părți — n-a fost o abatere de la cursul firesc, ci un *proces normal*, determinat de legi (pe care le reducea însă la cauzalitate), iar instituțiile burgheze („forma”) au apărut tocmai pe fondul dezvoltării economice corespunzătoare.

În plan filosofic, determinismul său era în opoziție categorică cu diversele întruchipări ale concepțiilor indeterminate și iraționale.

2. În istoria economică (și sociologie) — *pledoaria lucidă, neclintită* — chiar dacă din optica marii burghezii liberale — *pentru industrializarea țării*, pentru *necesitatea și posibilitatea* înfăptuirii ei. Sînt de mare interes paginile 123—147 din lucrarea lui D. Mureșan, unde aceste idei sînt expuse de autorul cărții la care ne referim cu mare dexteritate și spirit critic, cu reală „anvergură”.

În această ordine de idei, se relevă faptul că Zeletin, asemenea unor alți gînditori, a respins ideile filogariene în toate variantele lor, a combătut teoria „România, țară eminemamente agricolă”, teorie ce avea încă adepți și după primul război mondial, precum și consecințele de ordin politic („statul țărănesc”, etc.) ce decurgeau din ea. Împotriva acestora Zeletin susținea că „vitorul economiei române nu stă la sate, ci la orașe, nu în agricultură, ci în industrie” (D. Mureșan, op. cit., p. 126) și demonstra că dezvoltarea industriei este o cerință impusă de progresul social și nu o dorință subiectivă. Reluînd și unele idei ale economiștilor români din secolul 19 care militaseră pentru industrializare, Zeletin dă o amplă argumentare *necesității* industrializării pe care o vede motivată obiectiv de numeroase considerente interne și externe, de rațiuni atît ale timpului său, cît și de perspectivă. În lucrare sînt expuse de ase-

menea argumentele aduse de Zeletin în legătură cu *posibilitatea* dezvoltării industriei naționale, posibilitate privită din punct de vedere al surselor de materii prime, al pieței de desfacere, al capitalurilor disponibile în acest scop și al asigurării brațelor de muncă necesare. Sub toate aceste aspecte, Zeletin combate argumentele adversarilor industrializării țării și evidențiază largile resurse de care dispunea țara noastră pentru a păși în rîndul statelor cu dezvoltare modernă, avansată.

Zeletin acordă o mare atenție și politicii economice a statului, căilor de urmat, dar în această direcție argumentele sale poartă în mult mai mare măsură amprenta intereselor de clasă ale marii burghezii.

Prin urmare, în disputa acerbă dintre partizanii „tradiționalismului” pe diverse planuri — inclusiv în cel economic —, care susțineau să fie conservate structurile agrare și partizanii „evoluției” României postbelice spre o civilizație de tip industrial², Zeletin se situa hotărît în tabăra acestora din urmă.

Cele două trăsături menționate ale concepției lui Zeletin constituie, firesc, părți de rezistență ale ei, conțin un fond de idei valoros.

3. Zeletin s-a arătat la fel de consecvent — o consecvență însă, de natură reacționară — în *apologia sistematică, fălțșă a burgheziei române în genere, a marii burghezii liberale* *Indoeșbt*. El s-a străduit, cum sublinia L. Pătrășcanu, „să dovedească „rolul istoric” al burgheziei române, să-i justifice stăpînirea, ba chiar să-i legitimize permanența”³. De pe aceste poziții a tratat Zeletin problema genezei și dezvoltării capitalismului în România, problema industrializării, problema căilor de realizare a acesteia, pledînd deschis — cu nedismulate accente de cinism — pentru exploatarea riguroasă a muncitorilor și țărănilor, pentru sprijinirea — pe toate căile — a ascensiunii și consolidării pozițiilor marii burghezii, pentru legitimarea oricăror forme de acumulare capitalistă (inclusiv de acumulare primitivă), pentru justificarea — printr-o sofistică „demonstrație” despre „furt juridic” și „furt economic” — a marilor averi strînse de burghezii din jefuirea bugetului și exploatarea lipsurilor și suferinței publice în timpul și după primul război mondial etc. În *plan politic*, această atitudine de apologet al oligarhiei, îl duce pe Zeletin la concluzii antidemocratice, susținînd că este nevoie ca intervenționismul etatist să fie împins pînă la

² Vezi și Z. Ornea, *op. cit.*, p. 10—50, studiul „*Tradiționalism*” și „*evoluție*” în *confruntările ideologice din deceniul al treilea*.

³ L. Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Editura „Socec”, 1944, p. 222—223.

instaurarea unei „dictaturi inteligente” (cf. Mureșan, p. 102), exercitată, evident, de marca burgheză.

Cititorul interesat de probleme de istorie, de genetică și evoluție a ideilor, va găsi în cartea lui D. Mureșan și alte numeroase și detaliate analize ale altor aspecte din concepția lui Zeletin, sociologul — burghez, adăugăm noi — „cel mai substanțial în sociologia românească interbelică”⁴. Dintre acestea se relevă, în deosebi, cele referitoare la genza și dezvoltarea capitalismului în România, la perspectivele economiei românești în optica lui Zeletin, precum și la atitudinea lui față de marxism. Se cere remarcat contextul larg — de raportare la epocă și la alți gânditori — în care sînt abordate multe din aceste probleme, chiar dacă, în unele cazuri, cititorul ar fi dorit referiri mai largi la unii dintre gânditorii menționați (C. A. Rosetti, p. 90, M. Chirițescu-Arva, p. 124), a căror gândire nu s-a redus, evident, numai la aspectele relevante aci de autor.

Afirmația autorului de la pagina 121, conform căreia „punerea problemei înlăturării totale a resturilor feudale prezenta un pericol nu numai pentru marii proprietari funciari, ci în general pentru clasele exploa-

tatoare, deci inclusiv pentru burghezie” necesită încă precizări, știut fiind că reforma agrară din 1921, cu importanțele ei consecințe, a fost totuși efectuată de burghezie, iar alte transformări democratice efectuate după primul război mondial au fost, de asemenea, cerute de mersul *obiectiv* al dezvoltării societății românești. Platforma comună de apărare a proprietății *private* în general nu excludea contradicții antagoniste și rivalități de *interese* între clasele exploatatoare însăși. Ni se pare, de asemenea, că dacă, după Zeletin, „necesitatea industrializării decurge... din rolul factorului economic în asigurarea progresului general al oricărei țări” (p. 128—129), atunci afirmația lui D. Mureșan că Zeletin reduce „rolul factorului economic... la schimb, la circulația de mărfuri în general, la comerțul exterior indeosebi” (p. 75) trebuie reexaminată întrucît, în mod cu totul evident, ținînd și ea de *factorul economic*, industria este altceva decît *schimb*.

Dincolo de aceste observații, dincolo de o anume monotonie a procedeelelor demonstrative, de o anumită „standardizare” a unor motivații — mult compensate însă de garanția exactității și exhaustivității în abordare — cartea lui D. Mureșan constituie o certă reușită și, în același timp, o reală contribuție la (de mult!) așteptata istorie generală a gândirii economice românești.

Vasile Boz,a

⁴ Cf. studiul introductiv la E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, Edit. științifică, 1972, p. 36.

IVAN UNGIEV, ȚVETA UNGIEVA, *Hristo Botev, Jivot i delo*, Sofia, 1975, Edit. Nauka i izkustvo, 823 p.

Mișcarea revoluționară bulgară de eliberare națională și-a găsit în G. S. Rakovski (1821—1867) primul ei ideolog și organizator, iar conducătorii ei cei mai de seamă, plîni în ajunul eliberării țării, au fost Vasil Levski (1837—1873), Liuben Karavelov (1834—1879) și Hristo Botev (1847—1876). Istoriografia burgheză bulgară nu a reușit să realizeze monografiile de mari proporții care să prezinte viața și opera acestor revoluționari democrați. Nu este cazul să analizăm aici cauzele care explică acest fapt, dar trebuie să subliniem marile dificultăți ce urmau să fie depășite și pe care le-a putut învinge doar istoriografia marxistă bulgară. Dacă ne gîndim, de pildă, la G. S. Rakovski, numai după publicarea bogatei lui arhive a putut să apară, în 1974 o monografie de mare întindere consacrată vieții și operei lui.

În ceea ce îl privește pe Botev, plină de curiozitate istoricii au putut folosi doar mica mono-

grafie a lui Mihail Dimitrov, apărută în 1948¹ sau studiile introductive publicate de același învățat la începutul primului din cele trei volume ce cuprindeau opera poetului și publicistului (1943), cele trei biografii anterioare, a lui Zahari Stoianov, Ivan Klinčiarov și Gheorghi Bakalov fiind de mult depășite. Abia în 1975 a putut să apară întinsa monografie care formează subiectul prezentei recenzii. Unul dintre autori, Ivan Ungiev, a condus multă vreme secția „Renașterea Bulgariei” a Institutului de istorie de la Sofia și este unul din cei mai buni cunoscători ai epocii. Lui i se datorează și cea mai completă monografie asupra vieții și operei lui Vasil Levski, apărută în 1967.

La prima vedere pare ciudat faptul că biografia celui mai de seamă revoluționar democrat bulgar a apărut atât de tirziu. În cazul său dificultățile nu au constat în așteptarea publicării unei arhive personale. Dimp-

trivă, aproape toate documentele referitoare la Botev erau publicate și interpretate. În afară de lipsa citorva dintre ele care să lămuirească date sau episoade necunoscute din viața poetului, dificultatea consta mai ales în alegerea grului de neghină. Despre Botev s-a scris foarte mult și poate niciodată exagerările, lezendele, născocirile sau afirmațiile greșite n-au fost mai numeroase. Restabilirea adevărului a fost una din marile greutăți, rezolvată cu succes de către cei doi autori, Ivan Ungiev și fiica sa Țveta Ungieva, cunoscută cercetătorilor prin studiile sale anterioare. Ei au făcut față și problemelor care reveneau mai ales unor critici literari și anume interpretarea și aprecierea operei poetice a lui Botev. Ceea ce este deosebit de interesant și de valoros este faptul că de astă dată viața lui Botev este prezentată în chip monolit. Biografia ca și opera sa literară, bine încadrate în epocă, sînt prezentate simultan urmînd criteriul cronologic. Despre fiecare poezie, ca și despre concepțiile sale social-politice, filozofice și estetice, se vorbește la momentul apariției lor arătîndu-se împrejurările în care s-au publicat, motivele care l-au determinat pe poet s-o facă, sarcină care cădea în seama istoricului și criticului literar. Așa cum am aratat, autorii merg pînă la capăt și fac judicioase aprecieri. Metoda ni se pare deosebit de potrivită pentru cunoașterea lui Botev, care și-a dedicat și la faptă, și scrisul, revoluției ce trebuia să aducă eliberarea poporului bulgar. Avem în sfîrșit o lucrare care ține seama de tot ce s-a scris despre Botev pînă acum, luîndu-se atitudine critică.

Vasta monografie cuprinde zece mari capitole. Primul se referă la copilăria lui Botev la stabilirea datei nașterii poetului și la primii săi ani de școală (p. 13—38). Al doilea, *La învățatură în Rusia* cuprinde perioada studiilor de la Odesa și activitatea sa ca învățător la Zadunaevka (p. 39—80), iar al treilea scurtul popas făcut în Kalofcerul natal (81—103). După cum se vede aceste trei capitole sînt mici ca întindere cuprinzînd împreună doar 103 pagini. Capitolul al patrulea *Inceputul vieții de emigrant* este ceva mai mare (p. 104—166), avînd în prima sa parte o caracterizare a activității politice a emigrației bulgare din România unde Botev, venit în toamna anului 1867, a rămas pînă în anul morții sale adică pînă în mai 1876, cînd a trecut Dunărea în fruntea cetii lui. Se prezintă aici curentele politice din stîrul emigrației bulgare, compoziția sa socială, caracterul politic al diferitelor organizații și programele lor. Autorii închid capitolul arătînd „entuziasmul revoluționar” produs de www.dacoromanica.ro

Bulgaria a cetii condusă de Hași Dimităr și Stefan Karagea și, bineînțeles, cu amănunțita analiză a poeziilor scrise în acest timp.

Capitolul al cincilea este intitulat *Stabilitatea în România* și cuprinde perioada anilor 1868—1871, cînd Botev l-a întîlnit la București pe Levski, a fost învățător la Alexandria și Ismail, a colaborat la ziarul „Țăpan”, a înființat la Galați „Comuna bulgară” felicitînd de aici prin cunoscuta sa telegramă Comuna din Paris și a scris impresionantul său „Simbol al credinței Comunei bulgare” (p. 167—235).

Capitolul al șaselea *Inceputul activității publiciste independente*, ca și cele următoare sînt mari ca întindere. Se analizează aici ideile lui Botev din articolele sale publicate în primul său ziar „Duma na bălgarskite emigranti”, elementele materialiste din gîndirea sa, poeziile din această perioadă, arestarea și eliberarea sa (236—316).

În capitolul șapte intitulat *Cu arma sațirei și umorului* se prezintă participarea lui Botev la cele două ziare ale lui Karavelov — „Svoboda” și „Nezavisimost” — de fapt cele mai importante gazete ale emigrației bulgare din România, organe ale Comitetului central revoluționar bulgar de la București. Se prezintă ziarul lui Botev „Budîlnik” și se analizează povestirile sale umoristice, foiletoanele lui, încheindu-se cu aprecieri asupra poeziilor din aceeași perioadă (p. 317—429).

Capitolul al optulea poartă un titlu dublu: *În rîndurile mișcării revoluționare organizate și Culmi poetice neatinse pînă acum*. Așa cum se arată, autorii ne prezintă întîi acțiunile politice ale C.C.R.B. și ale lui Botev după moartea lui Levski (1873) și apoi activitatea celui dintîi ca membru al acestui comitet. Este perioada dramatică a retragerii lui Karavelov din publicistica revoluționară și a înlăturării lui din C.C.R.B., în urma conflictului cu Botev. În partea a doua se analizează întîi balada „Hași Dimităr” una din cele mai frumoase creații a lui Botev, apoi poezia „Rugăciunea mea” care este de fapt crezul său politico-filosofic și în sfîrșit, ultimele lui opere poetice.

Capitolul al nouălea este intitulat, *Ideolog, conducător și poet al revoluției*. Aici găsim activitatea lui Botev după retragerea lui Karavelov și înființarea ziarului său „Zname”, care a continuat lupta ce fusese dusă prin „Svoboda” și „Nezavisimost”. Nicăieri nu se vede mai bine atitudinea revoluționarului în problema orientală, realismul și internaționalismul său, poziția sa față de ortînduirea capitalistă și pașii care îl duceau spre socialismul științific. Răscoala din Bosnia și Herzegovina și activitatea lui Botev — după noi

greșită — a situației din Bulgaria a dus la nereușita încercare a C.C.R.B. de a declanșa o răscoală la Stara Zagora în toamna anului 1875 și la demisia lui Botev din aceeași organizație. Tot aici autorii arată, între alte probleme, colaborarea lui Botev cu revoluționarii din alte țări, capitolul încheindu-se prin activitatea sa de traducător. Faptul că în 1875 a apărut la București broșura *Cinzece și poezii de Botev și Stambolov*, adică publicarea la un loc a tuturor poeziilor lui Botev, dă prilej autorilor să facă aprecieri generale asupra lui ca poet, încadrându-l în lirica europeană. Bineînțeles bogata activitate din această perioadă, care se încheie cu toamna anului 1875, a făcut ca acest capitol să aibă cea mai mare întindere (p. 531—571).

Ultimul capitol intitulat sugestiv *În flăcările răscoalei* prezintă Comitetul de la Giurgiu, care a pregătit răscoala din aprilie 1876, și activitatea politică a lui Botev încheiată cu stringerea cetelii și trecerea ei în Bulgaria pentru a prelunge viața aceleiași răscoale (p. 672—760). După o scurtă încheiere urmează rezumate în limbile franceză și rusă și doi indici.

Cele peste 800 de pagini ale lucrării se citesc cu mult interes, pretutindeni găsind precizări necesare, expuneri deosebit de documentate, analize adânci, sublinieri substanțiale și mai ales prezentarea veridică și vie a epocii, cadru firesc pentru cunoașterea vieții și creației unei personalități excepționale. Lucrarea este o mândrie a istoriografiei bulgare și încununează bogata operă de istoric, și acum și de literat a lui Ivan Ungiev, și bineînțeles a harnicei lui colaboratoare. Lucrarea aduce rezolvarea unor probleme multă vreme disputate și soluționează pentru prima oară altele. De exemplu discuții lungi s-au dus pentru stabilirea cu precizie a datei nașterii poetului. Cu toate că mama sa susținea că fiul ei s-a născut la 25 decembrie 1847, tatăl lui Botev a afirmat că anul ar fi 1848. Au intervenit o serie întreagă de conjuncturi și unii istorici au optat pentru anul 1847, alții pentru 1848. Așa se explică și faptul că centenarul nașterii poetului a fost sărbătorit în anul 1948, chiar dacă cei ce susțineau că data exactă ar fi 1847 au rămas, pe drept cuvânt pe pozițiile lor. Problema s-a lămurit definitiv atunci când N. Clachir a găsit la Arhivele Statului din București actul prin care Botev însuși își arăta studiile făcute și data nașterii — 25 decembrie 1847.

Deși tirajul acestei cărți este de 15.120 exemplare, lucrarea s-a epuizat repede, căci fiecare a dorit să aibă adevărata carte a vieții, faptelor și morții eroice a celui mai ales fiu al poporului bulgar. Fiind

edificii a doua se va impune, facem mai jos unele sugestii, pe care le considerăm utile pentru autori. Astfel în capitolul IV se prezintă curente și organizațiile politice din sinul emigrației bulgare din România. Este vorba de Societatea de binefacere, de Comitetul central secret bulgar și de Comunitatea bulgară, autorii oprindu-se la anul 1868. Cred că tot aici, sau dacă nu atunci măcar în capitolul următor, trebuia să se prezinte și cea mai importantă organizație a emigrației care a fost C.C.R.B. de la București. Aceasta deoarece problema înființării Comitetului, care părea în sfârșit rezolvată, s-a redeschis în ultimul timp. Este adevărat că mai departe, în lucrare, se vede că Ungiev a rămas la vechea sa părere, pe care o împărtășim și noi ca și imensa majoritate a istoricilor bulgari și anume că C.C.R.B. a fost înființat la București de Levski și Karavelov „în toamna anului 1869”... cu anumită probabilitate putându-se admite luna octombrie.

În al doilea rând trebuie să menționăm aici foarte buna caracterizare politică a tuturor acestor organizații ale emigrației (până în anul 1869). În ceea ce privește însă data înființării uneia dintre ele — este vorba de Comitetul central secret bulgar de la București — nu putem fi de acord cu autorii. Încă din anul 1907 D. Strașimirov, în cunoscuta sa lucrare *Istoria na Aprilskoto vŭstanie* a susținut că acest comitet a luat ființă în martie 1866. În urma unor discuții între Ion Brătianu și G. S. Rakovski, discuții care s-au întrerupt foarte repede, Brătianu renunțând la ele. Mai mult, Rakovski, fiind urmărit de poliția românească, a plecat la Brăila, de unde a trecut la Galați și apoi în Rusia. Brătianu și C. A. Rosetti au continuat discuțiile cu secretarul său, Ivan Kasabov, și în acest fel, la finele lui martie 1866, au luat ființă „Sacra Coaliție dintre români și bulgari” și Comitetul central secret bulgar. Unele greșeli din aceste afirmații au circulat în toate lucrările de istorie timp de aproape 60 de ani și nu ne îndoiim că vor mai circula încă, așa cum se vede și din lucrarea de față. Aceasta cu toate că încă din 1963 am arătat, într-un studiu special, că în martie 1866 nu au putut exista niciun fel de discuții între Brătianu și Rakovski, pentru simplu motiv că Ion Brătianu nu se afla în țară în această lună, ci în Franța și Germania. În al doilea rând discuțiile s-au dus între C. A. Rosetti și Ivan Kasabov și ele au avut loc nu în martie 1866, ci în doua jumătate a lunii mai 1866, când s-a înființat și Comitetul central secret. Nu repetăm aici toată argumentarea și nici consecințele ce decurg din stabilirea adevăratei date, dar, constatând că puterea tradiției este mare, constatăm că unii istorici bulgari, ca de

pildă V. Traikov, în monografia sa despre Rakovski, apărută în 1974, dar și în lucrarea sa mai veche *Rakovski și popoarele balcanice* (1971), a arătat justetea tezelor mele în problema dată. Este adevărat că în monografia lui Botev această afirmație este secundară, dar este și mai adevărat că mulți istorici bulgari și străini, avînd nevoie să precizeze înființarea și caracterul organizațiilor politice ale emigrației bulgare din România se vor informa din această carte de mare autoritate și vor continua să susțină aceleași puncte de vedere greșite.

Trebuie în schimb să adăugăm că, dacă în istoriografia bulgară s-a acordat un rol prea mic C.C.S.B., acesta fiind o organizație burghezo-liberală, Ungiev a arătat marea sa importanță pentru acel timp. Într-adevăr, deși a avut acest caracter, în mase C.C.S.B. a trecut, cităva vreme măcar, ca o organizație cu pronunțat caracter revoluționar, iar propaganda pe care a făcut-o a avut o mare importanță, fapt pe drept cuvînt subliniat de autorii monografiei de față. De asemenea considerăm că toate problemele legate de activitatea lui Botev ca învățător la Alexandria au fost soluționate corect, ca de altfel și atitudinea sau contribuția sa la înființarea *Societății literare bulgare* de la Brăila, embrionul Academiei Bulgare de azi.

* Nu socotim însă convingătoare întreaga argumentare a autorilor referitoare la arestarea și apoi eliberarea lui Botev din închisoarea de la Focșani. Sintem de acord cu autorii, ca și cu cei doi cercetători sovietici N. S. Derjavin și K. N. Derjavin că reținerea lui Botev s-a făcut din cauza arestării lui Meledin, la cererea repetată a poliției țariste. Autoritățile românești l-au arestat pe revoluționarul rus Meledin, dar nu l-au extrădat, lăsîndu-l să treacă în sudul Dunării, fapt care a indispus desigur nu numai poliția țaristă dar și pe consulul rus de la Galați, Romanenko. Pentru a-i da satisfacție s-a trecut și la arestarea lui Botev, făcută mai mult ca sigur la cererea aceluiași consul. De aici încolo însă, părerile se împart. Ungiev și alți autori bulgari considera că Botev a fost judecat, condamnat și închis la Focșani, dar că dosarul procesului său nu s-a putut găsi pînă acum. Față de această situație N. Ciachir a emis ipoteza că, negăsindu-se dosarul, înseamnă că nu a existat un proces împotriva lui Botev, ipoteză considerată ca neconvingătoare de către autori. Personal, sînt convins că ipoteza lui N. Ciachir reflectă realitatea însăși, dar nu numai din motivele arătate de el, ci mai ales din următoarea împrejurare pe care nu a sesizat-o nimeni pînă acum. Se știe că Botev a fost eliberat, la insistența lui Levski, de către Ljuben Karavelov, care l-a luat pe garan-

ția sa. Acest fapt este admis de către toți cercetătorii. Nimeni nu s-a întrebat însă dacă putea fi eliberat pe garanție cineva care a fost condamnat de o instanță, care a dat o sentință. Nu cunoaștem nici un alt caz similar. Eliberat pe garanția cuiva putea fi doar acela care nu a fost judecat, dar care se află în cercetare sub stare de arest, așa cum s-a întîmplat cu Botev. În cazul unui proces soldat cu achitarea sa, nu mai era nevoie de niciun garant, iar în cel încheiat cu o condamnare, nimeni nu-l putea elibera luîndu-l pe garanție, pedeapsa dată prin sentință urmînd a fi executată. Cum Botev a fost eliberat pe garanție, este clar că nu a fost judecat.

În ceea ce privește legăturile lui Botev cu românii — personalități de seamă sau oameni obișnuți, cred că se putea insista mai mult. Astfel la Brăila și la Galați Botev era mereu găsit în tovărășia unor revoluționari ruși, ucrainieni, polonezi, dar și români. Locuind la V. Popov, învățător la școala bulgară din Galați, Botev înființează aici „Comuna bulgară” și trimite o telegramă de felicitare Comunei din Paris semnată de el ca președinte și de Popov ca secretar. Bineînțeles acest Comitet nu putea să aibă numai doi membri și unul dintre biografii lui Botev, Ivan Klinciariov, a considerat că din el făceau parte și români, afirmație considerată veridică și de acad. Petru Constantinescu Iași. Mai mult, o copie a telegramii lui Botev către Comuna din Paris s-a găsit în arhiva unui român — Ion Ionescu Căpățînă. Credem că autorii ar fi trebuit să ia atitudine față de aceste afirmații. Ei scriu însă convingător despre relațiile lui Botev cu socialiștii români — Dobrogeanu Gherea, Dr. Russel și Dr. Zubcu Codreanu. Este adevărat că documentele care arată direct alte legături sînt în număr cu totul redus. Totuși publicistica lui Botev este grăitoare. În articolele sale el vorbește de „patrioții români”, de faptul că românii luptă pentru restrîngerea suzeranității otomane, că încheie tratate cu țări străine ca un stat suveran — ceea ce Poarta desigur nu va admite — de idealul poporului român și anume de desăvîrșirea formării statului național român în granițele lui etnice, ca și de unele discuții din cameră, la ședințele căreia se vede clar că Botev a asistat uncori.

Este adevărat că revoluționarul bulgar, adept al lui Proudhon, evita relațiile cu miștrii și cu alți mari demnitari — relații atît de cultivate de Rakovski — și de aceea nici noi nu credem că a fost în legături directe cu Boerescu, Kogălniceanu sau alți fruntași politici români. Totuși nu se poate nega contactul cu liberalii progresiști, cum a fost de pildă deputatul Lascăr Costin, din a cărui cuvîntare ținută în Camera, Botev a luat o

frază caracteristică punând-o ca motto în fruntea primului articol din cel dintâi număr al ziarului său „Zname”. Numai de la aceștia a putut cunoaște Botev idealul național al poporului român, ideal pe care l-a înțeles și despre care a scris în același ziar al său. Vorbind de Imperiul otoman el arăta că acesta ocupă teritoriul care aparține Bulgariei, Greciei, Serbiei și României. Scriind despre aceasta din urmă el afirmă textual: „România trebuie să fie ridicată la rangul de regat și ajutată să-și traseze granițele sale naționale pe seama Austriei și în parte pe cea a Rusiei”. Toate acestea Botev nu le putea ști decât din cercurile românești progresiste, radicale, cu care a avut legături. Prin contactul său cu aceste cercuri, Botev și-a însușit limba română și este de reținut faptul că unul dintre cercetătorii bulgari, scriind despre publicistica lui Botev, afirmă că acesta a întrebuițat cîteva sute de cuvinte românești.

Nu s-a interesat apoi nimeni de oamenii obișnuși cu care Botev a venit în contact la Galați, Brăila sau București. La Galați, unde Botev era prieten cu revoluționarul rus Meledin, ultimul locuia aici cu o identitate falsă, avînd acte scoase de prietenii săi români pe numele de Alexandru Florescu. Oare acești prieteni români ai lui Meledin nu erau și ai lui Botev? Cine este de pildă acel Nicu Boteanu, al cărui nume s-a găsit scris în carnetul personal al lui Botev?

Și despre legăturile cu confracții săi, poezii și scrierilor români, ni se dau date sumare. A citit Botev poezia românească a vremii? A cunoscut pe unii poeți români? Desigur și la aceste întrebări ca și la altele de mai sus, autorii au scuza faptului că despre astfel de probleme s-a scris foarte puțin. Se citează însă articolul lui Ilia Konev, cel care a făcut o paralelă între Botev și Eminescu și a subliniat faptul că amîndoi au scris în chip asemănător despre Comuna din Paris. De asemenea autorii arată, tot într-o notă, că după părerea învățatului bulgar Petăr Dinekov, problema influenței literaturii române asupra lui Botev „nu-a fost deloc studiată”, de cercetătorii bulgari. „Desigur, afirmă Dinekov, citat de autori, Botev a cunoscut poezia lui Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, B. P. Hasdeu, Al. Depărățeanu... Mihai Eminescu”, după care autorii citează din nou același articol al lui Konev (p. 608).

Dacă volumul n-ar fi cuprins o atît de amănunțită analiză a poeziei, a prozei satirice și a publicisticii lui Botev, fără îndoială că am fi considerat drept suficiente aprecierile de mai sus. Atunci însă cînd se analizează atît de amănunțit poezia și proza sa umoristică, ele sînt însă total insuficiente. Este adevărat că poetul a trăit puțin — în jur de 20

de ani împliniți. Dacă ținem seamă însă că și-a scris aproape toate poeziile ca și întreaga sa publicistică în România, unde și-a petrecut ultimii nouă ani, cei mai valoroși din viața sa, nu credem că se pot trage concluzii complete fără a ține seamă de influența poeziei și prozei românești a vremii asupra lui Botev. Pe timpul său au apărut la noi numeroase gazete satirice și umoristice. Poetul, care a dat atîtă atenție acestor elemente utilizîndu-le ca o puternică armă, nu le-a citit oare și nu a găsit cumva modele pe care să le fi folosit, bincînteles în mod creator? N-a intrat el în legătură cu unii umoriști români ai vremii, ale căror reviste le ilustra prin caricaturile sale același Dembitzki, care a ilustrat și articolele lui Botev? Iată domenii în care nu găsim aproape nimic în textul acestei voluminoase și foarte valoroase lucrări. Și aceasta în ciuda faptului că același cercetător, Ilia Konev, scria: „O cercetare comparativă, amănunțită între presa umoristică și satirică română și bulgară va scoate la iveală destule influențe reciproce, coincidențe tipologice și influențe din partea presei românești”. În studiul său Konev dă indicații precise ce anume ziare umoristice românești ar trebui consultate. Această cercetare nu s-a făcut însă de către autori, care s-au mulțumit doar să citeze într-o notă din josul paginii rîndurile de mai sus din studiul lui Konev. Tot într-o notă se dă și afirmația cercetătoarei bulgare St. Tarinska, care afirmă că foli-tonul lui Botev „Dulapul”, „are o legătură directă cu presa satirică românească”. În concluzie, această parte a lucrării este deficitară și cercetările viitoare își vor spune cuvîntul.

În altă ordine de idei, pregătirea, înarmarea și trecerea cetii lui Botev sînt prezentate cu toate amănuntele. Lipsesc doar un singur aspect, după părerea noastră cu destulă importanță, este vorba de atitudinea autorităților românești. În această privință autorii expun doar măsurile formale luate de Kogălniceanu pentru a dovedi Porții și marilor puteri neutralitatea României. Cititorul nevizat, român sau străin, se întreabă pe drept cuvînt dacă nu cumva autoritățile românești au fost orbe atunci cînd cetașii lui Botev și el însuși s-au îmbarcat la Giurgiu, Zimnicea, Turnu Măgurele, Corabia și Bechet? Oare contemporanii, oare Zahari Stoianov, Ivan Vazov sau Kiriak Tankov, sau cetașii înșiși nu au afirmat nimic despre atitudinea autorităților românești din porturile dunărene? Toate aceste mărturii au fost strînse de Al. Burmov într-o lucrare citată de autori chiar la aceste pagini, fără însă să se dea și aprecierile făcute de cetași asupra atitudinii, mai mult decât binevoitoare a autorităților românești, care au știut că accii „grădi-

nari" erau oamenii lui Botev și i-au ajutat. Zahari Stoianov, citind mărturia bulgarului Andreolu, care a fost de față la îmbarcarea lui Botev, scria: "...cetașii aducându-și una alta de pe la hanuri sau din port la schelă, din clișiva saci se ivea întimplător fie țeava unei puști, fie tocul unei alte arme. Unii comisarii de poliție atrăgeau atenția cîte unui bulgar, dar puneau degetul la gură, adică voiau să spună că văd totul, dar sînt gata să-i ajute." Nikola Obretenov a arătat cum s-au petrecut lucrurile la Bechet, unde primarul însuși le-a dat arme. . . „Ne simpatizau și administratorul vămii, și polițaiul, așa încît am lucrat cu totul liber.” La fel s-au petrecut lucrurile și în celelalte porturi românești, adică la Turnu Măgurele, după cum afirmă Kiril Botev, fratele poetului ș.a. De ce nu s-a scris nimic de toate acestea? În schimb se arată că autoritățile românești au confiscat arme la Giurgiu la 2 iunie, *decî după trecerea cetei lui Botev*, și se dă un citat din memoriile regelui Carol I, care nu este caracteristic, deoarece realitatea a arătat tocmai contrariul (în privința armelor). Nicăieri în carte nu găsim ceva concret despre ajutorul dat de autorități sau de mase, nici pentru ceata lui Botev, și nici pentru cea condusă de Hagi Dimităr. S-ar putea obiecta că toate acestea ar fi încărcat textul lucrării. Considerăm că cele patru cuvinte referitoare la trecerea cetei lui Hagi Dimităr „cu ajutorul autorităților românești”, sau cele 10–20 de rînduri la ceata lui Botev erau mai mult decît necesare. Altfel trebuie să conchidem că autoritățile românești erau cu totul incapabile ș.a.

În schimb însă, tot referitor la atitudinea României, se cuvine să subliniem un merit al lucrării. Dacă exceptăm unele studii speciale, în imensa lor majoritate, cărțile, manualele sau tratatele de istorie a Bulgariei, care prezintă mișcarea revoluționară bulgară de eliberare națională, deși trebuie să vorbească de organizațiile politice din România, sau de activitatea desfășurată aici de revoluționarii democrații bulgari, nu subliniază, sau mai bine zis nici măcar nu menționează — cu mici excepții — atitudinea favorabilă a României. O găsim însă cînd aceasta a fost negativă și atunci, de cele mai multe ori,

fără a se explica de ce anume. Aceasta probabil pentru că se consideră că atitudinea României, atît de favorabilă mișcării de eliberare bulgare, este ceva foarte cunoscut. Au spus-o Rakovski, Karavelov și Botev, o spun mereu conducătorii de partid și de stat ai celor două popoare și mai ales al celui bulgar, cum e și firesc, și ca atare nu ar mai fi nevoie să se scrie despre ea în manuale, tratate, monografii etc. Se uită de multe ori că pentru această atitudine a sa România a trecut nu o dată prin momente grele, fiind la un pas doar de o ocupație străină. Autorii lucrării de față au însă altă poziție. Chiar dacă nu s-a spus ceca ce trebuia pentru trecerea cetelor, găsim rînduri care arată marel rol pe care l-au avut Bucureștii, orașul care „a dat ospitalitate emigrației bulgare și încă din primii ani ai secolului al XIX-lea a ajuns să fie centrul ei politic și cultural.” Arătîndu-se numărul cărților și periodicele tipărite aici, se adaugă: „Emigrația bulgară a desfășurat aici o activitate politică deosebită după războiul Crimeii, cînd (orașul) a fost, mai bine de 20 de ani, adevărata capitală politică a Bulgariei. Orașul a fost sediul tuturor organizațiilor politice ale emigrației, avînd drept sarcină fundamentală eliberarea patriei robite”. Notăm că aceste aprecieri nu sînt unice, vorbindu-se și în alte locuri despre „toleranța” României.

În încheierea acestor observații (dintre care cea care trebuie să stea în primul rînd în atenția autorilor este cea referitoare la influența românească asupra limbii și operei lui Botev), trebuie să precizăm că ele nu pot micșora valoarea acestei cărți, care rămîne o mare realizare a istoriografiei bulgare actuale, un instrument de lucru indispensabil cercetătorilor Renașterii bulgare, dar și o carte care se citește cu aceeași plăcere și interes atît de specialiști, cît și de marel public. Dacă volumul de muncă inclus în ea este imens, trebuie să spunem că truda autorilor se vede răsplătită, știința istorică bulgară putîndu-se mîndri cu această bogată și frumoasă monografie asupra vieții și operei poetului revoluționar Hristo Botev.

Constantin N. Velichi

ROBERTO S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médiévale*, Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle).

O întrecă etapă, hotărîtoare, din evoluția economiei apusene medievale s-a desfășurat sub stimulul expansiunii comerțului care a destrămat lent celulele cvasi-autarhice ale gospodăriei țărănești și feudale și a integrat

spații din ce în ce mai largi ale lumii cunoscute în zone de solidaritate economică. Definită ca o etapă distinctă a economiei europene între recesiunea antichității tirzii și a epocii barbare, pe de o parte, și revoluția industrială a

lunii moderne, pe de altă parte, vremea caracterizată prin rolul de pilot al economiei exercitat de comerț a intrat în istoriografia cea mai nouă sub denumirea de „revoluție comercială”, realitate în cercetarea căreia autorul cărții recenzate ocupă loc de frunte.

La punctul de pornire al lucrării, care sintetizează o viață de cercetare consacrată economiei medievale, se află antichitatea tirzie, Imperiul roman — atît în faza sa de apogeu cît și în cea de contracție — și societățile dezvoltate de migratori pe ruinele vechii lumi romane. Prosperitatea economică a Imperiului roman ajuns la plenitudinea forței și expansiunii sale e un fapt incontestabil; martorii cei mai impunători ai acestei prosperități sînt ruinele orașelor, ale drumurilor, podurilor și apeductelor, produsele meșteșugărești relativ abundente și rafinate și care beneficiau de o circulație liberă în hotarele imperiului devenit și o excelentă piață de desfacere etc. Și totuși, în ciuda relativei prosperități realizate și a posibilităților pe care această prosperitate le deschidea unui avînt și mai mare, Imperiul roman, ca de altminteri toate celelalte mari organisme politice care l-au precedat, nu s-a lăsat cîștigat de ideea de creștere economică nelimitată, care avea să devină spiritul diriguitor al economiei medievale tirzii și al celei moderne. Cu o agricultură care nu a depășit niciodată simțitor limita nevoilor de saturație, în ciuda înaltului nivel pe care l-a atins și care a făcut posibilă hrănirea unei populații numeroase, cu un comerț care s-a lovit permanent de pragul unei mentalități ostile activității mercantile și investițiilor de capital în această ramură a economiei, cu o activitate meșteșugărească nu mai puțin discreditată și, mai ales, grav handicapată de o mecanizare cu totul insuficientă, în sfîrșit, cu un credit orientat cu precădere spre consum, nu spre producție și schimb, societatea romană, chiar atunci cînd a atins gradul cel mai înalt de prosperitate, nu a spart cadrele conservatismului agrar, care a rămas una din trăsăturile ei dominante.

Criza demografică din ce în ce mai manifestă începînd cu secolul II e. n., are însăși rezultat al unui șir de factori climaterici și economici negativi, a slăbit puterea de rezistență a societății romane față de presiunea externă; pentru a fi în măsură să reziste acestei presiuni, imperiul a fost silit să-și încordeze toate resursele umane și economice, efort care a pus în evidență fragilitatea fundamentului economic al celei mai prestigioase construcții politice a lumii antice. Contracția s-a prelungit și adîncit chiar după prăbușirea imperiului în apus, în statele întemeiate de migratorii germani, antrenînd după ea

s-au dovedit însă prea grele pentru umerii unor societăți cu bază economică mai mult decît fragilă. Momentul culminant al declinului s-a aflat în vremea carolingiană care oferă contrastul desăvîrșit între încercarea de restaurație a imperiului și pulverizarea totală a puterii politice.

Începutul reinnoirii, ale cărei semne indubitabile se situează în secolul X, l-a adus sporul demografic, decisiv într-o vreme în care „munca omului era atîtul și motorul esențial” al unei economii slab mecanizate. După secole de contracție și stagnare, societatea medievală cunoaște un prim elan în secolele X și XI care s-a manifestat prin ascensiunea numerică a populației, prin ameliorarea randamentelor și a tehnicilor muncii agricole.

Semnele precursore ale avîntului demografic apar încă din secolul VIII, odată cu încetarea marilor epidemii generale (cea din urmă care a cuprins întregul continent eurasiatic ar fi fost cea din anii 742—743 și pauza s-ar fi prelungit pînă la marea ciumă din 1348) și cu deschiderea în secolul IX a unui nou ciclu climatic, mai cald, deci mai propice expansiunii agricole și demografice. Izolat, în zonele cele mai favorizate de condițiile economice și geografice, își fac acum apariția aglomerări demografice net superioare habitatelor din secolele anterioare, iar evoluția ascendentă pe care o trădează înmulțirea și extinderea așezărilor umane s-a dovedit suficient de puternică pentru a nu se lăsa oprită de ultimul val de invazii — normande^a, arabe și maghiare — care s-a abătut asupra Europei apusene. Creșterea demografică^a restrîns marile spații ocolite anterior de efortul agricol și a încitat masa populației care trăia din agricultură să-și amelioreze utilajul și tehnicile de exploatare a solului.

Așadar, expansiunii demografice i-a urmat progresul agricol, incontestabil în ansamblul apusului continentului european deși inegal și variat de la o zonă la alta, fenomen inevitabil într-o epocă în care „practic toate eforturile, fie ele economice, intelectuale sau militare, erau fragmentare, localizate, lipsite de coordonare între ele”. Și totuși, în infinita varietate de situații creată de particularismul consubstanțial lumii medievale, se disting cîteva mari zone definite de caracteristici comune: lumea scandinavă — dilatată din secolul IX în toate direcțiile printr-o rapidă expansiune — în care predomina individualismul cel mai exacerbat —, Italia nordică și centrală, unde reinnoirea s-a rezemat puternic pe tehnicile agricole și tradiția agronomică a antichității, care i-au îngăduit, să accelereze luarea în stăpînire pentru agricultură a unor întinse spații, și pe o dezvoltare urbană timpurie, peninsula iberică în vremea Recon-

quistei, beneficiară a tradiției maure de exploatare agricolă, sau zonele periferice, Frizia, Saxonia, lumea slavilor apuseni etc. Singurul refuz tenace de încadrare în ritmurile progresului agrar a fost cel al Irlandei, destinată durabil, probabil datorită structurilor ei sociale, unui tip de viață agrară arhaică.

„Creșterea populației și extinderea suprafeței cultivate au silit Europa catolică să iasă din stabilitatea și contractia în care s-ar fi putut menține timp îndelungat”. Semnele sporului producției agricole devin din ce în ce mai evidente; la începutul secolului XIII, foametea pe scară mare devine un fenomen rar, fără ca prin aceasta să fie rezolvată problema subnutriției. Gama produselor alimentare nu a sporit simțitor în această vreme de incontestabil progres; singura achiziție nouă în materie de cereale cultivate a fost cea a orezului, introdus de arabi în Sicilia și Spania, înnoire care a trebuit să aștepte însă vremea Renașterii pentru a cuceri și restul Europei. Componenta principală a progresului vieții agrare a fost extinderea suprafețelor cultivate. Mai lent decât acest succes în extensiune, dar incontestabil și el, e cel obținut de randamentul producției agricole. Obținând recolte cvadruple în raport cu sămânța, agricultura secolelor XI—XIII a înregistrat un însemnat salt față de cea a epocii carolingiene, când raportul era de la simplu la dublu; „o probabilitate de supraviețuire” lua locul „unei probabilități de înfometare”.

Totuși practicile agrare consacrate prevelează încă asupra inovației, iar accelerarea ritmurilor agriculturii nu se produce decât foarte lent. Inovațiile tehnice își croiesc încet drumul; cea mai de seamă între acestea a fost inoara de apă — produs al epocii elenistice dar care nu și-a găsit aplicare largă decât în evul mediu —, urmată de moara de vânt; și una și cealaltă au eliberat o însemnată cantitate de muncă, făcând-o disponibilă pentru alte activități. Plugul de fier, sprijinit pe roți, care necesita o forță de tracțiune animală mult mai mare decât plugul de lemn, a marcat și el o etapă în dezvoltarea agriculturii; nu mai puțin însemnate au fost inovațiile aduse în folosirea harnașamentului care au îngăduit o folosire mai eficientă a forței de tracțiune animale.

O societate care produce bunuri la limita inferioară a nevoilor ei de subsistență nu poate cunoaște o activitate comercială decât minoră și marginală. Aceasta era situația Europei medievale în faza ei de contractie. Dezvoltarea comerțului a urmat abia în secolele de avânt economic, când acumularea surplusurilor agricole a lărgit sfera celor desprinși de munca câmpului; dar existența surplusurilor nu declanșează de la sine o activitate comercială de mari proporții, capabilă să

introducă un element calitativ nou în viața unei societăți agrare; o adaptare de mentalitate, o sfidare a mentalității și tradiției agrare conservatoare s-a dovedit tot atât de necesară, pentru a îngădui activității comerciale să se afirme hotărât.

Pentru a se forma și mai ales pentru a triumfa, această nouă mentalitate avea nevoie de un nou cadru social, total diferit de cel care plămădise și ocrotise atitudinile conservatoare. Acest nou cadru, inovația l-a găsit în lumea urbană, desprinsă din ce în ce mai mult de tutela feudalității, în primul rând în orașul italian. Veneția, Amalfi, Pisa, Genova au fost promotoarele uneia din revoluțiile cele mai grele de urmărit în dezvoltarea social-economică europeană, care nu numai a asigurat primatul negoțului și al neguțătorului în aceste zone sociale desprinse din aria de dominație a feudalității laice și ecleziastice, dar a făcut posibilă și o răsturnare de valori mentale și de atitudini față de producție și schimbul de mărfuri.

Era primatului republicilor comerciale italiene în viața economică a lumii mediteraneene a fost vestită de două evenimente răsunătoare, deși de natură diferită: în vreme ce în răsărit, Veneția smulgea privilegiul comercial din 1082 prin care împăratul Alexios I Comnenul „a ipotecat viitorul economic al Imperiului bizantin”, în apus, coaliția navală genovezo-amalfitano-pizană a obținut, șase ani mai târziu, o victorie navală decisivă împotriva musulmanilor din Africa de Nord.

Din aceste centre de avangardă, mișcarea de reînnoire s-a propagat în interiorul peninsulei italiene, mai ales în centrul și nordul ei. Puternic consolidată în cursul citorva secole de acumulare, noua realitate social-economică a triumfat în cele din urmă împotriva tuturor forțelor feudale care s-au străduit s-o reducă la dependență. Lumea urbană se născuse, ea își croia propriile ei legi și mentalități. „În secolul XII, comunele italiene erau mai ales guvernăminte negustorești, adică prin negustori și pentru negustori, și aceasta era baza ideală pentru revoluția comercială”.

Paralel cu cadrul politic, revoluția comercială și-a creat și instrumentul economic adecvat, *creditul*, care a soluționat în mare măsură criza endemică de monedă în care s-a zbatut economia antichității târzii și a evului mediu timpuriu, perioadă prin excelență de deflație și de monedă rară: *asocțerea capitalului comercial*, în diferite variante de întreprindere comercială — *rogadia*, *comstunea*, *soctelas*, *fraterna cumpantia* (de la *cumpantis*), *comenda*, *împrumutul pe gaj*, cu dobândă, în cadrul așezămintelor de depozitare a valorilor monetare și cel, de mari proporții, dezvoltat în cadrul asociațiilor comerciale, — a fost

răspunsul social la nevoia acută de capital a unei economii în plină expansiune.

Dar revoluția comercială, ca și cea industrială pe care a pregătit-o, s-a dezvoltat inegal pe continentul european; totuși, excepțin d o lungă perioadă de recesiune, cuprinsă între mijlocul secolului XIV și mijlocul secolului XVI, economia europeană a cunoscut o evoluție ascendentă din secolul X, în ansamblul spațiului luat în considerare. Angrenajul stimulator creștere demografică, spor de producție, dezvoltare a tehnologiei, a mijloacelor de transport și a mijloacelor de plată a acționat, evident cu mari deosebiri de intensitate, asupra întregii economii a apusului medieval. În cele din urmă, transformarea, care venise dintr-o sferă foarte limitată a economiei, a cuprins ansamblul societății, al modului ei de a-și organiza traiul, de a se guverna, de a gândi etc. Desigur, centrele nervoase ale revoluției comerciale au fost orașele; dar transformarea lor în piețe permanente, de felul celor care își fac apariția în Italia, începând cu secolul XIII, a fost precedată de o îndelungată formare a comerțului la școala pieții periodice, a târgurilor și iarmaroacelor, care au realizat parțial sub raport economic și juridic (privilegiile) condiția de excepție în raport cu legea lumii feudale, excepție a cărei generalizare și permanentizare avea să fie felul dominant al lumii mercantile. Realizare integrală a acestui fel în evul mediu nu aveau să cunoască însă decât orașele din Italia nordică și centrală. Întreaga evoluție a economiei medievale spre formulele economiei moderne, privită din unghiul revoluției comerciale, nu a fost decât triumful permanentizării activității de schimb în detrimentul caracterului ei periodic, și de absolutizare a privilegiilor medievale („libertates”), locale și limitate, de transformare a lor în regim permanent. Lumea mediteraneană, principala zonă comercială a Europei medievale, și, într-o mai mică măsură, aria cuprinsă de rețeaua Hansei — Marea Baltică și parțial Marea Nordului — și-au desfășurat activitatea sub semnul acestor realități esențiale.

Activitatea negoțului a dat un puternic impuls meșteșugului, solicitându-l să producă mai intens pentru piață. Negustorimea și meșteșugăria au în mare parte interese comune, cel mai de seamă fiind emanciparea de sub puterea feudalității. Dar, în toată epoca dominată de revoluția comercială, negoțul a rămas factorul dominant și, în același timp, sectorul cel mai dinamic al economiei.

Meșteșugul și agenții săi au beneficiat de climatul nou și de stabilitatea vieții urbane. Organizațiile meșteșugărești poartă însă puternic pecetea tradiționalismului și conservatorismului evului mediu timpuriu, în ciuda atragerii producției artisanale în ritmuri mai

rapide prin solicitările venite din sfera comerțului. Asociațiile meșteșugărești, *ghildele*, urmăresc mai degrabă securitatea membrilor lor decât expansiunea afacerilor; producția era limitată cu grije pentru a se asigura repartizarea „justă” a posibilităților de câștig în cadrul fiecărui meșteșug. Ghildele erau federații de ateliere autonome în care goana după profit și supraproducție nu destrămasese încă criteriile rigide ale eticii economice medievale, corespunzător exigențelor unei societăți de subsistență și nu de consum. În același timp însă ghildele mai îndeplineau funcția de cartel, de factor de uniformizare a tehnicilor, calităților și nivelului cantitativ al producției.

În secolul XIII și XIV își croiesc drum revendicările proletariatului în devenire, împotriva vrfulurilor ghilldelor care începuseră să participe, alături de negustori, la conducerea politică a vieții urbane. Cu această evoluție, echilibrul tradițional se rupe în slul meșteșugurilor și al organizației meșteșugărești, fenomen vizibil în cîteva sectoare pilot ale meșteșugului care se îndreaptă hotărît spre stadiul preindustrial, îndeosebi meșteșugul țesutului.

Transformări atât de însemnate petrecute în sfera comerțului și a meșteșugului nu puteau să nu se repercuteze asupra agriculturii, rămasă încă, plină în epoca revoluției industriale, domeniul covârșitor al vieții economice, prin valoarea producției și prin masa de populație pe care o utilizează.

Dificultățile principale ale relațiilor dintre lumea rurală — feudalitate și țărănime deopotrivă — și lumea negoțului au venit nu atât din pricina inevitabilei incomprehensiuni dintre mentalitățile a două structuri economice și sociale diferite, cît din ritmurile lor de dezvoltare profund deosebite. Decalajul dintre cele două sfere ale producției de bunuri materiale dintre care una se revendica de „obiceiul străvechi” iar cealaltă începea să-și masoare cu ceasornicul timpul a sporit distanțele dintre ele. Și totuși, lumea rurală nu putea să rămână neafectată de acțiunea comerțului care li solicita produsele, în cantități tot mai mari, și în același timp vedea în ea cea mai largă piață de exploatat. Firește că cel mai puternic și masiv afectate au fost zonele agricole din provinciile în care procesul de urbanizare a fost mai intens; și în această privință, Italia de nord și cea centrală au îndeplinit funcția de pionierat, urmate, la oarecare distanță, de Flandra. Dar și puternicii feudali, în deosebi ordinea călugărești (cisterciții), s-au lăsat antrenați în efortul de intensificare a producției agrare; raționalizarea exploatării și adaptarea ei la cererile pieții își fac acum drum și în agricultură.

O stagnare progresivă, care avea să ia proporțiile unei mari crize, de la mijlocul secolului XIV, se constată în demografia și

agricultura europeană, începând din a doua jumătate a secolului XIII. Tehnicile agricole au încetat să mai înregistreze progrese, iar extinderea suprafețelor agricole încetează. Resursa principală pentru populația agricolă excedentară devine tot mai mult emigrarea spre răsărit, în zone de mai slabă densitate demografică.

Cea mai largă și cea mai evidentă dintre schimbările produse de revoluția comercială în lumea agrară a fost înlocuirea treptată a redevențelor în muncă și natură prin redevențe în bani, urmare a pătrunderii în profunzime a circulației monetare. Creditul, la rîndul lui, a afectat viața rurală, nu însă întotdeauna în sensul benefic al sporirii producției, întrucît mult timp, precumpănitor, a fost creditul de consum, acordat seniorilor și țăranilor aflați în impas; creditul ca factor stimulator al producției agrare e mult mai rar întâlnit în economia rurală a evului mediu. Tot la activul impactului exercitat de transformările survenite în activitatea comerțului și meșteșugurilor asupra agriculturii se cuvine amintită specializarea producției agricole și apariția unor culturi noi, sau extinderea celor vechi în funcție de necesitățile de materie primă

ale ramurilor celor mai avansate ale „pre-industriei”.

Ritmurile exuberante ale dezvoltării demografice și economice se încetinesc însă în a doua jumătate a secolului XIII pentru a străbate o lungă perioadă de stagnare, cu aspecte uneori catastrofice, de la mijlocul secolului următor. Marea victimă a acestui regres au fost nu comerțul și meșteșugul, care au știut să se adapteze crizei și situațiilor noi pe care acesta le-a creat, ci agricultura și populația, sub raport numeric. Trei au fost factorii responsabili pentru criză, din asocierea cărora a rezultat gravitatea însăși a acesteia: „Războiul, ciuma, variațiile cliimei; aceasta e treimea calamităților care zdrobiseră economia Imperiului roman. Din fericire, revoluția comercială acumulase rezerve și resorturi economice superioare cu mult culmii atinse de *aurea mediocritas* a lumii clasice. Iată de ce economia Europei medievale, care a declinat neîndoielnic în secolul XIV, nu s-a prăbușit ca economia greco-romană o mie de ani mai devreme”.

Șerban Papacostea

ISTORIA ROMÂNIEI

GH. PĂRNUȚĂ, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 169 p.

Lucrarea se alătură bogatei literaturi documentare, de analiză și interpretare științifică, referitoare la revoluția burghezo-democrată din 1848, constituind o contribuție care umple un gol în literatura de specialitate. Spre deosebire de culegera apărută în 1968¹, care prezintă mai mult gândirea pedagogică a exponenților generației de la 1848, recenta monografie, conținând firesc preocupările autorului de istorie a învățămîntului², dovedește întemeiat pe documente existente în special în Arhivele Statului, aportul adus de școală și de slujitorii ei, din toate ținuturile românești, la revoluția de la 1848. Se scoate în evidență că prin întreaga lor activitate, învățătorii și profesorii generației de la 1848 au oglindit interesele vitale, sociale și naționale, ale poporului nostru. Animați de un cald patriotism și adînc devotament față de patrie și popor, ei au făcut din activitatea lor o adevărată profesiune de credință, iar din școală o adevărată tribună de luptă, contribuind la pregătirea ideologică, revoluționară, a maselor ce au înfăptuit revoluția de la 1848.

Lucrarea se deschide cu cîteva considerații privind dezvoltarea învățămîntului în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este un capitol amplu documentat, care prezintă sintetic dezvoltarea învățămîntului de pe întreg teritoriul țării, și în care se fac referiri și la concepția după care au fost organizate școlile, ideile pedagogice ale generației de la 1848.

În vederea unei mai bune supravegheri, pentru o organizare și îndrumare cât mai unitară a învățămîntului, generația de revoluționari de la 1848, a fost o generație de educatori ai poporului, au conceput crearea unor instituții cu ajutorul cărora învățătura

de carte, ideile noi să se poată răspîndi mai cu ușurință în rîndurile poporului. Astfel s-au creat Eforia școalelor (în Muntenia) și Epitropia învățăturilor publice (în Moldova). Prin aceste instituții centrale, care urmăreau realizarea acelorași obiective, s-au fixat programele școlare, s-au stabilit obiectele de învățămînt necesare contribuind la orientarea laică, democratică și națională a învățămîntului, la dezvoltarea capacității intelectuale a tinerilor, la dezvoltarea sentimentelor de dragoste de țară și popor.

Prin grija acestei instituții s-au format organe de îndrumare și supraveghere directă a învățămîntului public și particular de la orașe și sate, instituindu-se un corp de inspectori sau revizori peste mai multe județe. În rîndul acestora s-au încadrat nume ilustre de profesori ca August Treboniu Laurian, Ion Maiorescu, Aaron Florian, Dimitrie Jianu, Nicolae Simonide, Andrei Pretorian etc., toți participanți activi și de frunte în revoluția de la 1848.

Un rol deosebit de important l-au avut școlile înființate în capitalele de județe. Prin conducătorii acestora învățătorii și-au cunoscut drepturile, și au devenit organe fidele ale revoluției, ale luptei pentru eliberare socială și națională. Autorul dă numeroase exemplificări de abuzuri extrase din Arhivele Statului București, Vornicia din Lăuntru.

Cele mai multe pagini sînt dedicate participării învățătorilor și profesorilor participanți la revoluția de la 1848.

„Se poate afirma că aproape toți slujitorii școlii au luat parte la revoluție, Inseși constatările comisiei de anchetă arată acest lucru: „mai toți, de obște, au luat parte la evenimentele trecute”. La fel se menționa și în circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru trimisă ocîrmuirilor județene. Aci se menționează că „învățătorii de la sate, pe vremea trecutului eveniment, au fost cele mai sistematice căpetenii ale feluritelor răz-bunătoare și tulburătoare mișcări”. Într-un raport al ocîrmuirilor județului Romanși se preciza că „cei dintîi învățători ai locuitorilor de prin sate, cu prilejul revoluției, au fost candidații (de învățători) de prin sate” (f. 23).

³ Arhivele Statului, București, M.C.I.P., ds. 1460/848, f. 19.

¹ *Gîndirea pedagogică a generației de la 1848*. Introducere și texte alese de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu, Gh. Părnuață, București, E.D.P., 1968, 368 p. a fost cu ocazia aniversării a 120 ani de la acest eveniment.

² Gh. Părnuață, *Istoria învățămîntului și gîndirea pedagogică din Țara Românească (sec. XVII—XIX)*, Buc., E.D.P., 1971, 352 p.

Se subliniază cu justețe aici că lupta revoluționară din cele trei provincii românești a început în același timp, fiind pregătită prin întruniri, manifeste, presă. Peste tot slujitorii școlii, s-au aflat în fruntea acțiunilor revoluționare. În revoluția de la 1848 ideea unității naționale este exprimată cu vigoare de conducătorii ei, de către oamenii școlii. Înțelegând că unitatea culturală constituie un factor necesar al unității politice, cărturarii epocii, oamenii școlii, erau preocupăți de formarea unei limbi literare unice, a unității de cultură, de continuarea unui sistem de învățământ — același în cele trei țări. Autorul menționează totodată căile folosite pentru pregătirea revoluției: societăți culturale, presa, școala, bibliotecă, teatrul, călătoriile în cele trei țări române, profesorii ardeleni în Principate.

Un alt mare subcapitol este repartizat activității multiple a învățătorilor și profesorilor în timpul revoluției în comitetele revoluționare; adunările revoluționare în care discursurile ținute au constituit mijloace de pregătire a acțiunilor revoluționare, cluburile, presa, mijloc de propagandă revoluționară. Un merit al lucrării este faptul că ilustrează amplu, documentat, legătura continuă și neîntreruptă între românii din cele trei principate făcută de învățători, profesori și publiciști.

O altă formă fecundă de activitate a dascălilor pașoptiști pusă în slujba revoluției a fost activitatea diplomatică. O astfel de intensă activitate diplomatică în sprijinul revoluției au desfășurat: Ion Maiorescu, acreditat agent al guvernului provizoriu pe lângă parlamentul german din Frankfurt; Ion Ghica, agent diplomatic al guvernului provizoriu la Constantinopol; August Treboniu Laurian, T. Cipariu și I. Popasu. Autorul specifică că în activitatea revoluționară, în corespondența dintre ei, revoluționarii foloseau un cod cifrat, nume conspirative. Misiuni diplomatice a avut și Nicolae Krețulescu cel care a pus bazele învățământului medical, fost și ministru al Instrucțiunii Publice.

Preocupați ca masele populare să înțeleagă cât mai bine legiuirea cea nouă, — profesorii școlilor normale au socotit necesar a alcătui explicații în scris la fiecare din cele 21 de articole, ale proclamării de la Islaz, răspândite mai ales prin foi volante. Unele din Proclamații, explicate în acest fel, se găsesc și astăzi în materialele de arhivă. Ele constituie documente grăitoare despre participarea slujitorilor școlii la propaganda revoluționară.

Citeva pagini sînt dedicate tineretului școlar care a fost integrat și devotat revoluției plină la jertfă. Tineretul era crescut în cuvîntul „virtuților patriotice”, ale bărbaților care au ilustrat națiunea și formați în spiritul demnității naționale.

Problemele școlii, ale învățămîntului, au stat cu pregnanță în atenția revoluționarilor de la 1848. Ele apar în toate programele revoluției. Se precizează organizarea unui sistem de învățămînt bine încheșat, democrat, în care să fie cuprinși toți filii patriei. S-au acordat burse pentru specializare. S-a dat atenție educației maselor. De asemenea Gh. Părnuță acordă cîteva pagini și moștenirii pedagogice rămase din această perioadă.

Ultimul capitol se referă la activitatea cadrelor didactice după înăbușirea revoluției. Se dau liste de profesorii urmăriți și destituiți de la catedră, arestați. Cu toate acestea, din circularele trimise la județe reiese că învățătorii continuau munca de propagandă pentru ideile revoluției, și după înăbușirea acesteia. Cu toate măsurile luate de cenzură, gazete transilvănene și cărțile circului dincoace de Carpați pe diferite căi.

Lucrarea bogat documentată și însoțită de o serie de anexe, are meritul deosebit de a fi pus în valoare și de a face cunoscută, participarea cadrelor didactice la revoluția de la 1848, moment însemnat în cadrul istoriei moderne a patriei noastre.

Victoria Popovici

CAMIL MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara*, București, Edit. militară, 1976, 127 p. + 8 planșe (Colecția Domnitori și voievozi ai țărilor române).

În cuprinsul a zece capitole, deosebit de sugestiv intitulate, cunoscutul istoric clujean, Camil Mureșan reduce în fața cititorilor una din figurile proeminente ale istoriei noastre naționale, exponent al luptei pentru libertate și neatarnare a poporului nostru, *Iancu de Hunedoara*, căruia cu ani în urmă îi consacrase o monografie ce a cunoscut două ediții.

Dintre multiplele și complexe probleme pe care le ridică personalitatea acestuia, Camil Mureșan s-a oprit în lucrarea pe care o prezentăm, asupra celor mai importante și chiar controversate aspecte. Așa de pildă, problema originii familiei lui Iancu de Hunedoara, constituie subiectul primului capitol intitulat *Sub blazonul corbului cu inel*. Considerîndu-l de baștină din ținutul Hunedoarei, Camil Mureșanu face o trecere în revistă a ipotezelor privind originea acestei familii.

O problemă însemnată, care se desprinde din paginile aceluiași capitol este aceea a ascensiunii familiei Huniazilor, Innobilați în anul 1409 de către Sigismund de Luxemburg, ceea ce i-a permis lui Iancu ocuparea unei poziții fruntașe în rândurile nobilimii provinciale.

În slujba aceluiași rege Iancu de Hunedoara avea să-și desăvârșească cariera sa militară, numărându-se în toamna lui 1431 printre ostașii pe care Sigismund li promisese în ajutor ducelui Milanului, Filippo Visconti.

În cadrul peregrinărilor sale în Italia, apoi la Basel, Iancu de Hunedoara a dobândit o temeinică experiență militară și o avere însemnată, ceea ce li aduce, în anul 1438, prima sa demnitate de ban al Severinului, semn al recunoașterii calităților militare.

Prima înfruntare cu turcii și cu nobilimea din interior, reprezintă titlul unui nou capitol consacrat participării la campania împotriva turcilor din 1439 și la dieta întrunită la Buda în ianuarie 1440 în care Iancu de Hunedoara expune gravitatea primejdiei turcești, susținând, totodată, candidatura regelui polon Vladislav al III-lea Jagello la tronul Ungariei, pe care de altfel îl va sprijini în războiul civil declanșat de regina Elisabeta, văduva regelui Albert.

După ce în toamna anului 1440 reorganizează apărarea cetății Belgrad, Iancu de Hunedoara ocupă în primăvara anului 1441 noua sa funcție de voievod al Transilvaniei, în baza căreia a început să aplice măsurile necesare apărării față de turci.

În centrul atenției autorului stă Iancu de Hunedoara ca exponent de seamă al politicii de frînare a anarhiei feudale și de întărirea autorității centrale a statului în vederea apărării țării, în cel de-al treilea capitol sub titlul *Pe pământul Transilvaniei și al Țării Românești*.

Înarmat cu experiența multor ani de luptă pe cimpurile Europei, Iancu de Hunedoara, acordă o atenție deosebită reorganizării armatei în vederea luptei cu turcii pe care o preconiza, deschizând, totodată, larg porțile organizării sale militare elementelor populare.

Existența la tronul Țării Românești a lui Mircea încă copil, fiul lui Vlad Dracul, instaurat de sultan în intenția sa de a transforma în pasalic, lăsa, drum liber spre Transilvania atacurilor turcești care s-au și produs în primăvara anului 1442. Surprinsă nepregătită, armata Transilvaniei este înfrântă la Sântimbru în martie 1442, a doua luptă însă este de o victorie răsunătoare, se pare, în apropiere de Sibiu. Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească îi aduce o nouă victorie — pe Ialomița — în septembrie 1442, victorie care marchează o însemnată cotitură în istoria luptelor antiotomane, deschizând seria campaniilor ofensive ale lui Iancu de Hunedoara.

Spre inima Balcanilor este intitulat capitolul închinat expediției numită „Campania cea lungă” desfășurată în cursul iernii anului 1443.

Înfruntând dușmanul temut departe de patrie într-un ținut muntos la care se adaugă asprimea iernii, Iancu de Hunedoara, bucurându-se de sprijinul populației locale, a obți-

nut victorii ce puneau în primejdie cuceririle otomane din Europa și deschideau perspectivele inițierii propagandei unei noi cruciade în scopul alungării turcilor.

Cruciada inițiată de Vladislav al III-lea în anul 1444 la insistențele legatului papal Cesarini, fără a ține cont de sfaturile lui Iancu de Hunedoara care cerea o amănare, atât de necesară după campania din Balcani, este prezentată cu lux de amănunte în capitolul intitulat *Varna*.

Informații prețioase se desprind din capitolul *La hotarul Dunării* în care Camil Mureșan înfățișează expediția întreprinsă de Iancu de Hunedoara la Dunăre, în cursul căreia, cu sprijinul unei flote burgunde și papale la care se adaugă participarea lui Vlad Dracul, a fost cucerită cetatea Giurgiu.

Strălucitele merite militare pe care le câștigase Iancu de Hunedoara îi asigurase un atare prestigiu încât marele conducător de oști ajunge guvernator al Ungariei.

În condițiile confruntării de forțe din sud-estul Europei, cu Imperiul Otoman, Iancu de Hunedoara, susținător neobosit al luptei antiotomane, se înscrie printre figurile marcante ale diplomației vremii.

O atenție deosebită acordă autorul problemei sistemului politico-militar comun al celor trei țări române, realizat pe calea unor acțiuni ale lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, acțiuni prezentate în capitolul *Iancu de Hunedoara și cele trei țări române*.

Măsurile luate de Iancu aveau ca scop organizarea unei noi campanii antiotomane bazându-se pe ajutorul poporului albanez care dădea turcilor grele lovituri sub conducerea lui Scanderbeg.

În timpul pregătirii acestei campanii a ieșit în evidență încă o dată caracterul profund popular al armatei și tacticii lui Iancu de Hunedoara care și-a întemeiat planul de luptă și sistemul deplasării armatei cu ajutorul carelor (după model husit). Îmbrățișând ideea respingerii turcilor din Europa pe etape, Iancu și-a propus ca în cursul primei faze să cucerească Salonicul pentru ca în a doua fază să înainteze spre Constantinopol, plan care din nefericire nu a putut fi pus în aplicare. Înrîngerea de la Cîmpia Mierlei marchează începutul unei noi faze în lupta antiotomană: faza defensivă. Elementele de detaliu ale acestui însemnat episod al luptei conduse de Iancu de Hunedoara pot fi urmărite în capitolul *Lingă mormintului lui Murad I*, mormint ce se putea vedea printre colinele măgurilor ce învâluiau Cîmpia Mierlei.

Ocuparea Constantinopolului deschisese noi perspective cuceririlor otomane în Europa. Atenția principală a ambițiosului sultan Mahomed al II-lea se îndreaptă asupra Belgradului,

cheia strategică a apărării centrului și sud-estului european.

O nouă participare a lui Iancu de Hunedoara cu o armată bazată pe elemente populare li aduce o strălucită victorie la mijlocul anului 1456 sărbătorită de întreaga Europă pește care s-a așternut, neașteptată, vestea morții lui Iancu, mistuit de ciumă la Zemun.

Fără îndoială, lucrarea lui Camil Mureșan asupra căreia am stăruit în cele de mai sus,

reprezintă o utilă contribuție la cunoașterea marcantei personalități a lui Iancu de Hunedoara, o eficientă modalitate de a se difuza în rîndurile largi ale cititorilor noștri cunoștințe menite a constitui un mijloc de formare a sentimentului patriotic, de cinstire a marilor eroi ai neamului nostru.

A. Păcuraru

ISTORIA UNIVERSALĂ

JADWIGA KRZYŻANIAKOWA, *Kancelaria królewska Władysława Jagiello. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV wieku. Część I* (Cancelaria regală a lui Vladislav Jagiello. Studiu din istoria culturii politice a Poloniei din secolul al XV-lea. Partea I), Poznań, 1972, 257 p.

Materia este tratată în două părți distincte. Prima cuprinde istoria internă a cancelariei lui Vladislav Jagiello, regele Poloniei (1386—1434), adică organizarea și însemnătaea acestei instituții în statul polon, a doua rolul cancelariei în dezvoltarea culturii politice din Polonia în prima jumătate a secolului al XV-lea.

În prima parte se analizează personalul cancelariei, mai întîi conducătorii ei și anume cancelarul, vicecancelarul și protonotarul, cu activitatea și importanța lor, apoi personalul mediu, adică secretarii, notarii și pisarii, cu funcțiile lor, precum și organizarea cancelariei, cu sfera ei de activitate, ierarhia funcționarilor, recrutarea și retribuția lor. Pe baza unui număr de 2040 de documente, cite i-au stat la dispoziție, autoarea a reușit să găsească numele pentru 68 de lucrători ai cancelariei lui Jagiello din lunga sa domnie de 48 de ani. Pe lângă clerici, care constituiau o importanță majoritate, în cancelarie au lucrat și laici. La început, pînă la 1403, ambii șefi ai cancelariei au fost laici, la fel și ultimul cancelar din perioada studiată. Originea socială a putut fi stabilită cu aproximație pentru 55 de persoane care au funcționat în cancelarie în această perioadă, dintre care 33 proveneau din nobilime, iar 12 din lumea orașelor.

În perioada cercetată se observă o creștere continuă a producției scrise a cancelariei și o diferențiere a ei, datorită mai ales apariției unei bogate corespondențe politice. În același timp a crescut și numărul personalului mediu, ca și sfera activității sale. S-a adncit apoi, în raport cu perioada anterioară, repartiția muncii și s-a conturat o ierarhie a funcționarilor, care va ajunge la maturitate în secolul al XVI-lea. La personalul de conducere — cancelarul și vicecancelarul — ale căror

atribuții nu se pot delimita, s-a atașat la început protonotarul (*cancellariae regens*). Această funcție a fost lichidată după 1420, în locul ei apărînd secretarii, ale căror atribuții nu se pot distinge de cele ale notarilor. În această perioadă nu poate fi vorba nici de despărțirea cancelariei între cancelar și vicecancelar, fapt la care s-a ajuns în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Din punct de vedere organizatoric, cancelaria lui Jagiello nu s-a conturat încă din plin ca o dregătorie de stat independentă. Cu timpul, cancelarul și vicecancelarul au ajuns din funcționari ai curții demnitari ai regatului, fapt ce a determinat, la rîndul său, dezvoltarea continuă a activității, organizării și importanței cancelariei în stat. Cancelaria a fost locul unde s-a dat forma scrisă dispozițiilor și concepțiilor politice ale puterii, adică ale regelui și ale consiliului său, căci regele și consiliul reprezentau atunci statul polon.

Partea a doua a lucrării cuprinde două capitole, primul tratînd despre studiile funcționarilor cancelariei făcute la universitățile din Praga și Cracovia, al doilea despre conlucrarea cancelariei cu universitatea cracoviana și despre importanța ei pentru dezvoltarea teoriei și practicii politice poloneze. Este vorba de o colaborare dintre aceste două instituții în chestiunile litigioase dintre Polonia și Ordinul Teutonic, apoi în problema Cehiei husite și în sfîrșit în cea a stabilirii raportului juridic și statal dintre Polonia și Lituania.

În încheiere se arată că în perioada cercetată a avut loc procesul de transformare a cancelariei polone medievale, care fusese un instrument al puterii regelui, într-o instituție centrală a aparatului administrativ de atunci. Această cancelarie era legată din punct de vedere organizatoric de curte, datorită activității conducătorilor ei, care erau însă de acum și demnitari ai statului, iar prin sfera chestiunilor soluționate ea a devenit și o prghie a consiliului regal. Cancelaria regală, ca important organ administrativ și politic, a devenit deci o instituție în care se întîlneau foarte clar interesele regelui și cele ale regatului, interese care uneori se împăcau, alteori

Însă dădeau naștere la controverse. Ce-i drept, în a doua jumătate a secolului al XV-lea regele Cazimir, fiul lui Jagiello, va face din cancelarie un instrument al propriei sale politici, pentru ca în pragul secolului al XVI-lea ea să devină din nou o instituție, a cărei activitate va fi supusă și ingerințelor seimului.

Revenind la cancelaria lui Jagiello, observăm că ea a devenit, prin concentrarea în sine ei a reprezentanților elitei intelectuale și politice a societății polone de atunci, cel mai perfect instrument de formulare a opiniilor politice ale regelui și ale consiliului regal. Formularea acestor opinii a necesitat o profundă cunoaștere juridică iar lucrătorii cancelariei au găsit-o la universitate, invitând pe profesorii de acolo să colaboreze cu ei în calitate de consilieri și experți. Așa s-a realizat colaborarea între centrul polon de gândire teoretică, adică universitatea și centrul practicii politice, care era cancelaria. Pentru aceasta era însă nevoie nu numai de juriști abili, ci și de a avea la îndemână argumente istorice. Adunarea, analiza și interpretarea creatoare a documentelor trecutului, ca și folosirea lor abilă în soluționarea problemelor politice de atunci, toate acestea au făcut din cancelarie un important centru de cultură istorică. Iar inspirațiile care au pornit din cancelarie au reînsoțit activitatea vechilor centre de cultură și au dat impuls pentru crearea altora noi la curțile demnitarilor laici, în orașe și, în sfârșit, la universitate.

Ilie Corfus

FEDERICO BRITO FIGUEROA, *Tiempo de Ezequiel Zamora*, Tercera Edición, Caracas, Ediciones Centauro, 1975, 531 p.

Istoricul venezuelan Federico Brito Figueroa este cunoscut mai ales pentru preocupările sale legate de istoria social-economică a țării sale.

Monografia de care ne ocupăm în cele ce urmează analizează de pe pozițiile materialismului istoric situația din Venezuela în perioada independenței țării, pe fundalul căreia s-a desfășurat viața și activitatea eroului popular Ezequiel Zamora.

Burghezia hispanoamericană, care conduse revoluția de eliberare națională între anii 1810—1826, nu fusese suficient de puternică pentru a sfârși puterea marilor latifundiați și a le împărți pământurile.

Această problemă este analizată de autor pe baza unei bogate informații documentare care îi permite să prezinte mișcărilor agrare și țărănești ce fuseseră conduse de Ezequiel Zamora în citiva regiuni ale Venezuelei.

În cele ce urmează vom încerca o succintă prezentare a conținutului celor opt capitole ale lucrării.

Primul capitol tratează copilăria și adolescența viitorului lider revoluționar născut în 1817 în localitatea Cira. Federico Brito Figueroa realizează cu acest prilej un tablou al fundalului social pe care se derulează viața lui E Zamora.

O mare parte a populației venezuelane (negrii sclavi, peonii și țăranii înfeudați dintre care unii fuseseră soldați ai independenței) este trecută după război la vechile obligații feudale. Pe de altă parte, marii latifundiați coloniali la care se alăturaseră foștii ofițeri ai independenței care ocupaseră *manu militar*, moșiile celor fugiți.

În monografie se accentuează asupra faptului că războiul din 1810—1821, datorită modului cum s-a desfășurat și structurii societății venezuelane, căpătase caracterul de revoluție burghezo-democratică și dezvoltarea economică condusea la formarea claselor burgheziei și proletariatului interesate în distrugerea relațiilor de producție de tip sclavagist și semifeudal.

Capitolul al II-lea prezintă luptele sociale din Venezuela din anii 1840—1846. Cu acest prilej ni se oferă o amplă analiză a claselor sociale (dominante și exploatare) din Venezuela și poziția lor față de mișcarea liberală venezolană.

Masa țăranimii incitată de demagogia socială a ziarului „El Venezolano” al lui Antonio Guzman a aderat la tabăra liberală.

La rîndul său, Ezequiel Zamora însuși avea o poziție favorabilă față de mișcarea liberală venezolană și a fost atras de propaganda abilă a lui Guzman. Fără să urmărească interese personale, a îmbinat activitățile sale de modest comerciant în Villa de Cura cu cea de agitator și organizator a luptelor democratice ale maselor rurale din văile Aragua și cîmpiile din Guarico.

F. Brito Figueroa urmărește repercusiunile sociale ale crizelor dintre anii 1840—1845. Tot aci sînt prezentate clasele sociale dominante și puterea politică. Pe lângă cele două clase dominante, cea a marilor latifundiați și cea a burgheziei, societatea venezolană cuprinde păturile subjugate: sclavi, peoni (zilierii fără pămînt) ca și pe țăranii liberi. Cel de-al III-lea capitol „Alegerile din 1840—1846” urmărește perspectivele și evoluția mișcării liberale venezuelane din epoca amintită.

În cadrul acesteia se disting deja două curente: curentul „de dreapta”, care efectuează puternice atacuri (în presă, în campania electorală) împotriva conservatorilor cu evident caracter demagogic, și avînd ca scop final preluarea puterii, și elementele de stînga, care urmăresc prefaceri cu adevărat revoluționare în structura societății venezueliene.

În alegerile din 1846 Ezequiel Zamora, cunoscut ca un periculos agitator și militant

Împotriva conservatorilor, a fost şters de pe listele electorale şi arestat în mod abuziv pe tot timpul campaniei electorale.

Între timp, şeful partidului liberal Antonio Leocadio Guzman a pactizat cu adversarii săi politici cu ocazia întâlnirii de la Victoria, trădând astfel încrederea maselor populare.

Concomitent cu aceste evenimente, se declanşează insurecţia condusă de Francisco José Rangel în fruntea unui numeros grup de peoni. Rangel urmărea să ocupe Villa de Cura, de unde prin Maracay să se îndrepte asupra Caracasului.

După alegeri Zamora, decepţionat de atitudinea lui Guzman, hotărăşte, împreună cu un grup de partizani politici, să se ralieze mişcării conduse de Rangel.

Cel de-al IV-lea capitol „Insurecţia ţărănească şi antisclavagistă din 1846” începe cu o prezentare a antecedentelor istorice ale problemei. Autorul arată că între anii 1830—1846 au avut loc 150 de rebeliuni.

Insurecţia ţărănească din anul 1846 începută în mod spontan la 1 septembrie, accelerată de represiunea armată împotriva ţăranilor din văile centrale ale ţării, s-a extins în mod viguros în cea mai mare parte a ţării.

După joncţiunea forţelor lui Ezequiel Zamora cu cele ale lui Francisco Rangel şi a altor căpetenii, la 15 septembrie s-a constituit *Armata Poporului Suveran*. Lipsită însă de o conducere unitară, de experienţă, decapitată parţial prin moartea unor lideri printre care şi Rangel, răşcoala din 1846 a fost înăbuşită. Zamora însuşi a fost prins de forţele guvernamentale.

Capitolul V, intitulat semnificativ „Ezequiel Zamora Şef al Poporului Suveran” evocă soarta dramatică a eroului central al monogramei, căruia în urma presiunii maselor i-a fost comutată sentinţa capitală şi care a reuşit să evadeze în timp ce era dus spre închisoarea unde urma să fie deţinut.

În capitolul următor sînt descrise alegerile prezidenţiale în contextul insurecţiei ţărăneşti din anul 1846. După retragerea lui Carlos Saublette de la conducerea ţării, noul preşedinte Jose Tadeo Monagas, care rupse legăturile cu oligarhia şi îşi alcătuisese propriul său grup politic, a adoptat o atitudine mai liberală, grafiind mulţi răsculaţi, a desfiinţat pe plan juridic pedeapsa cu moartea şi a permis înăpoiarea din exil a o serie de politicieni.

Politica de clemenţă, conciliere şi pacificare a lui Monagas a iritat foarte mult oligarhia, care pierduse controlul puterii executive. Conducerea elementelor nemulţumite a fost preluată de generalul Jose Antonio Paez, care a ridicat armele împotriva noului guvern venezolan. La 24 ianuarie 1848 masele populare din Caracas au lichidat o conspiraţie reacţionară şi salvat viaţa preşedintelui Monagas, iar Ezequiel Zamora înregimentat în

Forţele armate naţionale, cu gradul de maior, a condus lupta împotriva rebelilor militari reacţionari şi la 12 august 1849 l-a silit să capituleze pe Jose Antonio Paez.

În anii următori Zamora se dedică carierei armelor şi studiului problemelor militare pentru completarea formaţiei sale profesionale şi lecturii sistematice a lucrărilor istorice şi de caracter social pentru lărgirea culturii sale politice.

În penultimul capitol, cel de-al VII-lea, asistăm la descrierea ascensiunii în ierarhia militară a lui Zamora. Istoricul venezolan urmăreşte atitudinea cunoscutului luptător începînd din 1858 cînd el ia poziţie împotriva claselor dominante, în special după lovitura de stat din 5 martie 1858, condusă de generalul Julian Castro, care răsturnă de la putere guvernul condus de preşedintele Monagas.

Deşi refugiat în insula Curacao, Zamora ţinea în permanenţă legătura cu pricetenii şi tovarăşii săi de idei din Venezuela. El mai păstra legătura cu cumnatul său Juan Falcon şi grupul de refugiaţi în insula Saint Thomas.

Sub îndrumarea lui Zamora s-au organizat forţele revoluţionare din Venezuela, ale cărui nucleu se afla în oraşul Coro, unde se constituie un Guvern Provizoriu, Revoluţionar, ce avea la dispoziţie o armată cu un efectiv de 2000 oameni.

În acest timp Falcon ducea tratative secrete cu guvernul reacţionar. Prin manevre pseudo-pacifiste Falcon urmărea să substituie pe Zamora de la conducerea supremă a Armatei Federale din Occident şi să ajungă la un compromis cu guvernul lui Castro.

Magistral condusă de E. Zamora armata revoluţionară (a „federalilor”) reputează o suită de victorii asupra forţelor guvernului reacţionar, la Ines, Guanera şi Santa Barinas ajungînd să controleze un teritoriu de peste 500.000 km².

Zamora se pregătea pentru a înainta spre centrul ţării pentru a intra la 20 februarie 1860 la Caracas. În marşul său spre capitală, la 3 ianuarie 1860, cu ocazia luptei pentru oraşul San Carlos, Zamora cade ucis de un trădător strecurat în armata sa. Odată cu moartea sa, cei doi lideri, Juan Falcon şi politicianul liberal Antonio Guzman, beneficiind de pe urma revoltei militare, încheie un compromis cu opoziţia oligarhică la Coches, punînd astfel capăt mişcării revoluţionare.

Lucrarea prezentată oferă în acest fel cititorului străin un tablou amplu al vieţii şi activităţii revoluţionarului sud-american Ezequiel Zamora, care a luptat şi şi-a sacrificat viaţa pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a ţărănimii venezuelene.

Ioan I. Neacşu

ANDREI OȚETEA

(1894 — 1977)

La 21 martie 1977, a încetat din viață academi-cianul Andrei Oțetea, una din marile personalități ale istoriografiei românești.

Născut la Sibiel, la 24 iulie/5 august 1894, a urmat școala elementară din satul natal, apoi liceul de stat din Sibiu. Împreună cu un grup de elevi, întemeiază aici o societate literară, care dă la lumină revista litografiată „Izvorul”, cu scopul cultivării limbii și literaturii române. Indignat de atitudinea profesorului său de istorie, adept al teoriei lui Rösler despre formarea poporului român și denigrator al figurilor revoluției pașoptiste din Transilvania, Andrei Oțetea publică în „Izvorul” cel dintii articol al său, consacrat combaterii pretinsei veniri a românilor din sudul Dunării și demonstrării continuității lor în spațiul carpato-dunărean. Eliminat în urma unei anchete, se transferă la liceul Șaguna din Brașov.

În 1919, face parte din cel dintii grup de tineri transilvăneni trimiși la studii universitare la Paris. În capitala Franței, studiază la Sorbona, limbile și literaturile franceză și italiană — în care își ia licența — și, în paralel, la Școala de științe politice. Printre profesorii săi se numără Henri Hauvette, care trezește prin cursul său despre Ariosto interesul tînărului student pentru Renașterea italiană, Henri Hauser, admirator al lui Marx, care îi deschide orizontul interpretării materialiste a istoriei, Ch. Diehl și alții.

La 23 decembrie 1926 își susține doctoratul la Sorbona, cu o teză consacrată lui Francesco Guicciardini. Tipărită sub titlul *François Guichardin. Sa vie publique et sa pensée politique* (Paris, 1926) ea constituie și astăzi lucrarea de referință în bogata literatură consacrată ilustrului florentin. Reîntors în țară este numit conferențiar (1927—1935), apoi profesor (1935—1947) la Universitatea din Iași. În mediul intelectualității de stînga de la universitatea ieșeană — ilustrat de P. Constantinescu-Iași, Iorgu Iordan, Mihai Ralea, Traian Bratu — Andrei Oțetea se afirmă ca un adept și propagandist al concepției materialiste a istoriei, ale cărei baze le expune într-o conferință la Institutul de istorie universală din București publicată apoi în revista „Însemnări ieșene” (1938). Adversar hotărît al fascismului, Andrei Oțetea se numără printre martorii apărării în procesul intentat militanților antifasciști la Chișinău (1936).

În anii de profesorat de la Iași, preocupările sale sînt dominate de interesul pentru trei mari probleme de istorie universală: Renașterea, Reforma și Problema orientală.

Pregătită prin numeroase cercetări preliminare, opera lui de sinteză *Renașterea și Reforma* (București, 1941) este cea dintîi interpretare de ansamblu a celor două fenomene de pe pozițiile materialismului istoric, autorul subliniind rolul decisiv al condițiilor materiale de existență în geneza unei noi conștiințe și a unei noi concepții — burgheze — despre lume.

Cercetările întreprinse, la indemnul lui N. Iorga, în arhivele din Neapole îl pun în contact cu rapoartele reprezentanților Regatului celor Două Sicilii la Constantinopol, izvoare de cel mai mare interes, a căror editare o începe și pe temeiul cărora aduce date și vederi noi în studiul atît de complexe probleme orientale (*Contribution à la Question d'Orient*, București, 1930).

Studiul Problemei Orientale îl conduce pe Andrei Oțetea spre istoria românilor; lectura izvoarelor îl convinge de necesitatea unei reluări a evenimentelor din 1821, a căror interpretare rămăsese incoerentă sau neconvingătoare. O întregă direcție de investigație se deschide acum în activitatea lui Andrei Oțetea, care va urmări pînă la capătul vieții acest capitol fundamental al istoriei naționale. Reluată, reinnoită prin descoperiri de documente inedite, revoluția lui Tudor Vladimirescu devine prin ancheta lui perfect inteligibilă, ca parte integrantă a marii lupte de emancipare a popoarelor din sud-estul Europei de sub dominația otomană.

În anii celui de-al doilea război mondial, Andrei Oțetea este alături de cei care luptă pentru scoaterea României din războiul antisovietic și pentru alăturarea ei de coaliția antihitleristă. Se numără printre aderenții Uniunii Patrioților și este unul din semnatarii memoriului din aprilie 1944 al celor 65 de intelectuali care cereau reîntoarcerea României la alianțele firești, întoarcerea armelor împotriva Reichului nazist.

După 23 august 1944, Andrei Oțetea participă activ la viața politică și științifică a României noi. Numit profesor la Universitatea din București (1947), unde i se încredințează apoi șefia catedrei de istorie generală medie, modernă și contemporană (1948—1964) și director al Institutului de Istorie „N. Iorga” (1947—1948 și 1956—1970), Andrei Oțetea joacă un eminent rol în noua etapă, cea mai fecundă, a istoriografiei marxiste românești. În acești ani devine membru al Partidului Comunist Român.

Prin solida-i pregătire științifică și ideologică, prin largul orizont de istorie universală, el îndreaptă cercetarea spre abordarea marxistă a fenomenelor de istorie națională, analizate într-un larg context de istorie generală. Inițiază și încurajează tipărirea de izvoare și instrumente de lucru, care să așeze cercetarea pe o amplă bază de informație, conduce investigații în probleme de bază ale istoriei românești și participă la elaborarea primei mari sinteze marxiste a *Istoriei României*, ca redactor responsabil al volumelor consacrate evului mediu.

Cercetările sale din anii postbelici pun în lumină aspecte noi ale evenimentelor din 1821, al căror caracter de revoluție îl demonstrează în chip peremptoriu; abordează studiul relațiilor agrare în perioada de trecere de la feudalism la capitalism într-un larg cadru de istorie euro-

peană ; dă contribuții de valoare privind lupta pentru realizarea Unirii ; editează manuscrisele lui K. Marx păstrate la Amsterdam despre istoria românească.

Activitatea sa fecundă este recunoscută și răsplătită. Ales membru titular al Academiei R. S. România (1955), apoi al Academiei de științe sociale și politice (1970), a fost distins cu numeroase ordine și medalii ale R. S. România și i se decernează titlul de om de știință emerit. În 1968 devine vicepreședinte al Academiei lumii latine (Paris).

Opera științifică a lui Andrei Oțetea aparține celui mai valoros patrimoniu al științei noastre istorice. Raportarea permanentă a istoriei naționale la contextul european, profunzimea analizei, logica strânsă a argumentării, limpezimea formei disting contribuțiile lui Andrei Oțetea și-l așază între clasicii istoriografiei românești. Prin moartea lui, frontul istoric pierde un slujitor de mare competență și devotament, dar moștenirea lui științifică îi păstrează, prin trăinicia ei, prezența în disciplina căreia i-a închinat, pînă în ultima clipă, întreaga lui forță intelectuală și morală.

TRAIAN LUNGU

(1927 — 1977)

În ziua de 27 februarie 1977 a plecat dintre noi la o vîrstă cînd putea să aducă încă multe și însemnate servicii științei istorice, Traian Lungu, consilier la Academia de științe sociale și politice, fost cercetător științific principal al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, membru în Comitetul de redacție al „Revistei de istorie”.

S-a născut la 27 februarie 1927 în comuna Putineiu, județul Ilfov. După absolvirea liceului „Ion Măiorescu” din Giurgiu, a urmat cursurile Facultății de istorie din București. A funcționat ca bibliotecar la Academia R. S. România, ca cercetător la Institutul de istorie a partidului, după care aproape de două decenii și-a desfășurat activitatea de cercetare la Institutul de istorie „N. Iorga”.

În activitatea științifică a efectuat cercetări asupra fenomenului social și politic din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea. Problemei agrare i-a consacrat cîteva studii de un deosebit interes. A dat lucrări de ținută asupra vieții politice și cu valoare de sinteză pentru istoria modernă a românilor. Traian Lungu a colaborat la unele lucrări ample cu caracter documentar cît și la monografiile de rezonanță ale istoriografiei românești contemporane : *Istoria României*, vol. IV și V, ca secretar al Comitetului de redacție ; *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900) ; *Marea răscoală a țăranilor din 1907* ; *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878* ; *Relații agrare și mișcări țărănești în România 1908—1921* ; *Istoria României. Compendiu*. Lucrarea sa de bază *Viața politică în România la sfîrșitul sec. al XIX-lea (1888—1899)* a fost printre primele monografii de mai largă întrebuintare care au abordat asemenea probleme. A publicat în revistele de specialitate și îndeosebi în coloanele „Revistei de istorie” al cărui permanent colaborator și membru activ al comitetului de redacție a fost, numeroase studii, note și comunicări, și a sprijinit cu referate, observații și propuneri munca colectivului redacțional.

A fost membru al Partidului Comunist Român ; pentru meritele dovedite în munca valoroasă desfășurată pe planul activității profesionale și obștești a fost decorat cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Devotamentul și pasiunea cu care s-a dedicat muncii de investigație științifică, o perioadă și celei didactice, ca profesor la Universitatea din Craiova, rămîne o pildă vie pentru cercetătorii frontului istoric, pentru colegii și prietenii care l-au cunoscut și apreciat.

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHIE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE – CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
„A. D. XENOPOL” – IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTA PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU–MUZICĂ–CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
 - SÉRIE BEAUX-ARTS
 - SÉRIE THEATRE–MUSIQUE–CINÉMA

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- * * * Actes du XIV-e Congrès international des études byzantines, 1975, 656 p., 107 fig., 57 lei.
- ADĂNILOAIE NICHITA și BERINDEI DAN (sub redacția), Studii și materiale de istorie modernă, vol. V, 1975, 276 p., 24 lei.
- CONSTANTINESCU MIRON ș.a. (sub redacția), Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania, 1975, 324 p., 30 lei.
- * * * Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729. Pseudo-Amiras, 1975, 172 p., 17,50 lei.
- ELIAN ALEXANDRU și TANAȘOCA NICOLAE ȘERBAN (sub redacția), Izvoarele istoriei României, Fontes Historiae Daco-Romanae, vol. III, 1975, 571 p., 41 lei.
- GUNDISCH GUSTAV (publicate de), Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, vol. V, 1438—1457, 1975, 639 p., 54 lei.
- * * * Inscrupțiile Dacelor Romane, vol. I, 1975, 285 p., 2 pl., 31 lei.
- MITREA BUCUR ș.a. (sub redacția), Studii și cercetări de numismatică, vol. VI, 1975, 308 p., 1 hartă, 40 lei.
- * * * Studii și materiale de istorie medie, vol. VIII, 1975, 259 p., 2 pl., 28 lei.
- MIOC DAMASCHIN (sub redacția), Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească, vol. XI, 1593—1600. Domnia lui Mihai Viteazul, 1975, 747 p., 1 pl., 51 lei.
- MIOC DAMASCHIN (sub redacția), Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească, vol. III (1526—1535), 1975, 452 p., 40 lei.
- Mihai Viteazul, Culegere de studii, 1975, 280 p., 1 pl., 24 lei.
- * * * Nouvelles études d'histoire, vol. 5, 1975, 275 p., 26 lei.
- NEAMȚU VASILE, La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle, 1975, 271 p., 12 lei.
- NICOLĂESCU-PLOPȘOR DARDU și WOLSKI WANDA, Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.
- OLTEANU ȘTEFAN, Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600), 1975, 159 p., 13,50 lei.
- PIPPIDI D. M., Seythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire, 1975, 314 p. XXIV pl., 38 lei.
- POTRA GEORGE, Documente privitoare la istoria orașului Buceurești 1821—1848, 1975, 572 p., 43 lei.
- ȘANDRU D., Reforma agrară din 1921 în România, 1975, 360 p., 24,50 lei.
- CIHODARU C., CAPROȘU I. și ȘIMANSCHI I. (sub redacția), Documenta Roumaniae Historica A. Moldova (1384—1448), vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.
- NICOLAE STOICESCU, Vlad Tepeș, 1976, 280 p., 20 lei.

RM ISSN CO—3978

I. P. INFORMAȚIA c. 7203

www.dacoromanica.ro

43 856

Lei 10